FORSKØNNELSEN

ILLUSTRERET TIDSSKRIFT

UDGIVET AF FORENINGEN TIL
HOVEDSTADENS FORSKØNNELSE

KJØBENHAVN · MDCDXI

I N D H O L D S F O R T E G N E L S E

Signerede Artikler

Berg,A.:Kirkegaarde i Fortid og Nut ... Side 64
Bokkenheuser,Knud:Hvad vi har mistet,og hvad vi har tilbage ... 28
Eckert,Overretsassessor:Børns Ødelæggelseslyst ... 124
Fischer,Egil:Det ny Bycentrum. ... 17
Fischer,Egil:Byggelov contra Byggekunst ... 85
Fischer,Egil: Svar til Ingeniør Fr. W. Meyer ... 109
Foss,Alex.:Lysreklamer ... 99
Lorenzen,Vilh.:Engelske Havebyer ... 113
Lützhøft,Nicolaus:Det maleriske Kjøbenhavn ... 75
Meyer,Fr.W.:Byggelov,Byggekunst m.m ... 106
Møller-Jensen,Jens:Efterslæt fra Generalforsamlingen ... 31
Møller-Jensen,Jens:Forskønnelse.Et lille Rejsebrev om Skilte i Byer i Udlandet ... 122
Werner,J.:Vore Gravminder ... 57

Artikler uden Mærke

Byens Udseende. ... Side

Muren omkring Idrætsparken ... 15
Det mindre maleriske Kjøbenhavn ... 83
Forskønnelsen ... 1,16,84

Frihedsstøtten.
Frihedsstøtten ... 24,95
De andre præmierede Udkast til Frihedsstøttens Genrejsning ... 26
Frihedsstøtten og dens Omgivelser ... 69

Gravminder.
Vore Kirkegaarde ... 13
Indbydelse til Konkurrence om Tegninger til Gravmæler ... 68
Vore Gravminder ... 84
Gravmindeudstillingen ... 101

Grøntorvet.
Grønttorvet ... 100

Kilometersten. ... Side

Kilometerstenene ... 14

Mindesmærker.
Et Gravmæle over Architekt Leuning Borch ... 111
Grundtvig-Mindesmærket ... 111

Panoptikonbygningen.
Panoptikonbygningen,Talescenen-og Forskønnelsesforeningen ... 7

Spiret paa Vor Frue Kirke.
Vor Frue Kirke ... 9
Spirkommissionen ... 16
Et Møde om Spiret ... 29
Spiret ... 120

Vesterbros Torv.
Vesterbros Torv ... 2

Andre Meddelelser

Generalforsamlingen ... Side 30
Litteratur(Tegninger af ældre nordisk Architektur) ... 112

betegner, at vedkommende Artikler er illustreret.

Fortegnelse over Afbildningerne

Side

Vesterbros Torv, som det kunde komme til at se ud efter Nyrops Forslag 2
Vesterbros Torv nuværende Udseende..... 3
Billedhugger Rasmus Harboes Udkast til en Brønd paa Vesterbros Torv.... 4
Midterpartiet af Vesterbros Torv efter Professor Nyrops Forslag..... 5
Vor Frue Kirke med Spir set fra Nytorv..... 9
Vor Frue Kirke set fra Kannikestræde, efter Architekterne Prof.Ambergs og C.Brummers Tegning.. 1o
Vor Frue Kirke med Spir set fra Nørregade,efter Tegning af do.do..... 11
Vor Frue Kirke med Spir set fra Raadhustaarnet 12
Spiret (Vignet)..... 13
Kilometerstenstyper efter Architekt P.V.J.Klints Udkast..... 14
Muren omkring Idrætsparken..... 15
Kirkemur i Svendborg.... 15
Kirkegaardsport i Svendborg..... 16
Frihedsstøtten og dens Omgivelser set fra Fugleperspektiv(et Fischer-Nobel-Rasmussenske Projekt)..... 17
Omgivelser (do.do.)..... 18
Frihedsstøtten set fra den nye Hovedbanegaard(do. do)..... 19
Bygningen nord for Frihedsstøtten (do.do.)..... 2o
Plan af Vesterbrogade med Frihedsstøtten (do.do).. 21
Frihedsstøtten set inde fra Byen (do.do)..... 22
Professor Kampmanns Forslag til Frihedsstøtten Genrejsning.....24,25
Architekt L.Hygoms Forslag til Frihedsstøttens Genrejsning(2.Præmie.... 26
Architekt K.Gottlobs Forslag til Frihedsstøttens Genrejsning (3.Præmie)..... 27
Architekt A. Glemmensens Forslag til Frihedsstøttens Genrejsning(4.Præmie..... 27

Side

Amalienborg Plads i Kjøbenhavn..... 47
Bjernede Kirke før og efter Restavreringen..... 48
Helligaandskirken i Kjøbenhavn..... 49
S.Maria Kirken i Piazza (Ancona)..... 5o
Michaelis Kirke i Luneborg..... 51
S.Groce i Firenze..... 51
Domkirken i Mainz..... 52
Kirken i Horne..... 53
Kirke i Resteck..... 53
Bygninger fra Marguerit Pladsen i Malines..... 54
Domkirken i Visby..... 55
Kirken i Halle..... 56
Ældre Gravmindesmærke paa Assistens Kirkegaard 57,58,59
Ældre Gravmindesmærke paa Mosaisk Kirkegaard..... 6o,61
Gravmæle over A.D. Jørgensen (Erstad Jørgensen)... 62
Gravmæle overv.d. Aa Kuhle (Bindesbøll og Jerndorff) 62
Gravmæle over Schandorph (H.Slott-Møller)..... 63
Gravmæle over Hostrup(Niels Skovgaard)..... 64
Christianshavns Kanal set fra Bodenhoffs Plads.Efter Joh. Rohdes Maleri..... 75
Frederiksholms Kanal set fra Skonnerten"Rosa"s Dæk udfor Chr.IV's Bryghus..... 76
Christian IV's Bryghus..... 77
Nybrogade set fra Højbro.... 77
Nybrogade med Højbro set fra Frederiksholms Kanal..... 79
Søkvæsthuset i Overgaden oven Vandet..... 8o
Fra Nyhavn..... 81
Udsigten til den gamle Graverbolig paa Assistens Kirkegaard 83
Stationsbyen fra Aarhusudstillingen..... 85
Parti fra Aalborggade..... 86
" " Store Kongensgade... 87
" " Sælledvej..... 88
Aahusene..... 89
Hus paa Torvet fra Tønder..... 91
Den Richtenske Gaard Tønder... 91
Gavlparti af Hesselagergaards Kirke..... 92
Gadeparti fra Ribe..... 93
Retfærdighedens Genius Relief fra Frihedsstøtten..... 95

Byens Taarne (Vignet)....33
Det projekterede Spir paa Vor Frue Kirke efter Ambergs Tegning.....34
Vor Frue Kirkes Spir set fra Landemærket 35
Indsejlingen..... 36
Rundetaarn..... 36
Knippelsbro..... 40
Holmens Bro..... 41
Svineryggen..... 42
Det lille Anlæg ved Klampenborgstationen..... 42
Frederiksholm Kanal..... 43
Studenterforeningen..... 44
Ældste Billede af Roskilde Domkirke fra Sydsiden med de andre middelalderlige Spidsgavle 45
Roskilde Domkirke Oluf Mortensen Vaabenhus og Chr. IV's Kapel.....45
Roskilde Domkirke.....45
Christiansborg Slot fra Branden i 1884.....46
Fra Gravmindeudstillingen (Udkast af Axel Ekberg E.Petersen-Dygve O.Dahlstrøm,Ole Falkentorp,Astrid Naock T.Christensen Borch C.O. Valentiner N. Rosenkjær).....104,105
Hovedbyen..... 113
Plan over Hampstead Hovedbyen. 113
Bagsiden af Huse sammensteds.. 115
Slotsgade i Kjøbenhavn..... 116
Gaardparti fra Slotsgade..... 117
Fra Hampstead Hovedbyen....117, 118
Gade i Hampstead..... 119
Ældre Arbejderboliger i en engelsk By..... 119
En Gruppe Huse i Hampstead H... 119
Vor Frue Kirke med Spir..... 121
Gamle Skilte fra Rohtenburg.... 123

»FORSKØNNELSEN«

NAAR FORENINGEN TIL HOVEDSTADENS FORSKØNNELSE hermed udsender det første Hæfte af sit nye Tidsskrift, der kort og godt er blevet døbt »Forskønnelsen«, er det med Følelsen af at have opnaaet noget længe savnet: et eget Organ, i hvilket Byens Udseende kan sættes under Debat.

Naar der før stod noget alvorligt paa Spil — som iforfjor Frihedsstøttens Anbringelse eller i afvigte Maaned Spiret paa Vor Frue Kirke — greb Foreningen til at afholde offentlige Borgermøder — en Vej, som vi ogsaa i Fremtiden ved særlige Lejligheder agter at gaa — men for alle de mindre Begivenheders Vedkommende maatte man nøjes med at bringe dem frem paa de aarlige Generalforsamlinger, hvor Muligheden for Paavirkning af det store Publikum var udelukket, og hvor de omtalte Begivenheder maaske allerede halvvejs var sunkne i Glemsel. Meget vil, set fra Foreningens Side, kunne blive anderledes, naar der med dette Tidsskrifts Fremkomst er slaaet fast, at der fra idag at regne er noget der hedder FORSKØNNELSEN.

Vi tror, at et saadant Tidsskrift — der jo ganske vist betyder en økonomisk Byrde for Foreningen — vil »svare sig«, d. v. s. faa afgørende Betydning for den Sag, vi kæmper for. Tab og Fordel er omhyggelig vejet mod hinanden, men Udgiften er ikke større, end at Foreningen kan bære den, og med Tanken paa, hvad et eget Organ kan betyde for Foreningen som Middel til videre Agitation, synes den ligefrem paakrævet.

Foreningens Opgaver er mangfoldige, og det gælder om paa enhver Vis og ad alle Veje at søge Udbredelse for dens Idèer. Vi ønsker ikke alene at paapege Fejl og Forsømmelser, naar de allerede foreligger, men ogsaa at anvise Vejen til i Tide at undgaa dem. Vor By har gennem Tiderne lidt under Mangel paa Overblik og Fremsyn hos de Ledende; vi vilde gerne gøre vort til at indprente Nødvendigheden af Forudseenhed og en planmæssig Behandling af saadanne Sager, der vedrører Byens Udseende, set baade fra et praktisk og et æsthetisk Standpunkt. Og Lejligheden dertil synes nu særlig gunstig. Der forhandles i denne Tid om en ny Byggelov. Den imødeses fra alle Sider med Længsel og Forventning — ikke mindst af dem, der haaber paa i den nye Lov at finde Støtte for deres Krav om Hensyntagen til Kunst og Skønhed i Byens ydre Skikkelse — en Hensyntagen, som den gamle Byggelov ganske lod ude af Betragtning.

At forfægte disse Krav er Foreningens Opgave, og den samme Opgave vil blive vort Tidsskrifts. Vi haaber i saa Henseende at turde regne paa vore Læseres Medvirken — ikke just gennem direkte Medarbejderskab, thi vor stærkt begrændsede Plads tillader desværre ikke nogen større Diskussion — men gennem forøget virksom Interesse Mand og Mand imellem og — ikke mindst — ved forøget Medlemsantal. VOR Sag er jo i Virkeligheden enhver Kjøbenhavners Sag, saa vist som vor Bys Udseende maa ligge os alle paa Sinde. Den staar og falder med Antallet af vore Medlemmer, og Foreningen vil først vinde frem til virkelig Indflydelse, naar vore Medlemmer tælles i Tusinder, hvor de nu kun tælles i Hundreder.

I dette Haab til Fremtiden udsender vi altsaa vort nye Tidsskrifts Førstehæfte — opmuntrede af den Sympati, der hidtil i stigende Grad er blevet os til Del baade fra Borgerskabet og i Pressen, og i Tillid til endnu større — og endnu virksommere — Tilslutning i den kommende Tid.

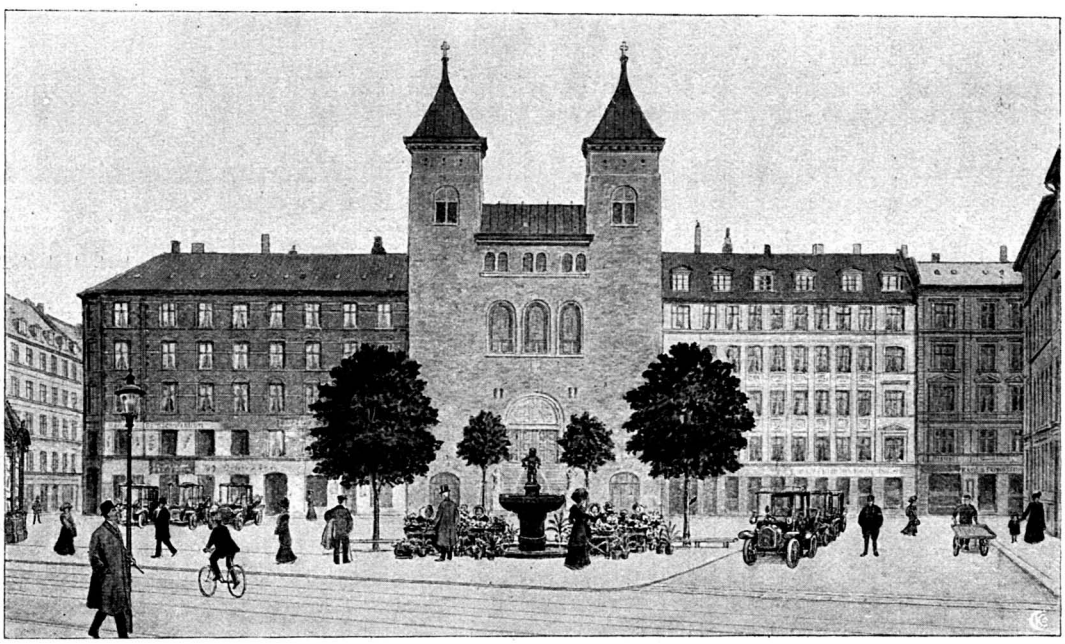

Vesterbros Torv,
som det kunde komme til at se ud efter Professor Nyrops Forslag.

VESTERBROS TORV

DA ELIASKIRKEN for 3 Aar siden rejste sine skønne Mure paa Vesterbros Torv, og dette derved havde faaet det architektoniske Midtpunkt, det saa længe havde savnet, meldte Kravet sig snart om en Regulering af Torvet. Det maatte ogsaa være aabenbart for enhver, at det, naar Torvet havde faaet en saa sjælden Prydelse som Nyrops monumentale Bygningsværk, ikke længer gik an at lade Torvet ligge hen i en saa usømmelig Tilstand, som Tilfældet da alt længe havde været.

Foreningen ansaa det da for sin Pligt at tage Affære, og den henvendte sig i den Anledning til Prof. MARTIN NYROP, hvem det som Kirkens Bygmester laa nær at spørge til Raads, og han udarbejdede da en Reguleringsplan, ifølge hvilken Nødtørftshuset, der var — og fremdeles er — Torvets alt dominerende men yderst lidet dekorative Midtpunkt, skulde fjærnes og tillige med det paa et mindst ligesaa fremtrædende Sted anbragte Pissoir installeres i Stueetagen af et af Beboelseshusene — efter udenlandsk, navnlig fransk og belgisk Mønster. Paa Torvet foresloges endvidere anbragt nogle Træer, dels paa hver Side af Opgangen til Kirken*), dels foran paa Torvet samlende sig i det ene Hjørne omkring en dekorativ Brønd. Om denne Brønd udskrev Foreningen en Konkurrence, i hvilken tre Kunstnere deltog, nemlig J. F. WILLUMSEN, NIELS SKOVGAARD og RASMUS HARBOE. Willumsen sendte en Fiskerkone med Torsk, et kraftigt og morsomt, men netop for Vesterbros Torv mindre egnet Arbejde, Skovgaard en Havhest, et fastbygget Kunstværk af maaske

*) Disse Træer er iøvrigt nu anbragte ved Magistratens Foranstaltning.

Vesterbros Torvs nuværende Udseende.

lidt for dyster Stemning, og Harboe en nøgen Dreng, der med sine Hænder kryster to Smaaslanger, af hvis Gab Vandet strømmer ud. Om dette sidste Forslag samlede Bestyrelsens Stemmer sig, og Harboes Model blev derpaa tilligemed Nyrops Planer indsendt til Magistraten med Skrivelse af 14' Oktober 1908, i hvilken Skrivelse man derhos tilbød at deltage i Udgifterne til Torvets Regulering efter Nyrops Plan med et Beløb af 5000 Kr.

Paa denne Skrivelse erholdt Foreningen intet Svar.

Mens Sagen saaledes hvilede, gik Tiden, men Vesterbros Torv blev ikke derfor skønnere. Saa kom Tidspunktet for Foreningens 25aarige Bestaaen. For at vække lidt Stemning paa rette Sted for, at Forholdene paa Torvet kunde blive ordnede, lod Foreningen opstille en Gipsmodel i fuld Størrelse af Harboes Udkast til den føromtalte Brønd, og man fik i de 14 Dage, den stod opstillet, Lejlighed til at dømme om, hvorledes Brønden vilde komme til at tage sig ud i de Omgivelser, i hvilke den var tænkt anbragt.

Naar man tog i Betragtning, at den rette Virkning ikke kunde opnaas paa Grund af Nødtørftshusets generende Naboskab og til, at de i Planen antydede Træer og den bag Brønden foreslaaede halvcirkelformede Stenbalustrade med Siddepladser end ikke antydningsvis havde kunnet fremstilles, fik man dog af selve Prøve-Opstillingen og gennem Presseudtalelserne*) det Indtryk, at det Harboe ske Udkast vakte almindelig Tilfredshed.

Prøve-Opstillingen foranledigede Prof. Nyrop til at ændre sin Plan om Torvets Regulering derhen, at han foreslog Kiosken flyttet til det nærmest Byen liggende Hjørne af Refugen, ligesom han foreslog at stryge den oprindelig som Pendant til Kio-

*) Vi benytter her Lejligheden til at bemærke, at Springvand, som Brønden ofte benævnes, er et i denne Forbindelse mindre adækvat Udtryk. Vesterbros Torvs hele Form og Lidenhed gør det ringe egnet til Anbringelse af et Springvand i større Stil. Foreningen holder derfor paa den mere beskedne — og i Virkeligheden ogsaa nøjagtigere — Betegnelse: Brønd.

sken paatænkte Drosketelefonhytte, og kaster man et Blik paa de paa Siderne 2 og 5 gengivne Billeder af, hvorledes Torvet efter det sidste Forslag vil komme til at fremtræde, vil man kunne erklære sig ganske enig med Prof. Nyrop i, at Planen kun vil vinde ved en saadan Ændring, idet Kiosken, dersom den forblev liggende paa sin oprindelige Plads, ganske vilde skjule Brønden for de fra Byen kommende Fodgængere, og dertil alligevel ikke i Drosketelefonhytten vilde opnaa den fornødne symmetriske Balance.

Foreningen indsendte derpaa til Magistraten den saaledes ændrede Plan og tilbød — i Stedet for det oprindelige tilbudte Beløb af 5000 Kr. — nu at opstille Brønden udført i Bronce og Granit, saaledes at Foreningen afholdt alle de dermed forbundne Udgifter, forsaavidt angaar de over Jorden værende Dele af Brønden samt

Billedhugger Rasmus Harboes Udkast til en Brond paa Vesterbros Torv.

Midterpartiet af Vesterbros Torv efter Prof. Nyrops Forslag.

Fundamenteringen, ligesom Foreningen af sine egne Midler tilbød at ville udrede Honoraret til Prof. Nyrop for den af ham udarbejdede Reguleringsplan, som man forudsatte i det væsentlige vilde blive fulgt.

Paa denne Skrivelse modtog man det Svar, at Magistraten under Hensyn til de foreliggende Omstændigheder ikke saa sig i Stand til at modtage det fremsatte Tilbud.

Det kan ikke nægtes, at Bestyrelsen med nogen Forbavselse modtog dette Svar. Det var naturligvis et Fremskridt siden sidst, at man overhovedet erholdt en Tilkendegivelse af, at Foreningens Skrivelse virkelig var kommet Magistraten ihænde;

men ganske bortset fra, at Svarskrivelsen ikke indeholder den ringeste Antydning af Tak for det af Foreningen gjorte Tilbud, der dog for den betød en pengelig Værdi af c. 10000 Kr., saa indeholder Afslaget — thi kun som et saadant kan Skrivelsen opfattes — ej heller Skygge af Motivering af, hvorfor man vragede Tilbudet.

Og Forbavselsen over den Holdning, som Magistraten har valgt at indtage i denne Sag, blev ikke mindre, da man blev bekendt med Borgermester MARSTRANDS Udtalelser i Borgerrepræsentationens Møde den 12. f. M. Det fremgik nemlig af Borgermesterens Udtalelser, at Magistraten havde benyttet sig af sin formelt ganske vist berettigede, men ikke desmindre i højeste Grad haartrukne Adkomst til at unddrage Foreningens Skrivelse Behandling i Borgerrepræsentationen. Bestyrelsen havde nemlig stilet sit Tilbud til Magistraten og ikke til Kommunalbestyrelsen, og skønt det med al ønskelig Tydelighed maatte fremgaa af Skrivelsen, at det var Kommunalbestyrelsen man henvendte sig til med sit Tilbud om Opstillingen af merbemeldte Brønd, har man i Magistratens 4'Afdeling afgjort Sagen paa egen Haand. Magistratens Berettigelse hertil er altsaa, efter hvad der fremgik af Borgermester Marstrands Ytringer, i formel Henseende uomtvistelig; ikke ganske det samme — hverken i formel eller reel Henseende — kan siges at være Tilfældet med den Betragtning, som Borgermesteren fremførte som Motivering af Magistratens Afvisning af Foreningens Gave. Borgermesteren udtalte bl. a., at Brønden var for lille til Torvet. Nu vilde vi gerne spørge Borgermesteren, om denne Bemærkning egentlig er videre velovervejet, og om Borgermesterens Forestilling om Torvets Dimensioner ikke snarere er en Smule overdrevne. Vesterbros Torv kan strængt taget kun i uegentlig Forstand kaldes et Torv. Ret beset er det kun en Udvidelse paa den ene Side af Vesterbrogade, tilmed af en højst uregelmæssig Form, nærmest som en Trekant, hvis længste Side endog er konkav. En saadan Plads egner sig ikke til Anbringelse af noget større Skulptur, være sig Springvand eller Monument, derimod uimodsigelig særdeles vel til Anbringelse af en Brønd af Dimensioner som den Harboe'ske, der jo tilmed ikke kommer til at staa isoleret paa Torvets Flade, men vil faa Støtte i Træerne, hvis Kroner med Tiden vil rage et godt Stykke op over den lille Dreng med Slangerne.

Endvidere udtalte Borgermester Marstrand, at Anbringelsen vilde medføre forskellige Bekostninger ved Torvets Omlægning. Dette er ikke helt korrekt. Thi den Omstændighed, at Magistraten modtog Brønden, krævede ikke nogen øjeblikkelig Omlægning af Torvet udenfor det Areal, som selve Brønden dækkede. En saadan Omlægning kunde vente til bedre Tider, til der blev Raad dertil, og saa havde Magistraten dog vist sit gode Sindelag. Og engang maa Forholdene dog vel ordnes? Pladsen kan dog ikke til evig Tid blive ved at henligge i sin nuværende Forfatning — til Gru for alle Forbipasserende!

Forsaavidt Magistratens afvisende Holdning i den foreliggende Sag altsaa ikke er dikteret alene af bureaukratisk Fornemhed og Ønsket om at holde Borgerskabet paa Afstand, kan den vel kun forklares ud fra den Forudsætning, at Magistraten selv vil drage Omsorg for, at Vesterbros Torv kommer til at fremtræde paa en sømmelig Maade, og en Antydning af, at Magistraten ogsaa er betænkt herpaa, haves i den Kendsgerning,

at Stadsarchitekten blandt andre Arbejder har beskæftiget sig med Indretningen af et offentligt Nødtørftshus i den Kommunen tilhørende, midt for Vesterbros Torv beliggende Ejendom, Vesterbrogade 40. Men naar Forholdet da er dette, at Nødtørftshuset (og Pissoiret?) i en forhaabentlig ikke altfor fjærntliggende Fremtid vil blive fjærnet fra Torvet, maa vi bekende Manglen paa Forstaaelse af, hvorfor Magistraten har afvist vort Tilbud. Saa meget kan dog i hvert Fald til Trods for Borgermester Marstrands Udtalelser i Borgerrepræsentationen siges, at kunstneriske Betænkeligheder kan det ikke være, al den Stund vi ved Prøve-Opstillingen jo har vist, hvor fortræffeligt et Kunstværk Harboes Brønd er, og hvor ypperlig den vil kunne passe ind i Torvets Form. —

Sagen er nu indsendt til Kommunalbestyrelsen og vil altsaa ikke af formelle Grunde kunne formenes Behandling i Borgernes Raad. Det skal da vise sig, om ikke Byens Styrelse, hvem det skulde synes magtpaaliggende ikke uden aldeles uafviselig Nødvendighed at vrage et af en Kreds af kjøbenhavnske Borgere fremsat Tilbud om at smykke det af den selv saa sørgeligt forsømte og misligholdte Vesterbros Torv, handlede klogt, om den benyttede den saaledes givne Anledning til at raade Bod paa, hvad hidtil er forsømt.

PANOPTIKONBYGNINGEN, TALESCENEN — OG FORSKØNNELSESFORENINGEN

DA Banegaardsforholdene ved Vesterbros Passage i sin Tid var under Forhandling, stod det strax klart for enhver, at Panoptikon-Tomten vilde komme til at harmonere daarligst muligt med den nye Centralbanegaard, og der gjordes da ogsaa fra vedkommende Autoriteters Side Forsøg paa at erhverve den paagældende Grund. Forsøgene herpaa strandede desværre af økonomiske Aarsager, og da Banegaardsforholdene derefter fandt deres endelige Løsning, indgik Panoptikonbygningens Forbliven paa Stedet som et Led i Ordningen. Skønt der vist var afgjort Enighed tilstede om, at denne Bygning i højeste Grad vilde skæmme Banegaardspladsen og Frihedsstøtten — hvilken sidste vi nærer et oprigtigt Haab om igen maa blive opstillet paa sin gamle Plads — maatte man altsaa gøre sig fortrolig med Tanken om, at Panoptikonbygningen blev liggende, hvor den laa.

Saaledes stod Sagerne, da Foreningens Bestyrelse i August Maaned ifjor fra Hr. Direktør BENNY DESSAU, der er Medlem af Foreningens raadgivende Udvalg, modtog et af ham skitseret Forslag om ved Hjælp af et Præmieobligationslaan, som det var Tanken at formaa Kjøbenhavns Kommune til at udstede, at skaffe de fornødne Midler til Køb eller Expropriering af Panoptikonbygningen. Forslaget vandt strax Bestyrelsens Tilslutning, og der blev med det samme nedsat et Udvalg, der i den siden da forløbne Tid har arbejdet energisk for Sagen.

Da der til Udstedelsen af et saadant Obligationslaan og til en eventuel Expropriering af Panoptikonbyg-

ningen kræves særlige Love, havde Hr. Dessau som et Led i Planen — og ikke mindst for derigennem at gøre Lovgivningsmagten interesseret i Sagen — tænkt sig den Mulighed ved det samme Obligationslaan at skaffe Penge til Opførelse af den saa længe tiltrængte nationale Talescene — et Problem, som Gang paa Gang er udskudt, men som dog en Gang maa løses. Kommunen vilde ganske vist derved som Udsteder af Laanet komme til at yde pekuniær Støtte til det af Staten drevne Theater, men herfor haves allerede Præcedens, idet Kommunen i sin Tid ikke alene har afstaaet et Areal til det nuværende kongelige Theater, men ogsaa havde ydet det betydelig Hjælp i pekuniær Henseende, saavidt erindres med et Beløb af en halv Million Kroner. Med en Ordning som den foreslaaede slap Kommunen for selv at bringe noget Offer, ja opnaaede endda Fordele af stor Betydning for den selv.

Hos mange af de i Sagen interesserede og hos ledende Finansmænd er Forslaget mødt med stor Sympati; ganske vist har Finansborgermester JENSEN i et Interview i et herværende Dagblad stillet sig noget reserveret overfor Planen, men det er at haabe, at han maa kunne omstemmes, naar Forslaget foreligger i alle sine Detailler. Det maa jo nemlig ikke glemmes, at en saa omfattende Plan som den heromhandlede kræver Tid for at kunne gennemtænkes i alle Enkeltheder, og det kan ikke nægtes, at det er mod Foreningens Ønske, at der gennem Dagspressen er fremkommet Meddelelser om denne Sag paa et Tidspunkt, da den endnu slet ikke var moden til offentlig Drøftelse.

Naar saadant alligevel sker, kan det naturligvis ikke undgaas, at der løber smaa Unøjagtigheder og Misforstaaelser med. Uden her at ville gaa i Enkeltheder skal vi blot berigtige den Misforstaaelse, at den nye Talescene skulde ligge paa Panoptikonbygningens Plads. Dette er selvfølgelig ganske fejlagtigt. Fjærnelsen af Panoptikonbygningen og Oprettelsen af Talescenen har intet med hinanden at gøre udover det, at Midlerne til disse Foretagenders Virkeliggørelse søges tilvejeskaffet under ét ved Udstedelse af det førnævnte Præmieobligationslaan. Det, som det for Banegaardspladsens Vedkommende i første Række gælder om, er at faa Panoptikonbygningen fjærnet. Saa kan man til sin Tid altid tale om, hvad der skal opføres i Stedet. Thi det vil vel sagtens blive nødvendigt at have et Bygningsværk, bl. a. fordi Banegaardsbygningens hele Anordning ligefrem kræver en Bygning dèr, hvor nu Panoptikon ligger. Men til den Tid vil man gennem Udskrivning af en Konkurrence kunne sikre sig, at man til Erstatning faar en monumental og med Omgivelserne harmonerende Bygning.

Foreløbig arbejdes der nu videre mod Maalet. Foreningen til Hovedstadens Forskønnelse vil selvfølgelig gøre sit til, at en saa betydningsfuld Plads som den, der kommer til at ligge ved den nye Centralbanegaard, og af hvilken de Rejsende vil modtage det første Indtryk af Kjøbenhavn, faar et for Byen værdigt Udseende, og vi haaber, at Stat og Kommune, naar der ikke ad anden Vej kan skaffes Midler, vil benytte den fremsatte Plan, som frembyder saa store Fordele for alle Parter.

VOR FRUE KIRKE

SPIRET paa Vor Frue Kirke — det var Bannermærket, hvorunder December Maaneds hæftigste Kamp herhjemme førtes. Sjælden har vel en Sag formaaet i den Grad at vække Sindene som denne Dr. CARL JACOBSENS grandiose Gave til den By, hvis Forskønnelse ligger ham saa varmt paa Sinde. Men sjælden har ogsaa en Sag i den Grad evnet at sætte Skel som netop denne.

Som man kunde vente, var den offentlige Mening fo r Spiret, og Spirmodstanderne, hvis vigtigste Hærførere er Mænd som Professorerne STORCK, VIGGO JOHANSEN og JOAKIM SKOVGAARD, Mænd hvis Betydning er ubestridt, og hvis Ord vi ellers tillægger den allerstørste Vægt, har ikke i nævneværdig Grad formaaet at rokke ved den Stilling, som det brede Lag engang har indtaget i dette Spørgsmaal, dertil maatte den Betragtningsmaade, som Modstanderne af Spiret bragte til Anvendelse, forekomme lidt for skal vi kalde det nærsynt, ligesom Modstanderne i deres Bestræbelser for at værne om C. F. Hansens Minde saa stærkt fremhævede Vor Frue Kirkes nuværende Skikkelse, at Vurderingen af Kirken som architektonisk Bygningsværk i mere end en Henseende maatte synes at være hinsides Ret og Billighed.

Da Konsistorium, Frue Kirkes Patronat, for sit Vedkommende havde modtaget den storladne Gave, følte man sig saa sikker i sin Sag og gik rolig ud fra, at Ministeriets Afgørelse kun var den rent formelle Embedshandling, som skulde til, før Arbejdet kunde tage sin Begyndelse. Men Sagen fik et ganske andet Forløb. I Stedet for at lade den gaa den

Vor Frue Kirke med Spir set fra Nytorv.

for slige Tilfælde naturlige Gang, nemlig til Erklæring i Kunstakademiet, Ministeriets Raadgiver i kunstneriske Spørgsmaal, nedsatte Kultusministeren en Kommission, om hvis Opgave det oprindelig forlød, at den skulde afgøre, om Staten burde modtage Carl Jacobsens Gave eller ikke, men hvis Forretningsomraade senere ændredes derhen, at den blot skulde indsamle Oplysninger om de mange Forhold, der iøvrigt knyttede sig til Sagen, hvorefter Ministeren, naar disse Oplysninger var forelagte ham, selv personlig vilde træffe den endelige Beslutning.

Saalænge, indtil Sagen havde naaet dette Udviklingstrin, havde Forskønnelsesforeningen forholdt sig rolig, og dersom Spiret strax var blevet modtaget, havde der overhovedet ikke været Brug for dens Optræden.

Foreningens Bestyrelse fulgte dog med den største Interesse og Agtpaagivenhed Sagens Udvikling, og da det viste sig, at Sagen løb Fare for at strande paa Modstandernes stædige Hængen sig i golde kunsthistoriske Principper, var Forskønnelsesforeningen ogsaa strax beredt til at bryde en Landse for Thurahs gamle, skønne Spir i ny Gengivelse — og den indvarslede da det store Møde, der fandt Sted den 8' f. M. i Odd Fellow Palæets store Sal.

Medens de til Ministeriet indsendte Adresser, hvis Ordlyd vi forudsætter vore Medlemmer bekendt, i det store og hele var et Udtryk for Sagkundskabens Mening, var det store Møde, som Forskønnelsesforeningen lod afholde, en fuldttonende Tilkendegivelse af Offentlighedens Mening, der i et Tilfælde som dette ikke tør lades uhørt.

Vi har ment at skylde de af vore Medlemmer, der ikke overværede Mødet, hvad enten Grunden nu var, at de var forhindrede, eller at de maatte gaa forgæves af Mangel paa Plads, et kort Referat af det bevægede Mødes Forløb.

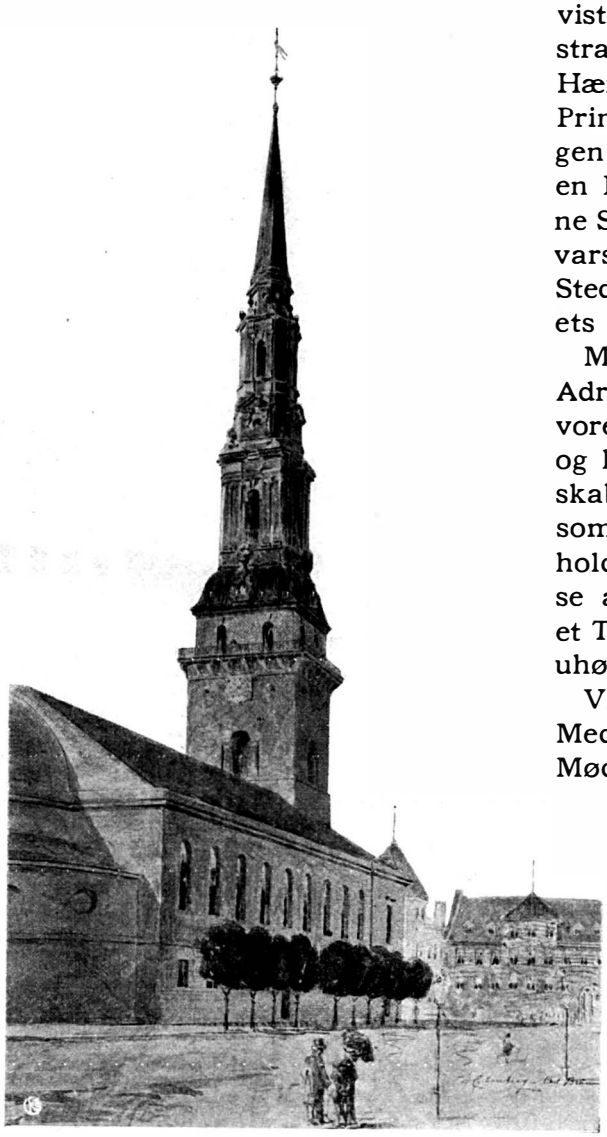

Vor Frue Kirke med Spir set fra Kannikestræde, efter Architekterne Prof. Amberg og Carl Brummers Tegning.

REFERAT

Efter at Formanden, Grosserer Christian Holm, havde budt Velkommen, og Overretssagfører Axel Bang havde overtaget Dirigenthvervet, talte Foreningens tidligere Formand, Hr. Maler Jens Møller-Jensen som Repræsentant for Bestyrelsen. Han drog med kraftige Ord til-

felts mod Protestadressens Udtryk om, at Dr. Jacobsens Gave var »idéforladt« og »aandsfattig«, og om at Gaven var modtaget med »Ligegyldighed«, en Ligegyldighed, der havde faaet sit mest slaaende Udtryk i den Tilslutning, dette Møde havde faaet. Hr. Møller-Jensen ledsagede sit Foredrag med en Række fortrinlige Lysbilleder af Vor Frue Kirke med og uden Spir, og Fremvisningen af disse Billeder gav Anledning til adskillige Meningstilkendegivelser fra Forsamlingen, dels kraftigt Bifald, dels Afbrydelser suppleret af en enlig Fløjte. Men Afbrydelserne medførte blot en endnu mægtigere Bifaldsstorm, der truede med ingen Ende at ville tage, da Dr. Carl Jacobsen, efter at Hr. Møller-Jensen havde sluttet, viste sig paa Talerstolen.

»Den ledende Tanke for mig til at genrejse Spiret paa Vor Frue Kirke,« udtalte Dr. Jacobsen, »har været at give Byen et architektonisk Storværk, at give Landets Hovedkirke den Værdighed, den havde mistet, og at borttage Mindet om et af de pinligste Minder i vor Historie. Skønne Bygninger adler en By. Men den almindelige Bygning virker kun paa det Sted, den staar. Det plebejiske Vesterbros Torv adles ved Martin Nyrops skønne Kirke, men de fleste, der her er tilstede, har næppe følt Glæden over denne Kirke rigtig, fordi de ikke som andre af os daglig færdes der forbi. Et Spir derimod har et Virkefelt langt bort, det knejser over den hele By, man ser det fra mange forskellige Steder, og det dukker pludselig frem i en helt ny Belysning, forskellig fra den vi sidst saa det i; det giver et stadig varieret Billede, der glæder vort Hjærte. Vi stirrer frem efter det, naar vi vender hjem fra en Rejse, vi stikker Hovedet ud af Kupévinduet for af Spiret at modtage den første Velkomsthilsen.

Et Spir betyder saa overmaade meget for Byens Silhouet. Tyskerne har herfor Ordet »Stadtbild«, hvad der viser, at de før vi har haft Forstaaelsen af den Sags Betydning. Se hvorledes Taarnene over Hamborg forud melder os, at dèr ligger en stor Stad, og tænk paa Strassburg og Antwerpen, der lige fra Middelalderen var navnkundige for deres dejlige Taarne. Enhver By, der har Raad dertil, smykker sig med Taarne. Vi har faaet Raadhustaarnet og nu sidst Nicolai Taarn, vi faar Christiansborgs Slotstaarn. I Stockholm har de sat nyt Spir paa den gamle Clara-Kirke og rejst et andet Taarn, der har givet Byen Bredde og Storhed. Herhjemme har der da ogsaa i Pressen været Enighed om, at Spiret paa Vor Frue skulde genrejses.

Men vi lever jo i et Land, hvor der filosoferes meget. Der dukkede filosoferende Indvendinger op, men hvilke Indvendinger? Ja Navnene paa dem, der protesterer mod Spiret, er gode nok, men Spørgsmaalet er, om deres Bærere har den rette Forstaaelse af Byens Silhouet: Bybilledet. De kalder Vor Frue Kirke et helstøbt Værk, men det er den ikke. Portalen er i den reneste græske Stil, men Kirken er saa ugræsk som vel mulig. Og Portalen er ligefrem klistret paa Kirken og har intet med den at gøre. Ganske vist — Portalen er skøn, og vi glæder os over den. Men tænk Dem nu blot, at den ikke var der, og der saa en Dag kom en Brygger eller en Bager og tilbød at sætte en saadan græsk Portal paa en ugræsk Bygning — saa skulde de høre et Hyl fra de samme Stilfilosoffer.

Det var Stilrenheden. Saa taler man om, at vi bør vise Pietetsfølelse mod Kirkens Bygmester. Men vi er dog vist alle enige om, at Kirken er inderlig kedelig, sikkert noget af det daarligste C. F. Hansen har lavet. Skulde vi saa af Hensyn til denne kedelige Façade give Afkald paa det skønne Taarn? Og saa kommer vi til Pladsens Enhed, der ikke maa brydes. Men der er blot ingen Enhed. Metropolitanskolen har sin Stil, Universitetet sin, Universitetsbiblioteket sin. Og Bispegaarden med sin Barokstil og Studentersamfundets Bygning med sin — Studentersamfundsstil, alt i alt et indviklet Conglomerat. Og af Hensyn til denne Stilsammensurium maa vi ikke faa

Vor Frue Kirke med Spir set fra Nørregade, efter Architekterne Prof. Amberg og Carl Brummers Tegning.

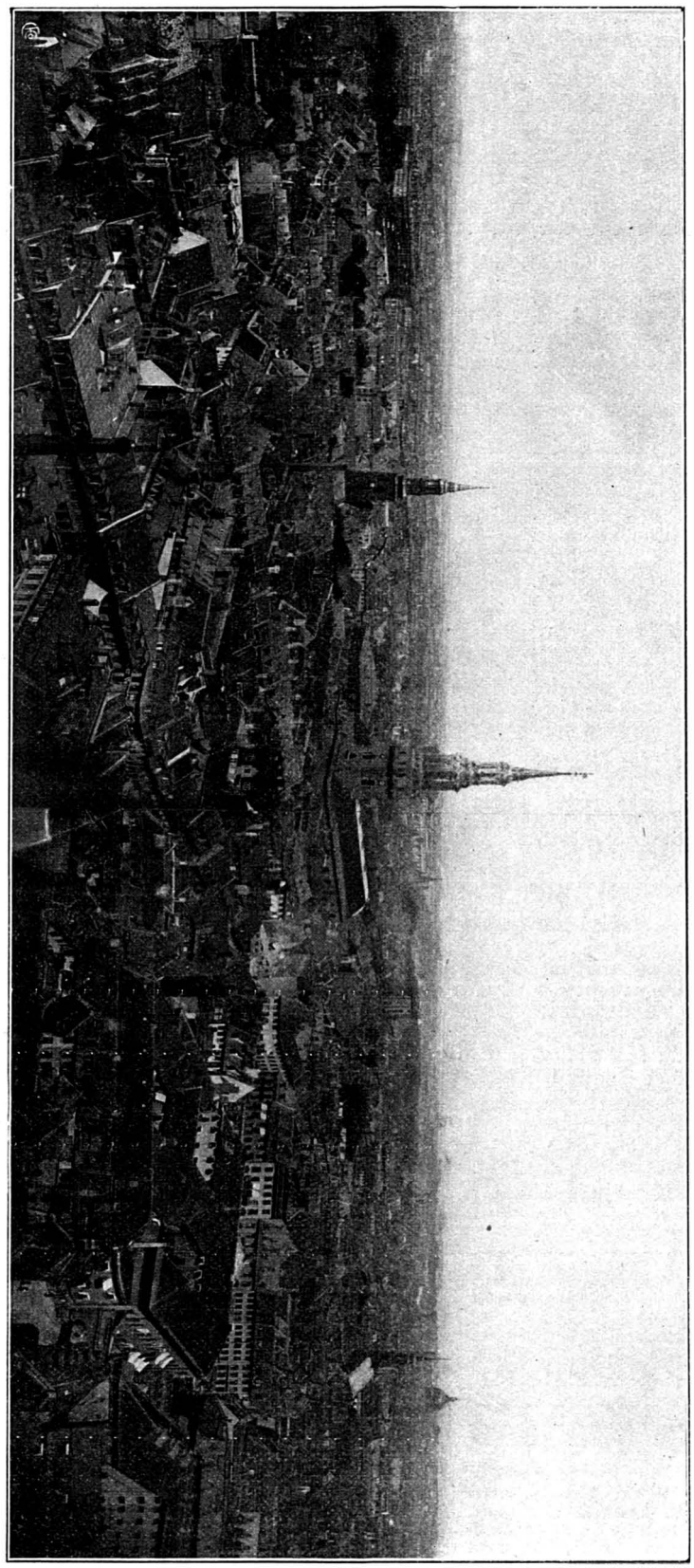

Vor Frue Kirke med Spir set fra Raadhustaarnet.

Spiret, der dog harmonerer med Bispegaarden og Petri Spir lige ved Siden af.

Saa kalder man det aandsfattigt at bygge Spiret paa et gammelt Taarn. Ja, hvis nogen af Dem altsaa har glædet Dem over Nicolai Spir, saa maa De altsaa skamme Dem, det er aandsfattigt. Endelig paastaar man, at Spiret er for højt. Tror De ikke snarere, at det er de Mænd, der er for smaa?

Alle disse Indvendinger synes mig saa haartrukne, og det undrer mig, at man ikke har undset sig ved at forlange, at Kultusministeriets Personale skulde sluge disse Kameler raa.

Der er imidlertid paa Protestadressen ét Navn, som vi ikke kan ignorere. Det er Professor Storcks. Dog for hans Autoritet vil vi ikke i dette Tilfælde bøje os. Jeg personlig nærer den største Beundring for hans Bygninger. Ham vil jeg ikke strides med — jeg vil drage Lære af ham. Thi han har paa Helligaandskirkens gotiske Taarn sat sit dejlige Renæssancespir. Og vi ønsker ikke, at han ikke havde gjort det. Det var da en Guds Lykke, at han ikke den Gang havde sine nuværende Idéer. Da lod han sig lede ikke af Stilrenhed, men af sin Skønhedssans. Og derfor vil vi ogsaa nu genrejse Thurahs dejlige Spir, det skønneste Taarn i de skønneste Taarnes By. — Det er ikke for intet, at den bærer Taarne i sit Segl. — Dixi!«

Efter at der var blevet givet Spirets Modstandere Lejlighed til at udtale sig — en Lejlighed, der dog ikke blev benyttet — havde endnu en Række Talere Ordet: Slotsarchitekt Thorv. Jørgensen, Redaktør Ove Rode, Prof. Dr. Hans Olrik, Overretsassessor Cold og Forfatteren Johannes Jørgensen, der alle i varme og begejstrede Ord sluttede sig til Tanken om Genrejsningen af Spiret paa Vor Frue Kirke.

Dermed var Kampen til Ende, og efter at den foreslaaede RESOLUTION, der havde følgende Ordlyd:

Til Kultusministeren.

Kjøbenhavnske Mænd og Kvinder forsamlede

ved Forskønnelsesforeningens offentlige Borgermøde Torsdagen den 8' December 1910 tillade sig indtrængende og varmt at anmode Deres Excellence om at give Deres Bifald til, at det gamle Spir genrejses paa Vor Frue Kirke.

Det er uimodsigeligt og ubestridt, at det skønne Spir vil blive en uforlignelig Prydelse for vor Hovedstad og bidrage mægtigt til at hæve den i Rangen blandt skønne Byer.

næsten enstemmig var vedtaget, afsluttede Dirigenten det bevægede og i sit Forløb enestaaende Møde ved et med begejstret Tilslutning modtaget Leve for Dr. Carl Jacobsen, der endnu en Gang følte Kjøbenhavnernes Taknemlighedsfølelses Bølger slaa sammen over sit hvide Hoved.

Der var blandt den langt overvejende Del af de tilstedeværende kun en Mening, nemlig at det havde været et ualmindeligt vellykket Møde; derimod har vi bragt i Erfaring, at det har vakt en Del Misstemning hos Foreningens Medlemmer, at Bestyrelsen i denne Sag havde valgt at indkalde til et offentligt Borgermøde i Stedet for at afholde et kun for Medlemmerne tilgængeligt lukket Møde. Vi skal hertil bemærke, at intet vilde have været os kærere, end om vi havde kunnet berede alle vore Medlemmer den Fornøjelse, det var at paahøre Dr. Carl Jacobsens udmærkede Tale, af hvilken foranstaaende Referat kun har kunnet give et svagt Indtryk, men det maa her haves i Erindring, at det ikke drejede sig om et rent underholdende Foredrag, men om en Sag af den mest afgørende Betydning for Hovedstaden.

Vi nærer derfor det Haab, at vore Medlemmer — hvem det iøvrigt pr. Brevkort var tilraadet at møde i god Tid — for Sagens Skyld uden for stor og blivende Bitterhed har bragt det Offer, det var at gaa forgæves til det store Møde om Spiret, og vi haaber, at de vil forstaa, hvilke Motiver det var, der foranledigede Bestyrelsen til efter en meget indgaaende Overvejelse at afholde et offentligt Møde.

Den i det foregaaende citerede Resolution, som af Foreningens Formand den 10' f. M. blev overrakt Kultusministeren, vil forhaabentlig vise sin Virkning paa rette Sted og til rette Tid, netop fordi den ikke vil kunne afvises som havende sit Udspring fra et lukket Foreningsmøde, men fordi den næsten enstemmig vedtoges af en offentlig Forsamling, til hvilken Tilstrømningen var saa mægtig, at Mødets Betydning som Udtryk for den offentlige Mening i lige saa høj Grad fastsloges af Antallet af dem, der var inde i Salen, som af de Tusinder, der maatte blive udenfor.

VORE KIRKEGAARDE

NAAR henses til, hvor mange Penge der aarlig bortgives til smagløse Gravmonumenter, hvilket ikke mindst skyldes den Omstændighed, at det store Publikum her staar ganske uden Vejledning, vil det sikkert vække Tilfredshed, at Foreningen til Hovedstadens Forskønnelse har besluttet at tage denne Sag op.

Man har tænkt gennem Foredrag ledsaget af Lysbilleder at demonstrere en Række af vore smukkeste Gravstene — fra de billigste, som Enhver kan overkomme at anskaffe, til de mere monumentale — mulig ogsaa at afholde en Udstilling af Afbildninger af danske og fremmede moderne Gravmonumenter.

Dr. Jessen (Kunstgewerbemuseum i Berlin) har tilsagt en saadan Udstilling sin værdifulde Assistance, og Foreningen har selv i Løbet af 1910 sikret sig en stor Del Fotografier af de interessanteste Gravstene paa de kjøbenhavnske Kirkegaarde.

KILOMETERSTENENE

SOM det vil erindres, udskrev Foreningen iforfjor en bunden Konkurrence om Udkast til nye Kilometersten. Tanken var at fremskaffe en Kilometerstenstype, der kunde blive fælles for hele Sjælland, og vi har da ogsaa haft den Glæde at se de forskellige Amter slutte sig til det af Foreningen antagne Udkast, nemlig Architekt P. V. J. KLINTS, efter hvilket der er indgaaet Bestilling paa Udførelse af Kilometersten fra KJØBENHAVNS AMT, ROSKILDE AMT, SORØ AMT og FREDERIKSBORG AMT. Fra PRÆSTØ AMT ventes Bestillingen at ville indgaa i de nærmeste Dage, hvorimod HOLBÆK AMT endnu ikke har ladet høre fra sig.

Et Forslag til »Nulpunkter« for Provinsbyer, i Lighed med men noget mindre end de til Hovedstaden foreslaaede, er antaget af Helsingør Byraad. Sandsynligvis vil andre Provinsbyer følge efter, saasnart KJØBENHAVNS KOMMUNE antager det til denne indsendte Forslag til Udførelse for Hovedstadens Vedkommende.

Vi ledsager disse Linjer med en Gengivelse af Architekt Klints Forslag til det »Nulpunkt«, der skal anbringes paa det Sted, hvor Byens gamle Vesterport stod, og af den Sten, der ved Damhuskroen skal angive Bygrændsen.

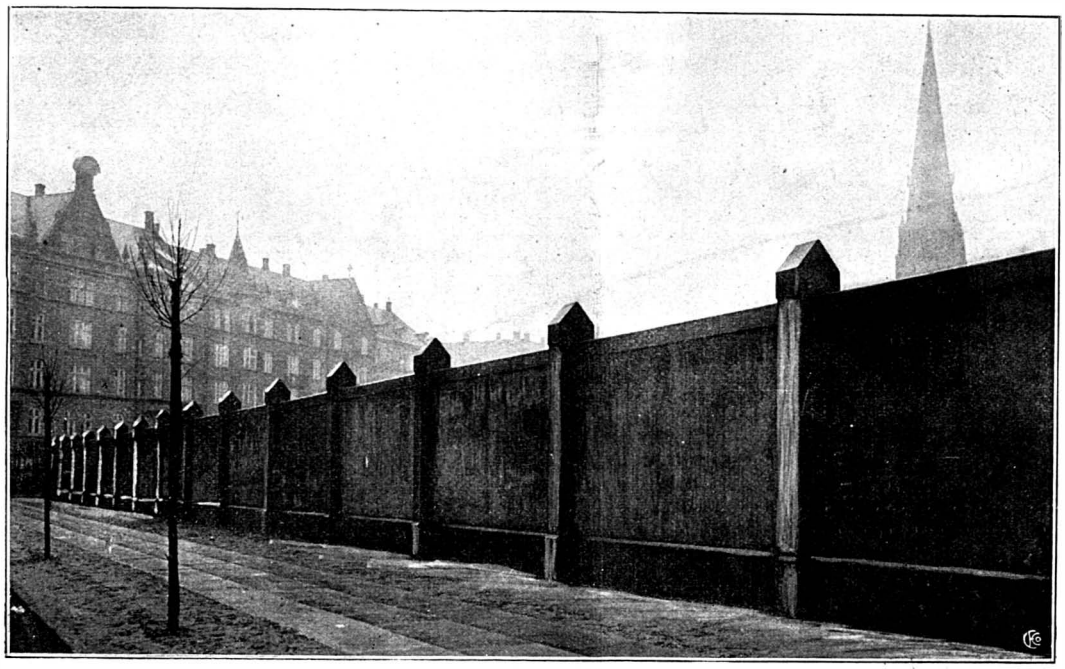

MUREN OMKRING IDRÆTSPARKEN

DET SENESTE BIDRAG TIL HOVEDSTADENS »FORSKØNNELSE«

UDE paa Østerbro ved Jacobskirken har man omkring den nye Idrætspark bygget en Cementmur, hvis Hæslighed er haarrejsende, og hvis Tilstedeværelse i sig selv er en Fornærmelse. Her ved en af Byens Hovedfærdselsaarer har man rejst en Mur saa afskrækkende gyselig i Form og Linjer, at end ikke den ukyndigste Murerhaandlanger kunde have gjort den værre. Til Sommer skal den maaske endog hvidkalkes, saa at den kan blive endnu mere iøjnefaldende. Eller skal dens Felter tjene som Annoncetavler? Eller skal man monstro virkelig i Resten af sin Levetid tvinges til at se paa denne graat i graat farvede dødsens kedelige Cementmasse?

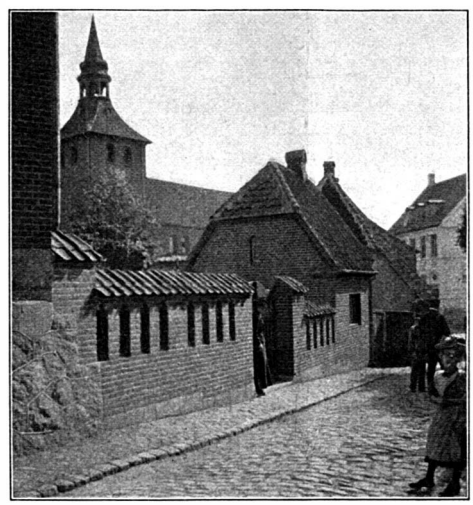

Ikke et Søm kan der slaas i denne til Støtte for en Blomsterranke eller til Fastgørelse af et Spalier, og selv om saa var, selv om Slyngroserne eller den vilde Vin eller Efeurankerne nok saa meget hang udover Murkanten, vilde dette dog ikke være i Stand til at fjærne Indtrykket af Murens kummerlige Profil, dens idéfattige Form og dens for ethvert Karaktertræk fuldkommen blottede Perspektiv.

Se saa til Gengæld, hvad man andet Steds har kunnet faa ud af den Opgave: at bygge en Mur. — Hosstaaende Billeder fra Svendborg viser tydeligere end mange Ord, hvorledes en Mur kan virke, men de her afbildede Mure er ganske

vist ogsaa opførte efter Tegning af en af vore smagsikreste og fineste Kunstnere, Architekt MAGDAHL-NIELSEN. Men saadanne Mure er meget meget dyrere, vil man indvende. Og saa har den kalkede og teglhængte Mur ikke kostet en Øre mere end den Cementmur, det fra først af var Meningen at opføre!

Det er i Svendborg! I Danmarks Hovedstad derimod er man i Aaret 1910 ikke naaet højere i kunstnerisk Kultur, end at man opfører slig Rædsel af en Mur som den om Idrætsparken, en Mur, der selv paa Menigmand fremkalder Følelse af det mest ubetingede Mishag for ikke at bruge et værre Udtryk.

Vi har ikke villet efterforske, hvem der bærer Ansvaret for Murens Opførelse — det er i denne Forbindelse ganske ligegyldigt. Thi den Mur bør ikke have Lov at blive staaende.

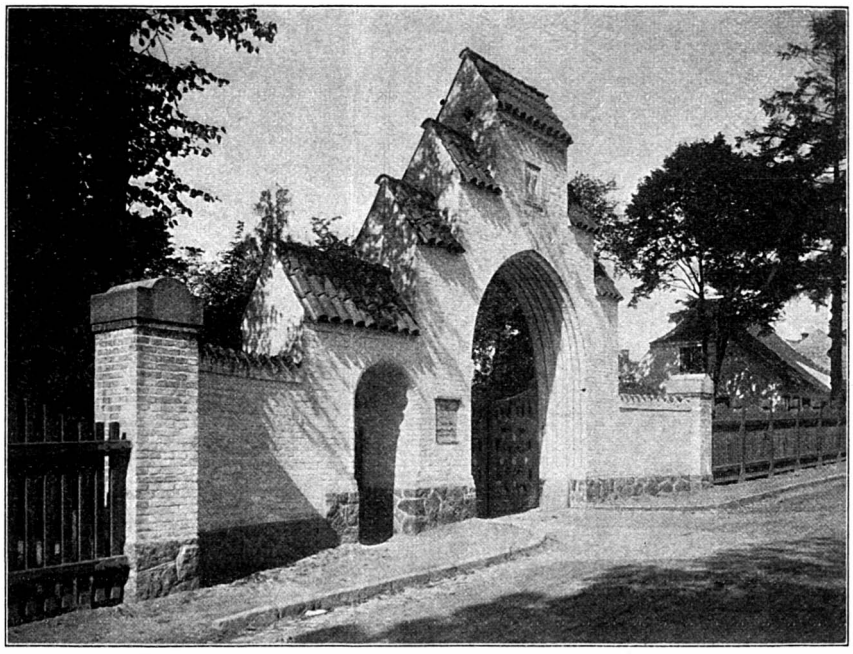

Kirkegaardsport i Svendborg.

DAGEN OG VEJEN

DEN OM FRUE KIRKES SPIR NEDSATTE KOMMISSION, der bestaar af Departementschef Damkier (Formand), Museumsdirektør Mackeprang, Stiftsprovst Paulli (alle valgt af Ministeriet), Borgermester Dybdal (valgt af Magistraten) og Professor Nyrop (valgt af Akademiet), vil næppe i den nærmeste Tid faa tilendebragt Indsamlingen af de mange forskellige Oplysninger, som det er dens Opgave at indsamle. I disse Dage har Spirets eventuelle Bygmestre, Architekterne Professor Amberg og Carl Brummer været tilkaldt til Forhandling. Naar det i et herværende Dagblad er udtalt, at Kommissionen i de nærmeste Dage vilde afgive sin Betænkning til Ministeriet, og at denne Betænkning skulde gaa ud paa, at Kommissionen fraraadede at modtage Spiret, er denne Meddelelse, efter hvad vi fra bedste Kilde har erfaret, urigtig.

»FORSKØNNELSEN« sendes til samtlige Foreningens Medlemmer samt til en Række Autoriteter indenfor Stat og Kommune. Bladet, hvis Titel er tegnet af Professor Hans Tegner, vil udgaa én Gang maanedlig og sædvanligvis faa et Omfang af 8 Sider. Af de følgende Hæfters Indhold skal nævnes: »Æstetiske Betragtninger over Byggeloven«, »Byens Renlighed«, »Skiltning før og nu«, »Hvad vi har mistet, og hvad vi har tilbage« o. m. m.

UDGIVET AF FORENINGEN TIL HOVEDSTADENS FORSKØNNELSE
REDIGERET AF OTTO ASMUSSEN
TRYKT HOS NIELSEN & LYDICHE (AXEL SIMMELKIÆR)

Frihedsstotten og dens Omgivelser set i Fugleperspektiv

DET NY BYCENTRUM

FORENINGENS Bestyrelse har bedt mig forklare for Medlemmerne, hvorledes Frihedsstøttens Omgivelser og Gadeplanen for det gamle Banegaardsterrain vil komme til at se ud, hvis den Plan, som Architekt Holger Rasmussen, Ingeniør Nobel og jeg har udarbejdet, bliver fulgt, naar der nu snart skal tages fat paa Rejsningen af denne nye Bydel.

Inden jeg gaar over hertil, skal jeg imidlertid i Korthed minde om Sagens Udvikling, indtil Konkurrencen blev udskrevet. Den Gadeplan for Banegaardsterrainet, som henhører til Overenskomsten af 1904 mellem Stat og Kommune, blev udarbejdet af Statsbanernes og Kommunens Ingeniører i Forening. Det er interessant at se, at der dengang var tænkt bygget baade Nord og Syd for Frihedsstøtten, medens Planen til Overenskomsten af 1909 ganske har bortkastet Bebyggelsen paa begge Sider af Broen. Hensynet til den nye Banegaards Frilægning havde ført for vidt, thi selv om man nu vilde kunne se den fra Vesterbrogade, saa vilde det være umuligt, som beregnet, at se den fra Gyldenløvesgade for Enden af den krumme Gade langs Banelinien. Man indsaa imidlertid snart, at det var en Fejl her var begaaet, og Prof. Kampmanns Forslag til Opførelse af en Buegang paa Nordsiden af Gaden vandt megen Paaskønnelse, fordi det viste, at en Indramning af Frihedsstøttens Plads var nødvendig, og kunde udføres paa en smuk Maade. Forskønnelsesforeningens energiske Arbejde for at gennemføre denne Sag førte ikke til noget positivt Resultat, idet »Statsbanerne« ikke mente at kunne gaa med til de paatænkte Udvidelser af Bro-

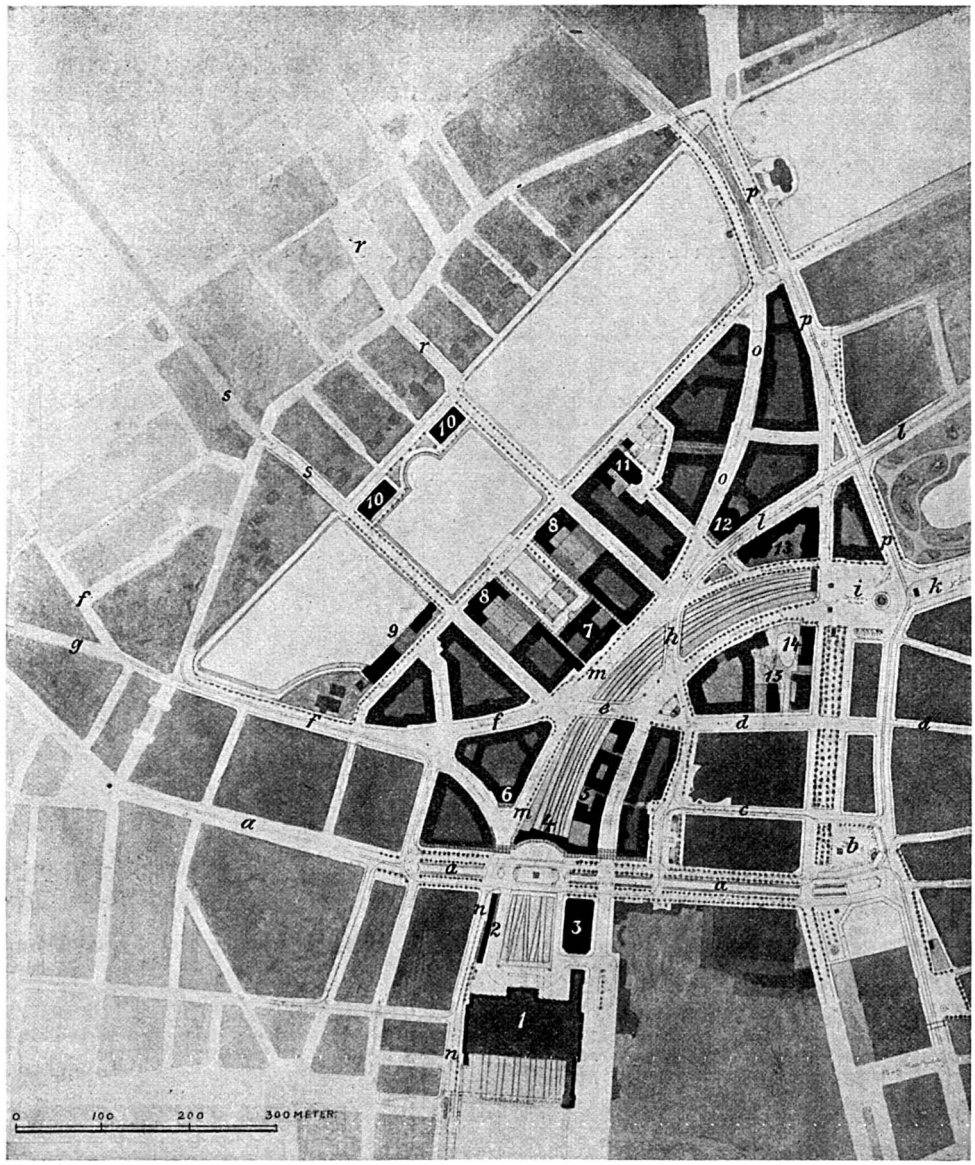

a. Vesterbrogade. *b.* Raadhusplads. *c.* Jærnbanegade. *d.* Studiestræde. *e.* 1ste Bro. *f.* Gl. Kongevej. *g.* Paatænkt Gennembrydning til Vesterbrogade. *h.* 2den Bro, *i.* Aaben Plads ved Jarmers Taarn. *k.* Nørrevoldgade. *l.* Nørrefarimagsgade. *m.* Vesterfarimagsgade. *n.* Reventlowsgade. *o.* Ny Gade (Bybanegade). *p.* Gyldenløvesgade. *r.* Ny Færdselslinje. *s.* Paatænkt Gennembrydning til Finsensvej. *1.* Den ny Hovedbanegaard. *2.* Projekteret Bygning for Banen. *3.* Den ombyggede Panoptikonsbygning. *4.* Bygningsværk bag Frihedsstøtten. *5.* Banegaardens Postkontor- og Telegrafbygning. *6.* Paatænkt monumental Bygning. *7.* Koncert- og Udstillingsbygning. *8.* Foreningsbygninger. *9.* Vandværksbygninger. *10.* Museer. *11.* Kirke. *12.* Teater. *13.* Justitspalads. *14* og *15.* Hoteller.

en mod Nord og Syd. Interessen for Støtten var imidlertid stadig levende, og da Stadsarchitekten nogen Tid efter fik Opfordring til at udtale sig om Gadeplanen for Banegaardsterrainet, maatte Spørgsmaalet om Frihedsstøttens Omgivelser atter raabe paa en Løsning. Det nye i Stadsarchitektens Forslag var, at Støtten ikke kom til at staa i Vejen for Vognfærdselen, og denne ikke kom til at hindre Betragtningen af Monumentet, samt Forslaget om Opførelse af en Bygning overfor Panoptikon for

at give Pladsen bedre Form og dække de grimme Huse med den uskønne Forsænkning af Reventlowsgade. Denne Placering medførte vel efter en Del Reduktion en ca. 25 Al. bredere Overdækning paa Nordsiden af Gaden, men da der samtidig borttoges ca. 10 Alen mod Syd, mente Statsbanerne at kunne gaa med dertil.

De Ændringer, Statsbanerne og Kommunen i 1910 foretog i Overenskomsten, blev saaledes Grundlaget for den nu afsluttede Konkurrence, og det skyldes navnlig Forskønnelsesforeningens Agitation, at den blev udskrevet.

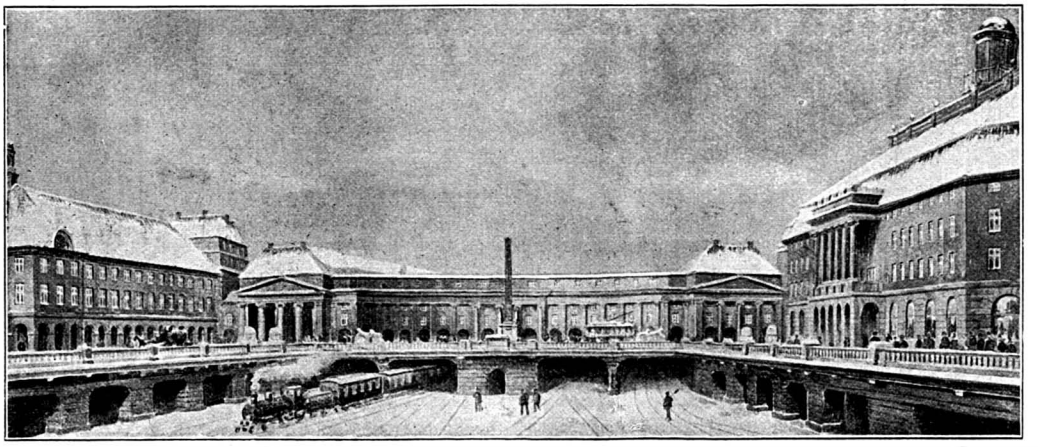

Frihedsstøtten set fra den ny Hovedbanegaard.

Da Architekt Holger Rasmussen, Ingeniør Nobel og jeg begyndte paa Konkurrencearbejdet, var vi straks klare over, at der skulde gøres endnu et alvorligt Forsøg paa at forene Støttens anseelige, historiske Plads med det Hensyn til en rolig Betragten, som er det fundamentale ved al Monumentopstilling. Ved en Placering i Kørebanen var dette Hensyn udelukket, og derfor kom vi ret naturligt paa den Tanke, at anbringe en Promenade for Fodgængere i Gadens Midtlinie. Ved Græsrabatter og Hække adskilles denne fra to Cyklestier, og disse igen ved Trærækker fra Kørebanerne. Vi indvinder Pladsen til Midterpromenaden ved at lade baade almindelig Vognfærdsel og Sporvogne følges i samme Side af Gaden, og ved at bortskære den Del af Sidefortovene, som ligger ubenyttet hen mellem Lysmasterne og Træ rækkerne. Paa det stærkt trafikerede Sted foran Banegaarden udvides det nordlige Fortov yderligere ved Hjælp af Buegange, og Bygningerne vinder derved baade i kunstnerisk og praktisk Henseende, fordi der bliver skyggefuld Plads til Betragtning af Butikkerne. Disse tænkes bygget lige saa langt ud i Gaardene som Buegangen er bred, hvorved Lysforholdene kan forbedres med Ovenlys, og den fulde Udnyttelse af Stueetagen sikres, samtidig med at Gadearealet indvindes.

Det er netop i en bred Gade med høj Bebyggelse paa begge Sider man trænger til et Boulevardprofil, fordi man ved Hjælp heraf alligevel kan føle sig »i det Grønne«, naar man gaar i Midten af Gaden. I Parker og mellem Anlæg (som f. Eks. bota-

nisk Have og Rosenborg Have) er der langt mindre Anledning til at anlægge Boulevarder, da man bedre nyder Synet af Beplantningen, naar man gaar paa Sidefortovene (hvis Hegnet er lavt), eller ad Gange i Udkanten af Anlægene. Afstanden mellem de to midterste Trærækker bliver ca. 60 Fod, eller kun lidt mindre end Afstanden mellem de to yderste Trærækker i Nørreboulevard, og ca. 1½ Gang saa stor som paa Sct. Annæplads. Baade Cyklestiernes og Kørebanernes effektive Bredde bliver større end nu.

Perspektiverne og Grundplanen viser hvorledes vi har tænkt os Pladsen foran Banegaarden, hvor Frihedsstøtten staar paa den brede Bro, der fører Vesterbrogade over Baneudgravningen.

Den halvrunde Bygning nord for Støtten faar to Pavilloner, der noget fremdragne i Gadelinien begrænser Pladsen mod Øst og Vest. Gennem Kolonaden i den vestlige kommer Vesterfarimagsgade ud til Vesterbros Passage, og der bliver tillige en Genvej for dem, der skal fra Gl. Kongevej til Banegaarden. Paa Østsiden begrænses Pladsen af Panoptikon, der tænkes ombygget for at komme til at harmonere med de andre Bygninger. Der tales saa meget om det ønskelige i at faa den fjernet, men saaledes som Banegaarden nu engang er bygget, vilde man gøre baade den og Pladsen en daarlig Tjeneste med at tage den bort. Dens Forbliven har ligefrem været Forudsætningen for Banegaardens Udformning.

Forandringen af Panoptikon bestaar i, at Hjørnetaarnet, Karnapper og ornamentale Led fjernes for at give Plads for en rolig, grovpudset Flade af dæmpet gullig Farve. Da den nuværende Etage- og Vinduesinddeling i det væsentlige kan bibeholdes i Bygningens gamle Del, vil Ombygningen blive økonomisk overkommelig. Som bekendt skal der vest og syd for den nuværende Bygning opføres to nye Fløje til Dækning af Brandgavlene, og Bygningen tænkes da dækket med et stort Tag, der forener hele Komplekset. Efter den nye Byggelov vil den nye Mansardetage kunne tillades, og denne vil derfor give Bygningen forøget Værdi. Kuppelen markerer Trappen i Midterfløjen mellem to overdækkede Gaar-

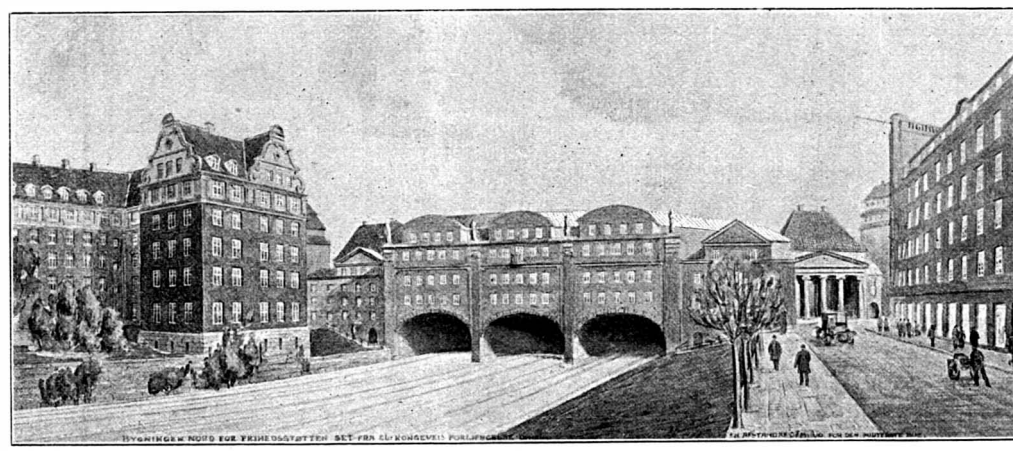

Bygningen Nord for Frihedsstøtten.

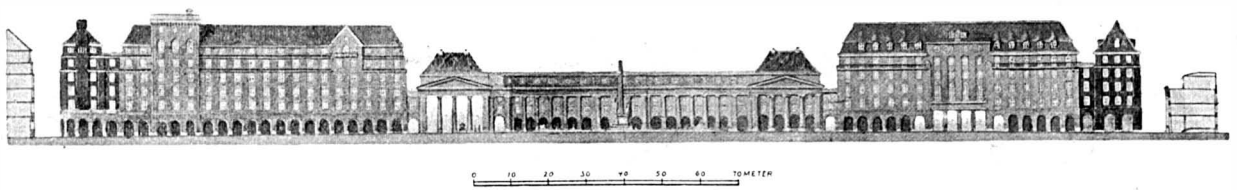

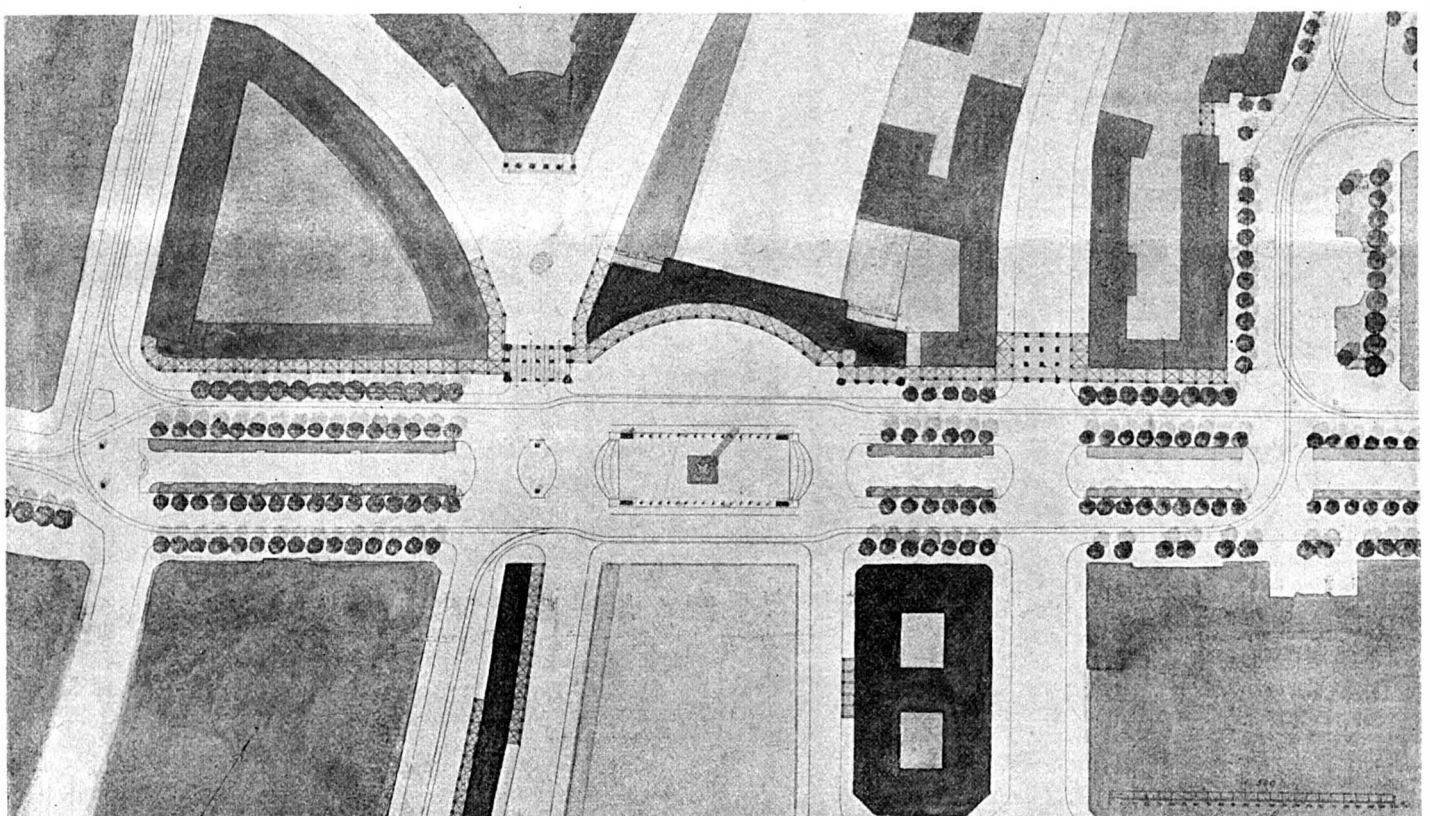

Plan af Vesterbrogade med Frihedsstøtten.

de. Den paatænkte Bygning til Rejsebureauer og lignende langs den vestlige Side af Pladsen vil, udført i lignende Materiale og Stil som Buegangsbygningen og den ombyggede Panoptikonsbygning, danne den tredie Side, der er nødvendig, naar man skal have Indtrykket af en ensartet ombygget Plads. At Banegaarden har en anden Stil, faar derved ikke saa stor Betydning. Vi har i det hele søgt at afstemme Archi-

gennem Byen til Kongens Nytorv er stadig lige smal, saa Virkningen har kun været ringe, navnlig da den for en stor Del af Kørselen vil være en Omvej. Vestergade tjener ligeledes til at optage noget af Trafikken fra Vesterbro og Frederiksberg til den indre By, men den er allerede saa overbelastet, at den maaske er Byens vanskeligste Gade at færdes i, og en yderligere Tilledning af Færdsel vil derfor være ganske forfejlet,

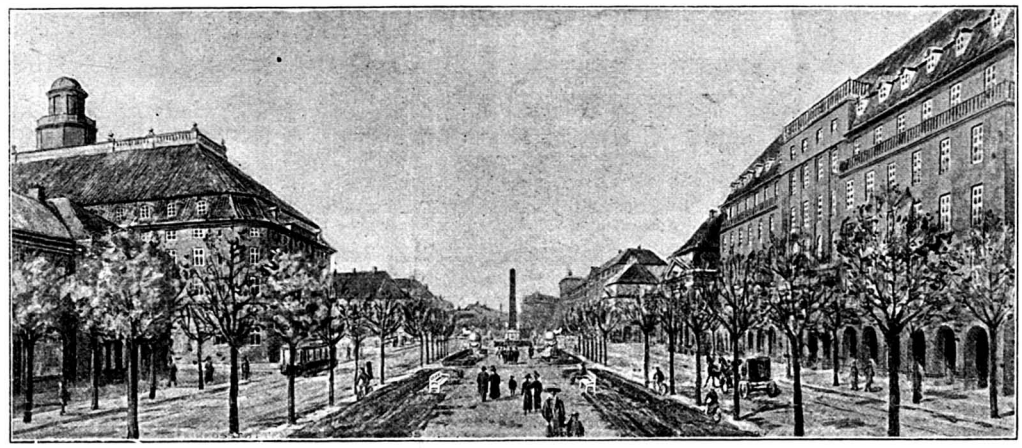

Frihedsstøtten set inde fra Byen.

tekturen efter Støttens Stil og Forhold, og give den en københavnsk Karakter, uden derfor at kopiere bestemte Forbilleder. — --

Med den projekterede Bredde af Vesterbrogade vil denne uden Tvivl i en uoverskuelig Fremtid kunne optage den voksende Trafik, men det kan man derimod ikke sige om dens Fortsættelse mod Vest og navnlig mod Øst gennem den gamle By. Frederiksberggade, der kun er ca. en Femtedel saa bred som Vesterbrogade udfor Banegaarden, aflastes ganske vist noget ved at Arbejdskørsel er henvist til Parallelgaderne Vestergade og Farvergade. Sidstnævnte er jo udvidet for nogle Aar siden, men dens Fortsættelse videre

saa meget destomere, som ogsaa dens Fortsættelse, Jernbanegade, har mere end nok at gøre med at tage den store Sporvejstrafik. Hovedpunktet i vor Trafikplan er derfor i saa høj Grad som muligt at lette Forbindelsen med de Gader, der kan tænkes at blive benyttet til Aflastningsgader for Strøget, nemlig Studiestræde og særlig Nørrevoldgade. Studiestræde er jo heller ikke ret bred, men den kan dog endnu tage en Del Trafik, og vil ved Tilbagerykning, naar nye Huse skal opføres, i længere Tid kunne tjene til at drage noget af Strøgfærdselen mere mod Nord, indtil man er vænnet til at bruge den bekvemme brede Forbindelsesvej, som Nørrevoldgade vil

blive. Det vil være en tilsvarende Forskydning af Færdselen som i den sidste Menneskealder er sket fra Købmagergade, Højbroplads, Knippelsbro til Parallelvejene Aaboulevarden, Raadhuspladsen, Langebro. Vælger man ikke denne Udvej, vil fortvivlede Trafikforhold inden mange Aar tvinge til overordentlig kostbare Udvidelser af det nuværende Strøg, den gamle Bys historiske Karakter skades, og Boulevarderne til Stadighed ligge øde hen. Netop nu, hvor Banegaardsterrainet endnu ligger ubebygget, er Øjeblikket kommet til en bevidst Planlæggelse af Københavns nye Bycentrum, og det bør ikke lades unyttet hen. En Gennembrydning af den dybe Carré mellem Værnedamsvej og Bagerstræde vil sikkert vise sig rentabel, da den vil lette meget af Færdselen Adgangen til de nye Veje. Over St. Jørgens Sø fører vi to Vejdæmninger, der ved Udvidelse af de nærmeste Villaveje og ved enkelte Gennembrydninger sættes i Forbindelse med Vejnettet i det store Kvarter mellem Gl. Kongevej og Aaboulevarden, og fører Trafikken herfra direkte ind til Byen. De tjener altsaa ogsaa til Aflastning af Vesterbros Passage.

De to Dæmninger deler Søen i tre Dele, hvoraf den midterste tænkes udformet som dekorativ Baggrund for en monumental Plads paa Søens østlige Side. Den aabne Plads paa Byens Side har vi kaldt »Musikpladsen«, fordi den vil egne sig udmærket til Afholdelse af offentlige Friluftskoncerter, da Pladsen er rolig, har smukke Omgivelser, og dog ligger umiddelbart ved Byens Centrum. I Baggrunden af Pladsen ses en større Bygning, der kan tænkes anvendt til Koncerter, Udstillinger og lign. Paa Frederiksbergsiden afgrænses Udsigten af et Anlæg med et Par offentlige Bygninger til mindre Musæer el. lign.

Længere op mod Gyldenløvesgade har vi lagt en anden aaben Plads, »Sct. Jørgensplads«, hvor en Kirke eller et Folkebibliothek kan faa en smuk og rolig Beliggenhed. De to aabne Pladser ud mod Søen vil bidrage til at bringe Afveksling i den lange Husrække langs Vestersøgade, saa at denne forhaabentlig ikke bliver saa kedelig som de andre uendelige Husrækker langs Peblinge- og Sortedamssø. Endelig skal endnu nævnes, at der lige overfor Indgangen til Tivoli, foran »National«, bliver en aaben Plads, der paa Grund af de nye Hovedforbindelser vil faa meget lidt Vognfærdsel, og derfor vil egne sig godt til Hovedomstigningssted for Sporvognstrafikken, men Forslaget til dennes Omordning skal jeg dog ikke her komme nærmere ind paa. EGIL FISCHER.

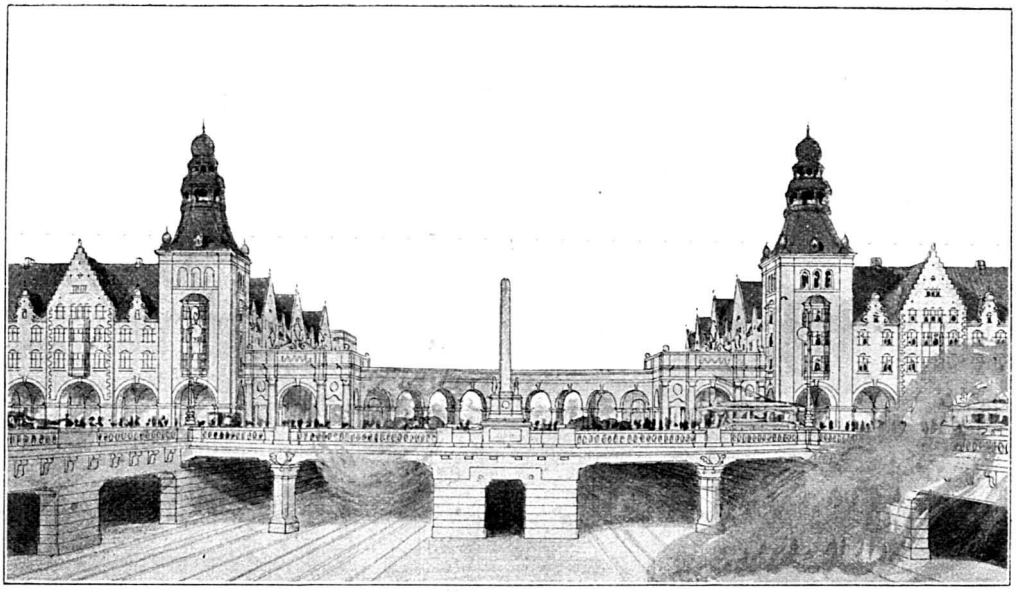

Professor Hack Kampmanns Forslag.

FRIHEDSSTØTTEN

DET er med en afgjort Følelse af Tilfredshed, at Forskønnelsesforeningen ser paa den nys afsluttede Konkurrence om en Gade- og Bebyggelsesplan for det gamle Banegaardsterræn samt Frihedsstøttens Anbringelse. Thi blandt Foreningens gode Gerninger vil det engang blive fremhævet, at den i denne Sag har gjort en betydelig Indsats paa en Tid, da det saa truende ud for det skønne gamle Monument. Foreningen regner sig det til Fortjeneste, at det skyldes dens Arbejde for Sagen, at denne Konkurrence overhovedet er kommet i Stand. Det var jo nemlig Forskønnelsesforeningen, der i sin Tid, da man begik den Vandalisme først at rive Frihedsstøtten ned og dernæst at overlade Statsbanernes Ingeniører det vanskelige og saare betydningsfulde Arbejde at anbringe den paany, tog denne Sag op og fremkaldte den af Professor Kampmann udarbejdede Plan til Regulering af Frihedsstøttens Omgivelser. Som bekendt afviste Magistraten denne Plan uden nærmere Motivering — ganske som den har gjort saa mange Gange før, og som den forventelig ogsaa vil gøre fremdeles, naar Byens Borgere vil prøve paa at blande sig i Sager, der efter de Styrendes Mening ikke vedkommer dem. Foreningen lod sig dog ikke slaa af Marken, den afholdt et stort Borgermøde, paa hvilket man fremviste dels det Kampmann'ske Forslag, dels fremkom med et Forslag om Støttens Anbringelse paa Frederiksberg Bakke ved Søndermarken. Det blev dengang bebrejdet Bestyrelsen, at den paa en og samme Aften fremsatte to forskellige Forslag, men disse Bebrejdelser, der sidst gentoges fra en vis Side paa Generalforsamlingen forleden, er ganske uberettigede, al den Stund Bestyrelsens Standpunkt ved nærmere Overvejelse maa synes fuldkommen logisk. Det har været fremhævet før, men vi skal gærne sige det endnu en Gang, at Tanken, der laa bag, var denne: Vil Kjøbenhavnerne ikke ofre deres gamle Frihedsstøtte saa meget Hensyn, at de giver den en smuk Opstilling efter først med brutal Haand at have forstyrret dens aarhundredgamle Ro, vil Kjøbenhavnerne virkelig ikke se andet i Frihedsstøtten end en Uting, der er blevet for gammel i Gaarde og i sin gamle Dragt og Tænkesæt blevet for fin for Familien, — — da er Kjøbenhavnerne heller ikke værdige at beholde det skønne gamle Monument. Og ud fra denne Betragtning, med en tiltænkt Opstilling af Støtten efter Statsbanernes Plan for Øje, foreslog man da, hellere end at dette skulde ske, at flytte Støtten til Frederiksberg Bakke som det Sted, hvor den derefter kunde faa sin bedste Plads — i Omgivelser, der i Karakter svarede til dem, i hvilke den oprindelig var opstillet.

Det nævnte Møde viste ret snart efter sin Virkning derved, at der fremkom et af Stadsarchitekten udarbejdet Forslag til en ændret

Opstilling af Frihedsstøtten, gaaende ud paa at rykke denne bort fra Kørebanen og opstille den i Fortovslinjen paa den nordre Side af Viadukten ved Vesterbros Passage med et halvcirkelformet Bygningsværk som Baggrund. Forslaget kom til Behandling i Borgerrepræsentationen, hvor den blev henvist til et Udvalg. Ved Velvilje fra dettes Side og med Magistratens Samtykke fik Bestyrelsen Lejlighed til at gøre sig bekendt med Stadsarchitektens Plan. Bestyrelsen kunde dog — hvad den derpaa meddelte Udvalget — kun føle sig styrket i sin Tro paa, at en Ordning, der i det væsentlige var i Overensstemmelse med den af Bestyrelsen i sin Tid anviste (Professor Kampmanns Plan), maatte anses som den bedste.

Da det paa det daværende Tidspunkt saa ud, som om der ikke var nogen Vej uden om Stadsarchitektens Forslag, der vel efter Bestyrelsens Opfattelse maatte anses for ufyldestgørende, men dog altid vilde være at foretrække for Statsbanernes Plan, maatte Bestyrelsen indskrænke sig til at pege paa det absolut nødvendige i, at der blev draget Omsorg for, at Pladsen omkring Frihedsstøtten udvidedes, da den ellers vilde trykkes af de Bygninger, der skulde danne Baggrunden for den, og at der ved Opførelsen af disse Bygninger blev taget saadanne kunstneriske Hensyn — f. Eks. gennem Udskrivningen af en Konkurrence —, at de kom til at virke sammen med Frihedsstøtten, bedre end det efter Planen var Tilfældet.

Den af Udvalget afgivne Betænkning kom derpaa til Forhandling i Borgerrepræsentationens Møde den 9' Maj f. A. Om Støttens endelige Anbringelse var der imidlertid ikke opnaaet Enighed indenfor Udvalget, idet dette havde delt sig i 3 Mindretal, af hvilke det ene Mindretal holdt paa Støttens Anbringelse midt i Kørebanen som den Løsning, der lettest vilde faa det til at gaa i Glemme, at man havde revet Frihedsstøtten ned; det andet Mindretal foreslog at anbringe Støtten efter Stadsarchitektens Plan, idet man dog anbefalede at anbringe Fundamenter saavel i Midten af Vesterbrogade som i det nordre Fortov, saaledes at man stilledes frit med Hensyn til Frihedsstøttens endelige Opstilling, ligesom det anbefaledes, at der angaaende Frihedsstøttens Opstilling og dens Omgivelser udskreves en offentlig Konkurrence, medens endelig det tredje Mindretal foreslog, at Støttens Opstilling andetsteds toges under fornyet Overvejelse. Forsamlingen vedtog det andet Mindretals Indstilling, og ved et senere Møde den 29' Juni f. A. fastsattes de nærmere Vilkaa fror Konkurrencens Afholdelse, paa hvilket Møde det ligeledes vedtoges, at bl. a. Forskønnelsesforenin-

Professor Hack Kampmanns Forslag.

gen for sit Vedkommende skulde vælge et Medlem til at tiltræde den Kommission, der skulde bedømme de indkomne Forslag. Foreningens Repræsentant blev Professor Kampmann.

Konkurrencens Resultat foreligger altsaa nu, idet Dommerkomitéen enstemmigt har tilkendt det af Architekterne Egil Fischer, Holger Rasmussen og Afdelingsingeniør O. K. Nobel indsendte Forslag første Præmien paa 6000 Kr.

Om dette Forslag udtales det bl. a. i den af Dommerkomitéen afgivne Betænkning, at »Projektet er fortrinligt udført i alle Enkeltheder; det er vel gennemarbejdet og Forf. har i sin Beskrivelse godtgjort, at han har gennemtænkt Opgaven i sin Helhed. Bebyggelsen er praktisk, god og økonomisk gennemførlig. Løsningen af Vesterbros Passage frembyder udmærkede Tanker og overordenlig smukke Gadebilleder, og Trafikforholdene er godt anslaaede. Endelig er Opstillingen af Frihedsstøtten midt i Vesterbros Passage med et bagved liggende Bygværk og gennemløbende Buegang med dens Omgivelser baade mod Hovedbanegaarden, den ombyggede Panoptikonbygning og mod den forsænkede Bane mod Nord udmærket smukt og værdigt klaret... Dette grundigt gennemtænkte og gennemarbejdede Forslag staar betydelig over noget af de andre Projekter.«

Architekt Fischer har i foranstaaende Gengivelse af det paa Generalforsamlingen den 28'f. M. holdte interessante Foredrag nærmere gjort Rede for de Tanker, der har været ledende hos ham og hans Fæller ved Udarbejdelsen af deres Forslag, og det skal indrømmes, at der ikke godt kan tænkes en lykkeligere Løsning.

Vi har her et for en Storby enestaaende Tilfælde, at man vil være i Stand til med en relativ ringe Bekostning at skabe et monumentalt og Hovedstaden fuldt ud værdigt Centrum, som Kvarteret om den nye Centralbanegaard ved dennes Ibrugtagen vil udvikle sig til, og at man ikke som det ellers er Tilfældet maa betale hver lille Gadeudvidelse i dyre Domme. Tænk i denne Forbindelse paa, hvad det kostede at udvide Nygade, og tænk hvad Bekostning det vilde medføre, om man nu vilde gaa til at omforme Gammelholmkvarteret eller Partiet ved Søerne, to Kvarterer, som tidligere Tiders kunstneriske Uforstand og mere end sørgelige Mangel paa Fremsyn paa det skammeligste har mishandlet. Nu at raade Bod derpaa er desto værre ugørligt, men netop derfor er der saa meget mere Grund til at lægge de Styrende paa Sinde, at det ved den forestaaende Afgørelse gælder om, at der ved Bebyggelsen af det gamle Banegaardsterræn tages de fornødne kunstneriske Hensyn, at ikke Eftertiden skal kunne rejse moralsk Anklage mod Nutidens kommunale Styrelse.

DE ANDRE PRÆMIEREDE FORSLAG TIL FRIHEDSSTØTTENS GENREJSNING

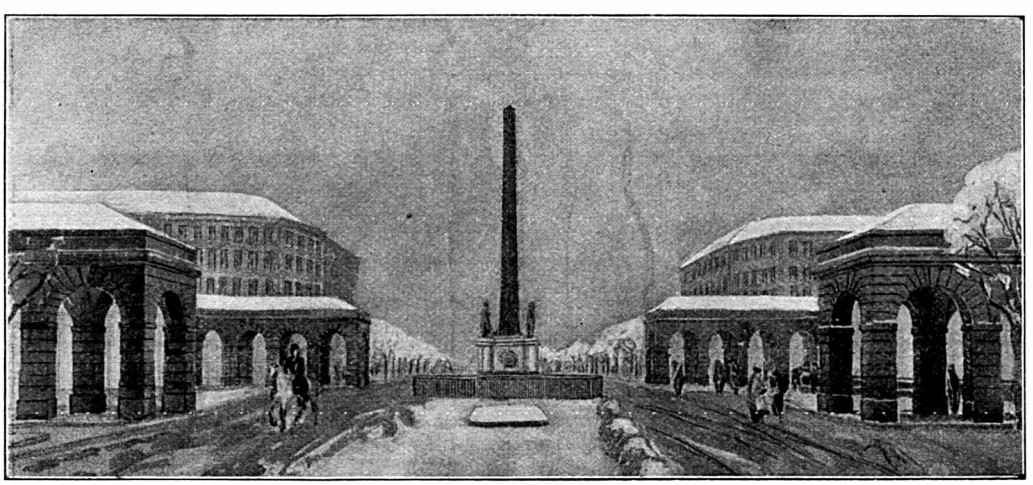

2. Præmie: Architekt Louis Hygom.

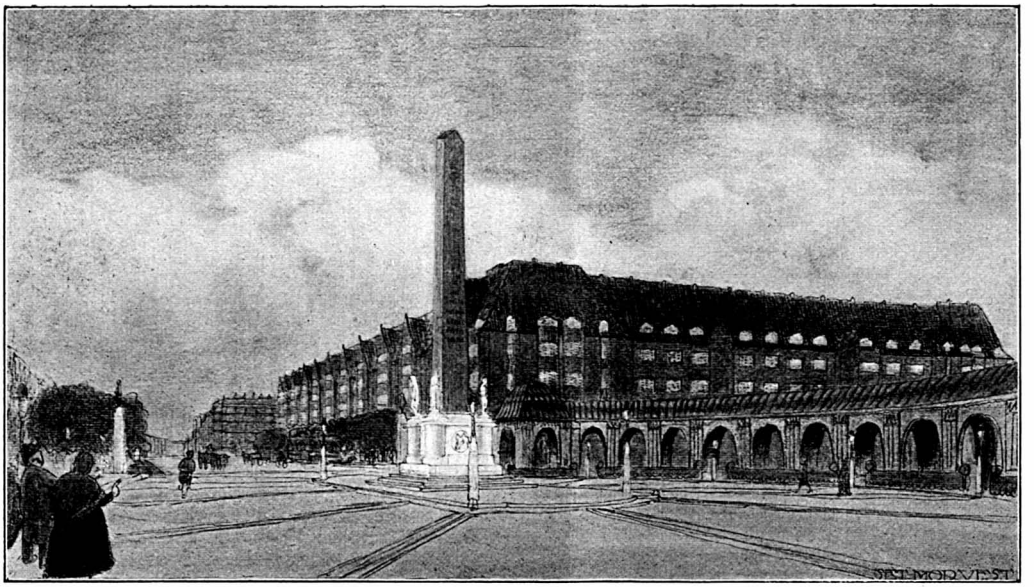

3. Præmie: Architekt K. Gottlob.

BLANDT de 40 tildels meget omfangsrige Projekter, som indkom til Konkurrencen om Bebyggelsen af det gamle Banegaardsterræn, var der adskillige, der indeholdt udmærkede Forslag m. H. t. Frihedsstøttens Anbringelse. Vi maa desværre her indskrænke os til at gengive de af Forslagene, der erholdt 2., 3. og 4. Præmie, og som skyldtes henholdsvis Architekterne Louis Hygom, K. Gottlob og A. Clemmensen. For alle de præmierede Forslags Vedkommende og iøvrigt ogsaa for en meget stor Del af de andre Forslags er det

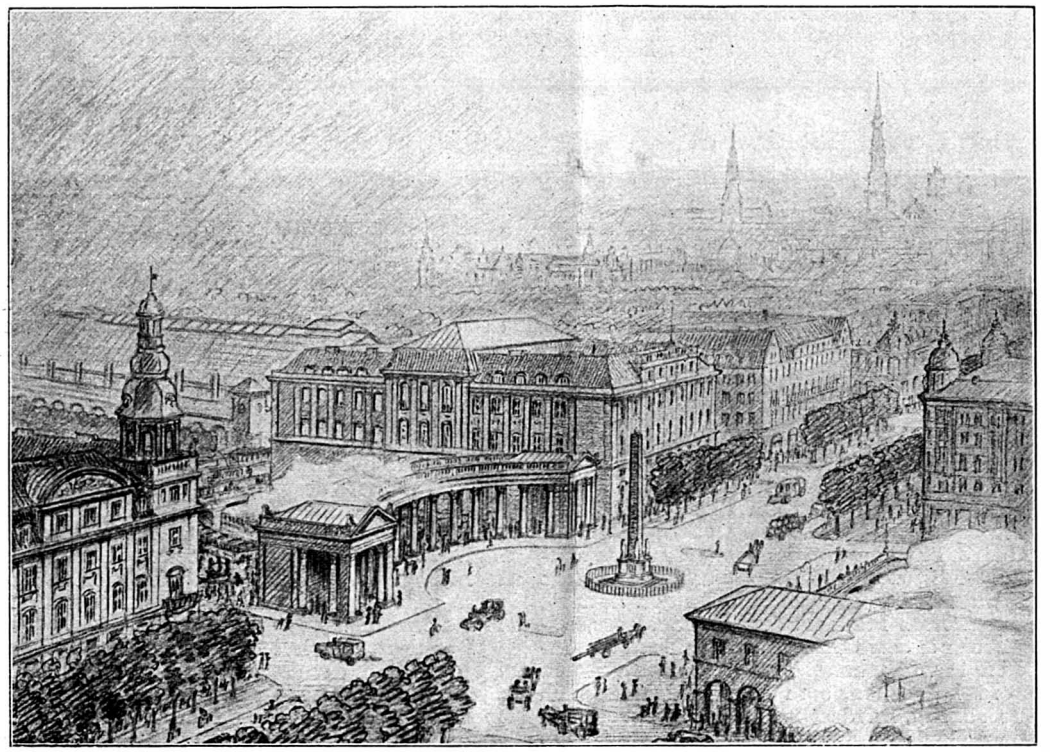

4. Præmie: Architekt A. Clemmensen.

interessant at lægge Mærke til, at Friheds-støtten foreslaas anbragt midt i Vesterbro-gade.

Det vil heller ikke kunne nægtes, at dèr er ogsaa dens Plads, og ikke i Fortovs-linjen, hvor den aldrig vilde kunne have hævdet sig det point-de-vue, en saadan Støttes naturlige Virkemaade nu engang er. Den er dog for Kjøbenhavnerne og vel for hele Landet noget andet og mere, nemlig et af vore skønneste og ædleste Mindesmærker, og det kan kun glæde at se, at man endelig fik Øjnene op for, hvormeget vi stod i Begreb med at miste, saa nær som det var ved, at Frihedsstøtten var blevet stillet op som det bedst kunde falde.

HVAD VI HAR MISTET, OG HVAD VI HAR TILBAGE

DER er et gammelt Ord, der siger, at man ikke laver en Omelet uden at slaa Æg itu, og Ordet har sin fulde Berettigelse; men der maa dog tilføjes, at der er næppe nogen fornuftig Husmoder, der slaar flere Æg i Stykker, end det er højst nødvendigt for Omelettens Skyld.

Paa samme Maade gaar det, naar en By i saa kraftig Vækst som København skal udvides og fornyes, saa maa der en Gang imellem gaa noget i Stykker, som var kønt og gammelt; men man maa være meget skønsom og nøjeregnende, inden man pietetsløst fjærner noget, der har givet Byen Karakter eller som paa smuk og god Maade minder om svunden Tid. Der findes Værdier her i Livet, som er større og ædlere end de rene Forretnings- og Omsætningsværdier, og sørgeligt er det at se, hvad man i Tidernes Løb har fjærnet og brudt ned med brutal Haand, hvor man lige saa godt kunde have skaanet og lempet sig.

At de gamle Voldes Bælte maatte brydes, var jo nødvendigt; men havde det mon ogsaa været nødvendigt i den Grad brutalt at fjærne deres Spor? Kunde de Anlæg, der traadte i Stedet, ikke have beholdt lidt af Voldskrænternes og Kirsebærgangenes Stil?

Det eneste Sted, hvor der var Minder derom endnu, var i det kønne Østre Anlæg. Men det er blevet vandaliseret igennem snart sagt alle Tider. Hvorfor skulde man netop rejse hele to Museer (Statens og Hirschsprungs) paa dets Grund; det kunde da være gjort et andet Sted; og nu ødelægger man Resten med Jernbanen, der ogsaa skal rasere Træerne paa vore Boulevarder, der just var begyndt at blive saa store, at de klædte dem.

Som det er gaaet med de øvrige Parker, er det gaaet med Kongens Have. Fra at være et hyggeligt Samlingssted for dem, der trængte til Ro og Hvile i den store Bys Larm, er det nu blevet en Gennemgangspark for travle Forretningsfolk, de gamle Kroggange er rettede lige ud, fordi den lige Linie er den korteste Vej mellem to Punkter; der er fældet store, dejlige Træer af den Grund. Herregud, om Hr. Sørensen havde maattet staa de 3 Minutter før op om Morgenen, som han vinder ved den nye Ordning, havde Ulykken ikke været større. Det skal indrømmes, at den gamle Frugthave fra et rent æstetisk Synspunkt maaske var lidt for gartnermæssig, at det var heldigt, at det gamle sorte Plankeværk ind til den faldt, og at det nye Anlæg, naar det ad Aare vokser til, vil blive frit og smukt og navnlig lade Christian IV.s lyse og lette Sommerslot komme anderledes til sin Ret, end Tilfældet var før. Men mon vi havde gjort Uret i at skaane nogle flere af de gamle Frugttræer?

Dertil kommer, at naar man skaffer nye Indgange til en Park i den indre By, bør disse være smagfulde og monumentale. Men hvad er det for en Ladedør, der vender ud imod Landemærket, og hvor let har man ikke taget sig Sagen med Indgangen ved Dronningens Tværgade?

Det er i det hele taget nødvendigt at indprente Københavns Indbyggere, at for hvert Træ vi mister, taber Byen et Træk i sit hyggelige, lyse Fysiognomi; vi har ikke været nænsomme her. Nylig er Sct. Annæ Plads blevet smukt reguleret; men samtidig fældede Garnisons Kirkebestyrelse de gamle Træer ud til Strandstræde; det kunde være gjort til et kønt Anlæg; nu har man lagt en skallet Præstegaardshave her, som det ikke en Gang kan være behageligt for Præsten at gaa i, da den fra alle Sider er overgloet af de høje Huses Beboere. For den Sags Skyld kunde man da ogsaa godt have forskaanet os for den grimme Mur omkring Haven. Ingen kan fortænke Præsten i, at han vil have et Lysthus, hvor han kan trække sig tilbage; men derfor behøvede det da ikke at være saa grimt, som det er; og skulde det endelig være grimt, behøvede det da ikke at rage saa meget op over Muren med sin grimmeste Del: Bliktaget med Kuglen!

Der er ogsaa fældet andre Træer i den sidste Tid. Det var vel nødvendigt, at Haven omkring den gamle Studenterforeningsbygning faldt; men det var sørgeligt, især for de sjældne to Akacier. Med Glæde lægger man Mærke til den Pietet, hvormed der fra Holmens Kirkes Patronats Side fredes om den lille gamle Kirkegaard omkring den kønne Kirke; det være sagt i Modsætning til Garnisonskirkens Handlemaade.

Der er heldigvis i den senere Tid gjort en Del for at faa det grønne frem i vor By, Altanpyntningen bliver jo stadig mere almindelig; men der kan gøres meget mere endnu, endda med smaa Midler. Jeg tænker saaledes paa, hvor let en Husvært kan hygge og smykke sin Gaardsplads ved at flytte sine Skarnkas-

ser og de smaa nødvendige Huse hen i et diskret Hjørne, plante et Træ, lidt Efev eller vild Vin op ad Muren o. l. Der er mange Muligheder her, de udnyttes blot ikke.

Ej heller Husenes Façader holdes tilstrækkeligt i Hævd, der er hele Kvarterer af København, hvor de er grimme, graa og snavsede, men man kan jo da live dem op ved Hjælp af smukke Skilte e. a.; men i Stedet griber man — endda paa helt nye Huse — til de skrækkelige Gavlreklamer. Skulde de overhovedet taales, burde der være en kunstnerisk Censur paa dem, der forhindrede saadanne Smagløsheder som dem, der ødelægger det nye Grønningkvarter. Og hvem har ikke følt Indignationens Gys over sig, naar han har sejlet over til Christianshavn og der set de Reklamer, som skæmmer hele denne ejendommelige Profil ved paa fornærmelig Maade at grine en i Møde?

De Synder, vi overfor selve Bygningerne i København har paa vor Samvittighed, læres bedst at kende paa Gammeltorv — Byens oprindelige Forum! Hvor var det hyggeligt, jævnt og borgerligt i gamle Dage. Og nu — en Bygning i Kransekage-Stil, en i lybsk Marcipan, en i italiensk Ingenting og en ganske nøgen, det er nydeligt! Saa ligger det Holmske og det Suhrske Hus samt det gamle Raadhus som tavst talende Protester mod den Vandalisme, for hvis Skyld de ansvarhavende Arkitekter burde stryges til Kagen paa Nytorv, om vi havde haft det gamle Kag der endnu.

Det Høffdingske Hus paa Hjørnet er truet, overvældende skønt er det ikke, men det passede dog til Torvet. Skal det en Gang rives ned, var det saa ikke morsomt, om man kunde opdrive et Billed af den gamle »Blase« og, hvis den var køn, holde sig til dens Stil?

Harsdorfs Bygninger har man været ond ved. Løveapoteket blev lusket ud af Byen; paa Landmandsbanken har man sat en Etage, som ikke klæder den, skønt man dog der har handlet med Smag; man truer Udenrigsministeriets Bygning; alle Magter maa sættes i Bevægelse for, at vi kan beholde den; og en skønne Dag raadner Kolonnaden paa Amalienborg op, hvis man ikke tager den i Agt i Tide.

Ved Siden af Udenrigsministeriet ligger Charlottenborg — Hjemsted for det kgl. Akademi for de skønne Kunster! — hen i en saa snavset og urestavreret Tilstand, at alle Muser maa sig forbarme. — Gaar vi blot et Skridt videre, træffer vi Nyhavn. Geskæftige Ingeniører truer ogsaa dette frie og kønne Sted, netop som vi, takket være Forskønnelsesforeningen, har faaet det gjort ret malerisk. Vi skal have en Tunnel eller en Luftbane eller sligt, for at vi paa een Gang kan faa ødelagt København og Christianshavn.

Paa Østergade ligger den dødsdømte Efterslægtsgaard. Et Selskab, der skulde virke for Kultur, solgte den skønne gamle Købmandsgaard for Spotpris til en Forretningsmand, der uden at afvente Borgerrepræsentationens Afgørelse ved Hjælp af en »Arkitekt« allerede har skamskændet Façaden og de historiske Kældere og en skønne Dag bryder det hele ned. Maa vi forøvrigt efterlyse det Udvalgs Betænkning, som nu har ladet vente to Aar paa sig. Det er Københavns Borgmesteremne, Hr. Christiansen, der er dets Formand. Hvorfor smøles der i denne Sag?

Og — ja, her kunde nævnes meget mere, vi burde værne, medens vi har det, men Pladsen er for indskrænket til at tage alt med — vi maa passe paa Frederiksberg Have. Der gaar en meget farlig Mand der ude med en Sporvejsplan i Hovedet. Kommer den, er Haven ødelagt og maa noteres op paa Tabslisten, der er lang nok i Forvejen.

Graabrødretorv er nu blevet kønt og hyggeligt, men Kultorvet og Hauserplads er Tumlepladser for Forskønnelsesforeningen; der kan gøres noget for at sætte dem i Stil, inden det er for silde.

»Saa By som Borger«, siger et godt Ord. Lad nu de gode Borgere værne om vor gode By, lad os raabe Vagt i Gevær, inden vi mister mere!

KNUD BOKKENHEUSER.

ET MØDE OM »SPIRET«

LØRDAG den 14' Januar afholdt Foreningen »Frisindet Ungdom« Møde om SPIRET, hvortil var indbudt enkelte i Sagen interesserede, saaledes ogsaa Bestyrelsen for »Foreningen til Hovedstadens Forskønnelse«.

Magister Vilhelm Wanscher indledede udfra den Opfattelse, at Spiret ikke burde genrejses. Han var af den Mening, at Taarnet, som det staar der, er smukt, og at det kun vilde skæmmes af et Spir. C. F. Hansens Kirke fandt han skøn og ædel i Stilen. Hansen var i det hele miskendt; efter Wanschers Mening var denne Architekt Danmarks Ypperste i sit Fag, ja overhovedet den største i Europa siden Renaissancen!

Fra en Krog i Salen, hvor en lille Skare af de yngste Architekter sad grupperede, hilstes disse Udtalelser med demonstrativt Bifald. »Den cubiske Blok«, som en senere Taler efter et af Magister Wanschers Yndlingsudtryk døbte denne Gruppe, bidrog i det hele livligt til Aftenens Underholdning.

Efter Magister Wanscher kom Hr. Møller-Jensen med nogle saglige og historiske Bemærkninger om Frue Kirke gennem Tiderne, ledsagede. af Lysbilleder, der viste Kirken og Taarnet med og uden Spir. Medens et af Billederne af Frue Kirke med Spir stod paa Skærmen, bad Magister Wanscher de tilstedeværende lægge Mærke til den udmærkede Maade, paa hvilken C. F. Hansen havde ført Attikaens Linjer ned til Bunden. Det vakte forstaaende Munterhed, da det oplystes, at denne Finesse paa Billedet ikke skyldtes C. F. Hansen — men Architekt Brummer. Et Billede af Spiret i Flammer, en levende og sørgelig Illustra-

tion til den Ulykke, der ramte Byen i 1807. modtoges med Bifald og Latter fra »Blokken«. — Mon denne Latter i dette Øjeblik ikke skurrede selv i Hr. Wanschers Øren? Hr. Møller-Jensen oplæste endelig nogle Udtalelser af H. N. Clausen om Frue Kirke som et af de vægtigste Udtryk for Datidens Opfattelse af Kirken og dens Architektur. Hans Oplæsning og efterfølgende Bemærkninger afbrødes idelig af haanlige Tilraab og Latter fra det urolige Hjørne, der i høj Grad gjorde Savnet af en Dirigent følelig.

Derefter talte Hr. Ove Rode kraftigt og overbevisende til Fordel for Spiret og senere Architekt Klint og Maler Ernst Goldschmidt i samme Retning. Klint forstod ikke Modstanden mod denne Fuldendelse af Taarnet, som et Spir vilde være, og han fandt, at Frue Kirke af alle C. F. Hansens Arbejder var det svageste, langt ringere end f. Eks. Domhuset paa Nytorv. Goldschmidt henviste til Kolonaden paa Amalienborg som et ypperligt Eksempel paa en lykkelig Forening af to Stilarter.

Oppositionen, der hidtil havde vist sit Sindelag og sin parlamentariske Dannelse alene ved at afbryde Talerne, fandt det endeligt paa Tide at møde frem i Diskussionen. D'Hrr. Baumann og Bentsen nyder begge Anseelse som begavede Architekter af den yngste Generation, men paa Talerstolen virkede de ikke overbevisende. Som deres Profet Wanscher dyrker de den C. F. Hansenske Architektur indtil Overdrivelse. »Han er Navnet, Fanen, hvorunder de strider, som Ungdommen overhovedet altid skal have et Navn at samles om, helst et, de selv opdager« — saaledes karakteriserede Ove Rode senere denne Hansen-Kultus. Overfor den Kendsgerning, at Folk som Nyrop, Kampmann, Borch, Plesner o. m. a. ser med andre Øjne paa Frue Kirkes Architektur, og at de alle holder paa Spiret, gjorde Hr. Baumann gældende, at disse »ældre« Architekter jo altsaa ikke var »naaet saa vidt i virkelig Indsigt som vi unge«. Da Hr. Baumann i sin Uskyldighed sagde dette, smilede Forsamlingen saa intensivt, at Taleren maatte standse — hvorefter det desværre ikke lykkedes ham at genfinde Traaden.

En Herre, hvis Navn vi vil skaane (han sagdes at være Bestyrelsesmedlem i »Frisindet Ungdom«, hvad hans graa Haar dog modsagde) ilede paa dette kritiske Tidspunkt »Blokken« til Undsætning. Han tordnede fanatisk mod Brygger Jacobsen og hans Gave — »dette Spir — en kolossal Pegefinger, som det vilde være en til Raahed grænsende Vandalisme at opføre i vor By!«

Hr. Wanscher og hans Garde klappede begejstret ad denne begavede Defensor, som Spirets Venner ikke misunder dem. En ung Mand hævede endelig Mødet med en Tak til Talerne og med nogle Klemt paa en Klokke, der burde have været i Virksomhed oftere under denne Forhandling.

Forøvrigt var langt den overvejende Del af Tilhørerne paa Spirets Side.

GENERALFORSAMLINGEN

DEN 28. JANUAR

EFTER at Overretsassessor Cold var valgt til Dirigent aflagde Formanden, Grosserer Christian Holm Beretning om Virksomheden i det forløbne Aar, og Kassereren, Overretssagfører Stefan Hetsch, fremlagde det reviderede Regnskab, for hvilket gaves Decharge.

Der foretoges dernæst Valg til Bestyrelsen, der herefter bestaar af

Kunstmaler N. V. Dorph	fratr. efter Tur 1912
Architekt Gotfred Tvede	
Ingeniør Svend Koch	
Maler Jens Møller-Jensen	fratr. efter Tur 1913
Overretssagf. Stefan Hetsch	
Grosserer Christian Holm	
Sagfører L. F. Kock	fratr. efter Tur 1914
Architekt Ulrik Plesner	
Architekt Thorv. Jørgensen	

Til Medlemmer af det raadgivende Udvalg valgtes

Boghandler August Bang
Professor Vilh. Bissen
Billedhugger A. Bundgaard
Redaktør Kristian Dahl
Direktør Benny Dessau
Havearchitekt Erstad-Jørgensen
Ingeniør Alex. Foss
Redaktør Christian Gulmann
Etatsraad Gustav Hansen
Etatsraad Jacob Hegel
Professor Hans J. Holm
Architekt Magdahl-Nielsen
Billedhugger Carl Mortensen
Hofdekorationsmaler H. C. Nielsen
Professor Martin Nyrop
Konsul P. Nørgaard
Sporvejsdirektør Kai Nørregaard
Professor Carl Torp
Overretssagfører J. Werner
Overretssagfører F. Wolff

Til Revisorer

Fuldm. i Overretten, cand. jur. E. Bissen
Bankfuldm., cand. jur. O. Møhl

og til Revisorsuppleanter

Grosserer R. Wassmann
Ekspeditionssekretær, cand. jur. V. Hempel.

Formandens Aarsberetning gav Anledning til Optræden af Architekt Knud V. Engelhardt, hvis Ordførerskab for den mod Bestyrelsen særlig for dens Stilling i Spirsagen ret-

tede Opposition maatte synes enhver, der var Vidne til den, med et mildt Ord uheldig.

Bemeldte Architekt havde ikke meget tilovers for Bestyrelsen eller for, hvad den havde udrettet. Denne Uvilje mod Bestyrelsen er dog af forholdsvis ny Dato — vi fejler næppe, naar vi gætter paa, at Tidspunktet falder sammen med Resultatet af Kilometerstenskonkurrencen, og at Uviljen yderligere er blevet skærpet derved, at Foreningen har startet sit Tidsskrift uden at henvende sig til ham om det typografiske Arrangement.

Det meste af, hvad Hr. Engelhardt havde at fremføre, gjorde dog ikke den aabenbart tilsigtede Virkning paa Forsamlingen, der mere og mere trættedes af, hvad der her blev budt den. Taleren manifesterede sluttelig sit Dannelsestrin ved den Maade, hvorpaa han gav sine personlige Følelser mod Foreningens tidligere Formand, Hr. Jens Møller-Jensen, Luft; men paa dette Tidspunkt var Forsamlingen saa ked af at høre paa ham, at den under Hyssen og Larm tvang ham til at forlade den Talerstol, som han for sit Renommés Skyld havde gjort bedst i ikke at betræde.

Vi skulde ikke have skænket Hr. Engelhardts Optræden nogen Omtale, dersom det ikke var, at han optraadte paa andres end sine egne Vegne. Vi vidste jo godt, at Foreningens Stilling til Spørgsmaal som Vesterbros Torv (Valget mellem Niels Skovgaards og Harboes Model til Brønden) og senest Vor Frue Kirke er blevet mødt med Mishag hos en lille Kreds af Medlemmer, og vi var ogsaa forberedt paa at møde Opposition, men vi havde unægtelig ventet, at Oppositionen kunde stille med en bedre og værdigere Talsmand, end Tilfældet viste sig at være paa Generalforsamlingen. Thi det dèr af den vedkommende præsterede Ordførerskab var en eneste utrolig Plumphed, og med den har han sikkert kun gjort sine Mandanter en ualmindelig slet Tjeneste.

EFTERSLÆT
FRA GENERALFORSAMLINGEN

VED Foreningens Generalforsamling den 28. Januar fremkom et Medlem med nogle nedsættende Udtalelser om Bestyrelsens Handlinger, bl. a. i den Periode, hvori jeg havde den Ære at være Formand for Bestyrelsen. Vedkommende Medlem meldte sig som Ordfører for en Kreds af Medlemmer, og det vilde derfor have været naturligt, om jeg ved nævnte Lejlighed havde besvaret Angrebene; men den Forsamling, som overværede Mødet, forstod jo, at Formen, hvori Angrebet blev fremsat, absolut hindrede mig i at svare Taleren. — Naar jeg nu her i »Forskønnelsen« ønsker at imødegaa »Ordførerens« Beskyldninger, er det, fordi jeg mener, at ikke blot Oppositionen, men ogsaa Foreningens øvrige Medlemmer har Krav paa, at enkelte af de Spørgsmaal, som Angriberen stillede til Bestyrelsen, bliver besvarede.

Bestyrelsen blev beskyldt for, at den paa uærlig Maade havde brudt sit Løfte om at fremskaffe en Model i fuld Størrelse af Niels Skovgaards Brønd, »Havhesten«, og opstille denne paa Vesterbros Torv, umiddelbart efter at Harboes Brønd havde staaet som Prøvemodel samme Sted.

Angaaende denne Sag kan jeg oplyse, at der den 22. Septbr. 1909 blev afsendt Breve til begge Kunstnerne (Harboe og Skovgaard) med Bestilling paa Prøvemodellen. Bestyrelsen havde bevilget 2500 Kr. til hver af Kunstnerne paa den Betingelse, at det bestilte Arbejde kunde opstilles paa Plads i Foraaret 1910. Den 28. Septbr. 1909 modtog Bestyrelsen Brev fra Niels Skovgaard; i Brevet takkedes der for Bestillingen, og Kunstneren gik ind paa Betingelsen. R. Harboe svarede samtidig paa lignende Maade. Saa i Marts Maaned kom der Brev fra Niels Skovgaard, et Brev dateret 30. Marts 1910, hvori der meddeltes, at det desværre var blevet umuligt for ham at faa Tid til at paabegynde Arbejdet paa Brønden. Anden Bestilling — en Altertavle til Rigshospitalets Kirke — havde helt optaget Kunstnerens Tid, og han beklagede, at Udførelsen af den bestilte Prøvemodel maatte udsættes foreløbig. R. Harboes Brønd blev derimod færdig efter Bestemmelsen og opstilledes paa Plads til selve Foreningens Jubilæumsdag d. 9. Maj 1910.

Ingen beklagede mere end Bestyrelsen, at det ikke blev muligt at faa Niels Skovgaards Brøndmodel at se paa Pladsen umiddelbart efter Harboes; thi Tanken med at vise de to forskellige Forslag paa Prøve lige efter hinanden, var jo denne, at man herved vilde give alle interesserede Parter Lejlighed til paa bedste Maade at bedømme Virkningen paa selve Pladsen.

Saaledes er Forholdet i denne Sag, hvori Bestyrelsens Stilling af Angriberen blev stemplet som »en Forbrydelse«!

Angaaende Foreningens Arbejde med Sagen Frihedsstøttens Opstilling vil man andet Sted i dette Numer af »Forskønnelsen« kunne faa fuld Besked.

Saa er der Omtalen af Foreningens Møde om Frue Kirkes Spir, og de Udmeldelser af Foreningen, som skyldtes Mødet. Paa dette Møde gjorde jeg, som var valgt til Bestyrelsens Ordfører ved denne Lejlighed, opmærksom paa, at Forskønnelsesforeningen ikke havde rørt sig i denne Sag, hvis Sagen havde faaet Lov til at gaa sin naturlige Gang fra Ministeriet til Kunstakademiets Kendelse — en Vej, som ellers følges ved Bedømmelsen af den Slags vanskelige kunstneriske Spørgsmaal. Var Kampen mellem de forskellige Anskuelser udkæmpet i Akademiet, saa havde Offentligheden sikkert rolig fundet sig i Afgørelsen, til hvilken Side den end var truffet! Saadan fik det som bekendt ikke Lov til at gaa, man saa det Særsyn, at enkelte af Akademiets Medlemmer — inden Henvendelsen var sket til den Institution, de selv tilhører — optraadte som Førere for Modstandere af Genrejsningen af Spiret; de fik lavet en Protestadresse mod Spiret. Protestadressen var baade i sin Form og i sit Indhold saa skarp, at Tilhængerne af Tanken om Spirets Genrejsning ikke stiltiende kunde finde sig i, at denne Adresse skulde være Hovedstadens eneste Svar paa Tilbudet om denne fra en enkelt Borgers Side saa stort tænkte og med saa ualmindelig en Offervillighed tilbudte Gave til Pryd og Forskønnelse af hele Byen! Der kom en Modadresse til Fordel for Spiret, og Forskønnelsesforeningens Agitationsmøde for Spiret blev saa afholdt.

Naar Sagen af Modstanderne, saaledes som her i dette Tilfælde, var ført frem til Offentlighedens Domstol, saa maa Parterne — for og imod — have lige Ret til at kæmpe hver med sine Vaaben, og man kan ikke her rose Modstandernes Udfald for at være af den mest hensynsfulde Art.

Angaaende Medlemmernes Udmeldelse af Forskønnelsesforeningen i Anledning af Spirsagen, kan her oplyses, at der paa Grund af Foreningens Stilling til dette Spørgsmaal er udmeldt ialt 32 Medlemmer; af disse blev de 19 indmeldt for kun 2 Aar siden i Anledning af Vesterbro Torv, og af de 13 andre udmeldte har kun en lille Del været Medlemmer i længere Tid. Som meddelt paa Generalforsamlingen har Foreningen dog efter det omstridte Møde faaet flere Ind- end Udmeldelser.

JENS MØLLER-JENSEN.

UDGIVET AF FORENINGEN TIL HOVEDSTADENS FORSKØNNELSE
REDIGERET AF OTTO ASMUSSEN
TRYKT HOS NIELSEN & LYDICHE (AXEL SIMMELKIÆR)

OMKRING SPIRET

DER er indtraadt en kort Vaabenstilstand i Kampen om Dr.CARL JACOBSENS Gave til sin By. Stilheden — der maaske kun er Stilheden før Stormen — har bragt det gode i sit Følge, at de forskellige Opfattelser for og imod i nogen Grad har bundfældet sig, saaledes at man tør optage en Diskussion om Spørgsmaalet uden at frygte for, at denne Diskussion skal antage saa fanatisk tilspidsede Former som for to Maaneder siden.

Nogen nævneværdig Forskydning i de to Lejres Styrketal har Tiden ikke ført med sig — enhver tog straks sit Parti, valgte efter sin bedste Overbevisning sit Standpunkt, og det er heller ikke at vente, at den kommende Tid i saa Henseende skulde bringe det Frafald i Spirtilhængernes Rækker, som den af Spirmodstanderne arrangerede C. F. Hansen-Udstilling aabenbart og aabenlyst tilsigtede.

Spørgsmaalet om, hvorvidt Vor Frue Kirkes Spir bør genrejses eller ej, har ret beset to Sider, en akademisk-kunsthistorisk og en byforskønnelsesmæssig, og Striden staar ikke — eller burde i alt Fald ikke staa — om, hvorvidt den ene eller den anden Part har Ret (thi Ret har de jo paa en Maade begge to), men om, hvilket af Synspunkterne der skal tillægges den største Vægt. Det akademiske Standpunkt indtages af dem, der holder paa »Stilrenheden« som et Dogme, det for enhver Pris gælder om ikke at gøre Brud paa. Det andet Standpunkt — det byforskønnelsesmæssige — indtages af dem, der uden Hensyn til kunsthistoriske Theorier og Principper glæder sig over det skønne for det skønnes egen Skyld, ud fra den Betragtning, at er det, hvorom det drejer sig, blot god Kunst, saa har Tingen dermed sin Berettigelse.

Dette Standpunkt, som falder i Traad med, hvad der er »Forskønnelsen«s Opgaver og Formaal, har Foreningens Bestyrelse valgt at indtage.

Overfor de Røster, der med en vis theoretisk Styrke har rejst sig for at bevare Vor Frue Kirke i dens nuværende Skikkelse, stiller vi da de Billeder, der ledsager disse Linjer. Vi fører vore Læsere omkring i deres By og viser dem, af hvilken prægtig Virkning Spiret paa Vor Frue vil

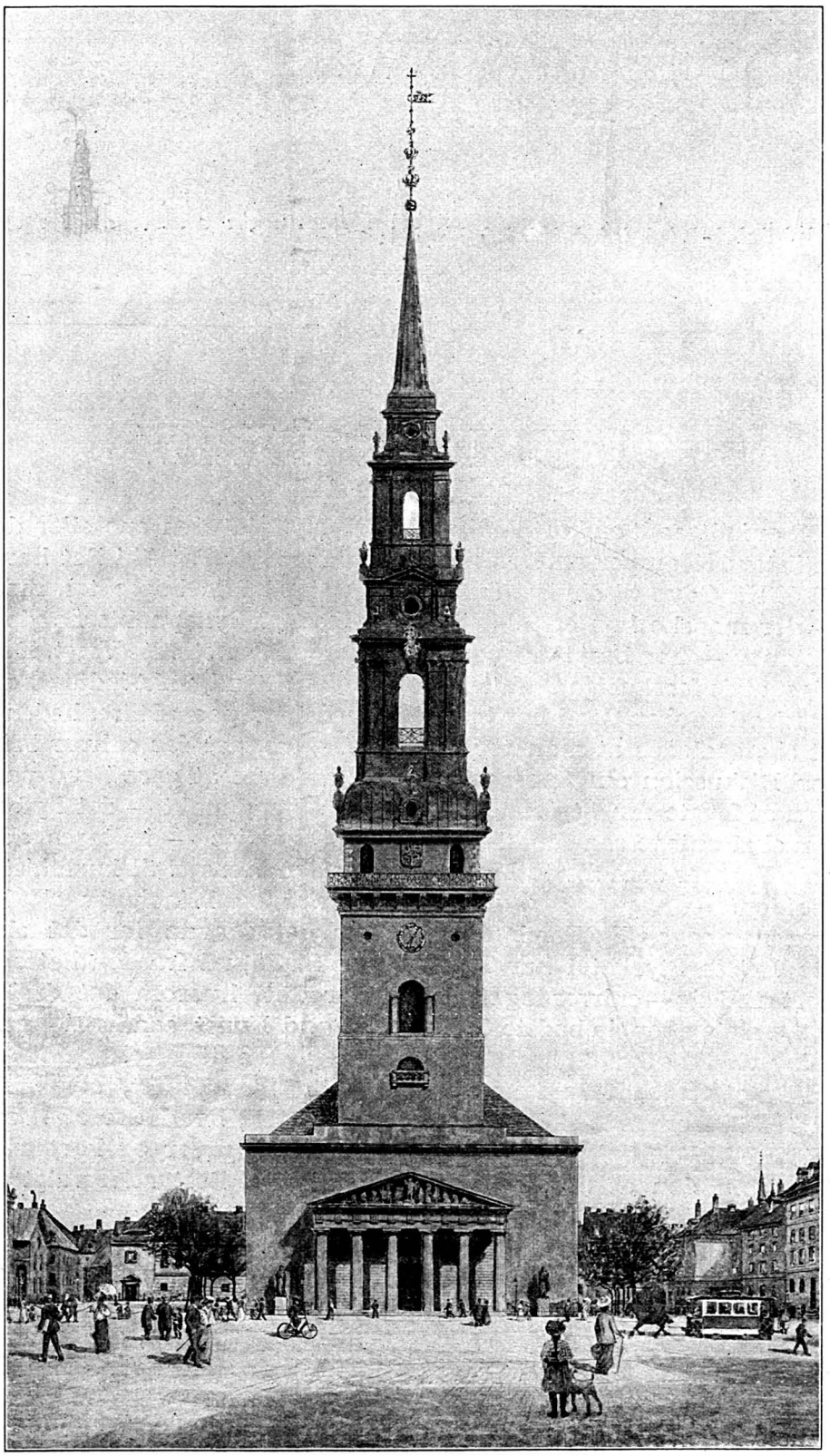

Det projekterede Spir paa Vor Frue Kirke efter Prof. Ambergs Tegning.

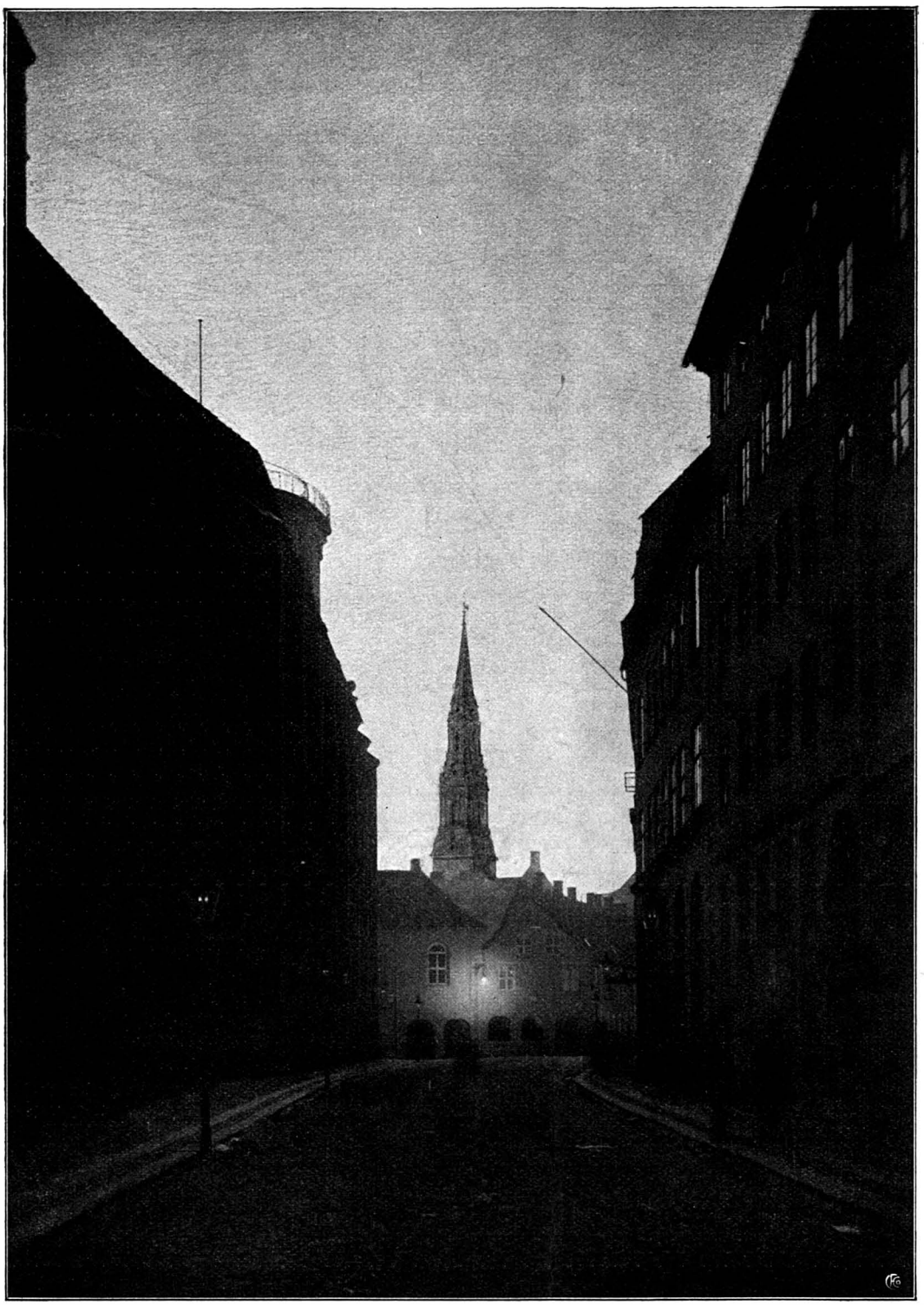

Vor Frue Kirkes Spir set fra Landemærket.

Vor Frue Kirkes Spir set fra Indsejlingen til Byen.

Vor Frue Kirke set fra Rundetaarn.

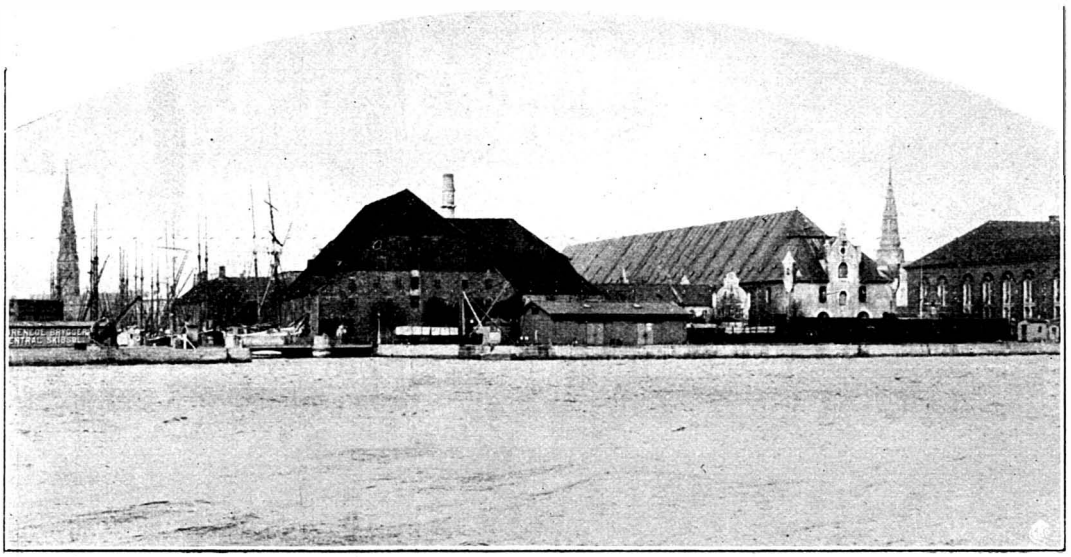

Spirene paa Vor Frue (tilvenstre) og Nicolai (tilhojre) set fra Langebro.

blive, og hvilken værdifuld Berigelse det vil være for Byens Silhouet.

Disse Billeder taler mere end mange Ord. De »stilrene« vil de vel næppe overbevise, saalidt som vi lader os overbevise af deres Paastande om den Vandalisme, Genrejsningen af Spiret vil være. Efter al Sandsynlighed vil Spirmodstanderne fare fort med at hævde, at Vor Frue er kønnere med sit kullede Taarn, og vil utvivlsomt fremdeles med en Grimace sætte Ordet »Pynt« i Forbindelse med Spiret.

Om Smagen kan der som bekendt ikke disputeres. Nogen Disput herom er det heller ikke Meningen at rejse paa dette Sted, men vi kunde ønske her at fremdrage visse Ting, som vel kan fortjene en lidt nærmere Belysning.

Er for det første ikke al dekorativ Kunst »Pynt«?

Hvad vilde man vel sige, om vi med berettiget Retorsion benyttede Ordet Pynt i Forbindelse med f. Eks. JOAKIM SKOVGAARDS mesterlige Dekoration af Viborg Domkirkes Indre, thi er ikke ogsaa disse Arbejder blevne til for at pynte, d. v. s. smykke Kirkerummet?

Lad os derfor tale sagte om »Pynten«, og lad os gennem vore Billeder slaa fast, hvilket kosteligt Smykke paa vor Hovedstad Spiret paa Vor Frue vil kunne blive.

Og lad os dernæst tage os for at følge de andre Indvendinger mod Spiret til Dørs.

* * *

Det er som bekendt med stor Styrke og med en vis bestikkende Overbevisning hævdet af dem, der kun ser paa Spørgsmaalet om Anbringelse af et Spir paa Vor Frue Kirke udfra et akademisk-kunsthistorisk Synspunkt, at det er et historisk Falsum at sætte et Barokspir ovenpaa en Bygning i moderne-klassisk (antikisserende) Stil, og at man, hvor det overhovedet er muligt, bør holde paa Begrebet Stilrenhed i en Bygnings Architektur. Den sidste Doktrins Konsekvens vil det være mere end vanskeligt at hævde, saa sandt som der ikke gives det Bygningsværk i Verden, der da vilde

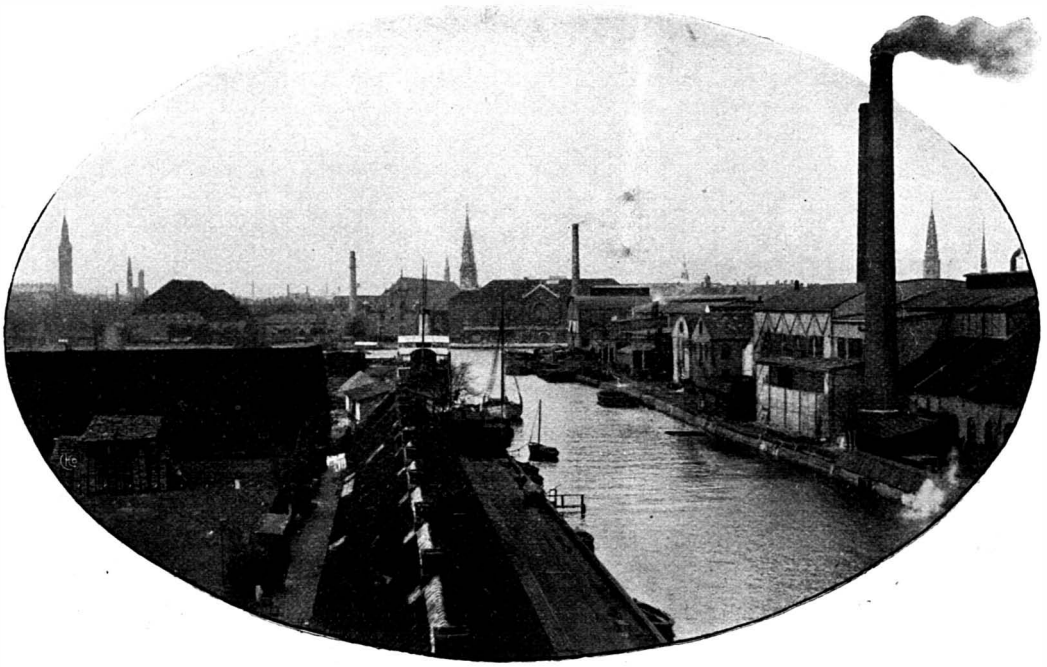

Vor Frue Kirkes Spir set fra Overgade paa Christianshavn.

kunne staa for en Kritik, der maalte med et »stilrent« Metermaal. De Billeder, vi bringer til Belysning heraf, er hentede i Flæng fra mange forskellige Steder; der kunde bringes Eksempler i Tusindtal, men de her gengivne vil være tilstrækkelige til at vise Rigtigheden af det sagte.

Det var endnu for godt en Menneskealder siden god Latin ved Restaureringen af ældre Bygningsværker at bortrense enhver senere Tids Tilbygninger. Dette er man dog nu vel — forhaabentlig — kommet bort fra. Tænk denne Fremgangsmaade, for blot at nævne et enkelt Eksempel, anvendt paa Roskilde Domkirke, hvis fortryllende Virkning jo netop for en Del skyldes de forskellige Stilarters Sammenblanding, og tænk den Tanke til Ende, at man ved en Restaurering fjærnede alle senere Tilbygninger. Det blev maaske nok en stilret Domkirke, men ikke den, vi er kommet til at holde af, og hvis talrige mod en akademisk korrekt Stilenhed stridende Enkeltheder vi for enhver Pris ønsker at beholde. Et ikke uinteressant Resultat af saadan stilren Restaurering haves iøvrigt i Bjernede Kirke ved Sorø. Kaster man et Blik paa de to Billeder af, hvorledes den saa ud før og efter den af Professor STORCK ledede Restaurering, griber man sig uvilkaarligt i at ønske, at Professoren — hvis Restaurering af Helliggaandskirken jo som bekendt i enhver Henseende er mønstergyldig og forstaaende — ikke havde faret slet saa haardhændet frem overfor Bjernede Kirkes morsomme Bispehue. Det er muligt, ja det bør være hævet over enhver Tvivl, at Kirken ved Restaureringen er blevet en tro Kopi af Kirken i dens oprindelige Skikkelse, men det kan ikke nægtes, at det iøvrigt fine og lette lille Spir paa det lave kegleformede Tag mere leder Tanken hen paa et Vandtaarn (Vandtaarnet i Søndermarken!) end paa en Kirke, hvis Histo-

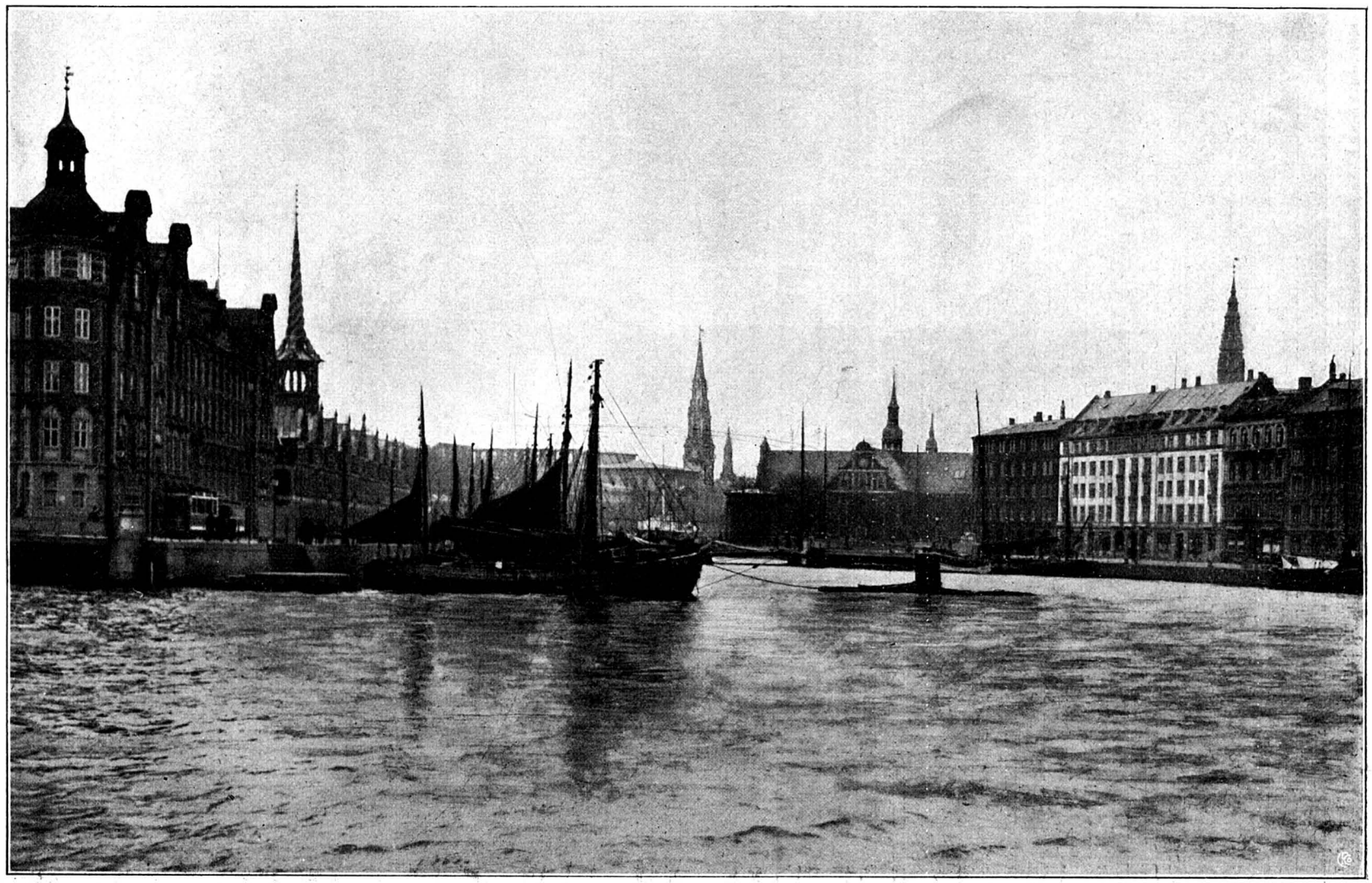

Vor Frue Kirkes Spir set fra Knippelsbro.

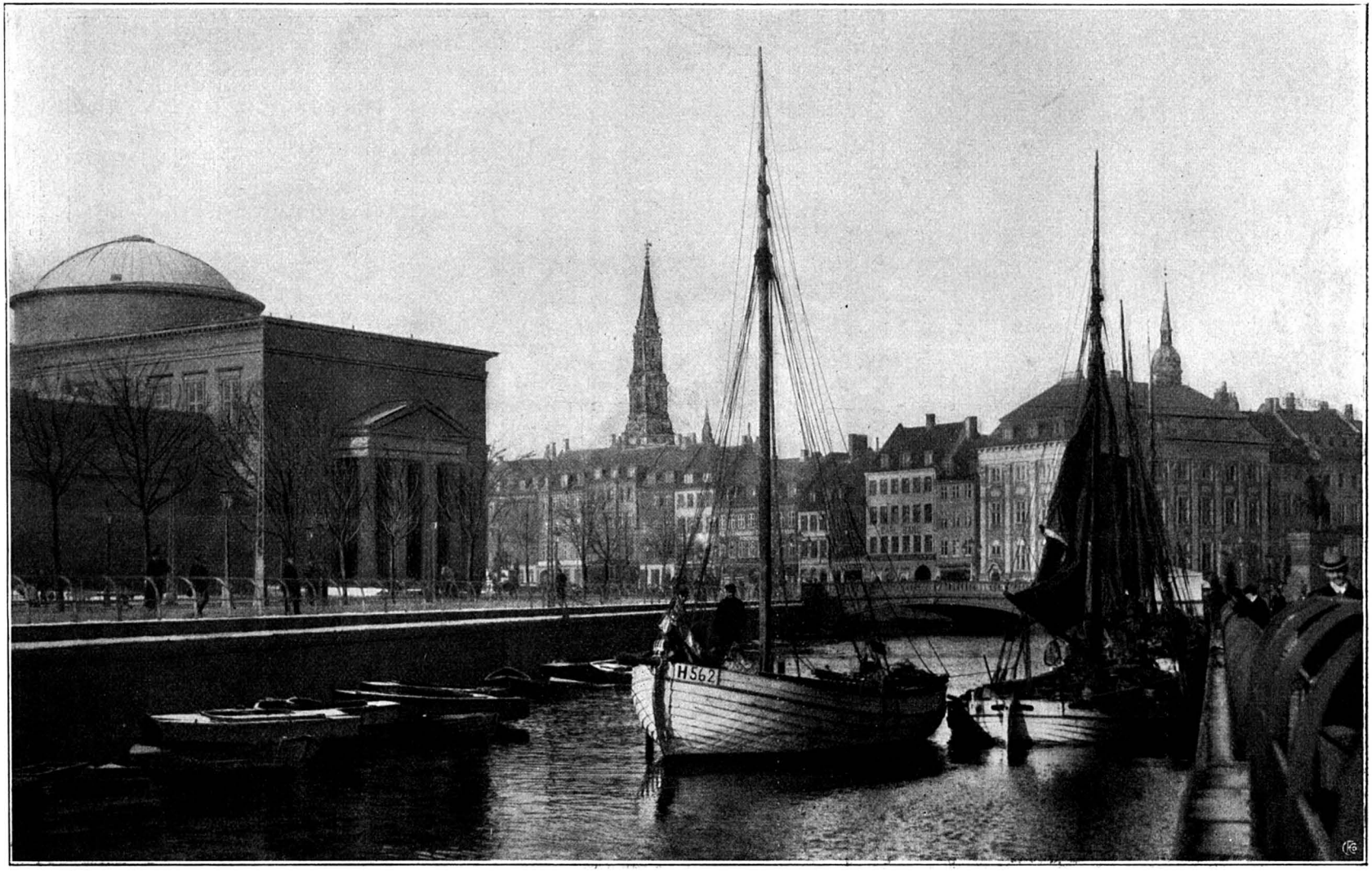

Vor Frue Kirkes Spir set fra Holmens Bro.

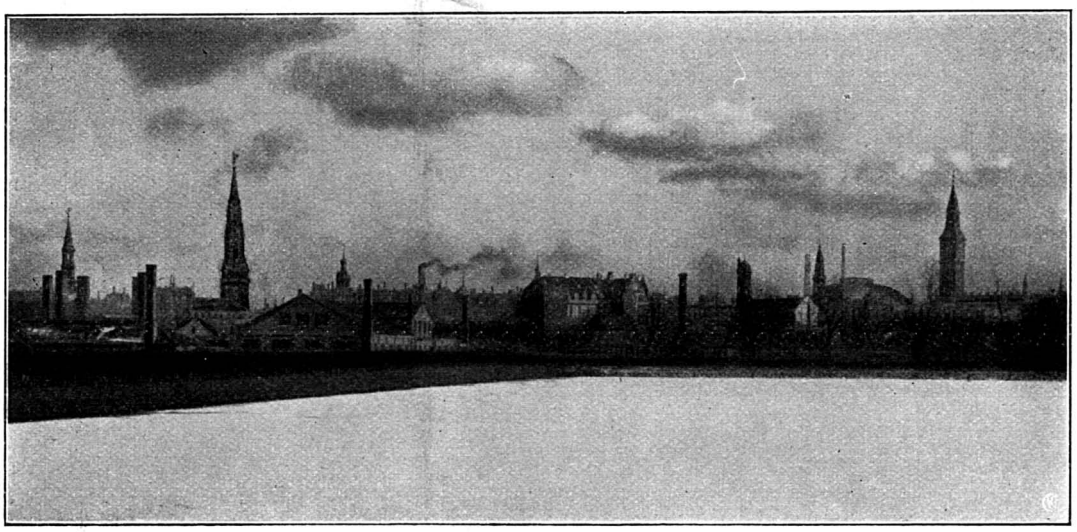

Vor Frue Kirkes Spir set fra Svineryggen.

rie gaar tilbage til det 12. Aarhundrede. —

* * *

Dette var Stilrenheden!

Men nu den historiske Inkonsekvens! Ja heller ikke den behøver vi vist at tage for alvorlig, al den Stund vi andet Steds fra — ogsaa herhjemme — kan hente Beviserne for, at sligt har man gjort før og med Held! Amalienborg Plads'es barokke Palæer og Harsdorffs joni-

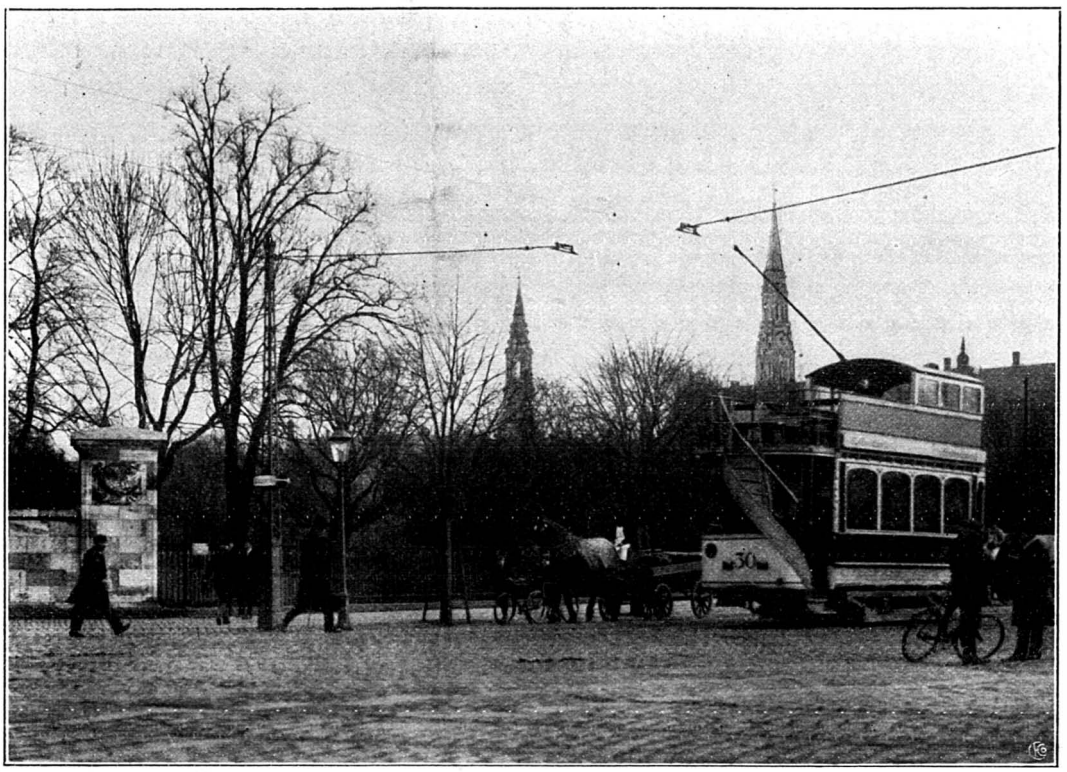

Vor Frue Kirkes Spir set fra det lille Anlæg ved Klampenborgstationen.

Vor Frue Kirkes Spir set fra Frederiksholms Kanal.

ske Søjlegang har indgaaet et saare indtagende Forbund med hinanden, og det vilde ganske sikkert — og med Rette — anses for Pedanteri, om nerer os — at der mellem det Christiansborg, der nedbrændte i 1884, og Ridebanebygningerne med de to smaa Rokoko-Pavilloner ved Mar-

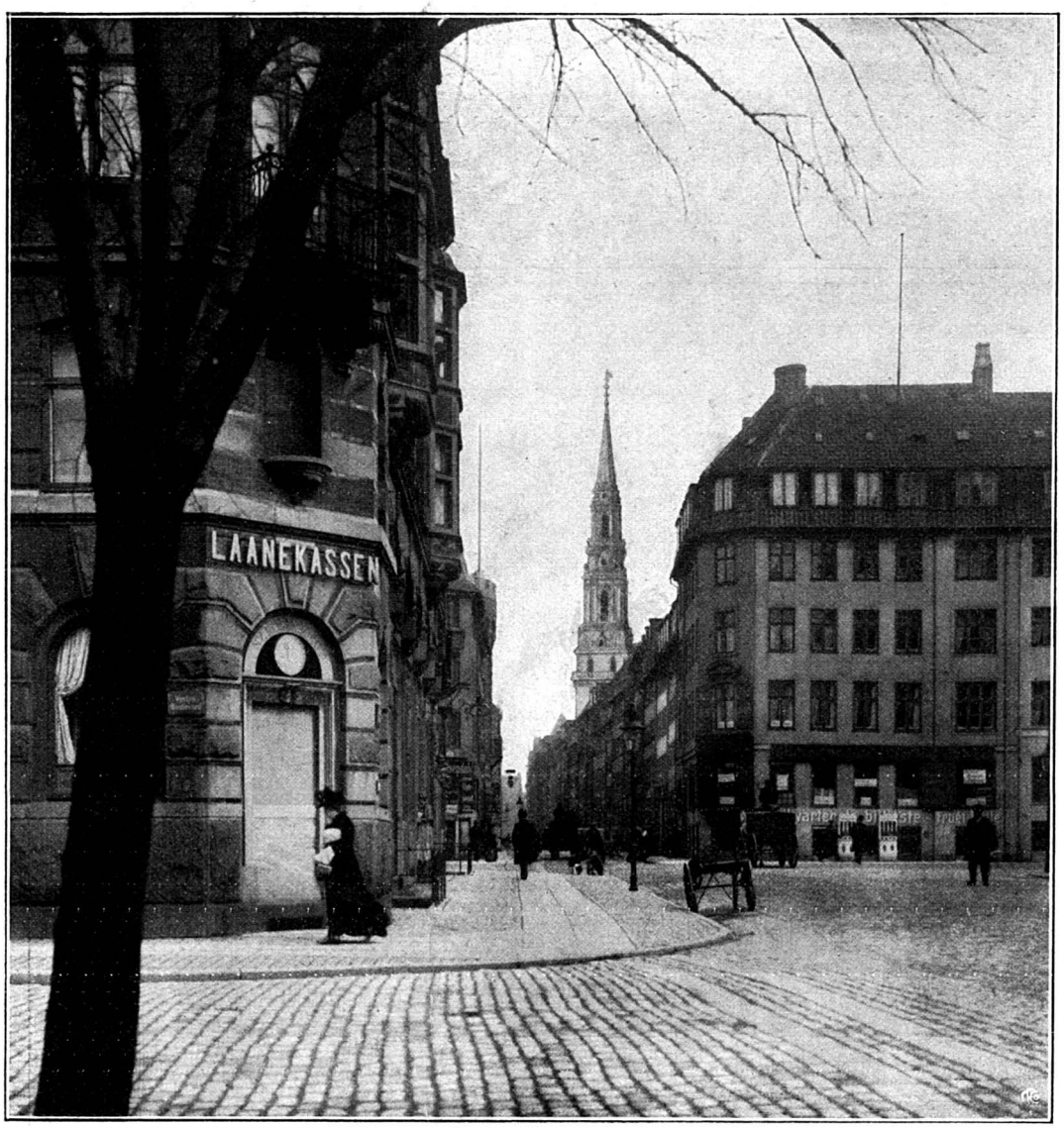

Vor Frue Kirkes Spir set fra Studenterforeningen.

man med en lærd Pegefinger paa en ikke mindre lærd Næse vilde indvende herimod, at det er historisk ukorrekt at forbinde Barok-Bygninger med en Kolonade i ren antik (og altsaa ældre) Stilart! Det har sikkert heller ikke generet selveste C. F. Hansen — saalidt som det gemorbroen var en Uensartethed i Stilen, en Uensartethed, der dog var saare langt fra at virke forstyrrende, men tværtimod var af en egen kuriøs Virkning, og som vi fremdeles vil kunne glæde os ved.

Og skulde monstro et Spir paa Vor Frue gøre mere — teoretisk — For-

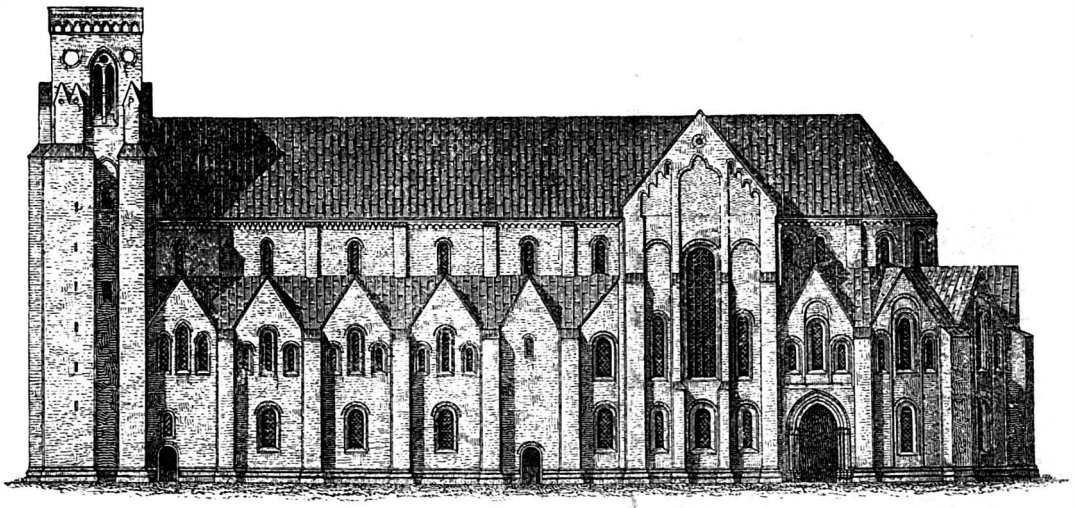

Ældre Billede af Roskilde Domkirke fra Sydsiden med de middelalderlige Spidsgavle.

træd end Façadens doriske Søjleportal, der ogsaa frembyder en »historisk Inkonsekvens«, anbragt som den er paa en senere Tids Bygningsstil.

* * *

Det nytter ikke at nægte det: Modstanden mod Spiret er ikke logisk underbygget. Og man omvurderer nu engang ikke kunsthistoriske Værdier ved haardnakket at ville gøre Vor Frue Kirke til C. F. Hansens betydeligste Arbejde. Den er det ikke — den nys afsluttede Udstilling af hans Arbejder viser det tilfulde — saalidt som den er det

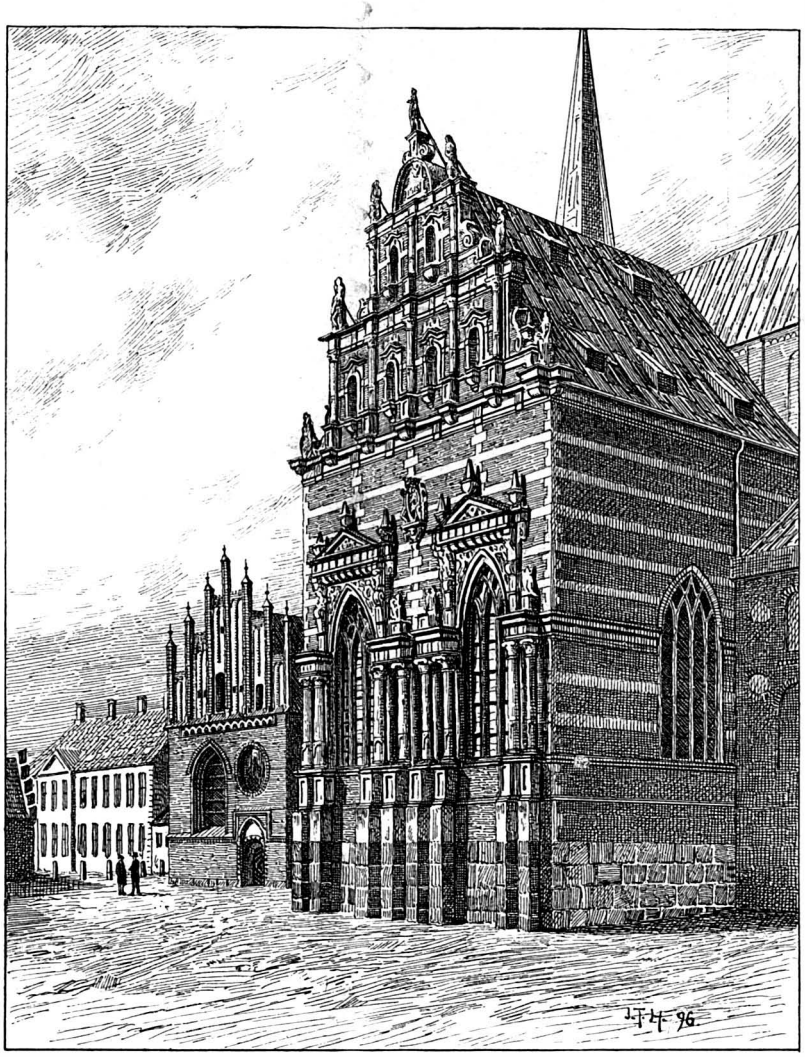

Roskilde Domkirke.
Oluf Mortensens Vaabenhus (gotisk) og Chr. IV's Kapel (Renaissance).

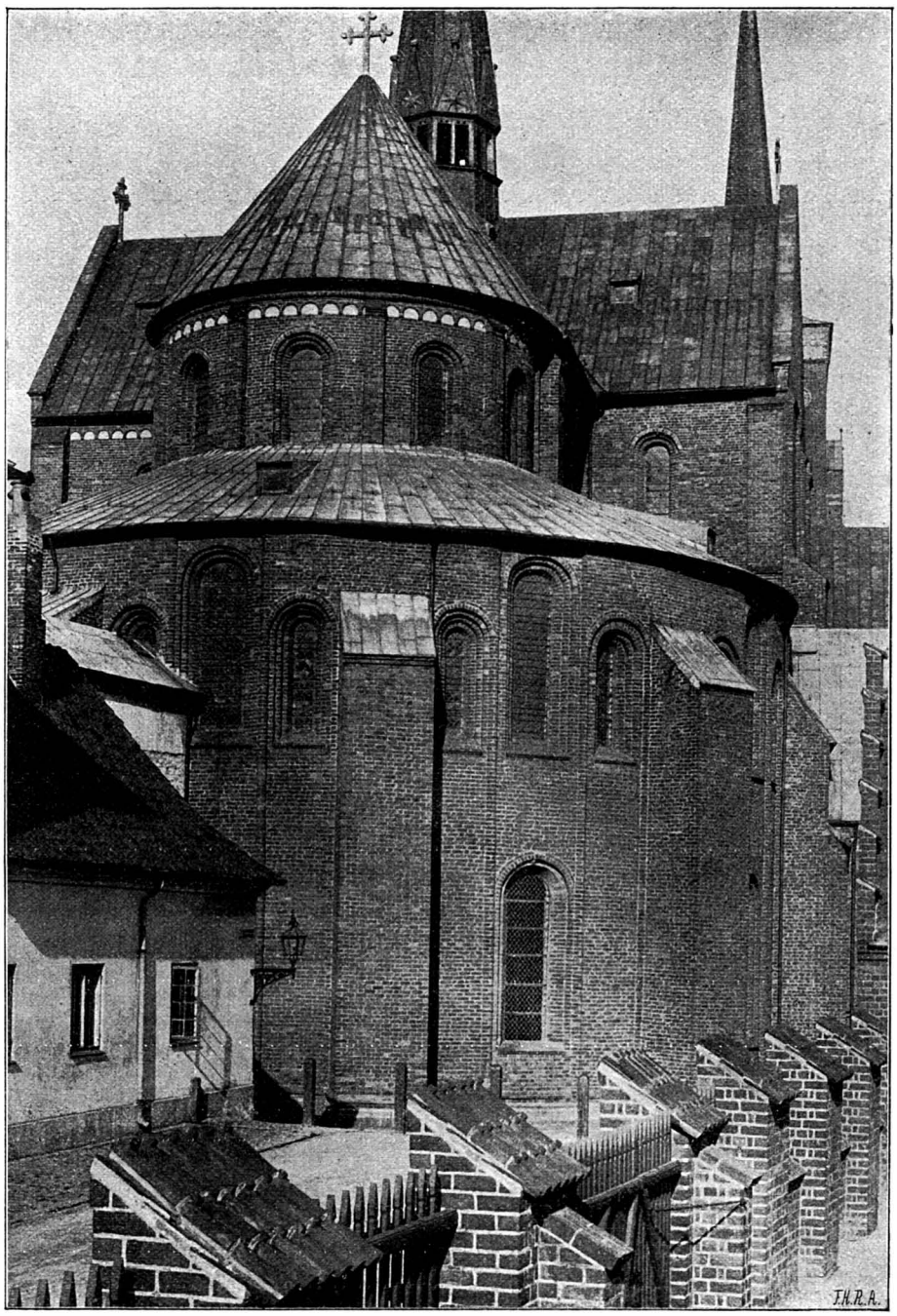

Roskilde Domkirke.

Stilarterne er romansk og gotisk, de tilbyggede Kapeller er dels i gotisk Stil, dels i Renaissance-Stil, Harsdorffs Kapel endog i antik Stil.

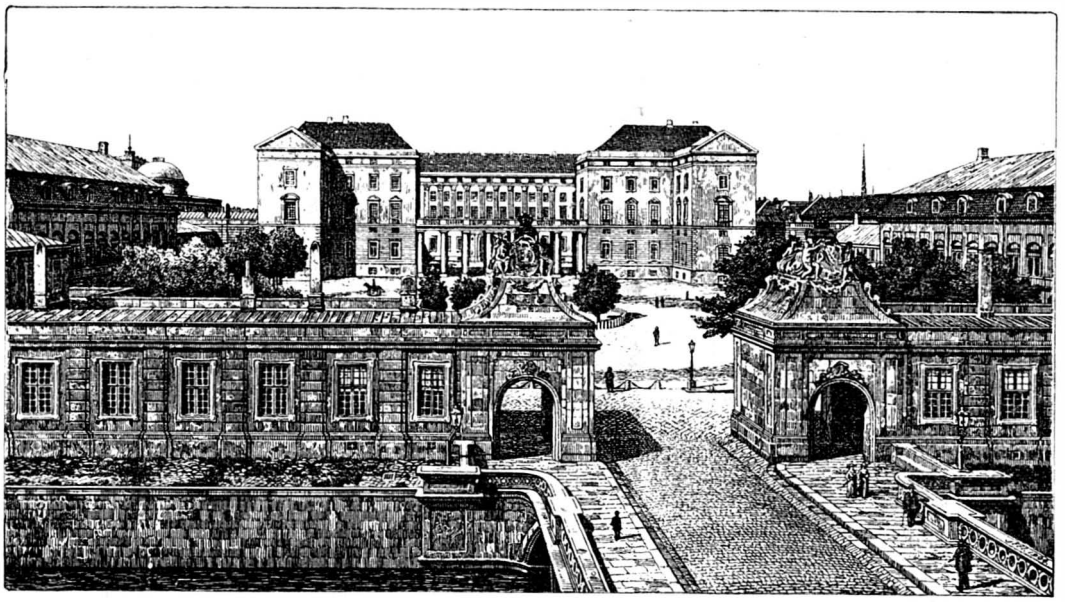

Christiansborg Slot for sidste Brand i 1884.
Hovedbygningen er i romersk Stil. Ridebaneanlæget barokt. De smaa Pavilloner Rokokko.

fastbyggede og helstøbte Værk, som Spirets Modstandere vil gøre den til. Ja, der er den Mærkelighed tilstede, at selv C. F. Hansens og hans Kirkebygnings varmeste Beundrere paa Tryk indrømmer, at Vor Frue Kirke ikke hører til hans bedste Ting (jfr. Dr. M. Mackeprangs Udtalelser i »Architekten« og Architekt Egil Fischer i »Illustreret Tidende«). Naar derimod Dr. Mackeprang og enkelte andre Forsvarere for C. F. Hansen — hvem Spirets Venner jo i Virkeligheden ingensinde har villet til Livs — gør gældende, at Kirkebygningen staar som en helstøbt Bygning, maa det være os tilladt i Tilknytning til, hvad vi ovenfor bemærkede om den — i nærværende Tilfælde efter den af Spirmodstanderne anlagte Maalestok altsaa højst graverende — Stilforskel mellem Por-

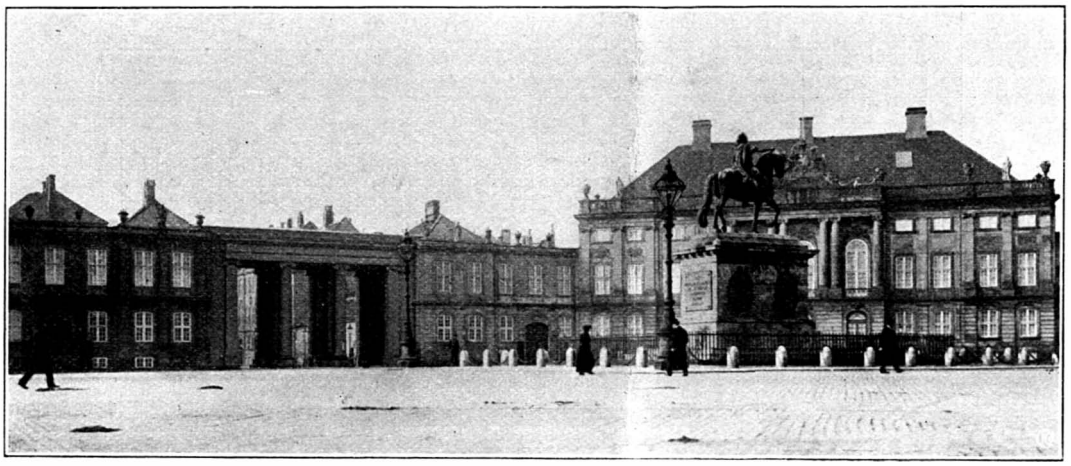

Amalienborg Plads i Kjøbenhavn. Palæerne er i Barokstil. Kolonaden antik.

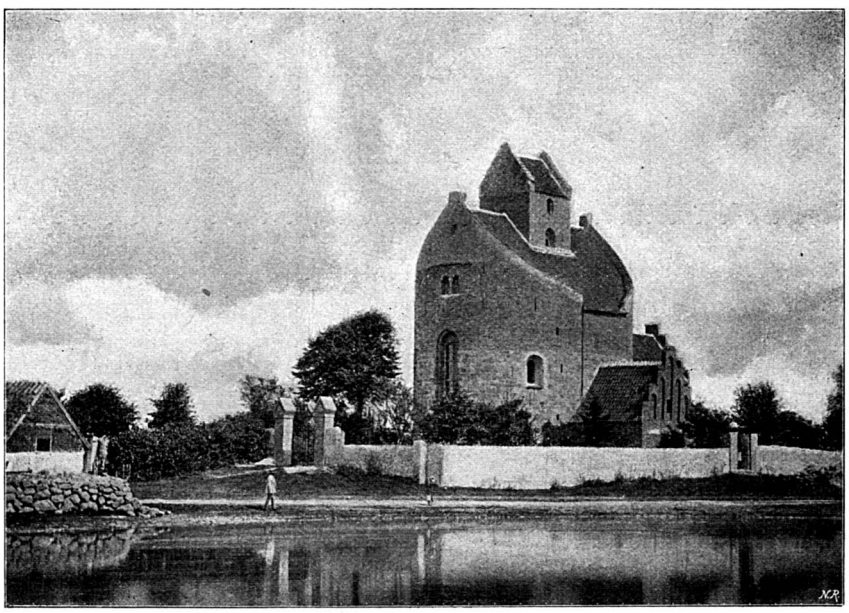

Bjernede Kirke før Restaureringen.

Stilen i Bjernede Kirke, en af Landets karakteristiske Rundkirker, var før Restaureringen stærkt blandet. Efter denne fremtræder Kirken nu i ren romansk Stil.

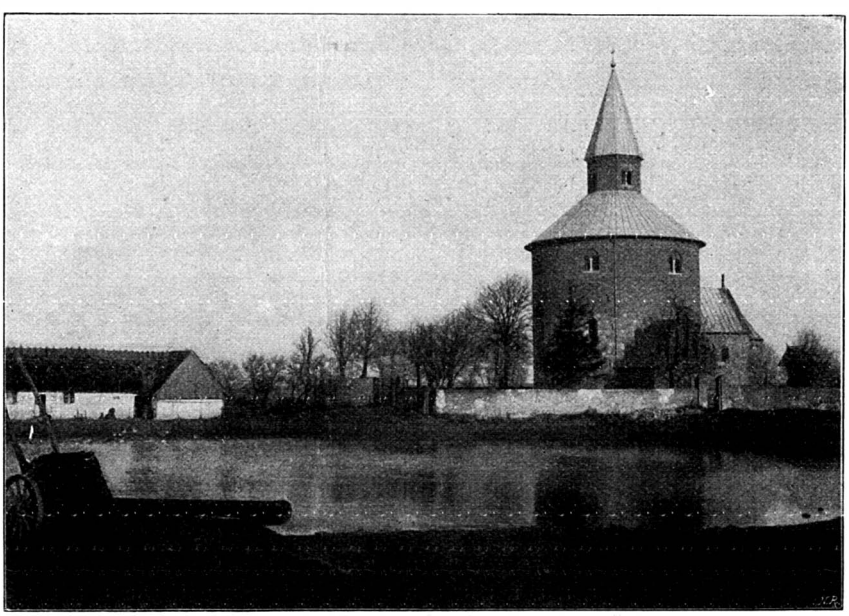

Bjernede Kirke efter Restaureringen.

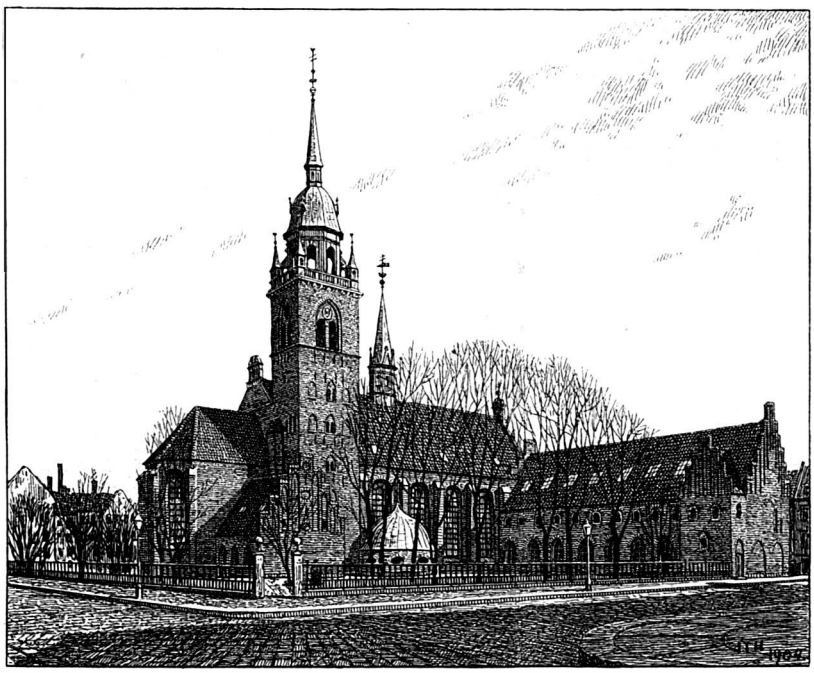

Helligaandskirken i Kjøbenhavn.
Kirken, det runde Kapel og Spiret er Renaissance; Kapellet ved Koret, Taarnet og Helligaandshuset er gotisk.

talen og selve Kirkebygningen, at fremdrage en Udtalelse af en Mand, hvis Anskuelsers Betydning næppe nogen paa dette Omraade kyndig vil underkende, nemlig N. HØYEN. Denne saavel af sin Samtid som af Eftertiden saa højt ansete Kunstkritiker skriver følgende i »Dansk Ugeskrift« Nr. 187 for 1835 i en Artikel om den nye Universitetsbygning: »Det lader sig ikke nægte, at man ved første Øiekast føler Indtrykket af noget Nyt og Paafaldende; men dette Indtryk opløser sig ikke i den velgiørende Følelse, som Synet af et skiønt architectonisk Værk pleier at frembringe; det taber sig derimod i en kold Forundring over de høist forskiellige, mod hverandre stridende, Elementer, hvoraf det hele er sammensat; og man bliver efterhaanden vaer, at det Nye og Paafaldende ikke maa søges i en original Opfatning, men i en vilkaarlig Sammenføining af Bygningsled, som tilhøre forskiellige Stilarter. Denne Fremgangsmaade er rigtig nok ikke sielden hos dette Aarhun-

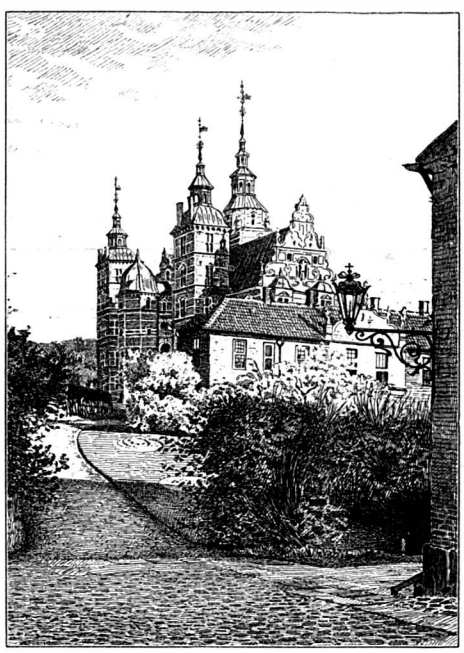

Rosenborg Slot i Kjøbenhavn.

dredes Architecter, der snarere synes overvældede af, end berigede ved den store Masse af Erfaringer, som Oldtid og Middelalder have givet dem i Hænde; men derfor ansees den ligefuldt, og med Rette, som feilfuld, og det mangler ikke paa Advarsler imod den. Forgieves stod imidlertid Kirken ligeoverfor som et advarende Exempel paa den uheldige Indflydelse af en saadan Vilkaarlighed; den formaaede ikke at afskrække den senere Bygmester fra at søge sine Kræfter i en, vel forskiellig, men ligesaa usammenhængende Stræben efter noget Overordentligt, og dette Forsøg er neppe blevet kronet med et heldigere Udfald!« — Høyen indrømmer i sin citerede Afhandling den udøvende Architekts Berettigelse til at bruge alt, hvad han finder passende til at frembringe noget karakteristisk og peger i denne Forbindelse paa Rosenborg og Børsen som interessante Eksempler paa en Sammensmeltning af hele den antike Dekoration med Grundtrækkene af den germanske Stil. —

S. Maria-Kirken i Piazza (Ancona).
Romansk Stil. Øverste Del af Kampanilen og Gavlen Renaissance.

* * *

Endnu et Spørgsmaal maa berøres: det er Pietetsfølelsen overfor det os af Kunstneren efterladte Værk. Her bør det da strax siges: Det var ikke noget forstaaende Restaureringsarbejde, C. F. Hansen udførte, da han genopbyggede Vor Frue Kirke efter Bombardementet i 1807. Ganske vist havde han faaet frie Hænder med Hensyn til Genopførelsen, men man kan ikke andet end i den Maade, paa hvilken denne fandt Sted, se en Bekræftelse paa Høyens Efterfølger ved Universitetet, JULIUS LANGES, Ord (i Udvalgte Skrifter I, Side 29), »... maa man dog mest beklage, at

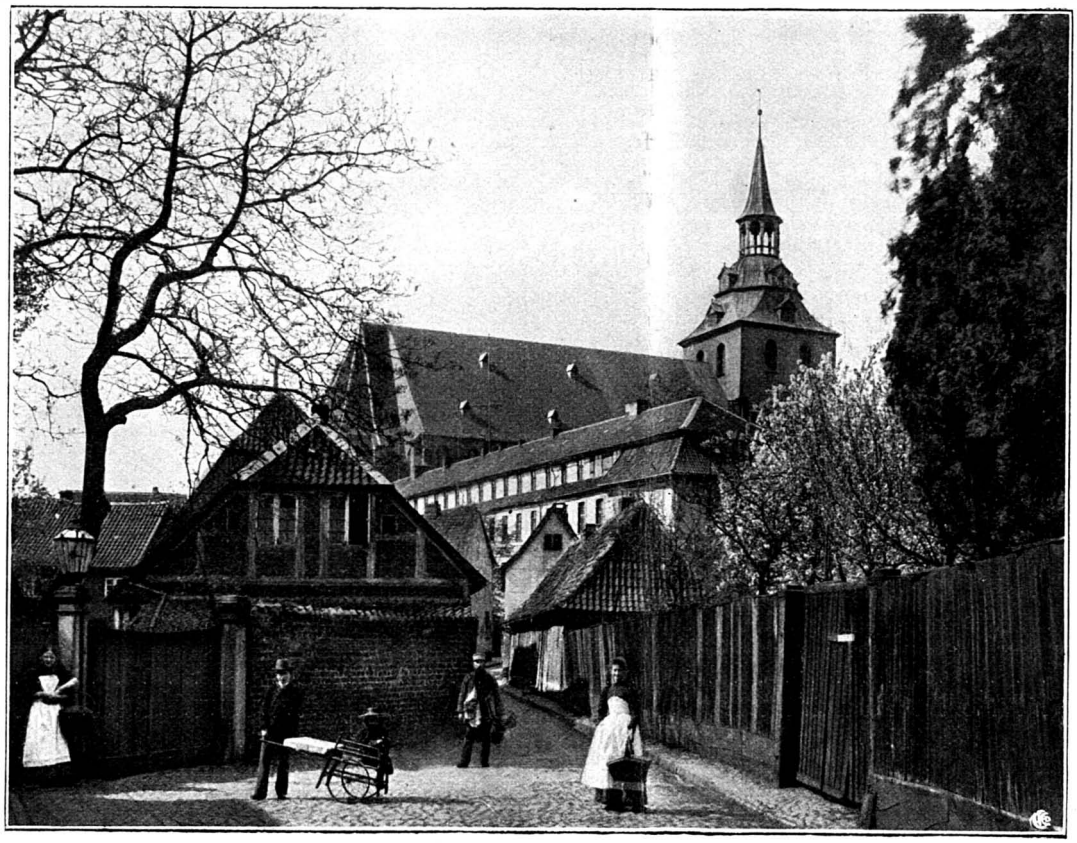

Michaeliskirke i Lüneburg. Kirken gotisk; Spiret Renaissance.

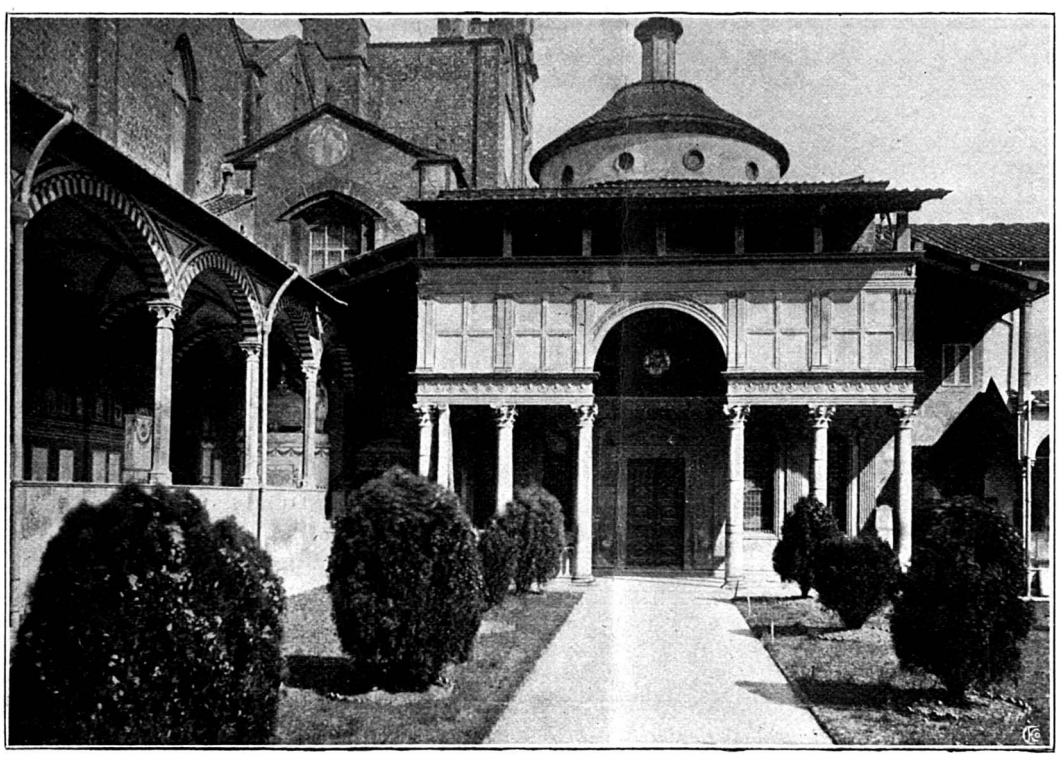

S. Croce i Firenze. Kirken og Buegangen gotisk; Pazziernes Kapel Renaissance.

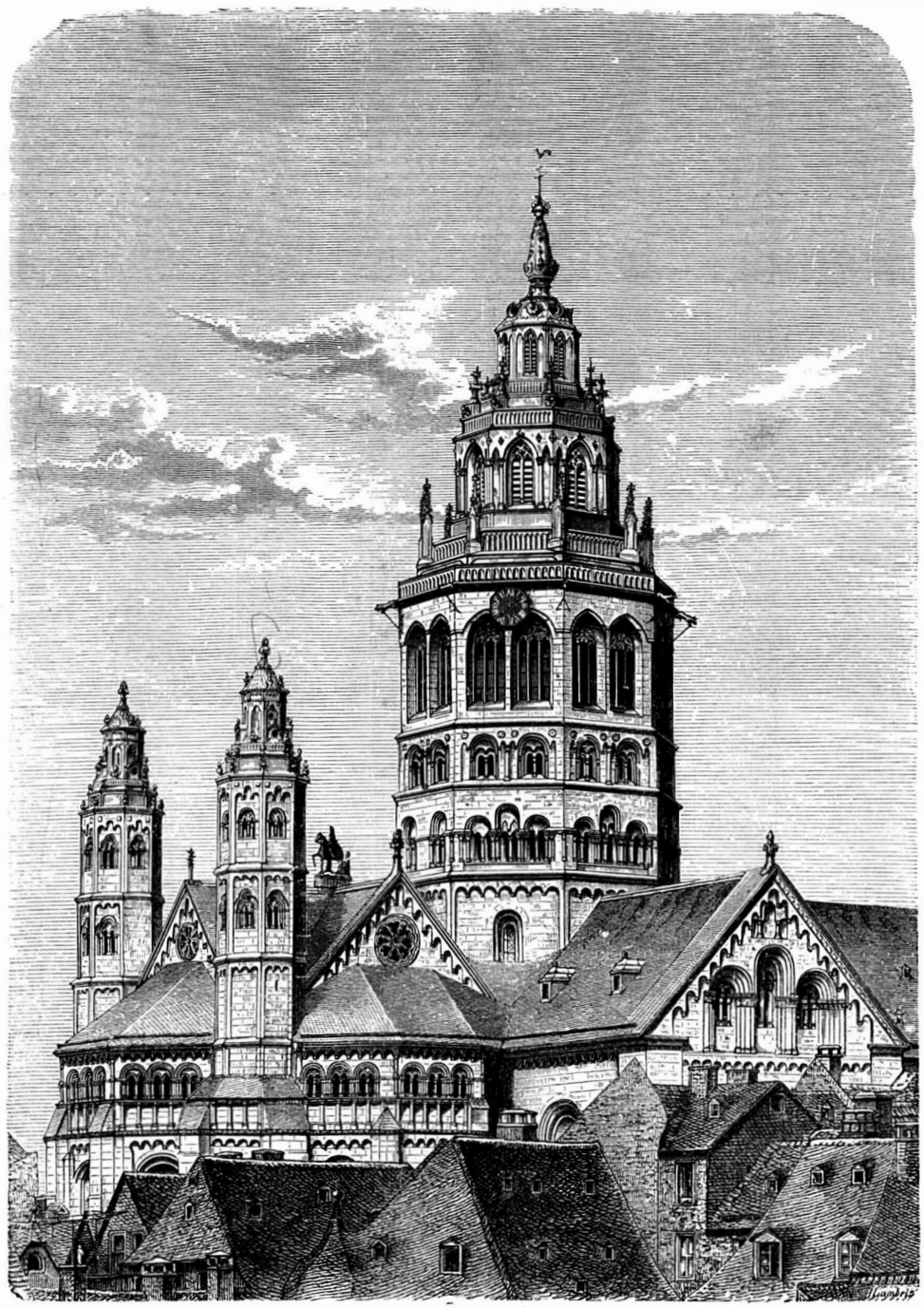

Domkirken i Mainz.
Et af de mest udprægede Eksempler paa Stilsammenblanding. Kirken selv er romansk.
Øverste Parti af Centraltaarnet gotisk og Renaissance, Afslutningen paa
de to ottekantede Taarne ved Koret Renaissance.

det ikke blev en Mand som ham [Harsdorff], der kom til at lede Fornyelsen af Kjøbenhavn efter de store Ildebrande ... Alle de største Opgaver, Kristiansborg, Frue Kirke, Raad- og Domhuset, betroedes hans Elev C. F. Hansen, der meget mindre kan betragtes som Kunstner end som Embedsarchitekt, Chef for et stort architektonisk Tegne-

Kirken i Horne.
Længst til højre den gotiske Kirke. Den runde Bygning romansk, det øverste Parti af Taarnet Renaissance.

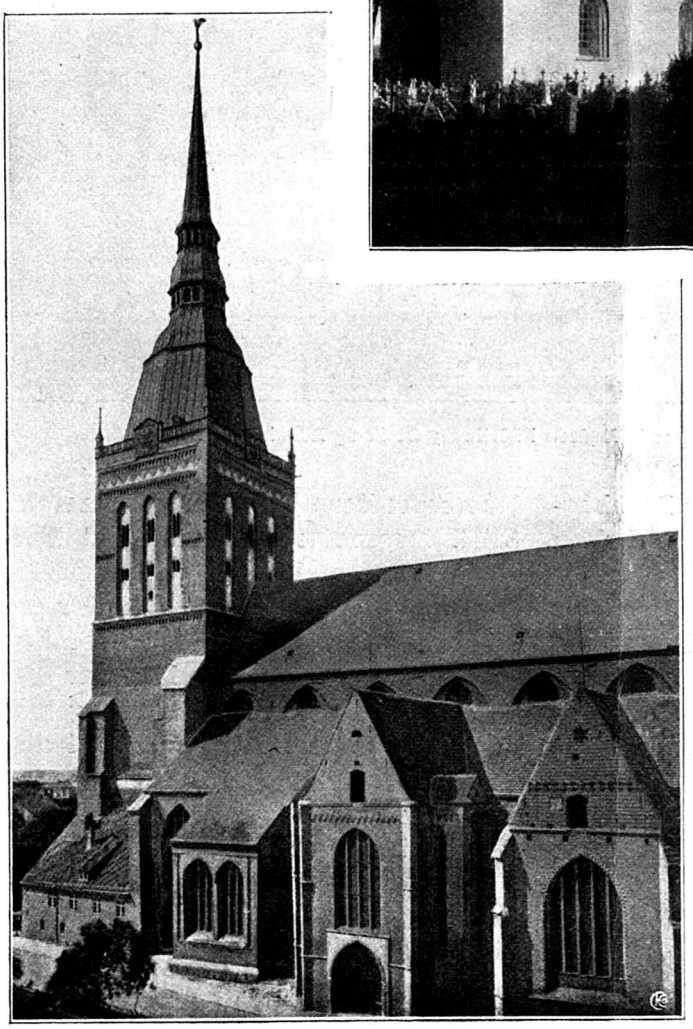

Kirke i Rostock. Gotisk Kirkebygning med Renaissancespir.

kontor, der paa Regeringens Ordre kunde præstere alt til Faget henhørende i den gældende Empirestil, en haard og følelsesløs Gengivelse af romerske Former, undertiden ogsaa — til Ære for Harsdorffs Minde — med Anvendelse af et græsk Motiv, dog misforstaaet af Hansen ...«

Og hvorfor til Overmaal vise Pietet overfor en Kunstner, der selv i saa yderst ringe Grad tog Hensyn til, hvad der blev ham

overleveret. Den Tid, hvortil vi hører, og som aldrig har set Vor Frue Kirke anderledes end den nu fremtræder, har vanskeligt ved at sætte sig ind i Samtidens Følelse overfor Kirkens Lemlæstelse og dens Genopstandelse i sin ny Skikkelse, men følgende Uddrag af den bekendte Prof. Dr. H. N. CLAUSENS »Optegnelser om mit Levneds og min Tids Historie« (Side 36) giver et ganske karakteristisk Udtryk herfor. »Efter Bombardementet«, hedder det, »stod Kirken hen som Ruin indtil 1811, da dens Skæbne blev afgjort. Det høje Spir var heldigvis faldet udad; Ilden havde fortæret alt Træværk i det Indre og smuldret Marmorepitafierne; men Bygningsværket selv, d. v. s. Mure og Piller, var uskadt; Hvælvingerne havde lidt endel ved Branden, hist og her ogsaa ved det nedfaldende Tagværk. Men naturligvis havde Kirken med Lethed kunnet bringes tilbage i sin forrige Skikkelse, og en fuldstændig Istandsættelse vilde næppe have synderlig oversteget, hvad det blotte Nedrivningsarbejde kostede. Men Architekter kunne til Tider udøve en mærkelig tyranniserende Magt. For Overbygningsdirektøren, Etatsraad (Konferensraad) Hansen, stod det klart og fast, at Kjøbenhavns Hovedkirke ikke turde genopstaa, som den havde staaet og for største Delen endnu stod; Lejligheden turde ikke forsømmes til at faa den rejst i en »forandret Form, som mere stemmede med den simplere og ædlere græske og romerske Stil«. Bygmesteren stod — al Fortjeneste som borgerlig Bygmester ufortalt — fuldkommen udenfor enhver Tanke om og Følelse for kirkelig Bygningsstil; men han var meget formaaende ved Hoffet, og han satte det midt i Krigsaarene, i den mest pengetrange Tid, igjennem, at det blev overdraget til ham at gjenopføre Kirken »uden at være bunden til den gamle Form«. Saaledes blev Kirkegrunden lidt efter lidt raseret. Fra min Faders Hus saa' jeg med Smerte de stolte Pillerader forsvinde, den ene kolossale Murpille efter den anden blev undergravet

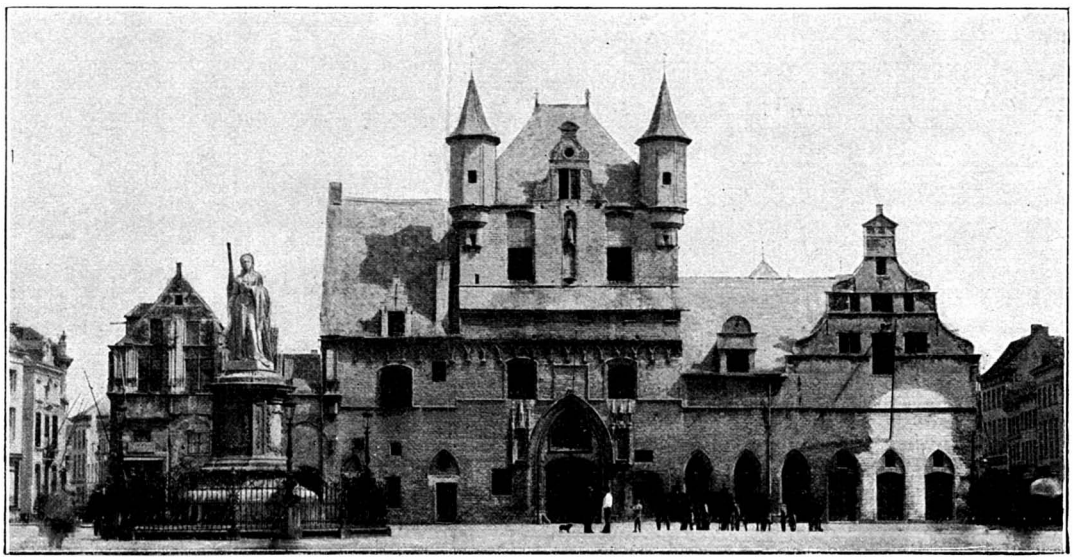

Bygninger fra Marguerit-Pladsen i Malines; Gotik og Renaissance.

og med stærke Touge styrtet ned i Gruset . . . For at opnaa den lovpriste Stilrenhed maatte Stenen i Loft og Piller vige for Træ, dækket med Puds, de fritstaaende Piller i Midtskibet vige for sammenhængende Murmasser...«

Nutidensermed ikke mindre uforstaaendeØjnepaa den Frue Kirke, som C. F. Hansen med embedsmæssig, næsten despotisk Selvfølelse gav os til Erstatning for den Kirkebygning, som de engelske Granater i hint Ulykkesaar skød i Brand.

Afguderikan ogsaa drives for vidt! Og det maa kaldes Afguderi, naar Vor Frue Kirke nu paa Trods af al Fornuft skal gøres til et saa fuldkomment Kunstværk, at den skulde have Krav paa ene af Bygningsværker overalt i Verden at staa uforandret gennem Tiderne. Det kunde i saa Henseende være gavnligt at gentage en Udtalelse af Kunsthistoriensnuværende Repræsentant ved Universitetet, Dr. FRANCIS BECKETT: »God Kunst kan aldrig skade god Kunst! Kritiken skal ikke hvæsse sine Vaaben mod den større eller mindre Renhed i den historiske Stilart, men mod Fordomme og Talentløshed.« —

Naar vi har faaet Vished for, at det ny Spir vil betyde en kunstnerisk Berigelse saavel af Kirkens Taarn som af den hele By — og Vished herfor maatte vi være berettiget til at kræve og har jo ogsaa allerede faaet — lad os da uden smaalige mere eller mindre personlige Hensyn tage mod den Gave, der bydes os. Og lad os ikke fordybe os i historiske Betænkeligheder, men sige — nuvel, dette er ogsaa Historie, og nok saa værdifuld Historie, fordi den har saa faa Sidestykker. Og naar Hundrede Aar er gaaede,

Domkirken i Visby.
Romansk og gotisk Kirkebygning med Barok-Spir.

naar vore Efterkommere i tredje Led færdes ved Foden af Landets Hovedkirke, saa vil de kunne se med Stolthed op til Kirkens prægtige Spir, og i deres Historiebøger vil der staa at læse, at i Aaret 1911 i en iøvrigt saa sørgelig splittet og splidagtig Tid tilbagegaves ved en enkelt dansk Borgers adelige Storsind Landets Hovedkirke det skønneste Spir, der nogensinde har rejst sin ædle Profil over nogen nordisk Stad.

Gotisk Kirkebygning i Halle.

Afslutningen paa de to ottekantede Taarne ved Koret Renaissance.

UDGIVET AF FORENINGEN TIL HOVEDSTADENS FORSKØNNELSE
REDIGERET AF OTTO ASMUSSEN
TRYKT HOS NIELSEN & LYDICHE (AXEL SIMMELKIÆR)

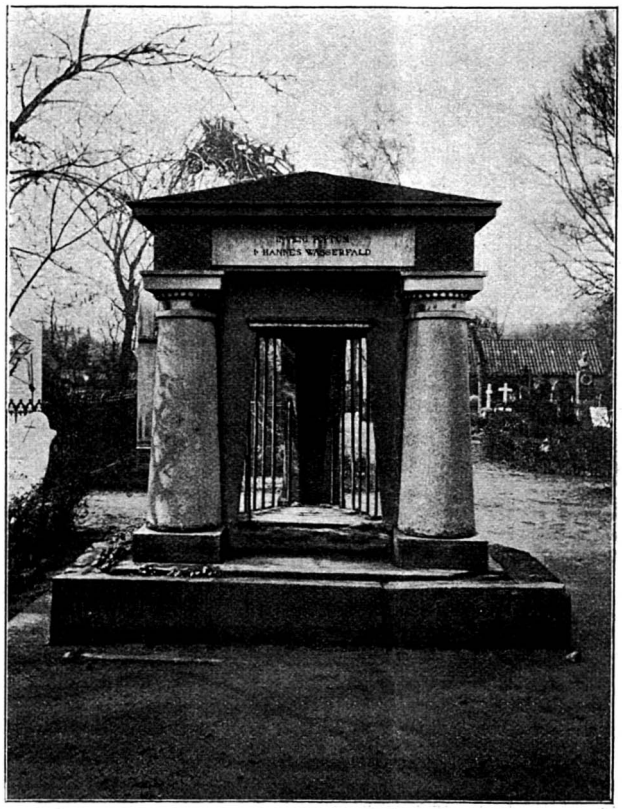

Fra Assistens Kirkegaard.

VORE GRAVMINDER

NAAR saa uendelig mange af vore Grave er smagløst udstyrede og henligger i forsømt Stand, skyldes det, at de er anlagte uden Erfaringer, og derhos uden Overvejelse og Vejledning.

Efter et Dødsfald er der ikke Tid til mange Undersøgelser, Gravstedet købes i Huj og Hast. Man faar da ofte anvist et Stykke Jord, som man i Almindelighed bagefter fortryder, at man har anskaffet sig. Hvor kan saaledes ikke et uheldigt Naboskab virke irriterende.

Man forskrækkes dernæst ofte i Øjeblikket over den forholdsvis store Udgift. Man vælger da en altfor lille Begravelsesplads, der kun kan rumme nogle faa af Familiens Medlemmer, og hvor der hverken er Plads eller Lejlighed til at gøre noget smukt ud af Gravstedet.

Interessen for et saadant Gravsted sløves uvilkaarlig. Det kan derfor ikke pointeres ofte nok: Udsøg Dem Deres Gravsted i rette Tid. Vælg en god Plads med gode Omgivelser. Køb dernæst et saa stort Familiegravsted, som Deres Formuesomstændigheder tillader. Det er dog kun en Udgift een Gang for alle. Indret et Begravelsessted, ikke blot for Dem selv og Deres Hustru, men ogsaa for Deres Børn. Disse vil da faa forøget Interesse for dette: det bliver Slægtens Eje, det Sted, der skal samle dem alle.

Sørg dernæst for en smuk Beplantning og Indhegning af Gravstedet. De vil erkende, at en Tuja- eller Tax-Hæk er langt at foretrække for de ækle Støbe- og Smedejærnsgitre, som i Tusindvis mispryde vore Grave og gør dem saa kolde og indesluttede. De er jo ogsaa ganske overflødige. Som Kirkegaardene nu er prak-

Fra Assistens Kirkegaard.

tisk indrettede med Gange paa kryds og tværs — hvor altsaa Ingen falder paa at »skyde Genvej« over Gravene — bør disse Gitre undgaas.

Ønsker De imidlertid et saadant, da lad dette, saaledes som paa vore gamle Gravsteder paa Assistens Kirkegaard, blive saa enkelt og lavt som muligt, og lad det endelig i Stil og Dimensioner svare til Gravmindet.

I saa Henseende ser vi imidlertid paa vore Kirkegaarde den ene grove Forsyndelse efter den anden.

Med disse mine Bemærkninger vil jeg naturligvis ikke sige, at et kostbart Gitter ikke kan være smukt eller anbefalelsesværdigt, men det ligger jo i de færrestes Lod at kunne bekoste et saadant.

Sørg dernæst for et værdigt Gravminde — et Gravminde, der udtrykker Noget. Giv Dem ikke straks det første det bedste Indfald i Vold. Lad Gravmindet virkelig blive et Udslag ogsaa af Deres Tanker og Overvejelser, gør Dem fortrolig med, at De her har en Opgave at løse.

* * *

Hvis det Ord er rigtigt, at man skal kende en By og dens Borgere af dens Kirkegaarde, da staar det meget galt til med vor Hovedstads Kultur, thi det kan jo ikke nægtes, at langt den største Del af vore Gravminder er ganske blottede for Karakter og Skønhed.

Vi have slet intet lært af vore gamle historiske Gravstene: Runestenene og de smukke og ejendommelige Gravstene fra Middelalderen. — Kun et Hundred Aar er gaaet siden Wiedewelts Dage, da vi virkelig her hjemme havde en Blomstringstid paa Gravmonumenternes Omraade — en Gravminde-Kunst, som lykkeligvis i alt Fald for en Del er bevaret

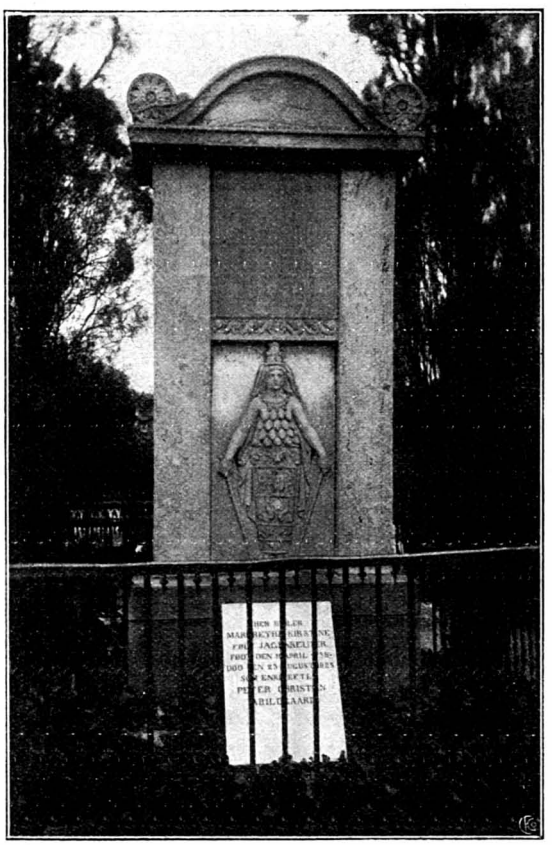

Fra Assiste Kirkeg

for os paa den gamle Assistens Kirkegaard. Lad os værne om disse Minder om Kunst og Kunsthaandværk, om denne ejendommelige Klassicismens og Borgerdydens Tid.

Den strænge Kritiker kan muligvis have sit at indvende mod Enkeltheder. Men se dem, som de staar her i de Dødes Have; dækkende over Tyge Rothes, Todes, Storms, Samsøes, Georg Nielsens, Abildgaards, Jens Juels, Wiedewelts, Wärns, Stibolts, Ladigues Grave, da maa vi alle erkende: Det er Monumenter. De sige Noget. De interesserer.

En skrækkelig Tid kom, hvor det endog gik saa vidt, at det ene ejendommelige Mindesmærke blev slaaet i Skærver efter det andet — flere af Wiedewelts Værker have saaledes haft denne Skæbne — og hvor store

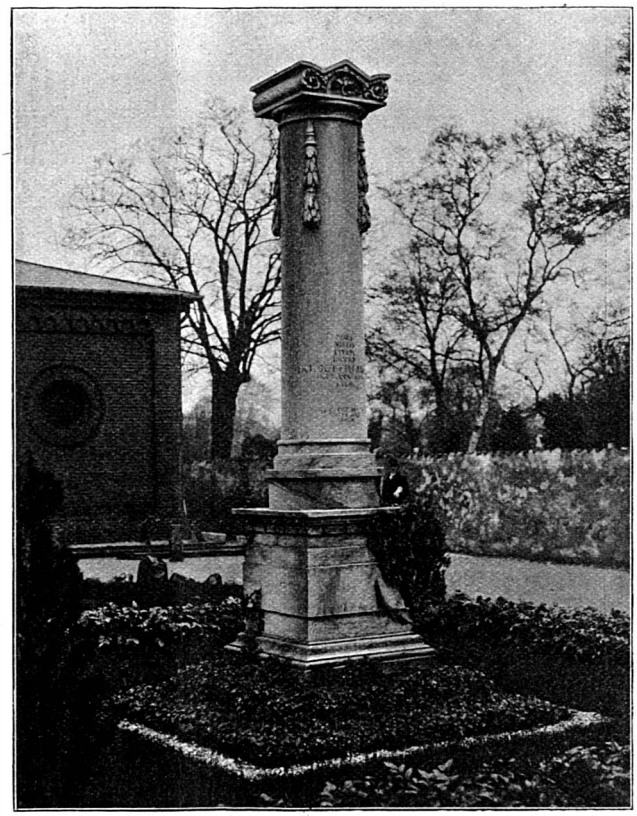

Fra Assistens Kirkegaard.

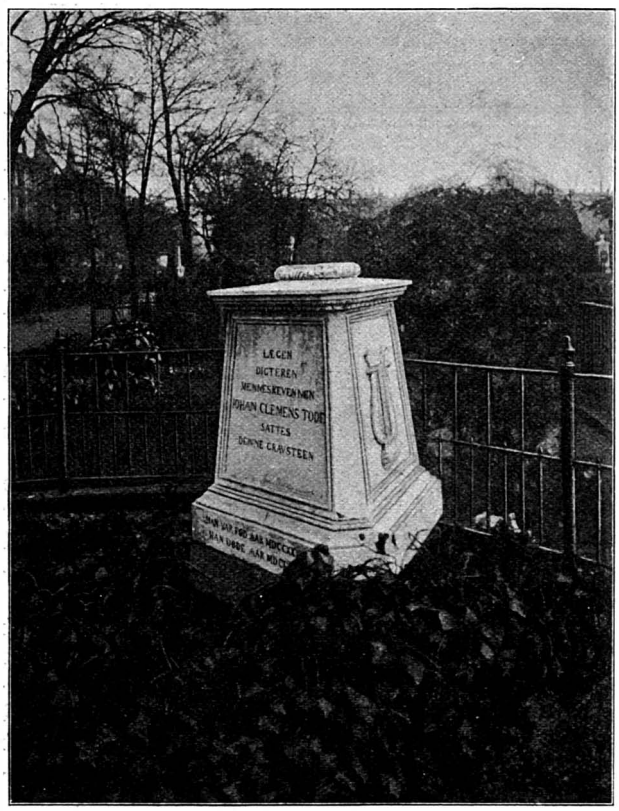

Fra
ssistens
kegaard.

Dele af Kirkegaarden fuldstændig forsømtes. En Tid, fra hvilken vi kun har saare lidt af Værdi at tænke tilbage paa, væsentlig enkelte smukke Basreliefs af Freund og Bissen, og saa godt som ikke et eneste virkeligt Gravmæle af Betydning. Som et enkelt Stjerneskud virker den ældre Bindesbølls Gravsten med de springende Delfiner over Søofficeren Marstrand.

Med de sidste 30 Aar af det forløbne Aarhundrede ser man ganske vist en stigende Interesse for at mindes vore kendte Afdøde. Fra denne Tid stammer saaledes en Række Portrætbuster og Portræt-Medaillons i Bronce — uden at man dog om disse Gravminder kan sige, at de have nogen større kunstnerisk Værdi. Hvor hurtig Smagen og den kunstneriske Opfattelse ændres, ser man bedst, naar man staar overfor f. Eks.

Fra den gamle mosaiske Kirkegaard.

Monumenterne over Faber og Topsøe.

Foreningen til Hovedstadens Forskønnelse har nu besluttet sig til at tage Spørgsmaalet om vore Gravminder og vore Gravsteders Udstyrelse op. Den ser i det store Publikum saa mange, der have baade Lyst og Raad til at smykke deres Grave — de savne blot Vejledningen.

Paa alle andre Omraader har den store Masse — fra Musæer, ved Foredrag, ved Bøger og Billedværker, gennem Skoleundervisningen — faaet Paavirkningen og Interessen for det Skønne.

Her foreligger derimod et ganske forsømt Felt, og i Virkeligheden staar i Øjeblikket Publikum ganske hjælpeløst, fordi det ikke ved, hvor det skal henvende sig.

En Enke, der søger sig en Sten til sin Mands Grav, finder maaske paa Kirkegaarden et eller andet Gravmæle, som interesserer hende. Ikke kan hun da faa Vejledning om, hvem der har tegnet og udført dette. Blot vore Kunstnere vilde signere deres Værker. Hun vover ej heller at henvende sig til Kunstneren, fordi der ej heller paa dette Felt er skabt den fornødne Rapport mellem Kunstnerne og Publikum. Hun havner da uvægerlig i et af de store Gravstensmagasiner. De ligger jo lige ved Kirkegaardene, har forøvrigt straks efter Mandens Død meldt sig hos hende med deres Kataloger. Hun er ganske vist ikke tilfreds med, hvad hun ser — men hun skal jo have en Afgørelse. Hun tager da een af de Dødsstene, som Hundreder før hende har taget, som ikke bidrager det mindste til at karakterisere den Afdøde, og som det aldrig vil glæde hende selv at se paa. Tilmed er de uforholdsmæssig dyre. Men se blot disse Udsalg med deres sorte polerede Flader, Obelisker, knækkede Søjler, der for Tiden er paa Mode i vore Gravstensmagasiner og dermed ogsaa paa vore Kirkegaarde. Hundreder, ja ofte Tusinder af Kroner ofres der paa saadant et Monstrum, medens man for den halve Pris skulde kunne faa noget virkeligt smukt.

I hele Ladninger indføres de til os fra Udlandet — medens det naturlige dog var, at vor hjemlige Industri beskæftigedes hermed.

Sammenlign blot disse meget udbredte sorte Sten med flere af de beskedne, men dog smukke Gravstene, som vor Tids Kunstnere har tegnet. Det er ikke for at fremhæve som noget særligt, at jeg standser et Øjeblik ved den fordringsløse Sten, som Stuckenbergs Venner har sat paa hans Grav. Den er tegnet af en Kunstner, det ser man straks, den er yndefuld og dog saa uendelig enkel.

Der er dog maaske noget, som De ikke er ganske tilfreds med: Det er Inskriptionen: Skriften, der falder ud af Stilen. Den har sikkert ikke været approberet af Kunstneren.

Denne Forsyndelse, der forøvrigt ikke her er saa stødende som paa saa mange andre Monumenter, træffer man atter og atter paa. Lad endelig Kunstneren faa Lov at fuldføre sit Arbejde. Lad ikke andre bringe Disharmoni i dette.

Indskriften — dens Stil — er af aller største Betydning for Kunstværket som Helhed. Man tro ikke, at Indskriften altid maa virke forstyrrende. Se blot paa Middelalderens Gravstene, men navnlig paa de dejlige gamle Gravstene fra den mosaiske Kirkegaard i Møllegade, se hvor Bogstaverne virker, ja hvor Bogstaverne netop giver Gravstenene deres Karakter og Skønhed.

Man indvende ikke derimod, at vore moderne Bogstaver umuliggør en saadan Virkning!

I saa Henseende vil Niels Skovgaards Monumenter — saaledes Gravstenen over Hostrup — kunne dokumentere det modsatte.

* * *

Hvorledes skal vi nu imidlertid vejlede det store Publikum, og er Tiden egnet dertil? Ja — endog i ganske særlig Grad.

Der er i vore Dage i Tyskland samtidig med Anlæget af de moderne smukke »Friedhöfe« opstaaet en hel ny Kunst, »die Grabmalskunst«.

Ganske de samme Betingelser har vi herhjemme for Udviklingen af en saadan Gravsteds-Kunst, efter at vi ogsaa har faaet de nye Kirkegaarde, hvor Begravelsesvæsenet tidligt har haft Øjet op for den ny Bevægelse. I særlig Grad har vi endog Betingelserne, tør jeg sige, eftersom vore Kunstnere mere og mere har interesseret sig for den dekorative Kunst, hvorunder Gravstenskunsten først og fremmest hører hjemme.

Vi ser ogsaa, hvorledes der paa disse Kirkegaarde er bleven indrettet en Række monumentale Familiegravsteder og enkelte større Gravmæler.

Hvorledes skal man imidlertid faa det store Publikum i Tale?

Kan Kirkebestyrelserne gribe ind? De har jo i deres Magt at forbyde f. Eks. Anbringelsen af store Træer. Kan de i alt Fald ikke forbyde de værste Smagløsheder? Jeg kender i alt Fald flere Kirkegaardsreglementer, hvor der er tillagt Kirkebestyrelsen en saadan Myndighed, ja hvor det endog er foreskrevet, at intet Monument maa anbringes, uden at det forud er godkendt.

Fra den gamle mosaiske Kirkegaard.

Hvorvidt dette kan gennemføres paa de københavnske Kirkegaarde, skal jeg henstille til Overvejelse. At man nu, saaledes som virkelig skete i 1817 og 1819 ved kgl. Anordning, skulde kunne paalægges Kunstakademiet at censurere alle Gravmonumenter, som ønskedes rejst paa Kirkegaardene, vilde Akademiet sikkert protestere imod.

Personlig tror jeg, at det, der væsentligst skal hjælpe, er det gode Eksempel — Eksemplet med sin egen Magt. Intetsteds har det vist sig, at Eksemplet, det gode saavel som det daarlige Eksempel, virker som paa Kirkegaarden, med dens Grav ved Grav. De behøver blot at se, hvorledes en eller to af de noksom bekendte hvide Marmorduer kan yngle. Paa et Par Aar kan hele Partier

Fra Frederiksberg Kirkegaard (Niels Skovgaard).

af en Kirkegaard være helt oversaaet af disse, og selv gode Monumenter dekorerede med dem.

Eller se de sølvbroncerede — for Øjet og Smagen lige ubehageligt virkende — Jærngitre. Enkelte Karréer af Kirkegaardene ligefrem skinner af disse, medens andre er helt fri for denne Plage!

Vi maa derfor advare mod disse og lignende Smagløsheder, ligefrem prædike et Korstog mod de sorte Sten, mod Knæksøjlerne, Skorstensstykkerne og hvad de nu hedder, alle disse Uhyrligheder.

Har De set en Mode, der er i Færd med at vinde Udbredelse, nemlig at indsætte den Afdødes Fotografi under Glas i de sortpolerede Sten. Saadan noget maa der jo straks raabes Vagt i Gevær imod. Tænk om et Aars-

tid eller to, naar Fotografiet blegner eller hænger som en Las bagved Glasset!

Vi maa dernæst vise Eksempler paa gode og billige Gravsten, vi maa faa Kunstnerne — og ikke mindst vore unge Kunstnere — i Tale.

Hvorfor har der i det hele taget hersket saa ringe Opfindsomhed paa dette Felt. De samme Typer, de samme Materialer gaar stadig igen.

Lad os ved Siden af Graniten, der nu er den raadende, prøve Sandstenen, Musselkalken og de mange andre smukke Stensorter.

Lad os være noget nænsomme med Graniten.

Adskillige af vore Kunstnere har ganske vist vist os, hvor udmærket denne for vort Klima saa egnede Sten kan udnyttes.

Men lad os ikke, som en kendt Kunstven en Gang sagde, vende tilbage til den raa Stenalder.

Den ene store Granitblok eller Kampesten efter den anden væl-

Fra Ves
Kirkega
(Bindes
og Jern

tes jo nu ind paa vore Kirkegaarde — uden Hensyn til disses Form, Farve eller Lød. Er det ikke noget af en Misforstaaelse, naar en saadan plump Kolos knuger den unge Piges eller den finttænkende Videnskabsmands Hvilested!

Hermed benægter jeg ikke, at en rank Sten, og navnlig under store Omgivelser som paa Finsens Grav, kan virke smukt og dekorativt. Her skal den færøiske Sten jo ogsaa sige noget: den dødes Fødeø, der mindes ham.

Men som Regel virker disse store Sten trykkende og intetsigende.

Lad os dernæst gøre Forsøg med Gravminder i Træ og Jærn: kunstigt forarbejdede Jærnkors, udskaarne Trækors og Træsteler. Lad os navnlig tænke paa Eg og andre haardføre Træsorter. De vil sikkert holde langt længere end Gravstedet, der jo i Almindelighed kun er købt paa mindre Aaremaal.

Hvorfor benyttes forøvrigt Korsformen og Vaseformen saa lidt — med saa faa Variationer — her-

Fra Vestre Kirkegaard (Niels Skovgaard).

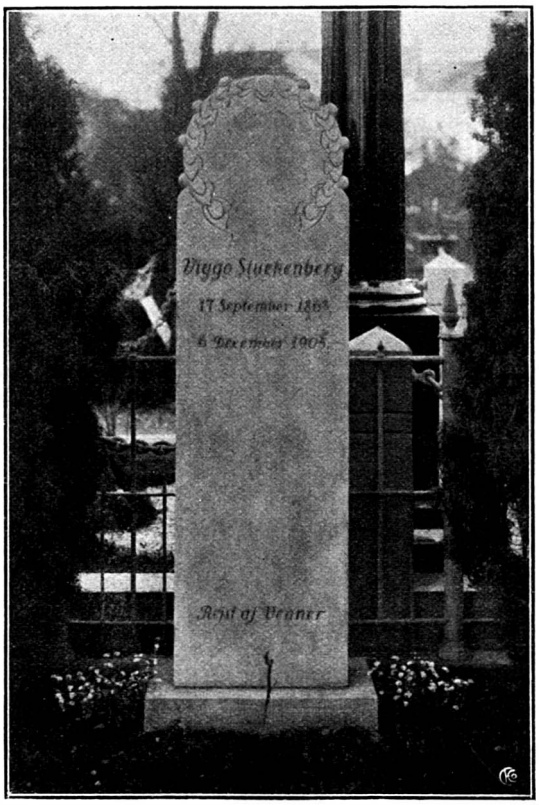

Vestre
egaard
(Siegfr.
agner),

hjemme? Saare sjældent ser man sluttelig Forsøg paa at give Gravmindet noget, der karakteriserer den Afdøde, hvad der dog ligger saa snublende nær.

Ja jeg vil sige: selv om det gøres saa haandgribeligt, som naar Ankeret lægges paa Sømandens eller Kanoner plantes som Kædestøtter paa Artilleristens Grav, har det sin Berettigelse.

Imidlertid har vi paa vore Kirkegaarde udmærkede Eksempler paa en sikker og dog indtagende Anvendelse af Attributer til Angivelse af vedkommendes Liv og Virksomhed.

De har set Mindestenen paa Biskop Balles Mindesten, de springende Delfiner paa Søofficerens Grav. Hjælmen med de korslagte Sværd paa General Schmettaus Gravmæle.

Lignende gode Eksempler vil De selv kunne finde mange andre af ved Besøg paa vore Kirkegaarde. De vil dernæst kunne finde dem

i det rigt illustrerede Værk, som vor Forening i en nær Fremtid agter at udgive om de interessanteste Gravminderpaa de københavnske Kirkegaarde, et Værk, som Foreningens Medlemmer og mange andre sikkert vil faa baade Udbytte og Glæde af. — Men forsøm derfor ikke Kirkegaarden selv. Benyt Dem af det første gode Søndagsvejr og tag derud.

De vil ikke fortryde det!

J. WERNER.

Fra Frederiksberg Kirkegaard. (Niels Skovgaard).

VORE KIRKEGAARDE I FORTID OG NUTID

INDTIL Midten af det 18. Aarhundrede foregik de fleste Begravelser i København paa de Kirkegaarde, som laa inde i den gamle By. Udenfor Voldene fandtes den Gang kun Holmens Kirkegaard, som blev taget i Brug 1666, og Garnisons Kirkegaard, der oprettedes i 1711. Desuden har ogsaa den gamle mosaiske Kirkegaard paa Nørrebro eksisteret allerede fra 1694.

I 1757 bestemtes det, at 6 smaa Assistens-Kirkegaarde, som laa hist og her imellem Husene i den gamle By, skulde nedlægges, nemlig: Vor Frue Kirkes i Fiolstræde, St. Nicolaj i Borgergade, Helliggejstes paa Gammelmønt, Trinitatis i Gothersgade, St. Petri i Larslejstræde og Vaisenhusets og Vartovs ved Vestervold. Alle disse Kirkegaarde blev efter en passende Tids Forløb udlagte til Byg-

gegrunde, med Undtagelse af Vajsenhusets og Vartovs, der blev benyttet til Udvidelse af Halmtorvet. Det er den Plads, der nu ligger langs med Raadhuset, ned imod Vartov.

Foruden de her nævnte fandtes der den Gang Kirkegaarde ved alle Kirkerne indenfor Voldene. Af disse er som bekendt endnu Rester tilbage ved St. Petri, Helligaands, Trinitatis, Holmens, Garnisons, Frelsers og Christians Kirke. Disse Kirkegaarde benyttedes endnu en længere Aarrække til Begravelser, og først i 1851 blev det forbudt at nedsætte Lig paa nogen Kirkegaard indenfor Københavns Volde.

Samtidig med at man i 1757 nedlagde de 6 smaa Assistens-Kirkegaarde inde i Byen, blev et Stykke af Stadens Fælled udenfor Nørreport indtaget til Assistens-Kirkegaard for samtlige Kirkesogne i København. Den deltes imellem Sognene, og de forskellige Kirkebestyrelser administrerede hver sin Del af den. Denne Kirkegaard indviedes d. 6. November 1760; men det var i det væsentlige kun den Del, som nu ligger indenfor Hjørnet af Nørrebrogade og Kapelvej, der den Gang blev taget i Brug; senere er den flere Gange blevet udvidet.

Det synes som om Assistens-Kirkegaarden paa Nørrebro, foruden som Begravelsesplads, den Gang ogsaa blev benyttet paa en anden og for en Kirkegaard ret ejendommelig Maade, nemlig som en Art Forlystelsessted. — I det af Knud Lyhne Rahbek udgivne Tidsskrift »Den danske Tilskuer« findes der i Nummeret for d. 28. Marts 1803 en indsendt Artikel om Assistens Kirkegaard, hvor der meget stærkt tages til Orde for en bedre Orden paa Kirkegaarden og en bedre og mere smagfuld Udsmykning, saavel med Hensyn til Monumenter, som til Kirkegaardens Inddeling og Beplantning. I denne Artikel hedder det bl. a. et Sted om Assistens Kirkegaard:

»Man behøver kun, for at faa Væmmelse nok og aldrig sætte sin Fod dèr tiere, at gaa derud om Sommeren og se Folk ligge imellem Gravene med Mad og Drikke for sig, mens de rundt om fordelte Musikanter spiller den ene Drikkevise efter den anden. Alt dette burde være anderledes.«

Der blev ogsaa kort efter sat en Stopper for dette Uvæsen ved en Instruks af 15. Februar 1805 for Graverne paa Assistens-Kirkegaarden, hvor en af Paragraferne lyder saaledes:

»Graverne maa ikke tillade, at enten Ædeller Drikkevarer falholdes eller fortæres paa Kirkegaarden, eller at der paa samme holdes Musik, eller foretages noget, som ligner Lystighed. Tillige skulle de nøjagtigen paase, at intet Kreatur dèr græsses.«

Den Ordning, at hver af Stadens Kirker havde sin Del af Assistens-Kirkegaarden, og at de respektive Kirkebestyrelser indenfor hver sit Sogn forestod alt vedrørende Kirkegaarden og Begravelserne, vedvarede i det væsentlige uforandret indtil d. 1. Januar 1861, da der ved Oprettelsen af et Begravelseskontor for Staden København under Magistratens Bestyrelse blev gjort det første Skridt til Begravelsesvæsenets Henlæggelse under Kommunen.

Da det viste sig, at Assistens Kirkegaard ikke ret længe vilde være stor nok til at modtage Begravelserne fra den stærkt voksende Hovedstad, købte Kommunen i 1869 og de følgende Aar et Areal ved Valby, der udlagdes til Kirkegaard under Navnet »Vestre Kirkegaard«, og som blev taget i Brug i 1870. Den blev ikke udstykket imellem Sognene, men blev fra første Færd benyttet som Fælleskirkegaard for alle Byens Beboere.

Da Ulemperne ved Assistens-Kirkegaardens spredte Administration bestandig blev mere følelige, nedsatte Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet i 1875 en Kommission til at tage en Omordning af de københavnske Kirkegaardsforhold under Overvejelse. Resultatet heraf blev, at fra 1. Jan. 1880 blev alle Anliggender vedrørende Kirkegaardene og Begravelsesvæsenet i København henlagte under Kommunen, og Bestyrelsen heraf blev overdraget til en Kommission, bestaaende af Borgmesteren for Magistratens 1. Afdeling som Formand, Stadens to Provster og to af Kommunalbestyrelsen valgte Medlemmer. Det var dog kun Assistens og Vestre Kirkegaard, der direkte blev underlagt denne Bestyrelse. Det lykkedes nemlig ikke at opnaa Overenskomst med Holmens, Garni-

sons og Frelsers Kirke om Overtagelse af disse Sognes særlige Kirkegaarde, hvorfor disse tre Kirkegaarde vedblivende ejes og administreres af Kirkerne.

Efter Indlemmelsen i Københavns Kommune af forskellige omliggende Distrikter, blev Brønshøj og Sundby Kirkegaarde overtagne af Københavns Begravelsesvæsen d. 1. Juni 1903. Forinden havde Begravelsesvæsenet købt et Areal ved Frederiksborgvejen, der blev taget i Brug som Kirkegaard i 1903 under Navnet »Bispebjerg Kirkegaard«.

Indenfor Københavns Omraade findes nu et samlet Kirkegaardsareal af ialt 225 Tdr. Land, hvoraf 190½ Td. Land indtages af kommunale Kirkegaarde.

Af disse skal Assistens Kirkegaard nedlægges i 1980. Paa Vestre Kirkegaard kan der foreløbig sælges Gravsteder indtil Aar 2100, paa Bispebjerg Kirkegaard indtil Aar 2150, altsaa 240 Aar frem i Tiden. Holmens og Garnisons Kirkegaarde skal begge nedlægges i 1967.

* * *

Saavel da Assistens Kirkegaard oprettedes, som senere da den udvidedes, var det hver Gang Kirkerne, der købte Jorden. Det var de enkelte Kirkesognes Sag at sørge for at skaffe Begravelsesplads til deres Afdøde. Da Kirkegaardene var en væsentlig Indtægtskilde for Kirkerne, satte de sig ikke i Udgift til større Arealer, end de netop behøvede, og de ofrede kun meget lidt paa Kirkegaardenes Anlæg og Vedligeholdelse. Jorden blev udnyttet meget stærkt, og Gravstederne blev lagte tæt sammen, ofte uden at være adskilte ved Veje, saaledes at man i mange Tilfælde, for at komme til et Gravsted, maatte gaa ind over andre. — Saaledes var Forholdene her saavelsom overalt i Udlandets større Byer. Men efterhaanden som Byerne voksede i Størrelse og Kommunerne saa sig nødsaget til at tage flere og flere Opgaver op, fordi kun det Offentlige magtede at gennemføre dem paa tilfredsstillende Maade, blev det ogsaa snart en kommunal Opgave at skaffe Begravelsesplads til Veje. De gamle, smaa og som oftest overfyldte Kirkegaarde tilfredsstillede ikke længere hverken Hygiejnens eller Skønhedens Fordringer.

Paa Kirkegaardsvæsenets Omraade var det de større amerikanske Byer, der gik foran. Man havde længe dér haft store parkagtig anlagte Kirkegaarde, før man her i Europa fulgte efter, og det gik da paa dette Omraade, som det saa ofte gaar, at Omslaget kom saa stærkt, at man saa at sige svingede fra den ene Yderlighed til den anden, saaledes at der senere maatte komme og ogsaa er kommet et Tilbageslag.

Det store Brud med den hidtidige Ordning kom her i Europa med Anlæget af Olsdorf Kirkegaard ved Hamborg, der begyndte i 1875. Det, der her blev skabt, var saa nyt, og blev gennemført paa en saa storslaaet og genial Maade, at Olsdorf Kirkegaard i mange Aar, lige indtil den seneste Tid, har tjent som Forbillede for utallige andre Kirkegaardsanlæg, ikke alene i Tyskland, men langt ud over dette Lands Grænser.

Olsdorf Kirkegaard indtager nu et Areal af 326 Tdr. Land, d. v. s. den er henved 3 Gange saa stor som Frederiksberg Have og Søndermarken tilsammen. Den er anlagt som Park og paa en saadan Maade, at den ikke alene er langt det største, men ogsaa ubetinget det skønneste Kirkegaardsanlæg i Europa. — Men Olsdorf Kirkegaard har én stor Fejl, og det er at den ligger godt 1½ Mil fra Hamborg, hvilket medfører den Ulempe, at det er en temmelig omstændelig Sag, baade at faa en Begravelse foretaget, og senere at besøge Graven. Men det er jo netop den Omstændighed, at man er gaaet saa langt bort fra Byen, hvor Grundpriserne har været yderst lave, der gør, at man i den Grad har kunnet flotte sig med Pladsen og indrette Kirkegaarden som et stort anlagt og pragtfuldt Parkanlæg. Og det er en Omstændighed, som Efterlignerne ofte ikke har taget tilstrækkeligt Hensyn til.

De allerfleste større tyske Byer har senere anlagt nye Kirkegaarde uden-

for Byerne. De er alle betydelig mindre end Olsdorf, og de ligger overalt i Byernes umiddelbare Nærhed, hvor Grundpriserne har været forholdsvis høje; men til Trods herfor er de fleste af dem anlagt parkagtig, med uregelmæssig krummede Veje. Dette er paa flere Maader meget uøkonomisk for en Kirkegaard, navnlig derved, at det kun bliver en altfor lille Del af Arealet, der kan benyttes til det, der egentlig er Formaalet med det, nemlig til at begrave i. Da man de fleste Steder, ligesom her i København, stiller den Fordring til Kirkegaardene, at de skal bære sig selv økonomisk, har man derfor maattet sætte Betalingen for Gravstederne meget højt op, saaledes at Jorden dèr gennemgaaende er langt dyrere, end den f. Eks. er her.

Der er derfor i de seneste Aar opstaaet en Bevægelse bort fra de altfor landskabeligt anlagte Kirkegaarde, og henimod at gøre disses Grundplan regelmæssig og retlinet, uden derfor at slaa af paa Beplantningens Fylde. De kostbare Arealer, som indtages af Kirkegaardene, naar de ligger nær ved Byerne, udnyttes derved langt bedre, fordi Grundformen indenfor Kirkegaarden, det enkelte Gravsted, altid har en regelmæssig og retlinet Form.

Medens man tidligere anvendte i det væsentlige de samme Principper ved Anlæget af en landskabelig Kirkegaard, som ved Anlæget af en større Park, er der nu ved at opstaa en speciel Teknik for Anlæget af Kirkegaarde med disses særlige Behov for Øje.

Man vil herefter næppe kunne tænke sig at anlægge en Kirkegaard parkagtig, undtagen i saadanne Tilfælde, hvor man lægger den i en større Afstand fra Byen, hvor Jorden er meget billig, saaledes som man i sin Tid gjorde i Hamborg, og saaledes som man for Tiden er i Færd med at gøre i Berlin. Man har dèr hidtil i det væsentlige hjulpet sig med de gamle, smaa Kirkegaarde inde i Byen, af hvilke der findes ikke mindre end 120. Men nu har man købt to store til Dels skovbevoksede Arealer, hver paa 6—800 Tdr. Land, som ligger flere Mil udenfor Byen, hvilke man nu er begyndt at anlægge delvis som Park-Kirkegaarde.

* * *

For at en Kirkegaard skal have et smukt, vel ordnet og vel plejet Udseende, er der to Faktorer, der kommer i Betragtning. Det er ikke nok, at Kirkegaardsbestyrelsen gør alt, hvad den formaar for at plante og holde Orden, Gravstedsejerne maa ogsaa efterkomme den Pligt de har til at vedligeholde deres Gravsteder. Det forsømmer de imidlertid i stor Udstrækning, skønt det maa indrømmes, at man i de senere Aar kan mærke en betydelig Fremgang paa dette Omraade. Naar en Familie har købt et Gravsted, enten det saa er dyrt eller billigt, er det jo dens egen Sag at holde det vedlige. Kirkegaardsbestyrelsen kan ikke gribe ind og rydde et forsømt Gravsted, før det har henligget mindst et Par Aar, uden at der er rørt ved det, da man ellers er udsat for at Ejeren vil komme og rejse berettiget Indsigelse derimod. Der bliver aarlig ryddet i Tusindvis af saadanne Gravsteder paa de kommunale Kirkegaarde, hvorefter de bliver beplantede, særlig med Grantræer, og Græsset paa dem bliver slaaet; man har hidtil savnet Midler til at gøre mere. Det er nemlig ikke Smaating, det drejer sig om. Paa de kommunale Kirkegaarde henligger der nu ca. 60,000 forsømte Gravsteder; at sætte alle disse i Stand og vedligeholde dem i et Aar, vil koste ca. 150,000 Kr. Dette vil jo være ganske uoverkommeligt; men nu har Kommunalbestyrelsen i Erkendelse af, at der bør gøres noget paa dette Omraade, vedtaget en Forhøjelse af Betalingen for de saakaldte Familiegravsteder af 1. Klasse, hvor det, der derved indkommer, skal anvendes til Bedste for Kirkegaardene paa forskellig Maade, derunder ogsaa til Istandsættelse, Beplantning og Vedligeholdelse af en Del af de forsømte Gravsteder, som nu henligger til Mispryd for Kirkegaardene. Der skal saaledes i det kommende Aar anvendes 15.000 Kr. hertil, for hvilket Beløb man regner, at 6000 Gravsteder af de senere Aargange kan istandsættes og vedlige-

holdes. Der tilkommer aarlig henimod 3000 forsømte Gravsteder paa de kommunale Kirkegaarde. Udgiften til Beplantning og Vedligeholdelse af saadanne vil derved stige med 7500 Kr. aarlig. Det vil saaledes efterhaanden blive en betydelig Udgiftspost for Begravelsesvæsenet, men man vil jo ogsaa derved i Løbet af en kortere Aarrække naa til, at der ikke findes andre forsømte Gravsteder paa de kommunale Kirkegaarde end dem, der henligger den fornødne Tid indtil Begravelsesvæsenet kan gribe ind og tage sig af dem.

* * *

Naar nu København har faaet to saa vel beliggende og vel indrettede Kirkegaarde som Vestre og Bispebjerg, saa staar vi her paa det Omraade fuldt paa Højde med de mest fremskredne Byer i Udlandet. Kommunalbestyrelsen har i Aarenes Løb bestandig vist, at den har et aabent Øje for Betydningen af, at Byens Kirkegaarde indrettes og drives paa en Maade, der tilfredsstiller saavel de hygiejniske som de æsthetiske Fordringer, Tiden stiller. — Det er ogsaa glædeligt at se, at Gravstedsejerne kommer mere og mere ind paa en bedre Udsmykning og Pleje af deres Gravsteder, saavel med Hensyn til Beplantningen som til Anvendelsen af mere smagfulde og kunstnerisk udførte Gravmæler. Dette tjener til Ære for Byens Befolkning, fordi det bærer Vidne om høj Kultur, at man har Pietet for de Afdøde og søger at bevare deres Minde ved at smykke og frede om deres Hvilesteder.

A. BERG.

INDBYDELSE
TIL
KONKURRENCE OM TEGNINGER TIL GRAVMÆLER

SKØNT det skulde synes, at den Tanke maatte ligge nær for de Levende, at smykke de Afdødes Grave med smukke Mindesmærker, og at der paa dette Felt maatte have udviklet sig en kunstnerisk god Tradition, viser vore moderne Kirkegaarde dog, at dette langtfra er Tilfældet. Publikum og Kunstnere har paa dette Omraade ikke fundet hinanden, og den nyere Gravmæle-Industri frembyder derfor et sørgeligt Billede af Smagløshed og Banalitet. I Erkendelse af, at det her skorter paa Vejledning og for at genopvække Interessen for den smukke Gravmælekunst (deriblandt ogsaa vise, at et kunstnerisk tegnet Gravminde ikke behøver at være dyrere at anskaffe end de nuværende gyselige Ligsten), har Foreningen til Hovedstadens Forskønnelse besluttet bl. a. at udskrive en Konkurrence blandt vore Kunstnere om Tegninger til saadanne Gravminder, som maatte være overkommelige for det store Publikum.

Idet Bestyrelsen for vor Forening forventer, at den i sine Bestræbelser vil blive støttet af vore Kunstnere, indbyder den herved disse til at deltage i denne Konkurrence.

Konkurrencen forudsætter Gravminder til en Pris af 50—400 Kr.

Som Materiale er væsentlig tænkt Sten, men Konkurrencen udelukker ikke Forslag til Gravminder i Træ eller Jærn.

Konkurrence-Tegningerne skal være i $^1/_3$ virkelig Størrelse og omfatte eller vedføjes en — helst farvelagt — Skitse til en Anordning af hele Gravstedet med opsat Gravminde. Disse maa vises med Indskrift, og et omtrentligt Overslag for Udførelsen i Materialet maa medfølge.

Der udsættes: 5 Præmier à 100 Kr. (der skal uddeles) og indtil 20 Præmier à 50 Kr.

Bedømmelsen foretages af Foreningens Bestyrelse.

Samtlige Konkurrence-Arbejder vil blive udstillede.

Konkurrence-Tegningerne, der bedes indsendte under Mærke med Navneopgivelse i lukket Konvolut, maa være indleverede senest den 15. August 1911 til Foreningens Kontor, Aaboulevard 5, der er aabent Hverdage 9-11 Formiddag, og hvor ogsaa Eksemplarer af nærværende Indbydelse udleveres.

UDGIVET AF FORENINGEN TIL HOVEDSTADENS FORSKØNNELSE
REDIGERET AF OTTO ASMUSSEN
TRYKT HOS NIELSEN & LYDICHE (AXEL SIMMELKIÆR)

FRIHEDSSTØTTEN OG DENS OMGIVELSER

I nærværende Tidsskrifts Nr. 2 (Februar 1911) har vi gjort Rede for den af Kommunalbestyrelsen om Banegaardsterrænets Bebyggelse og Frihedsstøttens Genrejsning udskrevne Konkurrence, samt om Konkurrencens Forhistorie og dens Resultat. Vore Medlemmer vil erindre, at vi med særlig Glæde dvælede ved dette Resultat, fordi det var FORENINGEN TIL HOVEDSTADENS FORSKØNNELSE, der gennem sin Agitation for en værdig Genrejsning af Frihedsstøtten havde rejst Kravet om Konkurrencens Afholdelse.

Byens kommunale Styrelse viste sig lydhør overfor dette Krav og bevilgede uden Smaalighed de fornødne Pengemidler til Konkurrencens Afholdelse, og Byens mest sagkyndige Mænd blev valgt ind i Bedømmelseskomiteen. For saa vidt var alt saare godt.

Da Resultatet af Bedømmelsen forelaa, viste det sig tilmed, at der vel næppe nogensinde tidligere i Københavns Historie kunde nævnes en Konkurrence med et saa glimrende Udfald som denne, idet det Projekt, der blandt de indsendte ca. 40 Projekter erholdt 1ste Præmien, fra alle Sider blev erkendt at være et enestaaende vellykket Arbejde, og Betænkningens Affattelse viste, at Dommerkomiteen delte med hele det interesserede Borgerskab Begejstringens Glæde over det udmærkede Udfald.

Til Glæden herover kom Betryggelsen for, at Arbejdets Udførelse vilde komme til at staa Maal med det prisbelønnede Projekt, eftersom Præmietagerne var tre af Kommunens egne Embedsmænd, henholdsvis under Stadsingeniøren og Stadsarchitekten. Man skulde da synes, at Kommunen var saa heldigt stillet som tænkes kunde, idet der, saafremt Præmietagerne havde været Ingeniører eller Architekter udenfor Kommunens Tjeneste, ganske naturligt vilde have rejst sig Vanskeligheder ved Projektets Virkeliggørelse, derved at Stadsingeniør og Stadsarchitekt i Medfør af deres ansvarlige Stilling under Magistraten maatte kræve, at Udførelsen af den Art Arbejder henhørte under dem, og at de Interesser, som det var deres Pligt at varetage, ikke kunde ske Fyldest ved Anvendelsen af udenforstaaende Kræfter.

Om de nævnte tvende kommunale Autoriteter have gjort disse Hensyn gældende, vilde vi have anset det for ganske naturligt, ihvorvel vi paa den anden Side ikke kan faa Øje paa de praktiske Vanskeligheder, der efter Sigende vilde optaarne sig som Hindring for, at der etableredes et Samarbejde mellem de oftnævnte Autoriteter og Præmietagerne. Det drejer sig dog i dette Tilfælde ikke om en rent dagligdags Ting, som kan ordnes ved nogle Streger med Passer og Lineal, men om Omformning og delvis Nyskabelse af en hel Bydel. Men lad gaa, saafremt Præmietagerne stod udenfor Kommunens Tjeneste. Men her, hvor den ene af Præmietagerne er Afdelingsingeniør under Stadsingeniøren og de to andre Architekter under Stadsarchitekten, ser vi den Besynderlighed, at de holdes ganske udenfor Projektets praktiske Udførelse, medens det maatte synes den selvfølgeligste Sag af Verden, at de om ikke just fik overdraget Arbejdet til Ene-Udførelse (der er jo stadig noget, der hedder Stadsingeniør og Stadsarchitekt), saa dog kom til at arbejde med paa dets videre Udformning.

At dette ikke er sket, har vi jo desværre erfaret.

Af Bedømmelseskomiteens Betænkning fremgaar det, at enkelte af dens Medlemmer nærede nogle Betænkeligheder med Hensyn til Sporvejsordningen og til Hensigtsmæssigheden af, at Gammel Kongevej kom til at udmunde i Vesterbrogade, samt

til den foreslaaede Profil for denne sidste, men **enstemmig** udtalte Komiteen følgende høje, men ingenlunde for høje Ros om det præmierede Forslag:

»Projektet er fortrinligt udført i alle Enkeltheder; det er vel gennemarbejdet, og Forf. har i sin Beskrivelse godtgjort, at han har gennemtænkt Opgaven i sin Helhed. Bebyggelsen er praktisk, god og økonomisk gennemførlig. Løsningen af Vesterbros Passage frembyder udmærkede Tanker og overordentlig smukke Gadebilleder, og Trafikforholdene er godt anslaaede. Endelig er Opstillingen af Frihedsstøtten midt i Vesterbros Passage med et bagved liggende Bygværk og gennemløbende Buegang med dens Omgivelser baade mod Hovedbanegaarden, den ombyggede Panoptikonbygning og mod den forsænkede Bane mod Nord udmærket smukt og værdigt klaret . . . . Dette grundigt gennemtænkte og gennemarbejdede Forslag staar betydeligt over noget af de andre Projekter.«

Blandt Underskriverne af denne Dom findes Borgermesteren for Magistratens 4de Afdeling. Skulde man saa ikke tro, at samme Borgermester, under hvem denne Sag sorterer, maatte kunne føle sig sin Opgave let, naar den naturlige Konsekvens af, at han havde været med til at underskrive den nævnte Dom, maatte være den, at han til Projektets Udførelse i Praksis benyttede de Mænd, som ene sad inde med alle Betingelser for at kunne arbejde videre paa deres eget Forslag, og som tilmed alle var i Kommunens Tjeneste under selveste Magistratens 4de Afdeling. At de ansvarlige Myndigheder: Stadsingeniør og Stadsarchitekt af den Grund skulde sættes ud af Spillet, er der jo slet ikke Tale om.

Men Borgermesterens Veje er uransagelige! Medens man i sin Tid, da Diskussionen om Frihedsstøtten var paa sit højeste, og Magistraten pure og uden nogensomhelst nærmere Motivering forkastede det af Prof. Kampmann paa FORSKØNNELSESFORENINGENS Foranledning udarbejdede Udkast til Ordningen af Frihedsstøttens Omgivelser, lod Stadsarchitekten udarbejde et Forslag til en ændret Opstilling (med Frihedsstøtten rykket ind i Fortovslinjen), saa' man nu det Særsyn, at Borgermesteren henviste Sagen til Behandling alene af Stadsingeniøren, og medens man skulde synes, at alt talte for, at det i saa Fald blev den af Præmietagerne, der som nævnt beklæder Embedet som Afdelingsingeniør under Stadsingeniøren, der kom til at udarbejde Detailplanerne, afgaves Sagen til Behandling af en anden Afdelingsingeniør.

Denne Borgermesterens Afgørelse er naturligvis inappelabel, men virker den ikke som et Slag i Ansigtet mod al sund Fornuft, ja mod al sund Moral? Er denne Tilsidesættelse i Virkeligheden ikke en Haan mod de tre i Kommunens Tjeneste ansatte Mænd, hvis Arbejde kendtes værdige til 1ste Præmien i Konkurrencen? Og rammes ikke samtidig hvert enkelt af de øvrige Medlemmer af Dommerkomiteen af den samme Haan mod alt, hvad der hedder Logik? Kan man virkelig paa samme Tid udmærke og kassere et og samme Projekt? Thi det er jo nemlig Sagen, at det Projekt, som nu er under Udarbejdelse i Magistraten, hviler paa et ganske andet Grundlag end det præmierede. Hvorfor udskriver Kommunen da en Konkurrence, der medførte en Udgift paa 15000 Kr., en ikke ganske ringe Udgift, naar henses til, at Magistraten, hver Gang der kræves Penge til kunstneriske Formaal, henviser til de pengeknappe Tider? Er denne Konkurrence da afholdt ganske hen i Vejret, og betyder dens Resultatet udmaalt i Værdier da nu ikke mere end et Antal bemalede Kartoner i Magistratens Archiv. Det maa være en behagelig Tanke for de udmærkede Mænd, der fuldkommen vederlags-

frit stillede deres Indsigt og Kyndighed til Raadighed for Kommunen og ofrede deres Tid og Arbejde paa at gennemgaa og bedømme den meget omfattende Samling Projekter, som Konkurrencen affødte.

* * *

Hvori skal nu denne Modstand mod det præmierede Projekt søges? Modstanden synes, forsaavidt den er af saglig Natur, væsentligst at være rettet mod den foreslaaede Sporvejsordning, Inddelingen af Vesterbrogade med en Promenade i Midten, og endelig — om end i noget mindre Grad — mod den foreslaaede Gadeplan.

Af disse tre Punkter er Promenaden den, der ligger Foreningen stærkest paa Sinde, fordi den staar i nøje Kontakt med Frihedsstøttens Opstilling. Det er vel nu hævet over enhver Tvivl, at det gamle Monument af historiske Grunde skal genrejses saa nær som muligt sin gamle Plads. En af de vægtigste Grunde herimod var i sin Tid den, at den vilde komme til at staa i Vejen for den stigende Vogn-Færdsel, og at denne sidste paa sin Side vilde gøre det umuligt for Fodgængere at betragte Støtten og dens smukke Enkeltheder i Fred og Ro. Det var disse Hensyn, der var Udgangspunktet for det af Stadsarchitekten udarbejdede Forslag til Støttens Anbringelse i Fortovslinjen. Naar man imidlertid ikke hidtil har tænkt sig Muligheden af at forene begge de nævnte Hensyn, har det sikkert ligget i, at man ikke har haft Øjet aabent for, i hvor høj Grad der er ødslet med den rigelige Plads for Færdslen paa Vesterbrogade. Enhver vil imidlertid kunne overbevise sig om, at Fortovene langs Husrækkerne selv paa de mest befærdede Tider af Dagen kun benyttes i den Bredde, hvori der er lagt Fliser, men denne Bredde udgør mindre end 1/3 af den samlede Fortovsbredde. At have taget dette Forhold i Betragtning og udnyttet det til Fordel for en Midterpromenade, er en af de lykkeligste Tanker i det præmierede Projekt. Er Tanken om en Midterpromenade først engang tilstede, melder dens videre Udformning sig saa at sige af sig selv, og at Promenaden, for at man med Tryghedsfølelse skal kunne færdes paa den, maa begrænses mod Vogn- og Cyclefærdslen paa en eller anden Maade, er givet. Paa det præmierede Projekt er dette tænkt gjort ved Hjælp af Græsrabatter og Hæk mod Cyklestien og Trærækker mellem denne og Kørebanen, hvorved der bliver større Afstand mellem Trærækkerne (28 Alen) end i nogen anden Allé i København. (Til Sammenligning kan anføres, at Afstanden mellem Trærækkerne i Øster Allé er 12 Alen, Sct. Annæ Plads 18 Alen, Nørrevoldgade 16 Alen, Gyldenløvesgade 25 1/2 Alen, Vestre Boulevard 21 Alen). Der vil saaledes ikke blive Tale om, at Støtten vil blive skjult mellem Trækronerne, eller at Alleen vil synes smal; Alleen vil tværtimod give Indtryk af en bred Promenade, omgivet af to smallere Gader. Saaledes som denne Tanke er udformet i Projektet, vil den blive af fortrinlig Virkning. Men hvis der ved Indskrænkninger og Omformninger fremkommer et galt Indtryk, maa det lægges dem til Last, der her — som saa ofte før — kun lægger an paa at forkludre en god og helstøbt Plan.

En anden værdifuld Tanke i Projektet er Buegangene, en Tanke, hvis Udformning vel nok har sin Oprindelse i Professor KAMPMANNS Forslag. Buegange kan skabes udelukkende af praktiske eller af kunstneriske Hensyn. Ved Regensen er Fordelen ved Buegangen øjensynlig af stor Betydning baade praktisk og kunstnerisk set, men ogsaa paa Vesterbros Passage vil en Buegang ikke alene virke kunstnerisk, idet den strækkende sig fra National til Gammel Kongevejs nuværende Hjørne vil egne sig fortræffeligt til saavel fra Bysiden som Frederiksbergsiden at forberede Frihedsstøtten og ikke mindst tjene til dens Indramning, foruden at den vil give Skygge og Læ paa det nordlige Fortov og afgive et morsomt Gadebillede. Af Betydning for dette sidste vil det imid-

lertid være, at der sørges for en ensartet Bebyggelse paa Vesterbros Passages nordre Side, men ogsaa dette Hensyn er paa en saa fortrinlig Maade fyldestgjort i det præmierede Projekt.

* * *

Den væsentligste Modstand mod Projektet er dog vel nok den, der rettes mod den Del af det, der omhandler Sporvejsordningen.

Det vil erindres, at der i Projektet foresloges et Spor i hver Side af Vesterbrogade, og at den nuværende Kørselsretning omkring Nationalkarreen forandres. Ganske vist medførte denne Ændring, at alle ind- og udgaaende Spor maatte krydse hinanden, saaledes at der fremkom 4 eller 5 Sporkrydsninger mod de nuværende 2, og det er derfor mod dette Forhold, at det grove Skyts rettes. Det maatte dog for en almindelig Betragtning synes aabenbart, at Faren ved en Sporkrydsning er uendelig meget mindre end ved et daarligt Afstigningssted. Ved Sporkrydsningerne er Sikkerheden nemlig lagt i Hænderne paa et faatalligt, veltrænet Personale (Vognstyrerne), medens det ved Afstigningsstederne er hver eneste af de Tusinder af Passagerer, der selv maa vogte Liv og Lemmer. En lignende Ordning med omvendt Kørselsretning haves jo allerede paa Aaboulevarden, hvor Afstigningsforholdene som bekendt er ideelle. Ved »Parcelbroen« krydser 3 stærkt trafikerede Linjer hinanden med ikke mindre end 4 Sporkrydsninger, og dog forløber Trafiken dèr saa glat som noget andet Sted i Byen. Selvfølgelig er det det nemmeste, hvis man kunde undgaa alt, hvad der hedder Sporkrydsninger, men man har undertiden paa Fornemmelsen, at d'Hrr. Sporvejsteknikere stirrer sig noget blinde paa de rent trafikale Hensyn og knap har saa skarpt et Blik for Publikums Bekvemmelighed og Sikkerhed, end sige for de Krav, som Hensynet til Byens Udseende stiller.

Men forøvrigt vil den foreslaaede Sporvejsordning i sin Helhed ikke være nogen absolut Betingelse for Projektets Gennemførelse, og selv om man skulde ønske foreløbig at blive staaende ved den nuværende ingenlunde ideelle Ordning af Omstigningsforholdene paa Raadhuspladsen og ved National, saa vil det foreslaaede Profil af Vesterbrogade dog kunne gennemføres uforandret. Derimod er det absolut nødvendigt for Gennemførelsen af Projektet, at der efter Forslaget lægges et Spor i hver Side af Gaden. —

Ordningen af Sporenes Lægning i Vesterbrogade omkring Frihedsstøtten har ved forskellige Lejligheder affødt ret livlige Diskussioner, og Spørgsmaalet henstaar jo endnu uafgjort. De vigtigste af de Synspunkter, som har været gjort gældende, er følgende:

1) begge Spors Anbringelse i Nordsiden (som nu), hvorved undgaas, at Sporvognene fra Gammel Kongevej føres over Kørebanen paa Vesterbrogade.

2) begge Spors Anbringelse i Sydsiden, hvorved man opnaar den bedste Forbindelse med den nye Hovedbanegaard, samt

3) Sporenes Anbringelse symetrisk i Gadeprofilet omkring Midtlinien, hvorved der tages ligeligt Hensyn til de ovennævnte Fordele og opnaas en bedre Udnyttelse af Gadebredden. — 3die Tilfælde kan endvidere deles i: A) begge Spor beliggende i Midten af Gaden, og B) et Spor i hver Side langs med Fortovene.

Som det vil ses, har hvert af de anførte Tilfælde sine Fordele og Mangler i Sammenligning med de andre, endvidere skal anføres som Ulemper ved 1 og 2, at Publikum fra den ene Sporvogn skal stige af paa Kørebanen, med mindre der her anlægges Refuger i dette Øjemed, hvorved den effektive Gadebredde indskrænkes yderligere. Hertil kommer den meget uheldige Beliggenhed af Sporene i Forhold til de stærkt trafikerede Sidegaders Udmunding i Vesterbrogade (navnlig efter Forslag 1 med Beliggenheden i Nordsiden af Gaden), hvad der i høj Grad vil være

generende for Færdselen, paa lignende Maade som ved Frederiksberggades Udmunding i Raadhuspladsen men kun i endnu højere Grad. Disse Profiler maa derved betragtes som umuliggjorte.

I Tilfælde 3 med begge Spor symetrisk i Gaden, opnaar man i Modsætning til 1 og 2 at kunne benytte Sporene ogsaa til den almindelige Vognfærdsel. A har den Fordel, at man kan holde med Vogne udenfor Fortovene, hvilket er udelukket i B; til Gengæld giver B god Afstigning fra Sporvognene paa Fortovene, hvad A savner, idet denne faar Afstigning paa Kørebane eller Refuger i denne, der som nævnt tager Plads op i Gadebredden.

En Variant af Nr. 3, lad os kalde den C, er det præmierede Projekt, idet der her, ved at Sporene lægges i en Vognbreddes Afstand fra Fortovene, bliver Plads til holdende Vogne langs dette. Ved Afstigningsstederne udelades Pladsen til holdende Vogne, og Spor og Fortovskant lægges tæt op ad hinanden.

En anden Side af Diskussionerne har drejet sig om Cyclestiens Plads, og denne er stærkt afhængig af Sporenes Beliggenhed. Ved 1 og 2 kan der kun blive en Cyclesti med Færdsel i begge Retninger, den maa anbringes i den Gadeside, hvor der ikke er Spor. Denne Ordning vil være meget uheldig for Færdselen, idet der for den, der passerer tværs over Gaden, vil blive at tage Hensyn til en Færdsel, som skifter Retning 6 Gange mellem de to Fortove, medens den kun bør skifte to Gange.

Det turde være kendt nok, hvor vanskeligt det i Øjeblikket er for Fodgængere at passere en Cyclesti med saa stærk Trafik i begge Retninger som den paa Vesterbrogade, og Forholdene vil i Fremtiden blive endnu vanskeligere for de Fremmede, der fra Banegaarden skal passere Gaden. Lægger man Sporene symmetrisk i Gaden (Forslag 3), kan man faa en Cyclesti for hver Færdselsretning langs Fortovene. Denne Ordning har ogsaa sine Mangler, idet man fra holdende Vogne maa passere Cyclestien for at komme til Fortovene og Ejendommene. Lægger man Sporene umiddelbart udenfor Cyclestien fremkommer der uheldige Afstigningsforhold, idet Passagererne staa af direkte paa Cyklestien, og Pladsen for de holdende Vogne bliver udenfor Sporet, saaledes at Passage fra disse til Ejendommene skal krydse Spor, Cyklesti og Fortov.

Cyclisterne har i Modsætning til de holdende Vogne intet med Fortovene at gøre, men hører tvært imod hjemme midt i Gaden, fordi den hurtigere Færdsel ifølge Kørselsreglementet skal søge tilvenstre udenom forankørende. Herved faar man den naturligste Ordning ved, at Trafikhastigheden stiger mod Midten af Gaden, saa at Fodgængere faar let ved at passere Gaden (Forholdet er det samme som i et Vandløb). Sporvogne, der ikke faar saa stærk Fart paa Grund af tætliggende Stoppesteder, ligger saaledes rigtigt nær ved Fortovet.

* * *

Naar vi her saa udførligt har dvælet ved Sagens rent tekniske Sider, er det, fordi den Modstand, Projektet hidtil har mødt, med en enkelt Undtagelse er fremkommet indenfor Raadhusets Kontorer; det har derfor været os magtpaaliggende at faa Sagen ud i fuldt Dagslys, hvor al underjordisk Modarbejden mod Forslaget vanskeliggøres. Vi har villet, at vore Medlemmer skulde blive bekendt med de Punkter, mod hvilke Kritiken rettes, og at de skulde se, hvorliden Vægt der i Virkeligheden bør lægges paa Modstanden i Sammenligning med Projektet i sin Helhed.

Med Hensyn til Omprofileringen af Vesterbrogade, et Forhold, til hvilket enkelte af Dommerkomiteens Medlemmer som nævnt stillede sig lidt tvivlende, skal vi bemærke, at det vel ofte kan være bekosteligt at omprofilere en Gade, men her, hvor den fra Helgolandsgade til National alligevel skal hæves og omlægges, og det sidste Stykke til Raadhuspladsen i alt Fald tildels maa omlægges, naar Lysmasterne og den nuværende livs-

farlige Cyklesti fjernes, vil Bekostningen ved Omlægningen med dette Profil (der ogsaa har økonomiske Fordele med Hensyn til Prisen for Belægningen), sikkert ikke blive dyrere end ethvert andet.

Den her beskrevne Profil af Vesterbrogade samt den yderst vigtige Fordeling af Færdselen udenom den gamle Bys overbefærdede Gader, er noget af det mest karakteristiske og værdifulde ved det præmierede Projekt, og det bør der ikke røres ved, hvis det overhovedet er Meningen at lægge det til Grund for de endelige Planer.

I det hele taget maa man gøre sig det klart, at Færdselen paa Banegaardsterrainet efter en fornuftig endelig Ordning hverken kan eller bør komme til at foregaa paa den tilvante Maade, idet Vesterbros Passage ikke blot er en Fortsættelse af Vesterbrogade, men i Fremtiden vil blive Fortsættelsen af en hel Række andre Gader (Sønderboulevard, Istedgade, Gl. Kongevej og Sidevejene til Vodroffsvej), og at man derfor i videst mulig Grad bør udnytte den lykkelige Omstændighed, at man her midt i Byens Hjerte nu er i Stand til at dele og lede Færdselen paa en hensigsmæssigere Maade end tidligere.

* * *

Vi kommer da til Slut til det, der for os er Kærnepunktet i hele den Sag, vigtigere end alle Hensyn til Personer.

Vi spørger, og stiller Spørgsmaalet paa Byens Borgeres Vegne: Betyder Tilsidesættelsen af Præmietagerne ogsaa Kassering af deres Arbejde, det præmierede Projekt?

Det kan ikke nytte, at vor velvise Magistrat vil skubbe os tilside med en flot Henvisning til, at Sagen ikke vedkommer os. Thi er der nogen, denne Sag vedkommer, er det hver eneste af Byens Borgere; det er som disses Talsmænd, vi taler, og i Forløbet af det store Borgermøde, der afholdtes den 10. December 1909, søger vi vort Mandat til at optræde paa Borgerskabets Vegne. Vel tyder Resultatet af den Forhandling, der fra Bestyrelsens Side for faa Uger siden indledes med Magistraten, ikke just paa, at man med videre Beredvillighed vil give noget Svar, og kan hænde fremkommer dette først ved, at det færdige Forslag til Vesterbrogades Regulering en skønne Aften ligger paa Borgerrepræsentionens Bord. Skulde det da vise sig, at Hensigten med Konkurrencen blot har været at putte Borgerskabet Blaar i Øjnene, og at den intet som helst andet betød, da sætter vi vor Lid til Borgernes Repræsentanter i Kommunalbestyrelsen, naar vi paa Borgerskabets Vegne som en samlet Magt kræver, at det præmierede Projekt — trods al Enkeltmands Modstand — bliver gennemført i hele sin værdige og skønne Form.

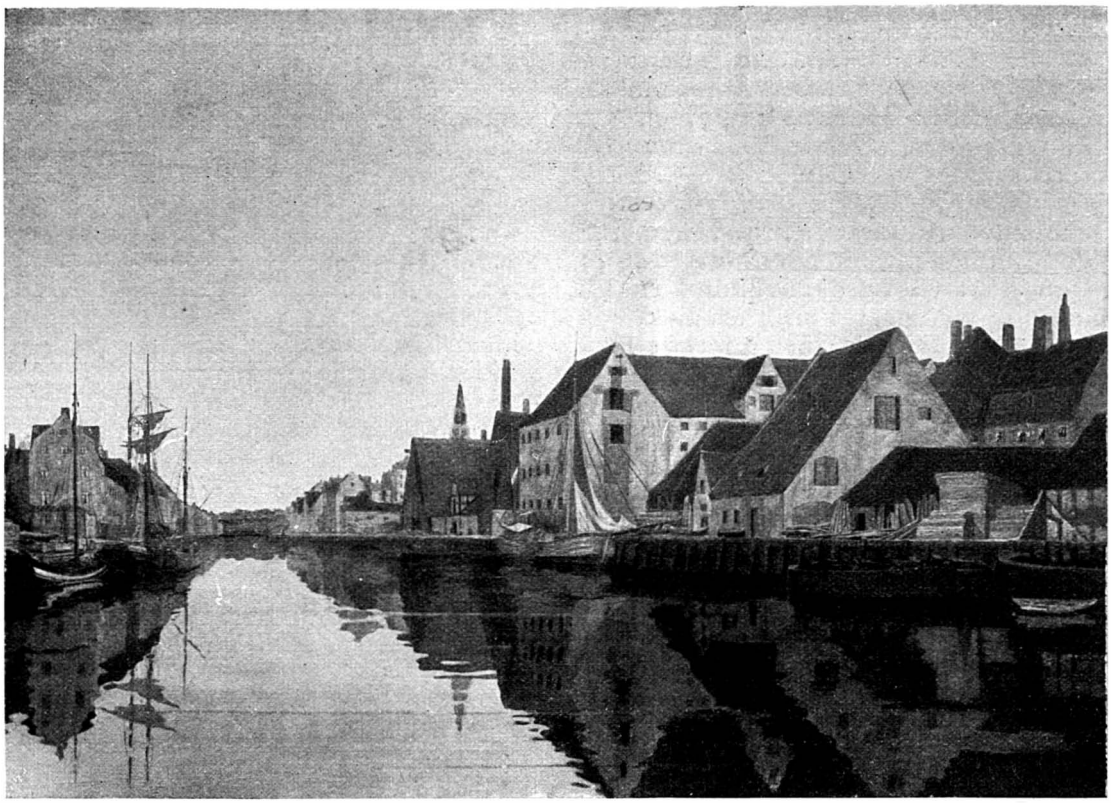

Christianshavns Kanal, set fra Bodenhoffs Plads.
Efter Maleri af Johan Rohde.

DET MALERISKE KØBENHAVN

En Bys Udseende afhænger af to Ting: Hvorledes den er beliggende og hvorledes den er bygget.

Dens Skønhed er i meget betinget af, i hvilken Udstrækning de naturlige Forhold, Omgivelserne, Terrænet er benyttede, hvorledes disse Forhold er gaaet ind i Byens Plan, da den anlagdes, hvilken Rolle de efter Haanden er kommet til at spille i dens Fysiognomi, og hvorledes de optages indenfor dens Ramme, efter Haanden som denne udvider sig.

Den bevidste Forbindelse mellem Beliggenheden, Planen og Architekturen, kan man sige, er det, som har skabt de store mest fremtrædende monumentale Træk, dem, der maa og skal tages Hensyn til, og som ogsaa plejer at holdes mer eller mindre i Hævd.

Men i enhver By, som har en Fortid og en Udvikling at se tilbage paa, skabes der andre Træk, ofte lunefulde og tilfældige, en Skønhed, der fra først af er opstaaet uden videre Beregning, men som efter Haanden faar stor Betydning for Byens Karakter, som giver den Charme og Tiltrækning. Denne Skønhed er muligvis ikke saa iøjnefaldende for Turisternes store Strøm, lige saa lidt er Byens aller egentligste Børn sig den fuldt bevidst; den er ikke saa almindelig paaskønnet og agtet, som de store Færdselsaarers velkendte og mere dominerende Seværdigheder, den skjuler sig ofte i Krogene. Den maa ligesom opdages. Men har man først faaet Øjet op for den, har den først listet sig ind i ens Bevidsthed, saa fæstner den sig og slaar Rod, og den savnes bittert den Dag, den forsvinder.

Og det er netop denne Slags Skønhed, man ofte kaster bort med for stor Letsindighed, skønt den er mindst lige saa uerstattelig som nogen anden.

Det kan jo være sørgeligt nok, hvis et smukt nyt Hus brænder — men et nyt Hus kan rejses igen, som et ungt Træ kan plantes, et gammelt Hus derimod, med dets Præg af mange Generationers Liv og den Værdighed, som kun Alderen skænker, kan strengt taget ikke erstattes, saa lidt som et gammelt Træ kan plantes.

Den ejendommelige Skønhed, der skyldes forskellige Tiders og Stilarters mer eller mindre tilfældige Mode, som Aarene har givet Harmoni og Enhed, er det, som væsentlig skaber en Bys maleriske Præg, naturligvis ofte i Forbindelse med Omgivelserne, Træerne, Vandet o. s. v.

Det maleriske er dog ikke bundet til de naturlige Omgivelser. Man ser tit grumme kedsommelige Byer rejse sig i de skønneste Egne.

Tag en By som Aarhus f. Eks. I sin moderne Skikkelse er den trods sin skønne Beliggenhed alt andet end malerisk. Selv om man ikke kender Byen grundigt, faar man ved sit første Besøg i Jyl-

lands Hovedstad Følelsen af, at her er sparket for haardt til Idyllen til Bedste for Storstadsærgerrigheden, og det forekommer en strax underligt og bagvendt, at man ved Byens Omkalfatring saa ganske har foragtet de naturlige foreliggende Betingelser, at f. Ex. Aaen, der ved Optagelse i Byens Plan kunde give Anledning til særlig Skønhed, er blevet sat helt ud af Spillet og nu nærmest synes en Gène. Der er endogsaa Tale om at dække den til af Hensyn til Storstadstrafiken.

Storstadsærgerrigheden er i det hele taget en Moloch, som fortærer megen uskyldig Skønhed i sit hule Gab uden al Tid at give Valuta for Ofrene.

Ved Byens Udvidelse er man ikke faret videre varsomt frem overfor Skønhedsmulighederne; nu da den gamle By er ved at blive moderniseret, gælder det at vogte, hvad vi har af Ejendommelighed.

Derfor er det ingen Skade til at være klar over, hvad den gamle By skylder sin maleriske Skønhed, og hvor denne findes.

Den maleriske Skønhed er som sagt ikke bundet til Naturomgivelserne; man finder maleriske Byer i Brandenburgs Sand som i Tyrols Alper. — Det maleriske er lige saa lidt bundet til Architekturen alene.

Gid den var det!

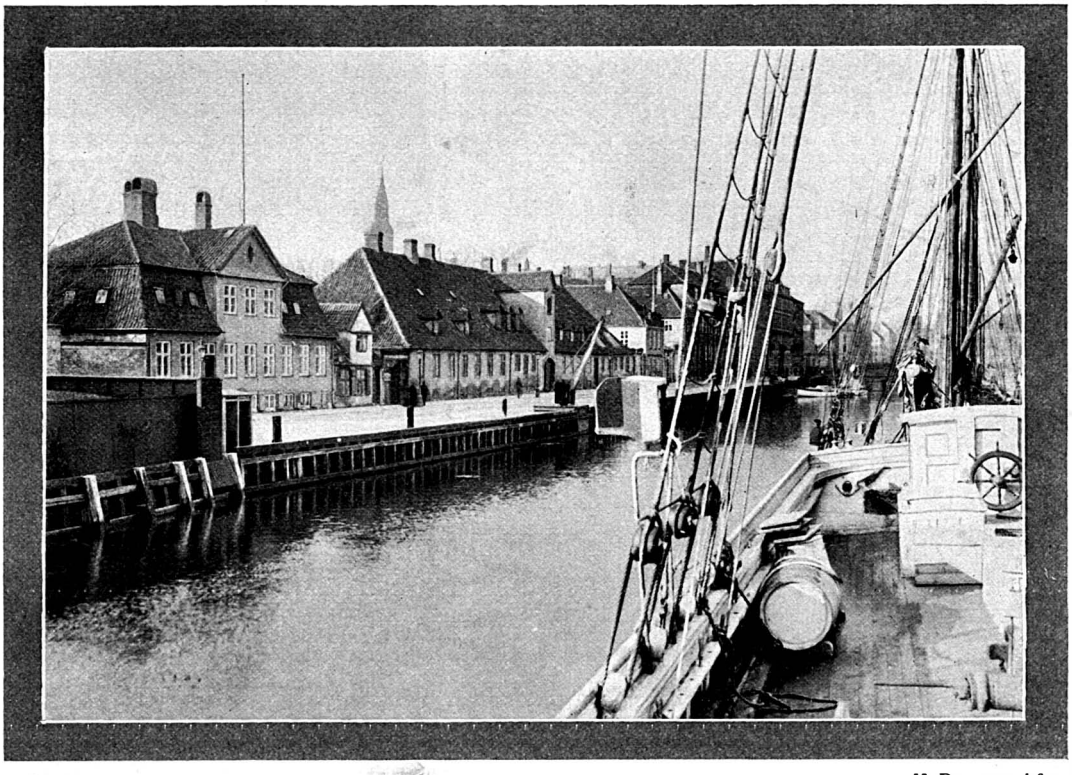

H. Damgaard fot.

Frederiksholms Kanal, set fra Skonnerten »Rosa«s Dæk udfor Chr. IV's Bryghus.

København hører jo til de Byer, som for en Menneskealder eller længere tilbage skiftede Ham, »da de sløjfede Voldene«.

Vi er sikkert nok nu paa det rene med, hvilken Skønhed Byen den Gang satte til. I vore Dage er der jo et vist Sværmeri oppe for Billeder og Minder fra det rigtige gamle Kongens København.

Men hvis det kunde tænkes, at vi havde Voldene eller dog det meste af dem liggende endnu som skønne Fortidsminder paa Skællet mellem den nye og gamle By, mon vi da vilde holde fastere paa dem, end vore Forældre gjorde det?

Jeg tror ikke. Tiderne har ikke forandret sig saa stærkt siden da. Københavns Storstadsstræben er stadigt det Punkt, hvor vor Forfængelighed kildres og al Pietet hører op; og Bevidstheden om Byens maleriske Skønhed er saa lidt indgroet hos os, at Københavnerne næppe kan tænke sig det Tilfælde, hvor der krævedes Offer af Storstaden til Fordel for den maleriske Bys Existens.

Nu trøster man sig gærne, naar Husene rives ned: »Aa hvad, det Hus havde jo ingen architektonisk Interesse, det kan vi sagtens undvære«.

Og paa den Maade forstyrres og ødelægges ganske roligt det meste af ældre Byers, ogsaa af Københavns Særpræg.

For 10—12 Aar siden stod Pladser som Gammel- og Ny-Torv, Vandkunsten og i det væsentlige Christianshavns Torv som typiske og stilfulde Partier af det gamle København med et Præg af Enhed og Sammenhørighed, der nu er forsvundet.

Det var ganske vist ikke architektoniske Mærkværdigheder, vi mistede med de gamle Huse, saa lidt som det er skøn Architektur, vi har faaet i Stedet. Men bortset fra de nye Huses Fortrin eller Fejl, som de er og som de staar, virker de forstyrrende. Vi har hverken Samling eller Stil længere paa de nævnte Pladser.

Enkelte af de gamle Huse lader man staa. Man vil formodentlig gærne skaane de smukkeste, saa

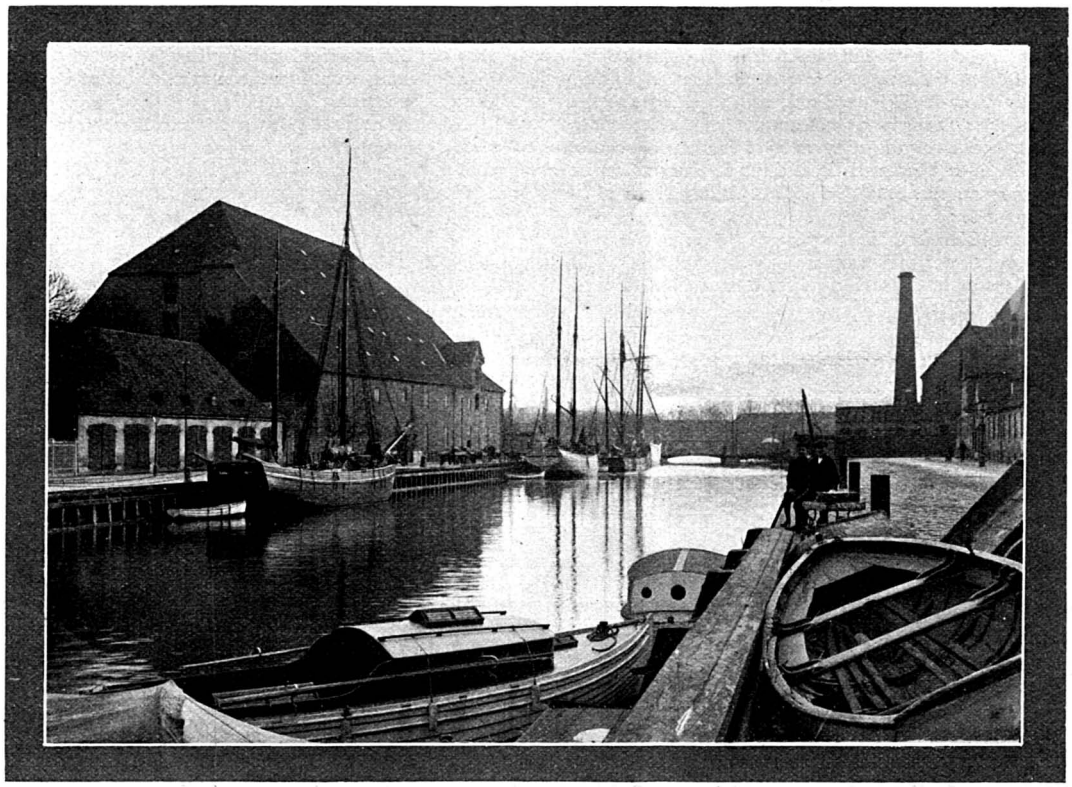

Christian IV's Bryghus. H. Damgaard fot.

Nybrogade, set fra Højbro. H. Damgaard fot.

længe som muligt; og det er jo rigtigt, at der tages dette Hensyn til deres architektoniske Værd. Men desværre mangler denne Architektur nu det rette Relief, som skabtes af de tilsyneladende ligegyldige Omgivelser, de tidligere fordringsløse Huse. Pretentiøse Nybygninger, som har rejst sig i deres Sted, knejser op over de fornemme ældre Huse, som oprindeligt var bestemte til at føre det store Ord her. Harmonien er borte, Akkorden uhjælpelig falsk.

Hører der da absolut Harmoni til det, man kalder malerisk Skønhed? Man taler dog om malerisk Uorden, og den Skønhed, her kommer i Betragtning, er allerede betegnet som uafhængig af Plan, som delvis Resultat af Tilfældigheder. Alligevel er Skønheden betinget af en bestemt Afslutning, en vis begrænset Virkning, som der skal grumme lidt til at ødelægge.

Lad os tage vor Tilflugt til et af Billederne her: Udsigten fra Skonnerten »Rosa«s Dæk ad Kanalen ind mod Byen.

»Rosa« plejer om Vinteren at ligge fortøjet ved Bolværket ud for Christian d. 4des gamle Bryghus, tæt ved Broen der, hvor Frederiksholms Kanal munder ud i Havnelobet.

Hun er en gammel Skude, som det bl.a. kan ses af Gallionsfiguren, en Dame i Dragt fra Christian d. 8des Tid. Men Udsigten fra hendes Dæk er endnu omtrent den samme som den Gang hun var ung og smuk — smuk er »Rosa« da for Resten endnu.

Det er ikke egentlig architektonisk Skønhed, der gør denne Udsigt saa tiltrækkende. Det er de typisk gammeldags Bygninger i deres Forhold til Kanalen med dens Bolværk, Fartøjer og Broerne. Først og fremmest er det hele denne Fornemmelse af lempeligt at føres fra disse lave Huse ved Havnen ind mod den store By, der giver saadant et Billede Stemning og Karakter.

Provinsielt og fortidigt virker det.

Der er en lille Ting, man ikke ser i Gengivelsen her: Det Stykke af Kajen, hvor det gamle Træbolværk er fornyet med Cementsætning. Det virker som en ny Lap paa en gammel Klædning; og uvilkaarligt forestiller man sig, hvor denne Cementsætning, som formodentlig er udset til efter Haanden helt at erstatte Træværket, vil skade Helhedsvirkningen af dette morsomme gammeldags Parti.

Mere behøves ikke, for at ødelægge dette Billedes maleriske Skønhed. Er denne nu ikke saa meget værdt, at man kunde forlange at blive forskaanet for den muligvis højst praktiske og økonomiske Cement-Erstatning af Træbolværket? Ja det er jo blot et Spørgsmaal.

Der er et andet, betydeligere, men i visse Maader beslægtet Parti af Byen, Nyhavn, som trues af morderiske Fremtidsplaner. Stensætning af Kajen har ofte nok været paatænkt. Den vil betyde et Minus i Nyhavns morsomme gammeldags Skipperpræg, men dog ikke helt tage Humøret bort. Værre er det, hvis Havnen skal torlægges og laves til Boulevard, der saa tænkes fortsat i en Tunnel over til Amager. Noget saadant har der været Planer oppe om — til Bedste forTrafiken naturligvis. Et betænkeligt Offer til den Moloch, der efter Haanden fortærer alt, som endnu minder om, at København ikke er en nyslikket Parvenuby, men en gammel Sø- og Handelsstad.

Det er jo ikke alene de maleriske Nyhavnshuse, vi skal opgive til Fordel for moderne Boulevardbebyggelse (mon Københavnerne rigtig ved, hvor morsomt Nyhavnshusene virker i det Billede af Kongens Nytorv, den Rejsende har for Øje fra Pladserne foran »Angleterre«?) — men det er altsaa hele den forfriskende Udsigt til Søen, der gennem Nyhavn føres ind til Byens Hjærte, vi skal ofre.

Er det ikke lidt rigeligt?

Var det ikke naturligere, om man søgte at bevare Nyhavn, netop som den er?

Vi har endnu adskillige saadanne Kvarterer eller Gader, som fortjener at behandles med Skaansomhed. De burde saa vidt muligt holdes fri for Nybygninger, eller man burde, i Bevidsthed om hvad de betyder for Byens Fysiognomi, sætte de nye Huse, som absolut skal bygges, under en vis Kontrol.

Som Exempel kan Stormgade nævnes. Et ganske ypperligt, holdningsfuldt og fornemt Gadeperspektiv, navnlig set fra Vestervold, hvor Thorvaldsens Museum og Slotskirken afslutter Udsigten saa pragtfuldt, medens de morsomme Fattigmandshuse paa Hjørnet danner en højst malerisk Indramning af Gaden, hvis jævnere Borgerhuse brydes af enkelte Palæbygninger med knejsende Mansardtage eller vasesmykkede Gesimser.

Stormgade danner den stilfulde Vej til det skønne Billede, som udfolder sig for os, naar vi staar paa Hjørnet overfor Stormbroen med Udsigt ned mod Højbro.

Det er ikke blot det rigeste og festligste Byparti, København ejer paa sin gamle Grund, det er et af de smukkeste og ejendommeligste, nogen By har at opvise.

Der er al Tid noget befriende i at komme fra Gaderne ud til saadanne aabne Partier. Her er det ogsaa først og fremmest den vide Horisont, den høje Himmel, som sammen med Kanalens Spejlinger giver Billedet Stemning.

Den fine Bevægelsesretning, hvormed Kanallinien og Bygningerne, der følger den, fører ind mod Baggrunden, hvor Nikolai Taarn og Spir nu ligesom maaler Himmelhøjden og markerer fri Luft og Plads til alle Sider, er det som danner de store Træk i Billedets Komposition.

Dets Rigdom er betinget af mange andre Momenter, mest af architektonisk Art: De forskellige monumentale Bygninger, Ridehuset, Museet og Slotskirkens Kuppel, grupperede paa den ene Side Kanalen; den sammenhængende borgerlige Husrække paa den anden Side.

Her har man netop Syn for, hvorledes forskellige Tiders uensartede Stil kan smælte sammen i harmonisk Helhed; og det er ganske tilfredsstillende at kunne konstatere, at ogsaa vor egen Tid har givet sit Bidrag til denne maleriske Helhed uden at bringe Disharmonier ind i Billedet. Huset paa Hjørnet af Højbro Plads og Gammel Strand, Brandassurancekompagniets Bygning, opført af Gotfred Tvede efter afdøde Fritz Kochs Tegning, er et af de desværre meget faa nye Huse i den gamle By, som viser klar Forstaaelse af de Hensyn, der skyldes foreliggende Omgivelser og Stedets Karakter. Man ser altsaa, at det kan lade sig gøre at bygge et nyt Hus ind som harmonisk Led i Helheden.

Men tænk paa, hvorledes et Hus som Plat de menagen ved Storkespringvandet eller et moderne Forretningshus som Magasin du Nord vilde virke skrigende og anmassende, hvis det byggedes ind f. Ex. i Gammelstrands Husrække!

Gid det rigtigt maatte gaa op for vore Bysbørn, hvor smukt og mærkeligt Slotsholms Kanalpartiet er! Ikke blot denne enkelte Udsigt. Men hvorledes en Vandring langs Kanalen fra Kongens Bryghus helt ud til Børsen byder det ene maleriske Billede efter det andet, afvexlende og livfuldt og af smuk bymæssig Karakter.

Først efter 8 Aars Fraværelse er disse Partiers

Julie Laurberg & Gad fot.

Nybrogade med Højbro set fra Frederiksholms Kanal.

Skønhed og deres ganske særlige københavnske Præg gaaet fuldkomment op for mig. Jeg véd adskillige Udlændinge, som deler Begejstringen for Kanalen og dens Omgivelser. Det er jo Partier, som ses af alle Fremmede, der aflægger de pligtmæssige Museums-Besøg hos Thorvaldsen og i Prinsens Palæ, og som ved disse Lejligheder netop modtager det allergunstigste Indtryk af den gamle Bys Hygge og Holdning.

Man skal maaske helst have opholdt sig udenlands en Tid, komme hertil med Øjnene mætte af fremmede Indtryk, for tilfulde at kunne erkende denne Bydels ægte københavnske Hjemlighed, som den har fundet Udtryk i Privathusene, ikke blot i de enkelte fremtrædende Aristokrater af Huse, men ogsaa i de ganske fordringsløse Beboelseshuse her i Kvarteret, som netop derved, at det ikke er noget Forretningskvarter, har faaet Lov at ligge saa temmeligt i Fred gennem lange Aarrækker.

Det har taget Tid at opdage det typiske ved disse Huse, men hos den yngste Generation af Architekter er Sansen for det hjemlige og lokale i glædelig Udvikling, saa man nu tør haabe, at de Bygmestre, som kommer til at forny København, finder den rette Tone i Architekturen, ikke den, der skriger mest op, men den, der stemmer baade med Traditionerne og de nye Tiders Krav. — — — — —

At udpege hvert Billede paa Vejen langs Kanalen bliver for vidtløftigt. Kun nogle enkelte skal fremhæves.

Christian d. 4des gamle Bryghus er sikkert den københavnske Bygning, der kan rose sig af at være mest bestormet af Malere, ikke en Gang Assistenshuset er saa søgt.

Det tillokkende ved det gamle Bryghus forklares baade af dets Beliggenhed og af dets ejendommeligt virkningsfulde Masse.

Som det her spejler sine svære røde Mure — det burde ikke tillades Vedbenden at dække dem mere end allerede er sket — og det kolossale Tag i Kanalens grønlige Vand, er der noget højst ærværdigt, næsten Urtids mamuthagtigt over det.

Dets lave Omgivelser, den Maade, hvorpaa det rejser sig frit mod Luften, forhøjer naturligvis Virkningen.

Af samme Grund dominerer det nyere Bryghus paa Kanalens Genbohjørne saa kraftigt. Ogsaa dette temmeligt tilfældige Bygningskomplex virker malerisk som Afslutning paa den lave Husrække langs Kanalen, navnlig set oppe fra Stormbroen eller Marmorbroen. Selv dets røgsværtede Skorsten tager sig ud i Landskabet.

Det er mere, end man kan sige om den høje Skorsten, vi nylig er blevet begavet med i dette Nabolag, og som gør sig saa hæsligt gældende overalt og navnlig forstyrrer Indtrykket af Christian d. 6tes Rococopavilloner ved Marmorbroen. Opførelsen af et saadant Monstrum i disse Omgivelser er en af den Slags Vandalismer, som hos alle Skønhedselskende maa vække Harme over Tidens Slethed.

Julie Laurberg & Gad fot.

Sokvæsthuset i Overgaden oven Vandet.

Vandalisme er det ogsaa at lade baade selve Marmorbroen — vor eneste architektonisk mærkelige Brobygning — og de pragtfulde Indgangspavilloner forvitre og forfalde, som de nu roligt faar Lov til, indtil Ødelæggelsen en skon Dag har bredt sig saa vidt, at en gennemgribende Restaurering bliver nødvendig. Saa kan der laves en saa godt som ny Opforelse ud af dette Foretagende, det er der mere Levebrød i for smarte Forretningsdrivende, og saa er vi fri for disse Bygningers Forstehaandspræg.

At dette Forstehaandspræg, som kan bevares ved jævnt og omhyggeligt at holde en Bygning vedlige, i kultiverede Menneskers Øjne har Værd som Originalen overfor Kopien i Forhold til en gennemrestaureret, d. v. s. ny opfort gammel Bygning, det kan naturligvis ikke tages i Betragtning af foretagsomme Folk, som al Tid spekulerer i Forbedring og Omkalfatring, — det er nu en Gang den Slags energiske Stræbere, som faar mest udrettet.

— — Lad os fra Harmen over, hvor ilde man røgter Marmorbroen og dens kongelige Omgivelser, vende os til de gamle Huse i Nybrogade (Nr. 12 til Nr. 20). De ser ud til at være paa Hænder, som værner og passer dem, og det fortjener de ogsaa. Her i Byen har vi kun yderst faa tilbage af den Slags Gavlhuse, som f. Ex. i nordtyske Byer endnu findes i talrig Mængde. Man træffer et og andet klemt ind mellem de brede Naboer i kobenhavnske Smaagader. I Lille Kongensgade er endnu bevaret en lille Gruppe (Nr. 23 til 29), vist egentlig ældre end Nybrogades. Men de synes ikke at være paaskonnede her og har jo i saadanne Gader heller ingen Mulighed for at præsentere sig saa smukt som ved Kanalen.

Tom Petersen har raderet et kont lille Blad af Nybrogadehusene med Pæreskuderne foran i Vinterdragt med Sne. Tom Petersen har i det Hele taget Æren af at være den forste Kunstner indenfor sin Generation, som med aabent Blik for Kobenhavns Skønhed i videre Omfang dyrkede Byens Motiver og i sine Raderinger har bevaret meget af, hvad nu er svundet eller staar for Fald. Ogsaa i Krauses Raderinger er mange maleriske kobenhavnske Partier fastholdt: Landemærket, Vognmagergade, Østervold etc.

Nu er det jo blevet almindeligere, at vore Kunstnere beskæftiger sig med Hovedstaden, skont den udpræget maleriske Side af Kobenhavn egentlig endnu venter paa sin Mester.

Ingen med Øjne i Hovedet har passeret Højbroplads en Efteraarsdag, naar Blomstertorvet prangede i luende Farver paa Baggrund af Slotsruinens disede Mure, uden at undre sig over, at et saadant Motiv ikke er lige saa efterstræbt af vore Malere som Landets skonneste Egne. Er Seinebroerne, som vore unge nu kappes med Pariserne om at forevige, saa meget smukkere end Højbro?

Der er jo ellers nu ogsaa Publikum for de kobenhavnske Billeder, og det kan atter tyde paa, at der maa være vakt en vis Sans for Byens Skonhed; muligvis er det dog blot et Udslag af den almindelige Fornøjelse ved at se »vore egne Vinnevær«.

Julie Laurberg & Gad fot.

Fra Nyhavn.

Var Følelsen for Byens Skønhed virkelig levende og klar hos Kobenhavnerne, vilde man ikke saa roligt finde sig i at blive berøvet, hvad mange er enige om at finde smukt, og man vilde protestere heftigere mod det hæslige, vi plejer at faa i Stedet.

Er Kobenhavnerne sig Byens skønne Beliggenhed bevidst?

Nej. Ellers maatte man dog vide, hvad der betinger denne.

Eller er ikke Strømmen mellem Byen og Amager et uhyre væsentligt Led i denne Skønhed; dette pragtfulde Havnelob, som forener Flodens Landskabskarakter med Saltvandets Friskhed!

Dette Parti af Byen er ogsaa kønt udnyttet især i vore Dage!

Havnegade, en Række aandløse Lejekaserner; Langebros Nybygninger, en Gruppe skrydende Vindfangere, og Islandsbryggen en planløs Bunke Bebyggelse med Kuloplagspladser foran!

Og nu de nye Broer, Knippelsbro, der tager al Udsigten bort, og Langebro, hvis hæslige Skafot rejser sig midt i Strømmen!

Nej, man føler sig ikke oplagt til at prale just af Byens Kultur og dens Borgeres Skønhedssans, naar man tænker paa, hvad her er forsømt og forhutlet.

Og dog er en Aftenvandring over Knippelsbro fra Christianshavn ind mod Byen rig paa Skønhedsindtryk baade af landskabelig og af architektonisk Art. Men for Landskabets Skønhed kan vi takke Vorherre, og for Architekturens væsentlig Christian d. 4de og hans Efterfølgere, men i al Fald ikke den Tid, som rejste den nye Privatbank op ad Børsen, hvor for de 6 Søstre laa bag de finske Trælastskuders Skov af Master.

Den, der sender et tungsindigt Længslens Suk efter saadanne forsvundne aldrende Skønheder som Søstrene, faar se at trøste sig med, hvad vi har tilbage af Christianshavn.

Skønt de nye Tider ogsaa har revet adskillige Flænger i Christianshavns gode gamle Ansigt, har denne Bydel med sine Kanaler og Smaabroer, sine mægtige Pakhuse og rummelige Købmandsgaarde endnu faaet Lov at beholde sit oprindelige Præg indenfor den gamle Ramme af Søen, Volden og Gravene.

En af Christianshavns anseligste og konneste Gader er Strandgade. Gammeldags Storborgerlighed og Velstand taler ud fra dens solide Huse, som grupperer sig om Østasiatisk Kompagnis Palæer og stemmer saa godt med den brede Gades livlige Havnetrafik.

Overgade oven og neden Vandet har en Rigdom af maleriske Partier fra de røde Pakhuse og Sukkvæsthuset helt ned mod Volden med det Heeringske Palæ, et af Byees fornemste Privathuse, som Afslutning, desværre i højst prosaiske Omgivelser af hæslige Lager- og Fabriksbygninger.

Christianshavns Kanal har mange Aar igennem haft en trofast og forstaaende Tilbeder i Maleren Johan Rohde. Nu i de senere Aar har der ogsaa meldt sig yngre Bejlere til dens Skønhed; den lig-

ger ellers ikke paa Alfarvej, Strøgkøbenhavnerne kender den knap.

For Resten er der jo en Stemning af Forfald og Forsomthed over Christianshavn, som kan gøre en helt melankolsk. Man træffer i de usle Fattigkvarterer, i Prinsessegade, Dronningensgade — eller hvad fyrsteligt Navn disse lyssky Smøger bærer — Rønner, der staar helt forladte og falder sammen, andre, lige saa elendige og faldefærdige, som stadigvæk bebos fra Kælder til Kvist, hvad maaske er værre endnu.

Selv om man ikke er blind ogsaa for det Forfaldnes maleriske Sider, oplivende virker det ikke at færdes her.

Endnu tristere er det dog at se selve Christianshavns Vold ligge som en skøn Fortidslevning, der nu er viet Ødelæggelsen og udsat for al Slags Tilfældighed.

Er det dog ikke kummerligt og fattigt, at en By som København ikke har Raad til at holde dette Anlæg vedlige, at frede om det og bevare det netop i den Skikkelse, det har?

Saa vidt vides, tilhører Kristianshavns Vold ikke Byen, men Staten; er formodenlig endnu militært Territorium, skønt det ved Gud ser alt andet end militært ud nu.

Man skulde synes, at dette vidtstrakte Anlæg med sin gode Luft, sine gamle Træer og det Grønsvær, som rigtignok nu snart er ved at gaa ud af Sagaen, maatte have stor hygiejnisk Betydning ikke mindst som Nabo til de kristianshavnske Fattigkvarterer. At Volden er et Paradis for Børnene og om Sommeren for de Existenser, der her lader Solen vandre i sin gyldne Bue henover deres Kæferter fra Morgen til Aften, det véd vi.

Men at den nu fuldstændig er prisgivet sit Stampublikum, er en blodig Uretfærdighed.

Der er snart ikke en hel Bænk deroppe udenfor den indhegnede Legeplads eller Luftkurstedets Enklave.

Det er vel et Overgangsstadium, denne Forfaldsperiode. Det betyder vel, at Volden skal ofres, raseres, jævnes med Jorden til Fordel for et eller andet storartet kommercielt eller trafikmæssigt Foretagende, af hvilket Byens Fremtid naturligvis afhænger.

Vi er saa Pokkers radikale her i Byen — det er naturligvis det eneste, der sommer sig for Storstaden København. Et Par Gennemskæringer af Volden eller Dæmninger over Graven tilfredsstiller ikke. Nej, væk med det Hele!

Er det saa paatrængende nødvendigt? Hvis ikke burde vi Københavnere sætte os energisk paa Bagbenene mod disse brutale Fremtidsmagter.

Rent umiddelbart set er der noget absurd i at øse en Mængde Penge ud til nye Parker, medens man lader den Naturskønhed, man ejer, ligge og forfalde.

Adskillige Storbyer kunde med god Grund misunde os et Anlæg af Christianshavns Volds Skønhed.

Gaa derud nu en Sommereftermiddag. Enhver maa indrømme, at denne foragtede og forsømte, næsten ilde berygtede Voldpromenade er noget af det mærkeligste, vi ejer. Her kan man bedst danne sig en Forestilling om noget af det, som før var ejendommeligt for København — Skade blot, at den gamle Vindmølle er forsvundet her som alle andre Steder i Byens nærmeste Nærhed!

Vi staar paa Nippet til at miste denne sidste Rest af en Skønhed, hvis Tab vi ellers begræder. Hvorfor saa ganske godvilligt slippe den ud af Hænder.

Christianshavns Vold kan ikke erstattes af Fælledparken. Det faar ingen bildt os ind. Hvorfor skal den da ødelægges, hvorfor ikke skaanes og i hvert Fald indtil videre holdes vedlige.

Dens mærkelige Skønhed er betinget dels af selve Terrænets og Anlægets Karakter, snart allémæssige lukkede Spadsere- og Ridestier, snart videre parkmæssige Pladser, hvor de enkelte Trægrupper ses frit op mod Luften, dels af Udsigten ud mod Amager over den brede Voldgravs Spejl og frodige Vegetation, eller ind mod Byen med de gamle Tage, Skorstenene og Kirketaarnene i morsomme Forskydninger.

Udsigten fra Christianshavns Vold har maaske ikke den almindelige Tiltrækning som Langelinie- og Kastelspromenaderne, hvor Sundet spiller saa stærkt med ind i Billedet. Den er ikke storslaaet og pragtfuld. Til Gengæld er her bevaret mere af Idyllen og Oprindeligheden. Langelinies Omgivelser er snart for grundigt friserede og pomadiserede.

Christianshavns Vold har imidlertid efter Haanden faaet for meget af det Proletarpræg, som Nørrebros Fælleder ogsaa lider under, og Forfaldet har allerede bredt sig saa vidt, at det nu formodentlig vil blive kostbart at udbedre og bøde Skaden.

Uoprettelig er den dog endnu ikke. Det er det vigtigste. Og de Penge, der gaves ud til en saadan Forskønnelse af Byen, vilde være nok saa reelt anbragte og komme til at glæde flere Mennesker, end de, der nu anvendes til at smaapynte København med tilfældige Statuer eller Springvand.

Men der er nu en Gang et pudsigt Misforhold mellem den ukritiske Begejstring, hvormed hver ny Cadeau til Byen modtages, og den Lunkenhed eller ligefrem Modstand, hvormed man møder Forsøgene paa at redde eller værne om de Skønhedsværdier, vi endnu har i nogenlunde Behold fra Fortiden.

Vi fatter ikke deres Værd, for det er for sent. Men nu har vi saa lidt igen, at det er paa høje Tid at passe ordentligt paa. — — —

Der er andre Partier af de gamle Befæstninger ud ad Amager til, som er mindre let tilgængelige og mindre kendte. Refshalevejen med de morsomme Bastioner og gamle Krudtmagasiner høre ogsaa i høj Grad med til det maleriske København. Men man skal have særlig Tilladelse til at færdes der, saa det falder ikke i enhvers Lod at nyde godt af deres verdensfjærne Skønhed.

Utaknemligt vilde det være ikke at nævne Kongens Have, naar Talen er om det maleriske København. Den ærværdige Park i Byens Centrum mister ganske vist noget af sin Stil ved nu at proppes fuld med moderne Bronceafstøbninger; og det nye Tilliggende med de store aabne Pladser er vundet ved at rasere alt for mange gode gamle Træer og passer kun daarligt til den øvrige stærkt lukkede Have. Men den gamle Del er herlig, ikke mindst Blomsteranlægene omkring Slottet, hvis oprindelige landlige Karakter endnu er saa mærkeligt bevaret derved, at den sirlige Bygning synes direkte at gro op af Busketterne og Blomsterrabatterne.

En ganske enestaaende Plads af ægte Grønnegade-københavnsk Præg fandtes ud for Kongens Have mod Gothersgade, da den gamle Huskarré mellem Møntergade og Brøndstræde var revet ned. Endnu ligger den maleriske Husrække af Vognmagergade med Runde Taarn og Trinitatis Kirke bagved fri. Her kunde være skabt et Torv mellem Gothersgade og Vognmagergade, som vilde blevet en Seværdighed af Rang, men det havde Byens Fædre sagtens hverken Humor til at forstaa eller Raad til at realisere. At den aabne Plads virker som befriende Led i Gothersgades Længde, kan sikkert alle begribe.

Man skal nok komme til at savne den, naar der nu rejser sig høje Huse paa disse Grunde. — — —

Det hører jo til god Tone og anses næsten for en Livsbetingelse nu til Dags at vende Kobenhavn Ryggen i Sommertiden eller i hvert Fald i Ferien. Ubegribeligt hvorfor.

Faa Byer har lettere Adgang til god Søluft, og her er Steder nok, hvor baade Foraaret og Sommeren viser sig i fuldeste Herlighed.

Den aller tidligste Vaar oplever man næsten smukkest i Kongens Have eller i de smaa nye Anlæg ved Raadhuset og Glyptoteket. Der er Læ, Solskin og Blomster. Crocusfloret i Græsset inde i Kongens Have i Nærheden af den gamle Indgang fra Kronprinsessegade er et af de tidligste og smukkeste københavnske Vaarmærker. Christianshavns Vold er næsten bedst inden Løvspringet er fuldbyrdet; Søndermarken og Frederiksberg Have paa Løvspringets Højde; Langelinie og Kastellet ved fuld Sommer og i Høsten.

Alle Vegne er her Steder nok at slikke Solskin eller at sværme til Musik af Solsorter og Nattergal, hvis man foretrækker dem for Lirekasser og Fonografer.

Eller kan der tænkes noget skønnere end at ligge paa Vester eller Assistens Kirkegaard og lytte til Droslerne!

Det Landliggeri forestaar os alle.

Forhaabentlig har man faaet Landophold og Sommerlogis derude, for Storstaden Kobenhavn i sin vilde Fart har revet alt for meget bort af, hvad man endnu kan glæde sig over som maleriske Minder fra en mere idyllisk Fortid.

Men lad os dog forsøge at vogte denne Skønhed saa længe som muligt, at skaane og at holde vedlige.

Kulturens Kendemærke er ikke blot at rive gammelt ned for at bygge nyt op, men lige saa meget at bevare de Skønhedsværdier, vi har.

Fremskridtets Vej maa under Tiden kunne tvinges udenom, ikke al Tid over Ruinerne af vor Arv fra Fortiden.

NICOLAUS LÜTZHØFT.

DET MINDRE MALERISKE KØBENHAVN

DET er med en Følelse af Beskæmmelse, at vi fra at have beskæftiget os med de maleriske Sider af vor By, dem Hr. NICOLAUS LÜTZHØFT har givet Udtryk for i foranstaaende Artikel, for hvilken det har været os en Glæde at give Plads, vender os til det Emne, som vi ikke har villet indordne under en mere direkte udfordrende Overskrift end den valgte. Det er de offentlige Nødtørftshuse! — Ja vi beder om Læsernes Overbærenhed, men det bør siges.

Det er en rentud forbløffende Opfindsomhed, som vedkommende Myndigheder lægger for Dagen med Hensyn til at udspekulere de mest iøjnefaldende Steder at anbringe de nævnte Anstalter. Med en Ugenerthed, der virker saa fortryllende, fordi den synes saa naiv, lægger man disse Anstalter ikke diskret til en Side men midt i Færdslen, ja undertiden lige ved Fortovet — jo mere aabenlyst des bedre. Man synes aabenbart slet ikke at have ringeste Tanke for, at de kan vække Anstød, ellers vilde man dog vel ikke ligefrem udsøge de Steder, hvor Øjet straks fanges af disse mer end hæslige Skærmbrædter og de i architektonisk Henseende saa fattige Bølgeblikskure. Se blot paa Vesterbros Torv, Nytorv, Sølvtorvet, Grønttorvet, foran Holmens Kirke o. fl. St. Paa Kultorvet blev vi lykkelig og vel af med det derværende Apparat, men paa Hauserplads danner det stadig et smagfuldt Midtpunkt paa det store, morsomt gammeldags Torv. Anstalten paa Kongens Nytorv (foran det gamle Bethelskib) fjærnede man ogsaa, men for at man ikke skulde bebrejde vedkommende Myndighed, at den svigtede den for slige Anstalters Beliggenhed nu engang fastsatte

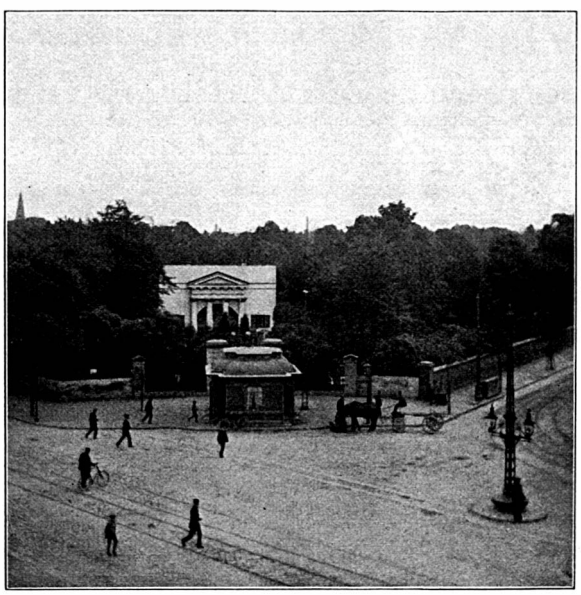

Udsigten til den gamle Graverbolig paa Assistens Kirkegaard.

Tradition, flyttede man den ud paa Nørrebros Runddel, hvor den nu fuldkomment har gjort det af med Udsigten til den smukke gamle Graverbolig paa Assistens Kirkegaard. Ved den ny Knippelsbro mente man ogsaa at maatte afhjælpe et dybtfølt Savn og anlagde derfor et Skærmbrædt netop der, hvor man fra Hjørnet af Privatbankens Bygning havde det smukkeste Udsyn over Havnen. Og at man paa rette Sted ingenlunde har udtømt sin Opfindsomhed, ses af den seneste Afsløring af en af disse Anstalter, nemlig den foran Østbanegaarden paa den nys aabnede Del af Viadukten.

At denne Anstalt staar bekvemt, hvor den staar, vil ingen nægte; man skulde blot synes, at Hensynet til det sømmelige — vi vil slet ikke tale om Hensynet til Gadebilledets Skønhed — i dette Tilfælde maatte gaa forud for Hensynet til Bekvemmeligheden.

Men som den nu engang staar, danner den ingen Undtagelse fra Reglen.

Traditionen er sket Fyldest!

Traditionen leve!!

»FORSKØNNELSEN«

DA Budgettet for dette Tidsskrift i sin Tid blev lagt, var det Tanken, at Tidsskriftet skulde udkomme én Gang maanedlig med et Hæfte paa 8 Sider. Som vore Medlemmer vil have bemærket, har de udkomne Hæfter imidlertid været paa 16, 16, 24 og 12 Sider, og denne Forøgelse af Sideantallet og den dermed i Forbindelse staaende Overskridelse af Budgettet vil medføre, at vi — i hvert Fald foreløbig — ser os nødsaget til at indskrænke Hæfternes Antal til 8, saaledes at vi i Sommermaanederne indstiller denne Del af Foreningens Virksomhed, med mindre særlige Omstændigheder maatte gøre Udsendelse af Ekstrahæfter nødvendig. Den ved denne Indskrænkning af Hæfternes Antal indvundne Besparelse vil da komme de øvrige Hæfter tilgode i Form af forøget Sideantal og udvidet Billedstof, saaledes at vi alligevel ikke giver Medlemmerne mindre, end vi har lovet dem.

Næste Hæfte udkommer i Oktober.

* * *

Der er fra flere Sider forebragt os Klage over, at Tidsskriftet kommer Medlemmerne i Hænde i beskadiget Stand. Da Tidsskriftet udbringes ved Postvæsenets Foranstaltning, beder vi Medlemmerne i fremtidige Tilfælde rette Besværingen til det stedlige Postkontor. Skulde denne Henvendelse ikke hidføre den ønskede Bedring af Forholdet, bedes det anmeldt til Foreningens Kontor, Aaboulevard 5.

VORE GRAVMINDER

I »Nordre Birks Tidende« for 3. Maj har vi fundet Overretssagfører J. WERNER's i Tidsskriftets Nr. 4 gengivne Foredrag aftrykt in extenso — som indsendt Artikel. Vi har ikke det ringeste imod, at vort Stof benyttes i de forskellige Dagblade, men vi anmoder blot om, at man i saa Fald vil anføre Kilden.

RETTELSE. I Underskrifterne til Billederne Side 62 og 63 øverst er ved en Fejl, som vi meget beklager, anført, at vedkommende Gravmindesmærker skyldes Niels Skovgaard, medens de i Virkeligheden skyldes henholdsvis Havearchitekt ERSTAD-JØRGENSEN og Kunstmaler SLOTT-MØLLER.

Ethvert Medlem kan skaffe et nyt Medlem!

Send et 3 Øres Brevkort til Foreningens Kontor,
Aaboulevard 5, eller ring til Nora 1362 (9—11 Fm.).

UDGIVET AF FORENINGEN TIL HOVEDSTADENS FORSKØNNELSE
REDIGERET AF OTTO ASMUSSEN
TRYKT HOS NIELSEN & LYDICHE (AXEL SIMMELKIÆR)

Stationsbyen fra Aarhus-Udstillingen.

BYGGELOV CONTRA BYGGEKUNST

DE fleste, der har studeret Forslaget til den nye Byggelov, vil det sikkert være gaaet ligesom mig, at de bliver ganske overvældet, naar de første Gang arbejder sig gennem denne Bog, og man tænker uvilkaarlig, om det virkelig er nødvendigt at fastsætte saa mange Grænser for Byggefriheden, at Lov-Paragrafferne fylder 115 Sider.

Grundfejlen i Loven er efter min Mening den, at den kommer til at bestemme, hvorledes Byen vil blive bygget. — Det skal den ikke. Den skal derimod fastsætte, hvorledes den ikke maa bygges. Den skal bestemme Grænserne for Byggefriheden paa en Maade, der giver en vis Bevægelsesfrihed, saa det bliver muligt at forme Gaderne eller Bygningerne efter deres individuelle Fordringer.

Det kan maaske straks synes, som om det kun er Grænserne, den nye Lov fastsætter, men i Virkeligheden er det paa Grund af Bestemmelsernes uheldige Form Normaltyper der fastsættes, thi Afvigelser fra disse, med en ringere Udnyttelse af Ejendommen end den højest tilladelige, medfører i Reglen økonomiske Tab for den Byggende. Resultatet er sikkert nok: det er en Skablonisering af Byen, som den er kendt efter den gamle Lov, eller (efter den nye Lov) i alt Fald af de enkelte Bydele eller Gader.

Se en Gang paa Billederne fra Frederiksholms Kanal eller Overgaden oven Vandet i forrige Nr. af dette Tidsskrift. Eller se paa Gadebillederne fra »Stationsbyen« eller Ribe. Er det daarligere Byggeri end den, der er vist Eksempel paa i Billedet fra Aalborggade? Er den uhygiejnisk, brandfarlig, usolid eller umoralsk? Generer den Trafikken, eller er den maaske ikke saa køn som den i Aalborggade? — Jeg tror den er bedre.

Parti fra Aalborggade.

Men Gadebilleder som disse giver Byggeloven ikke Plads for.

Naar nogen nu vil bygge en offentlig eller privat Bygning med andre Former end den normale Hustype efter Loven, saa støder han enten mod Bygherrens økonomiske Interesser, eller han maa søge Dispensationer fra Loven, som oftest i Strid med Medborgernes hygiejniske Interesser. At Resultatet kunstnerisk set kan blive fortræffeligt, naar der ved Dispensationer gives Plads for individuel Udformning af Huset, viser f. Eks. de fortræffelige Aahuse, der er Mærkepæle i vort moderne Byggeri. Fejlen er blot, at Bygningen klemmes inde mellem Lovens Grænser som en Rotte i en Fælde, medens der burde være Plads til at udforme den nogenlunde frit indenfor Lovens Grænser, saa der ikke skulde en Plesners Autoritet til for at faa den ført frelst gennem Bygningskommissionen.

At dette ikke er uopnaaeligt, skal jeg søge at paavise under Behandlingen af de enkelte Bestemmelser.

Inden jeg gaar over til at omtale Grænserne for Bebyggelsen, skal jeg indføje nogle Ord om Kommunens Ret overfor den Byggende, d. v. s. det Almenes Ret overfor den Enkelte. Princippet, hvorefter det Offentlige bør bestemme, i hvor høj Grad det skal blande sig i det private Byggeri, maa være, om det har Betydning for andre end den Byggende, hvorledes dette udføres. I jo højere Grad det har almen Interesse, jo mere berettiget bliver det Offentliges Indblanden deri. Iøvrigt bør man ikke unødigt hæmme den enkelte Mands Frihed til, at udnytte sin Ejendom paa bedste Maade, saaledes som det f. Eks. gøres ved Bestemmelserne om Villabebyggelse.

Efter nuværende Love har Kommunen Ret til at forlange afstaaet mod Erstatning saavel Grunde som Bygninger, Vandarealer, Bolværker m. m., naar de ere nødvendige for at tilfredsstille Trafikkens Krav eller en bedre Bebyggelse. Det er et Fremskridt, at den nye Lov ogsaa giver Kommunalbestyrelsen Ret til, naar lignende Grunde taler derfor, at omlægge Ejendomsgrænserne, d. v. s. at ekspropriere Ejendommen og erstatte den med en anden lignende, eller en, der delvis bestaar af den gamle Ejendom; men det Offentlige burde ogsaa have Ret til at sikre sig imod, at historiske eller Skønhedsværdier, som knytter sig til private Ejendomme, kan ødelægges, uden at der tages Hensyn til, om disse Værdier kan siges at være »offentlig Ejendom«. Hvad enten der knytter sig historiske Minder dertil eller en Skønhed, som stammer fra Naturens eller en Kunstners Haand, saa er der ingen Mening i, at den ødelægges, hvis det Offentlige har større Interesse i, at den bevares, end den private Mand

i, at den tilintetgøres; kun er det rimeligt, at det Offentlige erstatter Privatmanden hans Tab ved Bevaringen, og derved økonomisk set bliver Medejer af den paagældende Ejendom, naar den kan siges at være det moralsk.

Gadernes Bredde skal efter den nye Lov være 20 Meter mod 30 Alen i den gamle, saafremt Bebyggelsen langs Gaden holdes med det normerede Antal paa 5 Etager, eventuelt med Kvist eller Kælderbeboelse. Det er imidlertid et ikke ringe Fremskridt, at Bredden nedsættes, efterhaanden som man formindsker Etageantallet paa Husrækkerne langs Gadens Sider. Man naar efterhaanden ned til en Minimalbredde paa 8 Meter, og Gadearealet kommer til at staa nogenlunde i Forhold til Etageantallet. Det er et Fremskridt, thi forlanges der den samme Bredde for høj som for lav Bebyggelse, vil Udgiften ved den lave Bebyggelse blive uforholdsmæssig stor, og denne derfor i Almindelighed være udelukket til Fremme af Byens ensformige Udseende med lige høje Huse.

Parti fra St. Kongensgade.

Man forstaar imidlertid ikke Anledningen til, at Gader, ved hvilke der findes aaben Bebyggelse (foreskrevet under Betegnelsen »Villabebyggelse«), skal være bredere end Gader, hvor Husene ere sammenbyggede, og Sol og Lys ikke kan komme ind mellem Husene. Man forstaar heller ikke, hvorfor en Gade kan være smallere, naar der er fastsat Forhaver i hele Gadens Længde, end naar der ingen Forhaver skal være. Ganske vist formindskes Afstanden mellem Husrækkerne ikke derved, ja den forøges endog noget, naar man regner Forhaverne med til Gadebredden, men hvilken Forskel er der da paa Gaden og det til Ejendommene hørende »ubebyggede Areal«? Er Forskellen ikke den, at Gaden er beregnet til Brug for Enhver, men »det ubebyggede Areal« til Brug for den enkelte? Det forekommer mig, at den minimale Gadebredde bør beregnes efter den mindste Bredde, som paa passende Maade kan give Plads for den Trafik, der ventes i Gaden, og talrige, ja Hovedmassen af Gader vil kunne nøjes med en mindre Trafikbredde end de 8 Meter. Mange Steder, hvor Gaden kun har Betydning for Fodgængere, kan man nøjes med nogle faa Meter. Hvor den kun benyttes til at give Adgang til f. Eks. en Snes »Villaer« eller andre Huse for een Familie, vil Gader, der giver Plads til, at to Vogne kan passere hinanden, være tilstrækkelige, ja man vil endog med visse Mellemrum kunne indskrænke Bredden til Plads for een Vogn. Særskilte Fortove vil ved lidet befærdede Gader med ordentlig Belægning være unødvendige, hvis der sørges for Plads til paa passende Steder at kunne vige for Kørende. Paa denne Maade kla-

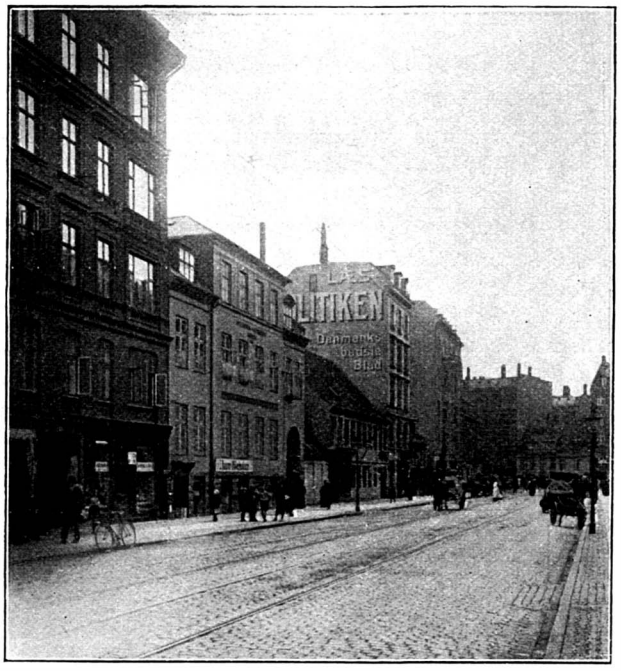

Parti fra Fælledvej.

rer man sig fortræffeligt i talrige gamle Byer, og Vogntrafikken i en Gade med saa ringe Bebyggelse bliver jo i Virkeligheden ikke større end til et 5 Etages Lejehus med 2 Opgange, og det klarer sig udmærket med en Port paa 4—5 Alens Bredde.

Paa denne Maade vil der kunne spares meget i Gadeanlæg til Fordel for Bebyggelsen, og det kan ikke nytte at sige, det dog altid er behageligere at have en bred Gade; det er det for det første ikke al Tid, og for det andet har Borgerne kun en vis Indtægt at raade over, til hvilken Byggeomkostningerne maa staa i et passende Forhold. Det vil sige, at unødig Ødslen paa et Omraade vil medføre uheldig Sparen paa andre. Hvor Trafikken kan ventes at blive stor, bør Gadernes Bredde derimod kunne forlanges betydeligt større end de 20 Meter. Fordringen bør i det hele rette sig efter de specielle Omstændigheder, og ikke efter et Skema. Det vil medføre en Afveksling i Gadebillederne, som har lige stor praktisk og kunstnerisk Betydning. At det kan gøres uden at forringe Bygningernes Belysning eller den retfærdige Fordeling af Byrderne ved Gadeanlægningen, skal jeg søge at bevise i det følgende. Jeg skal kun tilføje, at det selvfølgelig heller ikke svarer til Trafikkens eller Skønhedens Fordringer, naar den samme Gadebredde fastsættes for hele Gadens Længde, thi Færdselen kan ofte fra Sidegader udmunde i eller løbe bort fra Gaden, saa Trafikkens Størrelse og Art er meget forskellig paa de forskellige Punkter af Gaden.

Bør Byernes Udvikling foregaa saaledes, at de stadig vokser ved at danne nye Ringe udefter, eller bør den ske ved at der dannes mindre »Havebyer« i Moder-Byens Omegn? — Den bør foregaa paa begge Maader.— Den sidste Maade er der agiteret stærkt for i de senere Aar, men har jo forøvrigt været godt kendt her, da Villabyggeriet tog Fart for en halv Snes Aar siden. Den er god, men den anden Maade har ogsaa sine Fordele, og man bør derfor ikke pludselig opgive denne Udvidelsesmaade, og lade Moder-Byen staa halvfærdig bygget. Man bør derimod arbejde henimod at begrænse dennes Størrelse, og paa at give den en naturlig Afslutning ved at lade Bebyggelsestætheden aftage udefter, saaledes at den ved Byens Grænse paa naturlig Maade gaar over i Landhusbebyggelsen, altsaa ved at fastsætte Bestemmelser om Zonebebyggelse. I den nye Lov er der 3 Zoner: Den gamle By indenfor Voldlinien, Arealerne mellem denne og Jagtvejen, og endelig de udenfor liggende Arealer indtil Bygrænsen.

Bebyggelsestætheden formindskes da efterhaanden udefter, ved at det ubebyggede Areal forlanges større og Etageantallet mindre (5 Etager mod 6 i den indre By). Overgangen til Landhusbebyggelsen bliver alligevel altfor brat og umotiveret, og Byen burde derfor inddeles i mange flere Zoner (f. Eks. 8) med stærkere aftagende Bebyggelsestæthed, der svarer mere til Grundvær-

dierne. Det vil baade i hygiejnisk og kunstnerisk Henseende være et Fremskridt. I økonomisk Henseende vil det næppe genere Grundejerne, thi det, de taber ved, at deres Grunde ikke kan udnyttes i saa høj Grad, vil de ganske sikkert kunne spare ved Forrentningen af Byggegrundene, fordi Bebyggelsen hurtigere vil naa ud til dem.

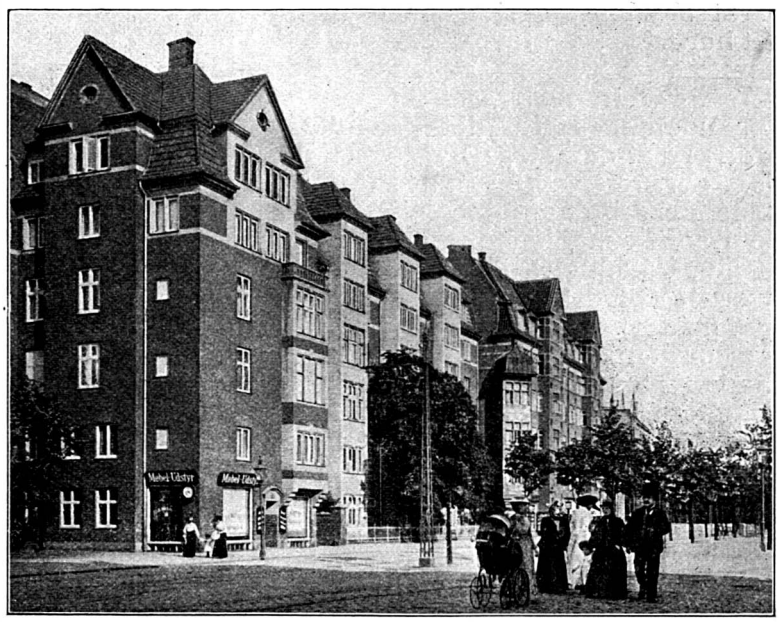

Aahusene.

Der er i Loven fastsat Bestemmelser for »særlige Bebyggelsesarter« med 3—4 Beboelseslag eller »Villabebyggelse«, men det ses ikke, hvor de kan anvendes, da Loven jo giver Ret til 5 Beboelseslag over hele Byen. Kan det kun fastsættes ved Overenskomst med Grundejeren, hører de næppe hjemme i Loven, men snarere under Servitutter, hvis de i det hele taget hører hjemme nogen Steder.

En Fejl er det, at der ikke ved Udstykning af Arealer til Byggegrunde forlanges en mindre gennemsnitlig Bebyggelsestæthed end den, der svarer til den maksimale for hver enkelt Parcel, hvor dens vedliggende Gadeareal medregnes. Det gør selvfølgelig, at Arealet udnyttes lige stærkt over det hele, men det giver atter Skablonisering ligesom de fleste andre Bestemmelser i Loven. Forlanges der derimod f. Eks., at den gennemsnitlige Bebyggelsestæthed ikke maa være større end Halvdelen af det maksimale, saa bliver der Mulighed for Afveksling, ved at Hovedgader kan gøres bredere end normalt, ved at der bliver Plads til Udlægning af Torve, Legepladser eller mindre, beplantede Anlæg. Hvor meningsløst er det f. Eks. ikke, at Loven ikke giver Mulighed for Bevaring af en gammel Herregaardspark (eller f. Eks. den gamle Ladegaardshave), ved at tiltillade en noget tættere Bebyggelse omkring den, end hvis der ingen Park var. Det kan dog ikke benægtes, at den virkelig betyder en hygiejnisk Fordel for det tilgrænsende Kvarter. I Virkeligheden tror jeg, det hygiejnisk set er en Fordel enkelte Steder at samle noget af det ubebyggede Areal, saaledes at den friske Luft her rigtig kan komme ind i Kvarteret, fremfor at fordele det nøjagtig ligeligt mellem Bebyggelsen; og hvilken stor Fordel er det ikke kunstnerisk set? Hvorfor skal da den kunstneriske Side af Sagen hæmmes, naar det er unødvendigt?

En anden Fejl er, at der gives Mulighed for at omgaa Lovens Bestemmelser angaaende Bebyggelsestæthed, thi den gaar ud fra, at der foruden det til en Ejendom hørende »ubebyggede Areal« ogsaa udlægges et vist, nogenlunde tilsvarende Stykke Gade. Det bliver der imidlertid ikke altid, og jeg skal blandt de talrige Eksempler kun pege paa Westend-Passagen, Sct. Jørgens Allé, A. B. C.-Gaden paa Østerbro og Theatergaden ved Vesterbros Torv. Fejlen ved disse »private Gader« eller Passager er ikke, at de giver Folk Ret

til at skyde Genvej igennem dem, det har f. Eks. ved Jorcks-Passage trafikmæssig Betydning. Fejlen er, at de faar for lidt ubebygget Areal. Det bør udelukkes, thi det præmierer uretfærdigt den store Byggespekulation, der har Kapital til at sammenkøbe flere Ejendomme og bebygge dem som een Ejendom, nemlig ved at give Adgang til de bageste Huse over de forrestes Gaardsareal (Det ny Theater). Efter den nye Lov kan Magistraten endogsaa tillade, at en saadan stor Ejendom maa deles i enkelte Ejendomme, som saaledes ikke faar direkte Adgang til Gaden. Om Magistraten vil benytte sig af Retten, er jo en anden Sag, men der er i alt Fald ingen Tvivl om, at Loven her kan omgaas af Private paa uheldig Maade, og Bestemmelserne om Gader og Gadebredde gøres ganske illusoriske. Dette vil ikke være Tilfældet, hvis man altid beregner det halve af den tilstødende Gade med til sit »ubebyggede Areal«. (Selvfølgelig bør den minimale Størrelse af dette saa forhøjes tilsvarende). Heller ikke vil der da spares Grund ved at udlægge smalle Gader, men kun Anlægsudgifter, saaledes at Resultatet ved disse kun bliver større Gaarde og Haver og mindre kostbart og unyttigt Gadeanlæg.

Den tilladte Bebyggelsetæthed for en Ejendom beregnes efter den nye Lov paa lignende Maade som efter den gamle Lov, nemlig ved at fastsætte Minimum af det ubebyggede Areal, som skal høre til en Bygning, beregnet efter Stueetagens Størrelse, samt ved at bestemme Etagernes Antal. Meningen med denne Beregningsmaade er ikke umiddelbart indlysende, thi er der i det hele noget Minimum af Gaardsareal, der kan siges at være uheldigt, naar det da er saa stort, at man kan faa Plads at rense og passere det? Bestemmelsen skal formodentlig sætte en Grænse for Befolkningstætheden, men Beregningsmaaden er ikke rationel. Det rimeligste vilde være at bestemme, hvor højt et Antal Beboere et bestemt Grundareal maa have, f. Eks. 1 for hver 100 m², men det vilde maaske medføre visse praktiske Vanskeligheder, selv om man altid kunde give nogle Aars Respit til Fraflytning paa Grund af Overbefolkning ved Fødsler el. lign. Jo flere Mennesker, der skal opholde sig i et Hus, jo mere trænger det til at ligge frit, og Beboerne til rigelig frisk Luft naar de ere ude; saa Bestemmelsen vilde i og for sig paa en heldig og forholdsvis billig Maade udenfor Huset kunne skaffe fattige Folk den fornødne friske Luft, som de ikke har Raad til at skaffe sig inde. I Fattigkvarterer, hvor Husene ere overbefolkede, trænges der netop i særlig høj Grad til luftige Gaarde og Legepladser eller Smaahaver. Imidlertid kan man ogsaa saa nogenlunde bestemme Befolkningstætheden ved at fastsætte det maksimale Areal som de forskellige Etager tilsammen maa have (f. Eks. til 300 m² Grund 300 m² Etageareal, fordelt paa 3 Etager à 100 m², 2 Etager à 150, eller 1 Etage à 200 m² + 1 Etage à 100 m² o. s. v.). Paa denne Maade kan man, hvor ikke andet er bestemt, frit vælge, om man vil bygge sit Hus med 3, 2 eller med en fuldt og en halvt udnyttet Etage (som de to smaa gule Huse man ser tilvenstre paa Billedet Side 76). Den nye Lov forlanger nok mere ubebygget Areal til et Hus med mange Etager, end til et med faa, men Skalaen stiger ikke tilstrækkeligt, saa der tillades alligevel det størst samlede Etageareal ved de høje Huse. Følgen ser man tydelig, hvor lignende Bestemmelser har været brugt, f. Eks. paa Frederiksberg. Her bygges der saa godt som kun høje Huse (naar der ikke er Villaservitut), fordi en Lejlighed i disse faar mindre Grundareal at forrente end i de lave Huse. Er der nogen Anledning til at sætte denne Præmie paa de høje Huse og de monotone Gadebilleder? Var der ikke mere Mening i at tillade Folk at skabe et afvekslende Gadebillede, saaledes som det vilde blive, hvis de kunde rette Bygningens Form mere efter dens specielle Omgivelser og Brug, i Lighed med hvad man kunde i gamle Dage. Er der nogen Me-

ning i at tvinge Folk til at bygge saa ganske uden Hensyn til Nabohusene, saaledes som man ser det paa Billedet fra Fælledvejen? Stiller man den Byggende virkelig frit i Valget, tror jeg han oftere vil forsøge at tilpasse sit Hus til Nabo- og Genbohusene, saaledes som det er gjort ved de gamle Bygninger i Store Kongensgade, i Modsætning til den nye Bygning, som ses tilvenstre paa samme Billede. — Paa en spids Grund, som den paa Hjørnet af Bredgade og St.

Hus paa Torvet i Tønder.

Den Richtenske Gaard i Tønder.

Strandstræde, er det naturligt og smukt at bygge et lavt Hus, saaledes som det, der nu er. Det giver en behagelig Forberedelse til den højere Bebyggelse bagved, ligesom den lave Forbygning ved Prinsens Palæ til Hovedbygningen. Grunden er omgivet af Gader paa alle Sider, saa den trænger i og for sig slet ikke til »ubebygget Areal«. Hvad kan det saa skade, at man her har bygget mindre i Højden, men til Gengæld mere i Bredden, end Loven fastsætter, og havde der ikke ved Nabohuset været Brug for lidt mere Bevægelsesfrihed end Loven tillader, saa dette kunde være gjort noget lavere, i alt Fald nærmest ved Skellet. Blandt gamle Huse findes mange fortræffelige Eksempler paa Tilpasning efter Omgivelserne (saaledes ved Frederiksholms Kanal), men ogsaa ved Nybygninger ses der ofte Bestræbelser herfor, selv om de i Reglen hæmmes for meget af de af Loven fremtvungne økonomiske Krav. Den murede Gavl eller Kvist kan ofte hjælpe til at give en fortræffelig Overgang mellem høje og lave Huse (se Gadebilledet fra Ribe samt Huset tilvenstre paa Billedet fra Nybrogade, Side 77, hvor Kvisten hjælper til at give Overgang fra det 2 Etages Hjørnehus til det 4 Etages paa den anden Side).

Saadanne Kviste og Gavle er imidlertid saa godt som udelukkede efter den nye Lov, naar de da ikke udtrykkelig fastslaas som unyttige, idet man ikke maa benytte Rummet derindenfor til Beboelse (se Gefion og Gylfe, Undtagelse: Aahusene). Selvfølgelig kan man gøre en Del af Huset lavere end det højest tilladte, men det betaler sig ikke, og dog er en delvis Udnyttelse af Tagetagen en af Betingelserne for, at lave Huse skal kunne tage Konkurrencen op med de høje. Ellers bliver der for meget Tag i Forhold til Gulvarealet i Etagerne. Der er den Besynderlighed i Loven,

at naar man beregner det ubebyggede Areal til et 3 Etages og et 2 Etages Hus, sker det hver for sig, saaledes at der gives nogen Reduktion for det 2 Etages, men sammenbygges de to Huse skal hele Bygningen beregnes som 3 Etages Hus. Det er at straffe saadanne Kviste som den paa den Richtenske Gaard i Tønder, og de ere dog af god Nytte og fortræffelig Virkning. Heller ikke den enetages Karnap, der staar paa Jorden, saaledes som den ses paa samme Hus eller andre Steder i Tønder, tillades, thi der skal til dem høre det

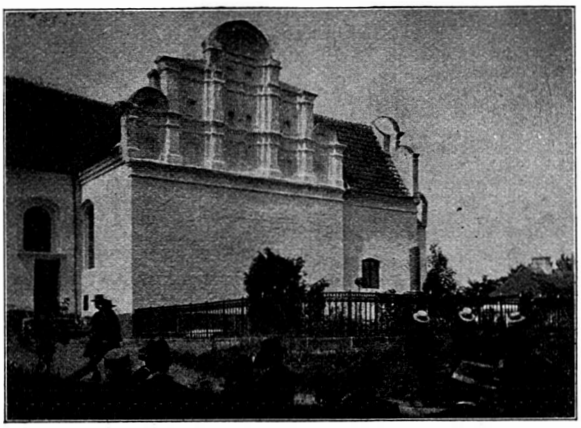

Gavlparti af Hesselagergaards Kirke.

samme ubebyggede Areal, som fordres, hvis de har hele Husets Højde, men det, der efter Loven skal fremmes, er de 4 Etagers »Patrontasker«, som begynder paa 1ste Sal og gaar til 5te Sal. Disse kan man anbringe uden at beregne noget som helst ubebygget Areal til dem, til Trods for, at de er 4 Gange større.

Naar Gaden og Bygningens Størrelse er bestemt, bliver det næste Spørgsmaal, hvorledes man skal forme Bygningsmassen. En af de Faktorer, der maa tages Hensyn til, er, at der skal sikres Beboelsesrummene tilstrækkelig Belysning, og om muligt Sol. Jo lavere Solen staar paa Himlen, jo lettere Adgang for Lyset bør der være, og i vort nordligt beliggende Land bør den Vinkel, hvorunder Lyset kastes ned mod Vinduet, ikke være under 45 Grader. Maaden, hvorpaa dette er sikret i Loven, er yderst uheldig. Mod Gaden gaar det nogenlunde, idet Bygninger udenfor Jagtvejen ikke maa gøres højere end Gaden er bred, og indenfor Jagtvejen $^5/_4$ af Gadebredden, men mod Gaarden kan der efter Lovens Beregningsmaade blive meget uheldige Lysforhold.

Mellem to Bygninger paa samme Ejendom forlanges der, naar de begge har Vinduer mod hinanden, en Afstand af fra 3—4 Meter + $^1/_4$ af Bygningens samlede Højde, hvad der betyder, at Gaardbredden kan formindskes til $^2/_3$ af Bygningshøjden, hvis denne er ens for begge Bygninger. Er den ene Bygning højere end den anden, kan der indtræde yderst ugunstige Forhold, idet Gaardbredden kan blive indskrænket til Halvdelen af Hushøjden. Endnu uheldigere bliver det, naar det modstaaende Hus ingen Vinduer har, thi saa regnes Gaardbredden til 3—4 Meter + $^1/_8$ af de to Bygningers samlede Højde, og kan derved blive nedsat til $^1/_4$ af den modstaaende Bygnings Højde. Dette giver utilladelig daarlige Belysningsforhold for det lave Hus, medens det høje, som kunde faa fortræffelig Belysning af de øvre Etager, ingen Vinduer maa have.

»Lysafstanden« burde derfor beregnes efter den modstaaende Bygnings Højde og ikke efter sin egen Bygnings.

Naar Slukningsredskaber ikke sætter Grænsen for Bygningshøjden, bør denne bestemmes ved Afstanden til den modstaaende Byggelinie, der selvfølgelig for Forhuses Vedkommende ikke behøver at falde sammen med Gadelinien. Der er ingen Grund til, som i Loven, at fastsætte en Række Bygningshøjder svarende til de forskellige Bygningsarter og gældende for hele Bygningen, kun mod Naboen er der Anledning til at bestemme den, f. Eks. ved at fastsætte største Højde af en retvinklet Trekant, indenfor hvilken Huset skal holdes.

I Loven sættes der en Præmie paa

Bebyggelse, hvor Side- og Baghuse udelades, og Gaardarealerne fra flere Ejendomme giver et samlet Luftareal. Meningen er sikkert god nok, men det er umuligt at tjene Præmien (Ret de ikke skal give Lys til Beboelsesrum, er de i og for sig fortræffelige, thi det er, saa vidt jeg ved, umuligt at lave en normal Plan til en større Lejlighed, hvor alle Birum bliver

Gadeparti fra Ribe.

til tættere Bebyggelse), thi Gaardbredden, fastsat efter den største Hushøjdes Lysafstand, forlanger en Husdybde langt over det Normale, naar man skal undgaa Sidehuse. Der er ganske vist en anden Maade, hvorpaa man efter den nye Lov kan faa Lys til det Indre af en dyb Bygning, nemlig ved Lysgaarde. Naar belyst og Værelserne ligger godt for hinanden, hvis man ikke gør Brug af saadanne Gaarde. — Men de kan alligevel ikke redde Paragraffen, saa man kan bebygge sit Areal fuldtud. Dimensionerne for Lysgaardene er ogsaa bestemt paa uheldig Maade ved faste Minimalmaal, der er de samme, enten Huset er 3 Meter eller

20 Meter højt. De bør staa i Forhold til de omgivende Vægges Højde, f. Eks. ved, at Gaardens Areal gøres ligesaa mange Kvadratmeter, som Gaardvæggenes gennemsnitlige Højde er Meter.

Selvfølgelig vil det være heldigt, om man kan hæmme Byggeri, der udføres uden Hensyn til Naboerne, f. Eks. hvor der bygges i størst tilladelig Højde hele Vejen rundt langs Side- og Bagskel. Gaardarealerne søndersplittes herved, og Lysforholdene forringes; begge Dele til Skade for Hygiejne og Skønhed. Man maa kunne sikre Naboen herimod ved at fastsætte, hvor stor en Skygge, der maa kastes paa hans Grund, naar Solstraalerne tænkes tangerende Bygningen under 45 Grader og vinkelret paa Skellet. Den bør beregnes ved at multiplicere Skelliniens Længde med et bestemt »Fastmaal« og kan maaske passende sættes dobbelt saa stor som Gavlen af en Bygning med normal Bredde og med den største Højde, der er tilladt i Skellet.

Over de her angivne Bygningshøjder kan det tænkes, at Taarne, Gavle eller lignende kan ønskes anbragt, og de bør ogsaa tillades, hvis Bygningen andre Steder sænkes tilsvarende, og det opgaaende Parti ikke har større Bredde end f. Eks. Halvdelen af Afstanden til modstaaende Byggelinie. Skyggen bevæger sig jo stadig efter Solen, saa Resultatet kun bliver, at Belysningen af den modstaaende Bygning veksler i Løbet af Dagen, medens den gennemsnitlige Belysningsgrad bevares.

Til Slut skal jeg nærmere forklare, hvorfor der ikke efter den nye Lov vil være Chancer for en saa smuk Bebyggelse som f. Eks. den ved Frederiksholms Kanal. Medens Artiklen i forrige Nummer vedrørende det maleriske København nærmest formede sig som Forklaring af dette og en Beklagelse over, at det efterhaanden forsvinder, saa søger jeg her at finde nogle af Grundene dertil og Midler derimod, idet jeg fuldtud slutter mig til de Betragtninger, der er gjort gældende i Artiklen.

Loven medfører ikke alene ensartet Højde paa de enkelte Huse, men paa hele Husrækken. Den forlanger sluttet Bebyggelse overalt, hvor der ikke er foreskrevet »Villabebyggelse«. Afvekslingen mellem sammenbyggede Huse og fritliggende er ikke tilladt, og vil man gaa til Villabebyggelsen, foreskrives der obligatoriske Forhaver i hele Gadens Længde. Forhaver kan nok i visse Tilfælde tage sig smukt ud, men anvendt efter Loven med Hegn paa alle Sider af Husene, kommer disse i Reglen til at se ud, som om de vare anbragte i Rovdyrbure eller bag et Skærmbrædt. Da er det smukkere og naturligere at lade de Bygninger eller Bygningsdele, som passer dertil (f. Eks. Butiksfremspring), komme frem til Gadelinien, beskyttende Forhaverne derimellem (Stationsbyen, Aahuset). Den lave, delvis aabne Bebyggelse uden Forhaver, som den man ser Eksempel paa ved Frederiksholms Kanal, er alt for lidt anvendt, og dog giver den i Almindelighed et langt smukkere Gadebillede end det, man faar ved Villabebyggelsen, idet Husene skiftende med det grønne Løv paa Træerne eller Slyngplanterne, som kigger frem imellem disse, giver en overordentlig tiltalende Afveksling.

Ser vi f. Eks. paa det »nye« Bryghus ved Frederiksholms Kanal, saa viser det sig, at det strider imod en Paragraf i Loven, der siger, at Husene skal ligge parallelt med Gaden, og dog ser det fortræffeligt ud, saaledes som dets Bygninger grupperer sig ved Bryghusgade; og det er vist de færreste, der beklager, at Kristiansborg Staldbygninger saa smukt krummer sig sammen om Ridebanen i Stedet for at følge parallelt med Gadelinien, som Loven kræver.

Ser man paa Grev Frijs' Gaard, hvor smukt Taget forskyder sig ned mod den gamle Artillerikaserne, saa viser det sig, at ogsaa det er forbudt. Der skulde have været en 3-Etages Brandgavl. Hvad kan det nu gøre nogen, at der bliver en yndefuld Overgang mellem Højden af Bygningerne her, efterhaanden som de stiger indad mod Byen? Der er jo ingen Brandfare for Kasernen der-

ved, naar denne ligger saa langt fjærnet fra Skellet, som den gør. Vandet fra Taget generer heller ikke, naar det føres ned ved Gaden, og det maa dog være en Fordel for Kasernen at faa lettet Adgangen til Sol og Lys. Hvem kan det ogsaa genere, at de to smaa, gule Huse nærmest Bryghusgaden har Tagfald mod hinanden, naar de tilsyneladende selv er enige derom, og selv om der et og andet Sted, hvor Hushøjderne skifter, skulde blive en synlig Gavl, saa behøver det ikke at virke skæmmende, naar den udføres ordentligt (se HesselagerKirke og Aahuset nærmest Blaagaardsgade), og sligt vil Magistraten kunne forlange.

Ser vi endelig paa Taget af Kristian IV.s Bryghus, saa viser det sig, at det smukkeste Tag her i Byen er ulovligt, idet dets Rygning har større Højde over Tagskægget end de lovbefalede 6,25 Meter. Det skulde efter Loven have haft fladt Zinktag paa de øverste Totrediedele.

EGIL FISCHER.

Retfærdighedens Genius.

Relief fra Frihedsstøtten.

FRIHEDSSTØTTEN

VOR Artikel i sidste Hæfte af dette Tidsskrift om Frihedsstøtten og dens Omgivelser har flere Steder vakt Tvivl om, hvorvidt det vi skrev, virkelig var i Overensstemmelse med de faktiske Forhold, ja et af de ledende kjøbenhavnske Dagblade skrev endogsaa følgende i en Anmeldelse af det nævnte Hæftes Indhold:

»Vi kan ikke tro, at Foreningens Organ her er rigtigt underrettet. Bedømmelseskomiteens Betænkning udtaler uden Modsigelse fra nogen Side de højeste Lovord over Projektet, der kaldes fortrinligt udført i alle Enkeltheder.«

Efter at have gengivet Betænkningens Ordlyd (jfr. Side 70) fortsættes saaledes:

»Denne smigrende Anerkendelse er underskrevet af samtlige Komitémedlemmer. Borgermesteren for 4. Afdeling findes med herimellem. Det er umuligt, at han derefter kan gaa udenom Præmietagerne og deres med Rette højtpriste Løsning af den betydningsfulde Opgave. Vi hører ikke til Borgermester Marstrands Beundrere, men vi kan ikke være med til at mistænke ham for en saa forvrøvlet Holdning. Man har heller ikke Lov til blot at formode, at Magistraten først vil udbyde til en Konkurrence, som har kostet mange Mennesker Tid og Arbejde — ganske bortset fra den anselige Sum, Byen har maattet betale i Præmier — for saa derefter at spilde det hele, skønt Konkurrencens Udfald fra alle Sider anerkendtes som glimrende. Men siden nu en saadan Frygt er

kommen til Orde, turde et tydeligt Dementi være paa sin Plads.« *)

Der kom selvfølgelig intet Dementi fra Borgermester Marstrand, der var jo intet at dementere.

Da vi underhaanden havde bragt i Erfaring, at Tidspunktet for den af Magistraten udarbejdede Plans Fremlæggelse i Borgerrepræsentationen var nært forestaaende, sendtes under 6. September følgende Skrivelse fra Foreningens Bestyrelse til Kommunalbestyrelsen:

Til Kommunalbestyrelsen!

Reguleringen af Vesterbros Passage og den dermed i Forbindelse staaende Genopstilling af Frihedsstøtten har alt længe været en Sag, til hvis Afgørelse Hovedstadens Befolkning med Forventning og Spænding ser hen. Det vil ikke være ukendt for den højtærede Kommunalbestyrelse, at der blandt Byens Borgere har raadet en stærk og udelt Stemning for, at der skulde skabes det smukkest mulige ud af en Omordning af det nævnte Parti, og at denne Stemning har givet sig saa stærkt Udtryk, at Kommunalbestyrelsen selv i sin Tid fandt det rettest at udskrive en Konkurrence om en samlet Bebyggelsesplan for det gamle Banegaardsterræn og Frihedsstøttens Anbringelse, en Konkurrence, der resulterede i det Fischer-Nobel-Rasmussen'ske Projekt, der fra alle Sider ogsaa udenfor Dommerkomiteen fremhævedes som et ualmindelig vel gennemtænkt, dygtigt og talentfuldt Arbejde.

Byens Borgere glædede sig over dette Udfald af en Konkurrence, der ganske vist medførte en Udgift af c. 15,000 Kr., et Beløb, der dog i dette Tilfælde maatte siges at være vel udgivet, naar henses til, at man her opnaaede en heldig Ordning af det saare vigtige Spørgsmaal om, hvorledes Adgangen fra den gamle By til den nye Centralbanegaard i Fremtiden vilde blive, og til at Frihedsstøtten derved fik en værdig og smuk Opstilling.

Da det derhos i den over Konkurrencen affattede Dom udtrykkelig betonedes, at det med 1. Præmie belønnede Projekt var økonomisk gennemførlig, maatte det forekomme enhver indlysende, at Sagens Løsning ikke kunde og — hvis Konkurrencen da overhovedet skulde betyde noget — ikke burde ske paa anden Maade end paa Grundlag af bemeldte Projekt, bortset fra saadanne Modifikationer, som dets Udarbejdelse i Praksis maatte gøre nødvendige.

Sagens senere Udvikling har imidlertid ikke bidraget til, at Borgerskabet med Fortrøstning har kunnet imødese den Afgørelse, som den højtærede Kommunalbestyrelse staar i Begreb med at træffe, idet der i Magistratens 4de Afdeling lidt efter lidt har arbejdet sig en uforstaaelig men stærk Modstand frem mod det præmierede Projekt, en Modstand, som forsaavidt man overhovedet har hørt den begrundet, maa siges at være præget af Ukyndighed og Mangel paa Evne til at bedømme Sagen i dens Helhed ud fra et kunstnerisk og praktisk Synspunkt. Ja det forlød endogsaa uimodsagt, at Magistraten var betænkt paa helt at forlade det omhandlede Projekt og gaa tilbage til det oprindelige Forslag, hvis fuldkomne Mangel paa æstetisk Indhold Kommunalbestyrelsen ved Udskrivningen af en Konkurrence selv har indrømmet.

Efter de Meddelelser, der i de seneste Dage er tilflydt Dagspressen, synes Rygtet om Magistratens Tilbagevenden til sit oprindelige Forslag at have faaet i det mindste officiøs Bekræftelse, og denne for Byens fremtidige Udseende saa vigtige Sag er beklageligvis derved traadt ind i en Fase, der uundgaaeligt maa føre til et daarligt og uforsvarligt Resultat.

Det er en bekendt Sag, at Stadsarchitekten, som her har gjort et dygtigt grundlæggende Arbejde, og som f. Ex. tilrettelagde hele Konkurrencen, nu ganske er skudt tilside, medens Opgavens Udførelse er lagt i helt andre Hænder. Hvorfor er dette sket? Det er ligeledes bekendt, at de tre talentfulde Mænd, som har udført det præmierede Projekt, og af hvilke de to er Kunstnere, ikke alene intet har at gøre med Udførelsen af Magistratens Projekt, men ikke engang har haft Lejlighed til at gøre sig bekendt med dette. Mon det virkelig kan forudsættes, at Byens Borgere stiltiende vil finde sig i, at den førnævnte Konkurrences Afholdelse og Udfald paa denne Maade gøres ganske illusorisk, og det forholdsvis betydelige Beløb til dens Afholdelse givet ud til ingen Nytte.

Da det foran gengivne Rygte kom til Bestyrelsens Kundskab, benyttede man Lejligheden til i Maj—Juni-Hæftet af det af Foreningen udgivne Tidsskrift »Forskønnelsen« at fremsætte de Betragtninger, hvortil Sagen paa dette Tidspunkt gav Anledning, og man skal derfor ikke her trætte med en Gentagelse af det paa nævnte Sted udviklede, men indskrænke sig til at henvise til nævnte Hæfte, af hvilket et Exemplar findes vedlagt.

Hvad man ved nærværende Skrivelse tilsigter, er at henstille til den højtærede Kommunalbestyrelse, at den foreliggende Sag gøres til Genstand for en meget indgaaende sagkyndig Overvejelse, forinden Afgørelsen træffes. Men en saadan Overvejelse er ikke sagkyndig, naar den kunstneriske Bistand holdes ude. Vi kan selvfølgelig ikke foreskrive Magistraten, hvilke Kunstneres Bistand den skal benytte, men Byens Borgere, paa hvis Vegne vi taler, kan forlange, at den bedste kunstneriske Bistand, der kan skaffes, benyttes.

Det kan derfor ikke tilstrækkeligt stærkt lægges Kommunalbestyrelsen og navnlig Borgerrepræsentationens Medlemmer paa Sinde, hvad der staar paa Spil. Det maa haves i Erindring, at man her staar overfor det i en Bys Historie enestaaende og lykkelige Tilfælde, at man under eet er i Stand til med Bekostnin-

*) »Nationaltidende« for 16. Juni 1911. Vi skylder her at gøre opmærksom paa, at man paa dette Tidspunkt intet vidste om, hvilke af Dommerkomiteens Medlemmer det var, der havde fremsat Betænkelighed med Hensyn til visse Enkeltheder i Projektet (jfr. Side 69, 2. Spalte nederst). Først i Borgerrepræsentationens Møde den 25. September blev det officielt bekendt, at bl. a. Borgermester Marstrand var mellem dem, der i den omhandlede Retning havde taget Afstand fra Projektet.

ger, der er smaa i Sammenligning med, hvad der kan vindes nu og i Fremtiden, at skabe et nyt og monumentalt Bycentrum, netop det, hvoraf Byens Gæster faar det første Indtryk af Hovedstaden. Gribes der ikke til nu, vil Chancerne for stedse være spildte, eller kan i hvert Fald kun tilbagevindes med uhyre Bekostninger. Som det vaade Ler i Billedhuggerens Haand kunde dette Parti af Fremtidens Kjøbenhavn formes, naar den rette kunstneriske Indsigt her fik Lov at raade, og nødig burde det komme dertil, at det om Byens Styselse skulde siges, at den i 1911 viste den samme beklagelige Mangel paa Fremsyn, som da man i sin Tid byggede Gammelholms-Kvarteret og Partiet omkring Søerne, to Kvarterer, som hine Tiders kunstneriske Uforstand saa sørgelig og skammelig har ødelagt.

Med dette for Øje bør der derfor ved Afgørelsen af, hvorledes Vesterbros Passage og tilliggende Kvarterer skal reguleres, gaas varsomt til Værks, at ikke baade Nutiden og Fremtiden skal kunne rejse moralsk Anklage mod Byens kommunale Styrelse for letsindig Omgang med de æstetiske Værdier.

Kommunalbestyrelsen og de af Borgerskabet valgte kommunale Tillidsmænd vil ikke kunne skyde sig ind under, at de ikke har haft noget Kendskab til Borgerskabets Anskuelser om den foreliggende Sag, al den Stund disse med al ønskelig Tydelighed og Enstemmighed er kommet til Orde i Byens Presse. Ogsaa nærværende Forening har i Skrift og i Tale bestræbt sig for, mens Tid var, at fremhæve Sagens Betydning for Byens fremtidige Udseende.

Ingen er berettiget til i denne Foreningens Bestræbelse at se andet end en ærlig, utvetydig og højst betimelig Tilkendegivelse af Borgernes Ønske om at se den foreliggende Opgave løst paa en for Hovedstaden værdig og forsvarlig Maade.

Det er da vort Haab, at den højtærede Kommunalbestyrelse og ikke mindst Borgerrepræsentationen, der jo i sin Tid viste sin varme Interesse for og forstaaende Syn paa Sagen ved at bevilge Midlerne til den oftnævnte Konkurrences Afholdelse, vil vide at træffe en saadan Afgørelse, at Planerne om at tilintetgøre det med fuld Ret af alle sagkyndige saa højt priste Projekt, derved kuldkastes.

Bestyrelsen for
Foreningen til Hovedstadens Forskønnelse.
(Underskrifter.)

I Borgerrepræsentationens Møde d. 25. September fremlagde Borgermester Marstrand derefter som den samlede Magistrats Forslag den af Direktøren for Vej- og Kloakanlægene udarbejdede Plan til Frihedsstøttens Opstilling og Reguleringen af Vesterbros Passage, en Plan der saaledes som befrygtet (men ventet) fuldstændig forlader det højst præmierede Projekts bærende Tanke.

Borgermesterens Udtalelser i nævnte Møde sammenholdt med Dommerkomiteens Betænkning giver Stof til adskillig Eftertanke, blandet med virkelig Beundring for det diplomatiske Snille, hvormed Borgermesteren fortolker, hvad der egentlig har været samme Betænknings Mening. »Paa Grund af den elegante Udførelse,« udtalte Borgermesteren, »og under Hensyn til den omfattende og indgaaende Behandling af de mange frugtbare Problemer, som Projektet indeholdt, fandt Komiteens Medlemmer sig under Hensyn til, at en første Præmie skulde uddeles, foranlediget til at tilstaa dette Projekt den højeste Præmie.«

Det er jo unægteligt et splinternyt Synspunkt, ud fra hvilket Dommerkomiteens Betænkning her belyses. Der er imidlertid ingen særlig Grund til at tillægge Borgermesterens Fortolkningskunst videre Vægt, eftersom dens Grundsyn aldrig har været Flertallets indenfor Dommerkomiteen.

For alle dem, der ønsker, at der ved Reguleringen af Vesterbros Passage skal tages det størst mulige Hensyn til det gamle Bondefriheds-Monument, var det en Glæde at se, hvor forstaaende baade Stadsarchitekten og Stadsingeniøren havde udarbejdet deres respektive Forslag med forstandig og loyal Hensyntagen til det højst præmierede Projekt, efter hvilket netop Frihedsstøttens Opstilling vil blive den bedst mulige for de gaaende, medens efter Kloakdirektørens Plan Støtten kun vil blive et point-de-vue for Kørebanen, paa hvilken Fodgængerne vil faa nok at gøre med at vare Liv og Lemmer, til at de ogsaa kan tænke paa at se efter Frihedsstøtten.

Denne forstandige og selvforstaaelige Varetagen af Interesser udover de rent trafikale har imidlertid vakt Borgermester Marstrands Mishag i en saadan Grad, at han fandt sig foranlediget til i meget skarpe Udtryk at dadle Stadsarchitekten, hvis i Sagen begærede Erklæring han særdeles smagfuldt, men adskilligt mindre træffende betegnede som »den Kunstnervigtighed, der var saa vanskelig at tumle, naar den kom i Embede«. I Borgerrepræsentationens Møde den 4. Oktober skærpede han yderligere disse Udtalelser ved at betegne den paagældende Embedsmands Skrivelse som »ubehøvlet«.

At Borgermester Marstrand samtidig gav Luft for sine Følelser overfor nærværende Forening, forbavser i denne Sammenhæng mindre, naar man ved, hvorledes han ser paa de Institutioner, der her hjemme har det brydsomme Slid at varetage de kunstneriske Interesser.

Denne Opfattelse af Forskønnelsesforeningens Virksomhed staar utvivlsomt i den nøjeste Forbindelse med Borgermesterens hele Syn paa alle kunstneriske Anliggender, og som adskillige Gange, hvor Borgermesteren har maat-

tet tage Stilling til Spørgsmaal af æstetisk og kunstnerisk Art, har givet sig de besynderligste men ikke altid lige vel overvejede Udslag.

Forskønnelsesforeningens forskellige Henvendelser til Kommunalbestyrelsen betegnedes af Borgermesteren som en paagaaende Indblanden af uvedkommende udenforstaaende. Hvad Foreningen iøvrigt foretog sig ude i Byen, kom ikke Borgermesteren ved, sagde han, men naar den kom for at blande sig i hans Sager, fik den over Næbbet!

Saaledes ser altsaa Borgermester Marstrand paa den foreliggende Sag, og formodentlig paa andre Sager af lignende Karakter. Det er hans Sager, ikke Byens Sager, men hans, hans alene, og ve de formastelige, der vover at blande sig deri.

I sin Bedømmelse af Forskønnelsesforeningens Stilling til saadanne Spørgsmaal, som Foreningen nu engang mener sig berettiget og forpligtet til at varetage med de Midler, der staar til dens Raadighed, staar Borgermesteren for 4. Afdeling dog vist nogenlunde ene. I saa Henseende er det i hvert Fald fristende at genopfriske, hvad Borgermester Jensen i sin Tid (Januar 1907) har udtalt overfor Foreningens daværende Formand. Hans Ord faldt omtrent saaledes:

»Man kan ikke vente i Kommunalbestyrelsen at finde Folk, der i særlig Grad repræsenterer de kunstneriske Interesser, heller ikke kan man sikkert regne med, at der blandt Kommunens Embedsmænd findes saadanne. Derfor vil det være værdifuldt for Kommunen, at der findes en Kreds af Mennesker, der danner en frivillig Kunstens Garde. Selv om denne ofte kan tænkes at komme i Modsætning til os, kan De være overbevist om, at vi vil hilse dens Fremkomst med Glæde.«

Vi kan forsikre, at vi oprindelig er gaaet til vort Arbejde for denne Sag — hvis inderste Kærne jo er Kravet om, at der vises Frihedsstøtten skyldig Ærbødighed — med den redeligste Vilje til at gøre Ret og Skel til alle Sider. Det var ærlig Vilje, naar Foreningen i sin Tid som sit Bidrag til Spørgsmaalet om Løsningen af den foreliggende Opgave indsendte det af Professor Kampmann udarbejdede Forslag; det var derimod fra Magistratens Side mindre ærlig Vilje, naar den allerede efter 6 Dages Forløb sendte dette Forslag — der ganske vist kun gav Anvisning paa en Løsning, men som dog i hvert Fald maatte kunne betragtes som et brugbart Forhandlingsgrundlag — tilbage med en Skrivelse, der i præcis 6 Linier meddelte, at den samlede Magistrat ikke havde fundet Planen egnet til Gennemførelse.

Vi skal ikke komme tilbage til Begivenhederne, som de formede sig siden da. Vi har fremdraget det ovenfor nævnte Moment, fordi det synes at vise, at Magistraten paa et endogsaa ret tidligt Tidspunkt (Juni 1909) har følt sig irriteret over, at Forskønnelsesforeningen blandede sig i Spørgsmaalet om, hvorledes Frihedsstøttens nye Omgivelser skulde formes. Foreningens Bestræbelser bar dog for saa vidt Frugt, som Frihedsstøttens Omgivelser, hvorledes man end til sin Tid vil forme dem, dog vil blive bedre end saaledes, som man oprindelig havde paatænkt dem. Det maa derfor forekomme ubilligt, naar Borgermester Marstrand nu reagerer saa stærkt overfor Foreningen, al den Stund den af den samlede Magistrat forelagte Plan til Ordningen af Vesterbros Passage (Vej- og Kloakanlægenes Projekt II) jo kun er en Variant af Professor Kampmanns paa Foreningens Foranledning udarbejdede Forslag.

Dette om Sagens Realitet, hvortil vi blot skal føje Henvisningen til den Kendsgerning, at Foreningens Bestræbelser for at tilvejebringe den bedst mulige Løsning af Spørgsmaalet har vist sig at være støttet af en stærk og udelt Folkestemning, der igennem hele Landets Presse har faaet et saa enstemmigt Udtryk.

Hvad Sagens Formalia angaar, skal vi til Borgermester Marstrands stærke Fordømmelse af Foreningens Arbejde for denne Sag endnu blot bemærke, at lige saa oprigtigt som vi beklager hidtil at have staaet i den skarpeste Modsætning til Borgermesterens kunstneriske Anskuelser, lige saa stærkt føler vi, at den kommende Tid ikke vil mindske denne Modsætning. Netop den Betragtning, som ligger til Grund for Borgermester Jensens ovenfor citerede Anskuelser, er det, som hidtil har dikteret og i Fremtiden vil diktere Foreningen dens Stilling til Bestræbelserne for at fremkalde lidt større Skønhed i vor By, ikke mindst dèr, hvor de æstetiske Krav kan ske Fyldest, uden at der behøves at slaas af paa Fordringerne til de praktiske Krav, som Nutiden maa stille, og Borgermesterens Trusler om at give os »over Næbbet« kan i ingen Henseende skræmme os fra at gøre, hvad vi anser for vor Pligt. Vi vilde tværtimod føle det, som om vi svigtede denne Pligt, saafremt vi havde holdt os tilbage.

I en Sag som denne staar vi som Borgernes Talsmænd, og Borgermesterens Slag rammer derfor ikke alene os, men alle Byens Borgere.

Naar disse sidste gennem deres valgte Tillidsmænd i Borgerrepræsentationen paa en vis Maade har givet Slaget igen ved at for-

kaste Kloakanlægenes Plan til Frihedsstøttens Placering, kan Forskønnelsesforeningen deri kun se en Antydning af, at Borgerne har villet hævde deres ubestridelige Medbestemmelsesret i Sager, der vedrører Byens Udseende.

Saaledes staar altsaa Sagen i Øjeblikket, og som Tingene havde udviklet sig, var denne Løsning for Tiden vistnok den bedste. Thi derved har man jo intet foregrebet, og naar om nogle Aar den endelige Regulering af Vesterbrogade skal finde Sted, vil man ad praktisk Vej have indvundet de Erfaringer, man i Øjeblikket savner for at kunne bedømme den fremtidige Færdselsmængde ved den nye Banegaard.

LYSREKLAMER

DET er ikke nogen Tilfældighed, at Reklamen har taget det elektriske Lys i sin Tjeneste. Hvis det er Reklamens Opgave at paatvinge én Erindringen om en Vare eller et Navn, at hamre dette fast, saa at det ikke glemmes, kan intet Middel være bedre skikket end Lysreklamen, der uophørlig tændes og slukkes. Ethvert andet Reklamemiddel: uhyre Skilte paa Master langs Jernbanerne, kraftige Farvereklamer paa Gavle, der paa ubehagelig Maade afbryder det naturlige Indtryk af en Samling Bygninger, store fritstaaende Bogstaver paa Taget, alt er dog til en vis Grad passivt, og det er nogenlunde gørligt at skyde Indtrykket fra sig og udskille det som overflødigt.

Med Lysreklamen er det anderledes. Den tvinger Vandreren til at se og huske. Det er muligt, at mangen københavnsk Skoledreng ikke ved, hvilket Sprog der tales i Finland, hvem der er Amerikanernes Nationalhelt, eller hvilken dansk Konge der erobrede England, men de vigtigste Whisky-Mærker kan han utvivlsomt paa sine Fingre, baade den, som han skal forgive sin bedste Ven med, og de andre lige til D. C. L.

Lysreklamen er saaledes efter sit Formaal utvivlsomt en ideel Reklame. Kun saaledes kan man forklare sig dens Vækst og de uhyre Summer, som anvendes paa den. Thi billigt er det ikke at holde en stor Lysreklame gaaende. Jeg gætter paa, at der i København, hvor Lysreklamer dog anvendes nogenlunde moderat, anvendes mere end et Hundrede Tusind Kroner aarlig derpaa, Penge, der var en bedre Anvendelse værdige. Og dette er jo intet imod, hvad de store Verdensstæder opviser. New York's Broadway ved Aftentide viser Lysreklamer i et uendeligt Perspektiv, alt i stadig Bevægelse, slukkende, tændende, flimrende; det er en sand Valborgsnat, en Hexesabbath. Jeg erindrer min første Tanke ved dette ejendommelige Syn: Hvis du var syg? I den Grad paakalder den voldsomme Nervepaavirkning Modstandsevnen, at Tanken om dens Svigten øjeblikkelig frembyder sig.

Spørges der nu om den æstetiske Virkning af Lysreklamen, vil Meningerne maaske være delte. Jeg har i alt Fald i danske Blade læst Lovprisninger af de herlige Lysreklamer, jeg tror i Berlins Leipzigerstrasse; Følelsen af at være i en Storby, i Liv og Færdsel, har jo for mange noget berusende. Men jeg tænker mig, at det dog kun er et Faatal, som ikke er paa det rene med, at Rus er et, Skønhedsvirkning noget andet, og at Lysreklamen i sin brutale, paatrængende Virkning er en Fornærmelse af den personlige Ret. Der er kun en Gradsforskel mellem Lysreklamen, der ubarmhjertigt og hensynsløst paatvinger sig enhver, og Undervisning ved Stokkeprygl. Det er sikkert ikke heller helt overflødigt i vor Tid at hæmme de nervenedbrydende Faktorer. Især naar de er saa hjerteligt overflødige som Lysreklamer, der samfundsmæssigt set kun betyder bortkastede Værdier.

Hvorledes forholder det sig nu med Retten til at anbringe Lysreklamer? Som Forholdene er i København, findes der intet herom i Politivedtægten. Derimod maa den, der vil anbringe en Lysreklame, erhverve sig Tilladelse fra Bygningskommissionen, forsaavidt Reklamen anbringes paa Taget af Bygninger. Men denne Tilladelse kan kun nægtes af bygningstekniske Hensyn. Tillige er Lysreklamerne underkastet de almindelige Regler for elektriske Ledninger, og fornøden Tilladelse maa derfor ogsaa erhverves fra Belysningsvæsenet.

Men ved alt dette tænkes der jo ikke paa Lysreklamernes Virkning paa de fjernere Omgivelser eller paa de Mennesker, der færdes i Nærheden. Jeg ved ikke, om der foreligger Tilfælde, hvor Beboere har beklaget sig over Lysreklamer, der sender Glimt paa Glimt ind igennem Vinduet, men det er i alt Fald nærliggende at tænke paa den Ulempe, som det maa være at have en Lysreklame til Genbo for et Opholdsværelse, et Soveværelse eller et Sygeværelse. Der er noget naturligt i, at ogsaa de, der er Genstand for Lysreklamens Angreb, maa have et Ord med i Laget, at det ikke kan antages at være en naturlig Menneskerettighed at opstille Lysreklamer for at hamre uvedkommende og ligegyldige Ord ind i fredelige Forbipasserendes Erindring, samtidig med at deres Nervesystem ganske unyttig trættes ved de ustandseligt fornyede Angreb.

Fra et æstetisk som fra et hygiejnisk Synspunkt synes der mig saaledes al mulig Grund til at lægge Baand paa Lysreklamerne. Hensigtsmæssigt kunde dette maaske ske ad to Veje:

Ved Bestemmelser i Politivedtægten, som forbød Anbringelse af Lysreklamer beregnede paa Fjernvirkning, medmindre Tilladelse dertil var erhvervet. Ved Meddelelse af Tilladelse

maatte der tages meget stærke Hensyn til den æstetiske Virkning og til Ulempen for omboende saavelsom for færdende.

Dernæst burde der maaske indføres en temmelig høj Skat paa Lysreklamer. Denne Skat maatte i første Linie anvendes til at dække Udgifterne ved Kommissionen, der havde Afgørelsen, Overskudet tilfaldt Kommunen.

Kommunekassen vilde paa denne Maade kunne faa en ganske betydelig Indtægt.

Hvis man imidlertid lagde Tilsynet i en ren kommunal Myndigheds Haand, vilde Resultatet — som Forholdene nu engang er — dog let blive det modsatte af, hvad jeg mener ønskeligt: Af Interesse for Indtægten vilde man fristes til at begunstige Lysreklamen i Stedet for at hæmme den.

Sikkert maatte derfor Tilsynet lægges i Hænderne paa en blandet Kommission, der ikke var umiddelbart afhængig af Kommunalbestyrelsen. Denne burde være repræsenteret ved nogle af sine Embedsmænd, da der ved Anbringelsen af Lysreklamen jo maa tages saavel bygningstekniske Hensyn som Hensyn til Brandfare etc. Samtidig burde de hygiejniske Hensyn være repræsenterede gennem et Lægeelement og de æstetiske gennem Architekter valgte f. Ex. af Akademiet, Akademisk Architektforening og Forskønnelsesforeningen.

Men forinden der overhovedet kan blive Tale om sligt, maa der jo danne sig en offentlig Mening, som kræver den her antydede Indskrænkning i den frie Ret til Anvendelse af Lysreklamer. Hvorvidt Betingelserne for en saadan offentlig Mening er til Stede, vil jo bedst vise sig ved en offentlig Diskussion; maaske vil disse Linier kunne fremkalde en saadan. Det er forsaavidt paa Tide, som Lysreklamerne er stærkt i Færd med at brede sig. En Begrænsning af dem — om den skal lykkes — maa iværksættes i den nærmeste Fremtid.

ALEX. FOSS.

GRØNTTORVET

I en nær Fremtid skal det afgøres, om Blomster- og Grønttorvet skal bevares for Kjøbenhavn og Kjøbenhavns Befolkning paa den centrale Plads, hvortil det i Øjeblikket er henlagt, eller om det skal forlægges til en af Byens Udkanter (ved Borups Allé), fjærnt fra Byens Liv og Færdsel.

En saadan Flytning af nævnte Torv fra dets nuværende ideelle Plads vil — æstetisk set — blive et føleligt Tab for Byen og dens Befolkning. Trangen til at live op i den daglige Tilværelse ved at smykke Hjemmene har været en af de ikke mindst værdifulde Bevægelser i Nutiden, og enhver vil vide, hvorledes Blomster og Grønt — en enkelt Blomst eller en enkelt lille Plante — kan lyse op i selv den trangeste Bolig. Der bør derfor gives den store Befolkning saa let og saa billig Adgang som muligt til at erhverve disse. Man kan ikke forvente, at den travle Husmoder, der ej heller har Raad til at ofre meget paa sit Hjems Udsmykning, vil søge ud den lange Vej til Steder, der ligger borte fra det, hvor hun ellers gør sine Indkøb.

Men desuden er Blomster- og Grønttorvet blevet en Del af Byens Liv — noget for Hovedstaden karakteristisk — som man ikke bør tilintetgøre. For mange Mennesker er en Tur langs Boulevarden og forbi selve Torvet den daglige Morgenvandring — intetsteds i hele Byen rører der sig et Liv som her, intetsteds ses saa mange Farver eller en saadan Rigdom af Naturens forskellige Produkter.

Der er en Friskhed over dette Torv, som maa glæde enhver. Den lette Adgang til her og uden Købetvang at kunne se de mange forskellige Blomster og Planter vækker hos mange — ikke mindst Børnene — Interesser, som de ikke før har haft. I saa Henseende tjener Blomster- og Grønttorvet som en permanent Udstilling af, hvad vi frembringer paa dette Omraade — en Udstilling, hvis Skønhed og Fornøjelighed ogsaa har vakt Udlændinges Opmærksomhed.

De praktiske Mangler, der endnu kan hæfte ved Torvets nuværende Plads, vil formentlig kunne afhjælpes ved de foreslaaede Udvidelser. Men hertil kommer, at disse Udvidelser vil tillade, at Pladsen kan udstyres saaledes, at Blomster- og Grønttorvet ogsaa udenfor Torvetiden fremtræder i en mere tiltalende Skikkelse end nu. Vi ved, at flere af vore Kunstnere har beskæftiget sig med Planer i denne Retning, og det vil i ganske særlig Grad være denne Forening en Glæde, om den kunde yde sit Bidrag til den kunstneriske Løsning af den interessante Opgave, som her maatte komme til at ligge for.

Ethvert Medlem kan skaffe et nyt Medlem!

Send et 3 Øres Brevkort til Foreningens Kontor,
Aaboulevard 5, eller ring til Nora 1362 (9—11 Fm.).

UDGIVET AF FORENINGEN TIL HOVEDSTADENS FORSKØNNELSE
REDIGERET AF OTTO ASMUSSEN
TRYKT HOS NIELSEN & LYDICHE (AXEL SIMMELKIÆR)

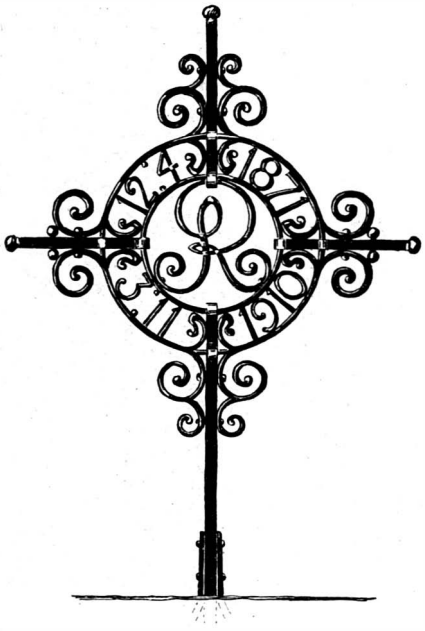

Architekt Axel Ekberg (Præmie 50 Kr.)

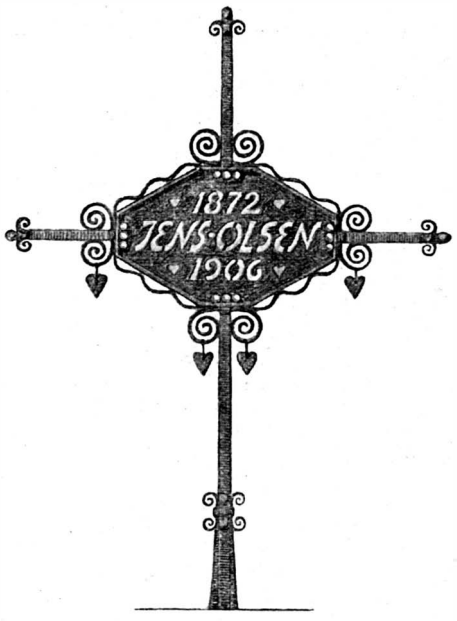

Architekt Axel Ekberg (Præmie 50 Kr.)

GRAVMINDEUDSTILLINGEN

TIL den nu afsluttede Udstilling af Konkurrence-Tegninger til Gravminder, som Foreningen havde foranstaltet i Helligaandshuset, der velvilligst var overladt os af Kirkens Patronat og Bestyrelse, indkom der ialt 334 Tegninger under 115 forskellige Mærker.

Som det vil fremgaa af Indbydelsen til denne Konkurrence (se S. 68), har det været Foreningens Formaal at genopvække Interessen for Gravmindeindustrien og at fremskaffe brugelige Forbilleder til Gravmæler indenfor en Pris af 400 Kr.

Det har selvfølgelig staaet os klart, at der ikke med et Slag kunde skabes noget større Antal fuldstændige Kunstværker i denne hos os forholdsvis nye og uopdyrkede Industri, men i Betragtning af, at denne Konkurrence er det første Forsøg i denne Retning herhjemme, tør det siges, at Resultatet har været over al Forventning godt. Ved Siden af en Række naive og ret dilettantiske Arbejder — der ved saadanne Lejligheder aldrig undgaas, og som ofte er i stort Overtal — viste Udstillingen saa mange nye og ejendommelige Løsninger — baade i Sten, Træ og Jærn — og fra enkeltes Side et saa alvorligt og mangesidigt Arbejde, at man tør betragte Udstillingen som en virkelig lovende Begyndelse til en Opblomstring af denne længe forsømte, smukke Industri.

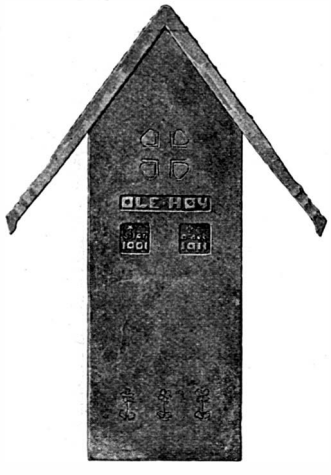

Architekt E. Petersen Dyggve (Præmie 100 Kr.)

For Dommerkomiteen, der bestod af Foreningens Bestyrelse, suppleret med Direktøren for Kjøbenhavns Begravelsesvæsen, Hr. A. Berg, har Arbejdet ikke været let. For det første gjorde der sig under Bedømmelsen Hensyn gældende, som ikke alene lader sig vurdere efter en ren kunstnerisk

Maalestok. Hensynet f. Ex. til en smuk og for Lejligheden særlig passende Idé eller Tanke i Anlæget — uden en tilsvarende fuldtud kunstnerisk Overlegenhed i Udførelsen; eller omvendt, en særlig glansfuld teknisk Indsigt i Behandlingen af Materialet eller dekorativ Evne i Fremstillingen — uden en tilsvarende Forstaaelse af de Hensyn, som Formaalet for Mindesmærket krævede, nemlig Hensynet til, at Mindesmærkets Plads er paa en Grav. Vanskelighederne ved Bedømmelsen forøgedes ogsaa derved, at nogle af de konkurrerende havde indsendt en lang Række Besvarelser, enkelte af de bedste endog i et Antal af indtil 25. Nu gik det jo ikke an at tildele en enkelt eller et Par af de konkurrerende alle Præmierne, selv om muligt en saadan Fordeling af rent kunstneriske Hensyn vel lod sig forsvare. Komiteen stod af og til overfor en Række Løsninger af omtrent lige Værdi, og der maatte da gøres et Valg. Det var de enkelte Løsninger, der skulde præmieres, ikke Kunstneren, i hvilket Tilfælde Opgaven havde været betydelig lettere. Man valgte da at fordele en Førstepræmie og en eller to Andenpræmier paa et tilsvarende Antal af vedkommende Besvarelser, uden derved i og for sig at ville fremdrage disse paa de andres Bekostning.

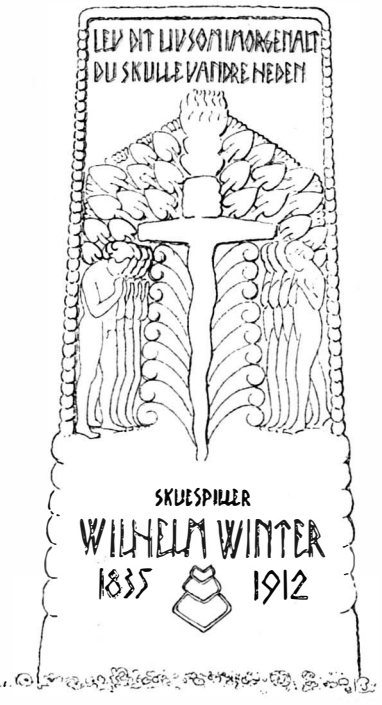

Architekt O. Dahlstrøm (Pr. 100 Kr.)

Ved Bedømmelsen har man maattet lade ude af Betragtning flere Arbejder, der i for høj Grad afveg fra de for Konkurrencen fastsatte Regler. Dette gjaldt saaledes flere i sig selv gode Tegninger, paa hvilke Inskriptionen var udeladt, eller hvor det var aldeles øjensynligt, at de paagældende Gravminder ikke kunde udføres indenfor Maximumsprisen 400 Kr. Man havde endvidere anlagt det Grundsynspunkt, at det ikke fortrinsvis var Meningen at genoptage Traditionen fra ældre Tiders dansk Gravmindekunst, men at udfinde og fæstne nye Typer ud fra de kunstneriske og dekorative Ideer, der er levende i vor egen Tid.

Ved Aabningen af Navnesedlerne viste det sig, at følgende Arbejder var blevne præmierede saaledes:

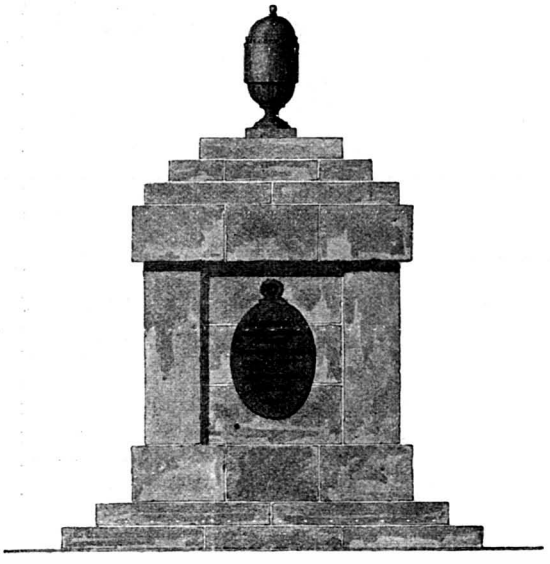
Architekt Ole Falkentorp.

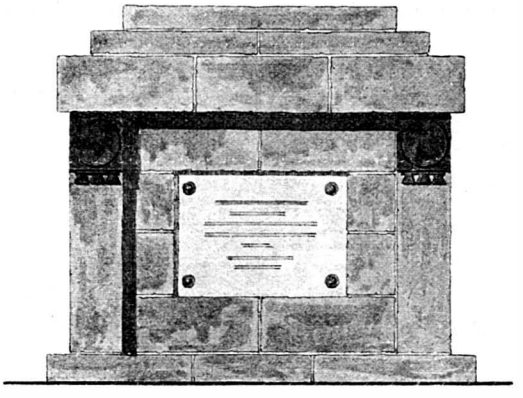
Architekt Ole Falkentorp (Præmie 50 Kr.)

Frk. Astrid Noack (Præmie 100 Kr.)

Architekt T. Ridder (Præmie 50 Kr.)

Architekt Christen Borch
(Præmie 100 Kr.)

Architekt C. O.Valentiner
(Præmie 50 Kr.)

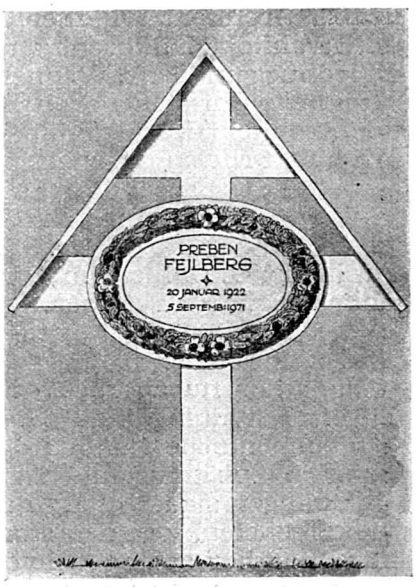

Architekt Christen Borch
(Præmie 50 Kr.)

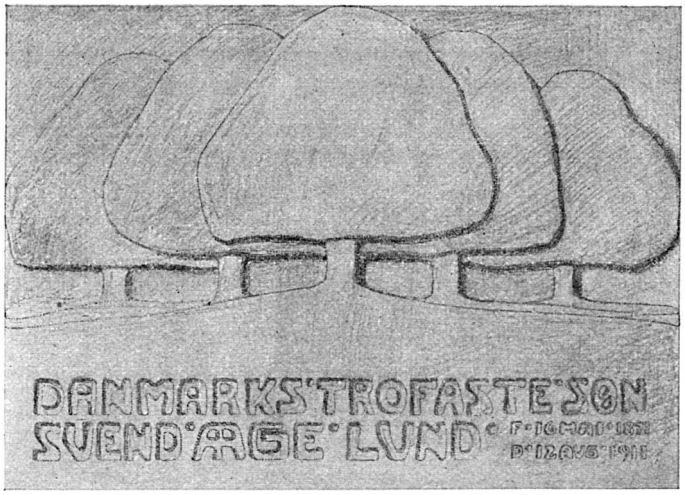

Præmier à 100 Kr.: Nr. 54, Architekt E. Petersen Dyggve; Nr. 71, Architekt Christen Borch; Nr. 107, Architekt C. O. Valentiner; Nr. 115, Frøken Astrid Noack; Nr. 319, Architekt O. Dahlstrøm.

Præmier à 50 Kr.: Nr. 3, Maler P. Sæbye; Nr. 5, 52 og 58, Architekt E. Petersen Dyggve; Nr. 11 og 88, Architekt A. Ekberg; Nr. 20, Architekt T. Ridder; Nr. 23 og 28, Architekt N. Rosenkjær; Nr. 50, Billedhugger Siegfr. Wagner; Nr. 69, Architekt Christen Borch; Nr. 98 og 106, Architekt C. O. Valentiner; Nr. 131, Architekt Niels Edv. Nielsen; Nr. 137, Architekt O. Brusendorff; Nr. 268, Architekt Eiler Boserup; Nr. 295, Architekt Ole Falkentorp; Nr. 312 og 313, Architekt O. Dahlstrøm; Nr. 314, Architekt Erhardt Petersen.

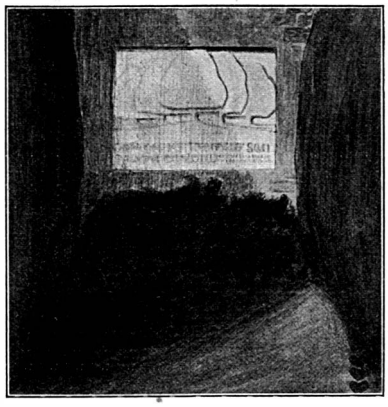

Architekt C. O. Valentiner (Pr. 100 Kr.)

* * *

Naar der nu spørges om Udstillingens Betydning, maa Svaret blive, at denne næppe kan vurderes højt nok. Paa virkningsfuld Maade har Udstillingen slaaet til Lyd for Gravmindekunsten, og det store Publikum har her set, med hvor faa og smaa Midler der i denne Kunstart kan skabes noget smukt og ejendommeligt. Det vil have lært, at det beskedne og yndefulde i dette som i saa mange andre Forhold er at foretrække for det banale og udfordrende, og det vil bl. a. have set, hvorledes Kunstnerne ved Gravstedets Anordning ganske har opgivet den som oftest plumpe og meningsløse Indhegning med Jærnstakit.

Publikum har med andre Ord gennem Udstillingen faaet den Vejledning, som det hidtil har skortet saa stærkt paa, og at denne Vejledning er blevet paaskønnet, fremgik paa den fornøjeligste Maade af de Udtalelser, man hver Dag hørte paa Udstillingen.

Ikke mindre fornøjeligt har det været at se den Interesse, med hvilken vore Kunstnere har fulgt Udstillingen. Det var jo saa godt som udelukkende unge Kunstnere, der deltog i Konkurrencen. De og deres Fæller har sikkert faaet Øjet op for, at der paa dette Omraade ligger Opgaver og venter paa dem.

Det næste, Foreningen vil stræbe efter, er at faa et frugtbringende Samarbejde i Gang mellem Kunstnerne og Monumenthandlerne. At Udstillingen ogsaa for disse sidste vil kunne faa Betydning, er jo at vente, og fra flere af de betydende Firmaer indenfor dette Omraade har vi allerede erholdt Tilsagn om Støtte i vore Bestræbelser for at reformere Gravmælekunsten.

Hvorledes dette Samarbejde skal gribes an, vil nu blive Genstand for Overvejelser i den nærmeste Fremtid. Helt let er Sagen ikke, men at en Udvej maa skabes ses bedst af den Omstændighed, at der fra Publikums Side er fremsat talrige Anmodninger om direkte Bistand med Hensyn til Vejledning ved Indkøb og Udførelse af de udstillede Tegninger.

Hvor det angaar Udførelsen af Gravmæler efter de af Foreningen præmierede Udkast (og eventuelt ogsaa efter de ikke præmierede) er det jo en Selvfølge, at Foreningen staar som Mellemmand mellem Kunstneren og Producenten; men ogsaa i andre Tilfælde har Foreningen tænkt sig at kunne være Vejledende i Forholdet mellem de to Parter — ligesom den ønsker at staa til Raadighed for Henvendelser fra Publikum i Tilfælde, hvor det gælder Valg og Udførelse af Gravmæler. En Løsning af dette Spørgsmaal er paakrævet og skal ogsaa ved første Lejlighed foreligge fra vor Side.

* * *

I een Henseende har Udstillingen fremdraget noget nyt — man kan ogsaa sige: genskabt noget gammelt — nemlig Gravminderne i Træ og Jærn. Gravmælerne i disse Materialer gav i sin Tid vore Landsbykirkegaarde deres karakteristiske Præg, de vil sikkert ogsaa nu, anvendt paa rette Maade og under en vis Kontrol, kunne sprede meget af den Uhygge, som i alt for beklagelig høj Grad hviler over vore Kirkegaardes Frijords- og Linjegravsteds-Partier. Et saadant Gravkors eller Træstele kan fremstilles for en meget billig Penge — i mange Tilfælde som Husflid i Hjemmene — og de kan virke i høj Grad dekorativt og indtagende. De vil ganske kunne forandre Kirkegaardenes Karakter, og det er kun godt, at der kommer nogen Variation ogsaa i Farverne paa Kirkegaardene, navnlig nu, hvor man mere og mere er kommet ind paa at lade disse »De dødes Haver« ogsaa blive Anlæg for den levende Befolkning. Vi nærer det Haab, at bl. a. de tekniske Skoler og de forskellige Husflidsinstitutioner vil være os behjælpelig med at forfølge denne Side af Sagen videre. »Den lille Industri« søges jo gærne støttet. Ønskeligt vilde det være, om vor Forening kunde bidrage sit hertil ved at blive sat i Stand til at lade en Række af de præmierede Udkast til Træ- og Jærngravmæler udføre *in natura*. Der vilde herigennem kunne skabes en lille virkningsfuld Friluftsudstilling.

En af Foreningens Velyndere stillede paa Udstillingens første Dag et Beløb af 100 Kr. til Raadighed i omhandlede Øjemed. Mon der ikke ogsaa blandt Foreningens andre Medlemmer og Venner var nogle, der vilde følge dette gode Exempel?

Architekt N. Rosenkjær (Præmie 50 Kr.)

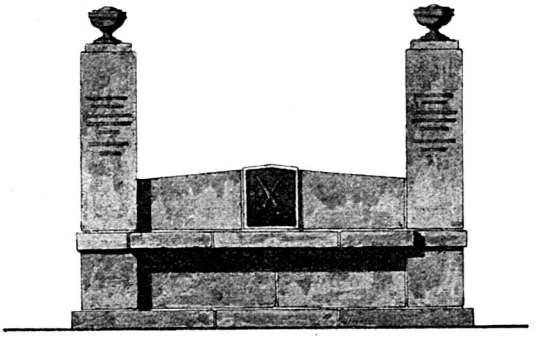

Architekt Ole Falkentorp.

BYGGELOV, BYGGEKUNST M. M.

In der Beschränkung zeigt sich erst der Meister,
Und das Gesetz nur kann uns Freiheit geben.
(Goethe.)

I Oktober-Heftet har Hr. Architekt E. Fischer skrevet en Artikel, betitlet: »Byggelov contra Byggekunst«, der vel røber dens Forfatters varme Interesse for vor Hovedstads Udseende, men som paa den anden Side synes mig at vise en saadan Mangel paa Forstaaelse af en Byggelovs Maal og Midler, at Artiklen ikke bør staa uimodsagt.

Hr. Fischers Artikel er, trods den i almindelige Udtryk holdte Titel, intet andet end en Kritik af det Forslag til en ny Byggelov for København, som af Kommunalbestyrelsen i sin Tid er indsendt til Justitsministeriet, og som for øvrigt efter Fremkomsten af Artiklen er blevet forelagt Landstinget med nogle enkelte Ændringer, og det vil derfor sikkert ikke synes underligt, at netop jeg — som den, der har udarbejdet det Udkast, hvorpaa nævnte Forslag hviler — har ment at burde imødegaa Hr. Fischers Artikel.

Man kunde maaske først spørge: »Hvorfor er Hr. Fischers Kritik ikke fremkommen før?« Var det sket, vilde der have været Lejlighed til en mulig frugtbringende Diskussion om Forslaget, der jo saa havde foreligget for Rigsdagen end mere vel oplyst end nu. I det Hele er det mærkeligt, saa lidt Interesse der synes vist Forslaget af vore Architekter, for hvem en ny Byggelov dog maa have en ret stor Betydning. Herved skal jeg imidlertid ikke opholde mig; men om Formen for Hr. Fischers Kritik maa jeg sige et Par Ord, forinden jeg gaar ind paa Enkeltheder.

Hr. Fischer omtaler næsten ikke det nye Byggelovsforslags Forhold til den nu gældende Byggelov, han peger ikke — eller kun rent undtagelsesvis — paa Punkter, hvor hint har Fortrin for denne, eller hvor denne er bedre end hint; han tager det nye Forslag op til ganske isoleret Domfældelse. En saadan Form for Kritik kan vel under visse Forhold være fuldt berettiget, og personlig er jeg ingen Ynder af den saa hyppige Form for Bedømmelse, hvor der klappes med den ene Haand for at slaas saa meget kraftigere med den anden; men i det foreliggende Tilfælde er Metoden ganske forkastelig, fordi der i Udviklingen af en Bys Byggelovgivning maa bevares en vis Kontinuitet, saaledes at en ny Byggelov nødvendigvis maa ses i Sammenhæng med den bestaaende. Denne Opfattelses Rigtighed behøver jeg næppe detailleret at paavise, og naar jeg overhovedet har fremdraget en formel Fejl i Hr. Fischers Kritik, er det kun, fordi Hr. Fischer ved at begaa denne Fejl ret tydelig viser, at han mangler Blikket for nævnte Kontinuitets Nødvendighed, og dette er sandelig mere end en formel Fejl.

Hr. Fischer begynder sin Artikel med at skrive — endda med spærret Skrift — hvad vel skal være Kvintessensen af hans Kritik: »Grundfejlen i Loven [d. e. det nye Lovforslag] er efter min Mening den, at den kommer til at bestemme, hvorledes Byen vil blive bygget. — Det skal den ikke. Den skal derimod fastsætte, hvorledes den ikke maa bygges. Den skal bestemme Grænserne for Byggefriheden paa en Maade, der giver en vis Bevægelsesfrihed, saa det bliver muligt at forme Gaderne eller Bygningerne efter deres individuelle Fordringer«. Der er lidt rigtigt og meget fejlt i denne Udtalelse. Opgaven for en Byggelov kan ganske simpelt siges at være den at bestemme Grænserne for Byggefriheden, og hverken andet eller mere; den Bevægelsesfrihed, Loven giver, maa ligge indenfor disse Grænser. Er det dog ikke f. Eks. klart, at en Byggelov ikke kan tillade ubegrænset høje Huse, ikke ubegrænset smalle Gader? Men vil Du bygge Huse med mindre Højde end den største, Loven tillader, vil Du bygge Gader, der har større Bredde end den, Loven sætter som Minimum, saa vær saa god; Du har Din Frihed. Og denne Frihed er stor nok for Mesteren. Fiolstræde er en saa smal Gade, at en Byggelov ikke bør tillade høje Huse langs dens Sider; Loven maa her tage haardt. Har Herholdt dog ikke bygget en dejlig Façade (Universitetsbibliotekets) mod denne Gade? Men ganske vist; de Herrer Kunstnere, som bygger Husene i Thorsgade, de vilde vel nok have skreget paa Mangel paa Byggefrihed, naar de havde faaet Herholdts Opgave her. Det er jo endda saaledes, at det nye Byggelovsforslag stærkt varierer Byggefrihedens Grænser; det deler Byen i 3 Zoner med forskellig Byggefrihed, og det tillader Fastsættelsen af meget forskellig Bebyggelse (Fabriksbebyggelse, Villa-Bebyggelse, Bebyggelse med højst 3 Beboelseslag, Bebyggelse med Forhaver, o. s. v.) rundt om i hele Byen. Alt dette er ikke Hr. Fischer nok; Loven skal tillade at »forme Bygningerne efter deres individuelle Fordringer«. Kan der forbindes nogen anden Mening med denne Fordring, end at hver enkelt Bygning skal have sin Byggelov?

I den citerede Passus udtaler Hr. Fischer ogsaa, at Lovforslaget »kommer til at bestemme, hvorledes Byen vil blive bygget«, og efter moderne tysk Mønster illustreres dette ved et »Eksempel«: Stationsbyen fra Aarhus-Udstillingen, og et »Mod-Eksempel«: Aalborggade i København. Der er — desværre — noget rigtigt i, hvad Hr. Fischer saaledes siger; det gælder blot ikke særlig det nu foreliggende Lovforslag. Enhver Byggelov vil nemlig let foraarsage en skabelonmæssig Bebyggelse ved en bestemt Gade; men Loven er her ikke »causa causans«, Forholdet skyldes ganske simpelt Grundejerne, der — ret undskyldeligt — gaar Lovens Grænser saa nær som muligt. Husene i Aalborggade er i Følge Hr. Fischers fotografiske Gengivelse alle lige høje, hvilket ser hæsligt ud; hvor høje de er, har jeg ikke maalt, og dog kan jeg angive det

med 1 cm's Nøjagtighed: de er saa høje, som Byggeloven overhovedet tillader. Men er det Byggelovens Skyld, og havde der ikke været en Anledning for Hr. Fischer til bl. a. at fremhæve, at netop ved det nye Byggelovsforslag er Maksimalhøjden af Husene gjort afhængig af, om der findes Beboelse i deres Tag-Etage eller ikke, en Bestemmelse, der vistnok i nogen Grad kan ventes at ville forhindre den Art kedelige Silhouetter, vore Gader nu viser, fordi det dog maaske i nogle Tilfælde kan blive lige saa økonomisk at bygge lidt lavere med Beboelse i Tag-Etagen, som lidt højere uden saadan Beboelse.

Hr. Fischer skriver videre: »Naar Nogen nu vil bygge en offentlig eller privat Bygning med andre Former end den normale Hustype efter Loven, saa støder han enten mod Bygherrens økonomiske Interesser, eller han maa søge Dispensationer fra Loven, som oftest i Strid med Medborgernes hygiejniske Interesser«. Men »den normale Hustype efter Loven« skabes som sagt netop kun af Bygherrens økonomiske Interesser, og »Medborgernes hygieiniske Interesser«, dem maa da Byggeloven have Lov til — ja, være forpligtet til — at varetage, og hvor er saa Byggelovens Fejl? Det, Hr. Fischer vil med sin hele Artikel — det fremgaar egentlig allerede af dens Titel — er vel nok en Paavisning af, at det nye Lovforslag ikke tillader en saa fri »kunstnerisk« Udformning af Byens Bygninger, som han kunde ønske. Om en Byggelovs Forhold til det rent kunstneriske bør man imidlertid altid tale lidt sagte. Hr. Fischer er sikkert med mig enig i, at en Byggelov i og for sig ikke kan frembringe en kunstnerisk smuk Bebyggelse, den kan kun til en vis Grad tillade eller forhindre den, nemlig ved de Grænser, den af andre Hensyn — hygieiniske, brandtekniske, Færdselshensyn o. s. v. — er nødt til normalt at fastslaa. Vil man af kunstneriske Hensyn ud over disse Grænser — og i visse Tilfælde kan Ønsket herom selvfølgelig være berettiget — aabner de fleste Byggelove, saaledes ogsaa det nye Forslag, Mulighed derfor; men da naturligvis saaledes, at Afgørelsen ikke træffes ved selve Byggeloven — dette vilde jo være ugørligt — men efter personligt Skøn af Lovens Myndigheder. Og her er vi ved et farligt Punkt. Hr. Fischer taler i Forbindelse med sin sidst citerede Sætning om »de fortræffelige Aahuse«, Plesner har bygget paa Aaboulevarden, og er højst glad ved dem; men kunde denne Bygning ikke lige saa vel være udført efter det nye Lovforslag som efter den nu gældende Lov? Hr. Fischer nævner kun som en Fejl, »at Bygningen [Aahusene] klemmes inde mellem Lovens Grænser, som en Rotte i en Fælde«. Hvad hermed menes, er mig ganske vist uforstaaeligt; men jeg skal overhovedet lade denne Bygning uomtalt; det er jo ikke Alle, der er lige begejstrede for de »Plesner«ske Perpendikulærer. Lad mig derimod nævne en anden Bygning, om hvis kunstneriske Fortrin der turde herske mindre Tvivl, nemlig Københavns Raadhus. Tror Hr. Fischer, at dettes Opførelse var bleven tilladt, hvis F. Meldahl, der dog ikke var en ubetydelig Kunstner, havde været Stadsbygmester, da det skulde bygges? Og et andet Eksempel. Hr. Fischer er som Kunstner ret arrig — jeg, som Lægmand, ogsaa — over de Karnapper, der som »Patrontasker« er klistrede paa saa mange Huse, om ikke i Aalborggade, saa i andre lignende københavnske Gader. Men ved Hr. Fischer ikke, at disse Karnapper kun kan være anbragte, fordi Bygningsvæsenets architekt-uddannede Leder har skønnet, at »kunstneriske Hensyn talte derfor« (se nugældende Bygningslovs § 9). Hr. Fischer tror, at det er en Byggelov, der bestemmer en Bys Udseende; og saa er dog Forholdet det, at Spørgsmaalet, om en By skal være smuk eller ikke, i første Linie afhænger af Architekterne, der bygger dens Huse (for saa vidt de ikke bindes af Grundejerne), i anden Linie af de Personer, der har Hævdelsen af Byggelovens Bestemmelser i deres Haand, og kun i ganske forsvindende Grad af selve Byggelovens Bestemmelser. Skulde Forholdet mellem de tre Faktorer udtrykkes i Tal, blev det maaske omtrent som 90:9:1. At jeg her kun taler om den Side af en Bys Skønhed, der er betinget ved dens Bygninger, er en Selvfølge.

Naar Hr. Fischer i sin Artikel betegner det som en Mangel ved det nye Lovforslag, at det ikke indeholder Bestemmelser om Ekspropriation af Steder med historiske eller Skønhedsværdier, ser han atter fejlt paa en Byggelovs Opgave. Der kan meget godt træffes Lovbestemmelser om Bevaring af Steder af historisk Betydning og f. Eks. imod — saadant noget maa helst siges paa tysk — »die Verunstaltung landschaftlich hervorragender Gegenden«; men sligt hører hjemme i særlige Love, ikke i en Byggelov, og der gives da, saa vidt jeg ved, heller ikke en eneste Byggelov, hvori saadanne Bestemmelser findes.

Ved Omtalen af Byggelovforslagets Bestemmelser om Gade-Bredder udtaler Hr. Fischer, at han ikke forstaar, »hvorfor en Gade kan være smallere, naar der er fastsat Forhaver i hele Gadens Længde, end naar der ingen Forhaver skal være«. Er det virkelig svært at forstaa, at Grunden er den, at Mellemrummet mellem to modstaaende Rækker Bygninger — naturligvis ved Siden af at tjene Færdselen — skal danne et Lys- og Luft-Bælte, og at denne Opgave lige saa vel løses, naar en Del af dette Mellemrum er Forhaver, som naar det blot er Gade. Hr. Fischers Forbavselse over, at der i Villa-Kvarterer foreslaas en større Normal-Bredde af Gader, end i Kvarterer med særlig lav, sluttet Bebyggelse, forstaar jeg noget bedre. Men Sagen er den, at et Villa-Kvarter i en By ikke skal være til Glæde alene for de forholdsvis velstillede Folk, som kan bo i en Villa; det skal være til Glæde ogsaa for de Folk, der færdes i Kvarterets Gader, ja, for hele Byens Befolkning, og de Mennesker, som kan bo i en Villa, maa forudsættes at have Betingelser for at bære de Byrder, der hænger sammen med Anlæget af ikke alt for smalle Gader i deres Kvarter. Kvarterer med særlig lav Bebyggelse er derimod i Almindelighed bestemte for mindre Bemidlede, og her gælder det af Sparsommelighedshensyn om at knibe Gade-Bredden saa langt ned som mulig. Hr. Fischer er heller ikke tilfreds med, at den absolut mindste Gade-Bredde, Lovforslaget tillader,

ikke er mindre end 8 m. En 8 m bred Gade vil normalt have to Fortove à 1,5 m og en Kørebane af 5 m Bredde, altsaa netop saa bred, at to Vogne kan køre forbi hinanden. Der er enkelte Tyskere, der finder Fordringen hertil urimelig, jeg har for nylig hørt Prof. Gurlitt i Dresden udtale, at Plads til een Vogn vist ofte var nok i en Gade; en Vogn kunde jo vente med at køre ind i Gaden, til en anden deri holdende Vogn var kørt bort! Saa vidt gaar Hr. Fischer dog ikke; han vil, at en Gade i Almindelighed skal give Plads til to Vogne ved Siden af hinanden. Men han vil saa udelade Fortove, og dette skal endda gælde »Hovedmassen« af Gader! Jeg tror vel ikke, at Hr. Fischer vil opstille »Smedens Gang«, der gennemsnitlig er ca. 4 m bred og ikke har Fortove, som Mønster for Hovedmassen af vore Gader; men under alle Omstændigheder vil Familier med Børn og gamle Mennesker blive lidet tilfredse med de Fischerske fortovsløse Gader.

Hr. Fischer skriver, at der i Lovforslaget er fastsat Bestemmelser for »»særlige Bebyggelsesarter« med 3—4 Beboelseslag [der staar i Forslaget med »højst« 3, resp. 4 Beboelseslag] eller Villabebyggelse; men det ses ikke, hvor de kan anvendes, da Loven jo giver Ret til 5 Beboelseslag over hele Byen«. I Anledning af denne Bemærkning, hvorefter Lovforslagets hele Afsnit om »Særlige Bebyggelsesarter« vilde være ganske taabeligt, maa jeg indskrænke mig til at bede Hr. Fischer læse Lovforslaget een Gang til; han vil da se, at en »særlig Bebyggelsesart« som de af ham nævnte (eller forskellige andre) kan forlanges paa et hvilketsomhelst Areal, der tages op til Bebyggelse, som en Betingelse for, at Arealet overhovedet bebygges.

Hovedindholdet af nogle, mig ikke ganske klare Bemærkninger, Hr. Fischer gør om Udstykningen, synes at være, at en Del af den Gade, Plads o. s. v., hvortil en Ejendom maatte grænse, efter Hr. Fischers Mening bør medregnes til Ejendommens ubebyggede Areal. Denne Tanke er ikke ny; den har allerede fundet sit Udtryk i Københavns Bygningslov af 1871 og i vor nu gældende Bygningslov (ligesom ogsaa i det nye Lovforslag) gennem Bestemmelsen om, at en særlig tæt Bebyggelse kan tillades paa Hjørnegrunde; men en videre Udformen af Tanken er, praktisk set, vanskelig — Hr. Fischers Forslag i saa Henseende vil ikke kunne benyttes — og den vilde kun undtagelsesvis faa reel Betydning. Bagfaçaden af et Hus paa Kongens Nytorv trænger jo ogsaa omtrent til samme Lys- og Luft-Mængde, som Bagfaçaden af et Hus i Klareboderne. I særlige Tilfælde vilde vel en Bestemmelse, som den af Hr. Fischer antydede, have sin Berettigelse, saaledes hvor Talen er om Randbebyggelse langs en offentlig Park; men en Byggelovs almindelige Bestemmelser kan ikke tage Sigte paa de ganske specielle Tilfælde; det er for disses Skyld en Byggelov maa indeholde Dispensationsbestemmelser.

Hr. Fischer beklager sig dernæst over, at Lovforslaget giver Mulighed for de uheldige »Passager« (A. B. C.-Gaden paa Østerbro, Westend-Passagen o. s. v.), og i selve Beklagelsen over disse Passager er jeg ganske enig med ham. Men han vil se, naar han atter gennemlæser Lovforslaget, at dette netop har umuliggjort Passager, som de af ham omtalte (se navnlig Lovforslagets § 60, 2, c). Jeg bemærker i øvrigt her, at der allerede gennem den nu gældende Bygningslov kan lægges de grimme Passager saa mange Hindringer i Vejen, at de vistnok slet ikke vilde være opstaaede, hvis Bygningsmyndighederne havde set paa dem med lige saa uvenlige Øjne, som Hr. Fischer og jeg — atter et Bevis for, hvor meget Bygningsmyndighedernes Øjne betyder.

Allerede ved mine foregaaende Bemærkninger mener jeg at have paavist, at Hr. Fischer har misforstaaet en Byggelovs Opgave, ligesom ogsaa, at han ikke paa ethvert Punkt har gennemlæst Lovforslaget med fornøden Omhu. Alt hvad Hr. Fischer i øvrigt skriver, behøver jeg derfor næppe at gaa nærmere ind paa; men nogle enkelte Spørgsmaal skal dog endnu fremdrages. Forinden vil jeg kun med Hensyn til hans principale Forlangende om »Individualisering« (han mener f. Eks., at Byen burde have 8 Zoner med forskellig Bebyggelsestæthed i Stedet for Lovforslagets 3 Zoner) gøre den Bemærkning, at der dog ogsaa af praktiske Hensyn maa være Grænser for en Byggelovs rent materielle »Tykkelse«.

Hr. Fischer skriver om den frie Afstand udfor Vinduer (»Lysafstanden«), resumerende en længere Række Bemærkninger: »Lysafstanden burde derfor beregnes efter den modstaaende Bygnings Højde og ikke efter sin egen Bygnings«. Dette skrives med spærret Skrift og maa vel derfor anses for en meget betydningsfuld Udtalelse. Den er jo ogsaa saa sand — akkurat lige saa sand, som den er umulig at gennemføre ved Lovbestemmelser. Naar man f. Eks. faar Lyst til at bygge et Hus med højtliggende Vinduer tæt op til Skellet mod en endnu ubebygget Nabogrund, skulde man saa have Lov dertil og derigennem kunne tvinge Naboen til at indrette sin senere Bebyggelse efter dette Hus, som man altsaa skulde kunne gøre højt, blot for at holde sig sin Nabo fra Livet? For Afstanden mellem to Huse paa samme Ejendom fastsætter virkelig Lovforslaget Bestemmelser om Lysafstand under Hensyn til den gennemsnitlige Højde af de to Huse. Jeg maa vel indrømme, at en saadan Bestemmelse maaske ikke kan staa overfor den højeste Retfærdigheds Krav, iflg. hvilke det lave Hus skulde ligge længere fra det høje Hus, end dette fra hint; men Matematikens Læresætninger forlanger sig nu engang respekterede i denne Verden. (At Hr. Fischer ikke for Alvor vil tillade en Bebyggelse mod Naboskel, som ovenfor antydet, ved jeg naturligvis meget vel; han angiver endog selv et — rigtignok ganske uklart — Forslag til Hindring af saadan Bebyggelse; men hvorfor da skrive, som han har gjort? Skulde hans hele Udtalelse — hvad jeg vel ikke tror, men hvad dog ikke bør tænkes helt udelukket — alene være rettet mod Lovforslagets Bestemmelse om Afstand mellem to paa samme Ejendom liggende Huse, af hvilke det ene har Vinduer, det andet ikke — hvorfor saa ikke direkte pege paa denne ene Bestemmel-

se, der maa betegnes som i alt Fald angribelig). Selv om Meningen med det, Hr. Fischer videre skriver om Bygningshøjder, heller ikke er mig ganske klar, tror jeg dog, at hans Tanke er den, at man bør have Lov til at »aftrappe« f. Eks. en Villas Højde mod Naboskel, saaledes at Villaen omtrent nede ved Jorden kunde komme lige hen til Skellet. Af Hensyn til Belysningsforhold og vedkommende Grundejers Interesser vilde der ganske vist ikke være noget at indvende mod en saadan Aftrapning; men Forholdet er her ligesom ved et andet Spørgsmaal, jeg tidligere har berørt, at Bestemmelser om Ejendommes Bebyggelse maa affattes ogsaa under Hensyn til de Personer, der færdes paa Gaderne udenfor Ejendommene. Hvis Mellemrummene mellem Villaerne langs en Vej blev benyttede til Bygning af Klosetrum i Stue og paa 1ste Sal, Forstuer i Stue-Etagens Højde o. s. v. — og Bestræbelser i den Retning for at omgaa Villa-Servitutter har jeg seet — vilde Folk paa Gaden miste de »Kig« ind mellem Villaer, der kan være saa smukke.

»Dimensionerne for Lysgaarde er ogsaa [ved Lovforslaget] bestemte paa uheldig Maade ved faste Minimalmaal, der er de samme, enten Huset er 3 m eller 20 m højt«, skriver Hr. Fischer, og han har heri for saa vidt Ret, som man virkelig burde have Lov til at anvende mindre Lysgaarde i lave Bygninger end i høje. Men Forholdet er her det ganske simple, at Lovforslagets Minimalmaal er saa smaa, at mindre Lysgaarde end de derved bestemte efter min Mening end ikke bør tillades i lave Bygninger; medens man paa den anden Side af Hensyn til Grundejernes Interesser ikke har ment at turde forlange større Lysgaarde selv i højere Bygninger eller paa Steder, hvor man i øvrigt forlanger en mere aaben Bebyggelse.

Her skal jeg slutte. At det nye Lovforslag skulde være fuldkomment, eller blot være det fuldkomne nær, er der vist Ingen, der falder paa at tro; jeg gør det i alt Fald ikke, og mange af dets Grænsebestemmelser kunde vistnok trænge til Kritik. Hr. Fischer har imidlertid ved sin Artikel ikke — eller næsten ikke — forsøgt en saadan Kritik, som han dog sikkert paa mange Punkter ejede Betingelser for at kunne udøve; han har villet angribe Lovforslagets Aand og Bygning i Almindelighed; men her kan jeg ikke se, at hans Angreb har ramt.

Idet jeg erkender, at adskillige af Lovforslagets »Tal« kunde trænge til Kritik, vil jeg dog samtidig bemærke, at der er mange af disse Tal, om hvilke man sikkert kan strides til Dommedag uden at naa et afgørende Resultat. Indrømmer man — og jeg tror, de Fleste vil indrømme det — at det her omhandlede Lovforslag betegner et væsentligt Fremskridt fra den nu gældende Bygningslov, vilde det vist være hensigtsmæssigt, om den Kritik af Forslaget, som nu — desværre først nu — synes at skulle komme frem, indskrænkede sig til at have Opmærksomheden henvendt paa Forslagets mulige »Bommerter«.

Der var engang en Mand, der ikke følte sig rask, og som i den Anledning af sin Huslæge fik Paalæg om hver Aften at tage et varmt Bad paa 36 °. Manden var en ængstelig Natur, han følte sig ikke sikker paa sin Huslæges Dygtighed og henvendte sig derfor til en ung Mode-Læge, der, rystende bekymret paa Hovedet, oplyste ham om, at en Temperatur af Badet paa over 34 ° vilde være ganske ødelæggende for ham. Manden blev nu end mere urolig og rejste til Udlandet for at konsulere en anerkendt Læge-Storhed, som saa sagde ham, at en Temperatur af Badet paa 35 ° sandsynligvis vilde være mest passende, men at det i øvrigt var ret ligegyldigt, om Temperaturen var 34, 35 eller 36 °. Herefter rejste Patienten endelig rolig hjem — d. v. s. han rejste kun hjemad; thi paa Vejen døde han, fordi han i sin Usikkerhed slet intet varmt Bad havde taget.

Lad det nu ikke gaa det nye Byggelovsforslag paa den Maade!

FR. V. MEYER.

Af praktiske Grunde har vi ønsket allerede i dette Hæfte at kunne bringe Architekt EGIL FISCHERS Bemærkninger til ovenstaaende Artikel. Vi har derfor forelagt ham Artiklens Indhold og har modtaget følgende Svar fra ham.

Hr. Afdelingsingeniør Meyer melder sig i ovenstaaende Artikel som den, der har udarbejdet Udkastet til Kommunalbestyrelsens Byggelovsforslag af 1909.

Der forelaa imidlertid forud for dette Forslag et lignende, der blev udarbejdet af Repræsentanter for de tekniske Foreninger i Aarene 1898—1902. En Sammenligning med dette Forslag falder ikke gunstig ud, idet dets positive Indhold er blevet forringet under Hr. Meyers Haand, og Formen er blevet mere vidtløftig og indviklet, saa man ikke rigtig ser Fordelen ved denne Behandling; værre er det imidlertid, at Forslagets Vedtagelse er forsinket saa meget, at dette allerede nu er ligesaa forældet, som den nugældende Lov af 1889 var, da de tekniske Foreninger i 1898 paabegyndte deres Arbejde. — —

Jeg finder det ikke saa mærkeligt, at Hr. Meyer har misforstaaet nogle af mine Betragtninger over hans Forslag, thi en saa kortfattet Artikel, som den, der her var Plads til, maa nødvendigvis forudsætte en Del personlig Erfaring hos Læseren med Hensyn til Projektering af Bygninger og Byplaner, saa Vedkommende selv i nogen Grad har følt, hvor Skoen trykker; men jeg skal dog forsøge yderligere at forklare enkelte af de Hovedpunkter, som Hr. Meyer angriber.

Det er en underlig Misforstaaelse af Meningen med Villakvarterer, at de særlig skulde være en Slags offentlige Parker beregnede

til Promenade for de mindre Bemidlede og bekostede af de Bedrestillede ved en Slags frivillig Selvbeskatning eller tvungen Fattigskat. Jeg har altid opfattet Villaer som Hjem for de Folk, der satte særlig Pris paa at have et Hus og et Stykke Havejord i Fred og Ro for sig selv, saa de ikke blev generede af andre Folk, hverken i Hus eller paa Gade. Det forekommer mig derfor, at der ved Villaveje er særlig Anledning til at holde al uvedkommende Færdsel ude og at gøre Vejene smalle; saameget desto mere som Bebyggelsen her netop er af særlig spredt og let Art, der kun giver ringe Trafik i sig selv.

Angaaende Spørgsmaalet om Bygningshøjder mod Naboskel maa jeg sige, at jeg godt kan tænke mig mange andre Slags lave Bygninger end de Retirader, som foresvæver Hr. Meyer, og som der er sat særlig Præmie for i hans Forslag, idet de ikke medregnes i det bebyggede Areal. Det eneste Sted, hvor der i intet Tilfælde kan blive bygget i Skellet, er netop ved »Villaer«, hvor der jo altid forlanges Byggeafstand til Naboskel, og Hr. Meyers Eksempel passer derfor ikke saa godt.

Man maa naturligvis beregne Lysafstanden til Naboskel efter den største Bygningshøjde, Naboen kan bygge til, og naar en høj og en lav Bygning ligger overfor hinanden paa samme Grund, maa Afstanden selvsagt rette sig efter den store Bygningshøjde, men Bemærkningen herom skal formodentlig heller ikke tages alvorligt.

Efter Hr. Meyers Definition af Loven vil Bestemmelserne om »Særlige Bebyggelsesarter« medføre, at der faktisk ingen Byggelov bliver for de Arealer, der skal tages op til Bebyggelse, hvad der er et noget magert Resultat efter saamange Aars Arbejde. Det er nominelt Magistraten, der bestemmer, hvorledes der i det Hele skal bygges, men paa Grund af Grundejernes Appelret vil det sikkert i Realiteten blive Justitsministeren, der bliver Chefen for Planlægningen af Byens Gader og Bebyggelse; og det vil vist hverken Ministeren eller Byen være tjent med.

I en lang Aarrække har vi haft Byggelove, der virkede som Skabeloner; Hr. Meyer vil nu bevare Kontinuiteten, saaledes at ogsaa den nye Byggelov bliver en Skabelon, medens han ingen Betænkeligheder nærer ved at bryde Kontinuiteten, naar man giver det offentlige Ret til, efter et rent personligt Skøn, at paalægge Bestemmelser om Villabebyggelse paa private Arealer med central Beliggenhed.

Det er dog klart, at en Grunds Salgspris i alt væsentligt afhænger af, hvor stærkt den efter Love og Servitutter kan udnyttes, og at man derfor skal være forsigtig med pludselig at formindske den tilladte Bebyggelsestæthed paa en Grund saa voldsomt som til $^1/_{10}$. Det er ikke at bevare Kontinuiteten i videre høj Grad.

Hvis Byggeloven fastsætter Bebyggelsestæthedens Maksimum i en Form, der umuliggør, at dette Maksimum kan naas paa anden Maade end ved overalt at bebygge det højest tilladelige af Grundens Areal (f. Eks. $^3/_4$) med det højest tilladelige Antal Etager (f. Eks. 6), saa vil Bebyggelsen uvægerligt forme sig som Aalborggades. Naar Hr. Meyer er enig med mig heri, kan det lidet nytte, at han, for at undskylde Loven, skyder Skylden derfor paa Architekterne og Bygherrerne; thi selv med den bedste Villie kan de ikke gøre noget herimod, medmindre Pengene engang bliver afskaffet. Skal Laanene forrentes, og Byggeriet ikke føre til Bankkrak, maa Ejendommene udnyttes paa den mest rentable Maade.

Indretter man derimod Loven saaledes, at den bestemmer Bebyggelsestætheden ved kun at fastslaa den største tilladelige Bygningsmasse eller det største samlede Areal, som de forskellige Etager maa have, saa giver den friere Hænder baade overfor Forholdet mellem bebygget og ubebygget Areal, Bygningshøjderne og Etageantallet, saaledes at dette kan varieres f. Eks. som ved Gavlhusene i Nybrogade, uden at Bygherren straffes med Pengetab, fordi han bestræber sig for at skabe et praktisk og smukt Hus.

Hr. Meyer mener, at Bestemmelserne om »Særlige Bebyggelsesarter« vil befri os for Skabelonsystemet. Det er en Fejltagelse; de vil kun kunne give os et noget større Antal Skabeloner.

Naar man indrømmer, at en Lov til en vis Grad kan tillade eller forhindre smuk Bebyggelse, og at den foreliggende Lov vil forme Bebyggelsen, saa den i det væsentlige bliver af Aalborggades Karakter, saa synes jeg ogsaa man maa indrømme, at Loven er uheldig.

Der bør gives saa megen Plads indenfor de Grænser, der bestemmes af Lysvinkler, Brandvæsenets maksimale Hushøjder m. m., saa den tilladte Bygningsmasse kan varieres og formes paa forskellig Maade.

Hvis man vil give sin Bygning andre Former end dem, der er angivet i Lovens Profilkatalog, vil man nu som før ganske være prisgivet Myndighedernes Forgodtbefindende, og det uheldige derved er tydelig paavist af Hr. Meyer, idet han gør opmærksom paa, at det kunde have beroet paa en ildesindet Stadsbygmester, om Opførelsen af det nye Raadhus var blevet tilladt.

EGIL FISCHER.

ET GRAVMÆLE OVER ARCHITEKT LEUNING BORCH

ARCHITEKT LEUNING BORCH vil udadtil være denne Forenings Medlemmer bekendt fra sit Foredrag paa det store Møde om »Kjøbenhavns Udseende«, som afholdtes i Februar 1907, og hvormed der indledtes en ny Epoke i Foreningens Historie. Efter i Aaret 1907 at have været Medlem af Foreningens raadgivende Udvalg, indvalgtes han i 1908 i Bestyrelsen, hvor han havde Sæde indtil sin Død den 9. Februar 1910.

Ved Leuning Borchs Død mistede Bestyrelsen et af sine virksomste Medlemmer. Havde en Sag fanget hans Interesse, kunde man være sikker paa, at han med hele sin idealistiske Kunstner-Personligheds umiddelbare Styrke vilde gaa i Ilden for den. Og uden egentlig at være nogen stor Taler kunde han i Kraft af den uvurderlige Evne han besad: at kunne blive varm for en Sag, medgive andre af sin Begejstring.

Stedet er ikke her til at give en Udsigt over Leuning Borchs Liv og Virksomhed, vi skal blandt meget andet blot minde om, at den Succes, som Stationsbyen paa Landsudstillingen i Aarhus fik, for en meget væsentlig Del skyldtes Leuning Borch, der fremfor nogen anden lagde sine bedste Kræfter i Arbejdet for at vise, hvor tiltalende — ja ligefrem smuk — en moderne Stationsby kunde komme til at se ud, naar blot den rette Forstaaelse af Maal og Midler var tilstede. Som Leuning Borch var utrættelig i sit store Arbejde for Stationsbyen, var han det i alt, hvad han foretog sig, og det var ikke faa Veksler, der i de sidste 15—20 Aar af hans Liv blev trukket paa hans Arbejdskraft. Det er derfor kun Afbetalingen af en ringe Del af Gælden, naar de Foreninger, for hvis Formaals Fremme han saa energisk har arbejdet, har udsendt nedenstaaende Opraab for at skaffe Midler til Rejsningen af et Mindesmærke paa den højtfortjente Kunstners Grav.

I Erkendelse af den Betydning afdøde Architekt LEUNING BORCH har haft gennem sit store Arbejde for at vække og udvide Skønhedssansen herhjemme, har Venner og Kaldsfæller ønsket at rejse ham et Minde.

Vi, som paa forskellig Vis stod Leuning Borch nær og lærte at skatte ham, ikke alene som en sand og begejstret Kunstner, men ogsaa som et hjertevarmt Menneske, der nærede en dyb og ægte Følelse for sit Land og dets Udvikling, opfordrer herigennem til at yde Bidrag til et Gravmæle, der kan vidne om, at Leuning Borchs Gerning har vundet Forstaaelse og Paaskønnelse.

Bidrag sendes til hver af undertegnede.

CARL BRUMMER,
Formand for Udstilling af Skønvirke, Østerbrogade 142.

CHRISTIAN HOLM,
Formand for Foreningen til Hovedstadens Forskønnelse, Strandgade 4.

SØREN JENSEN,
Formand for Dansk Kunsthaandværk, Bredgade 33.

JENS LUND,
Formand for Selsk. for dekorativ Kunst, Lykkesholms Allé 8.

ANTON ROSEN,
Formand for Akademisk Architektforening, Rosenvængets Allé 9.

GRUNDTVIG-MINDESMÆRKET

PAA et Tidspunkt, da det i betænkelig Grad saa ud, som om det skulde lykkes en lille Kreds af Medborgere at gennemføre Opstillingen af Billedhugger Rasmus Bøgebjergs Statue af Grundtvig i Rosenborg Have paa Trods af den Modstand, som denne Opstilling havde vakt i vide Kredse, fandt Bestyrelsen for denne Forening sig foranlediget til at rette følgende Henvendelse til Ministeren for offentlige Arbejder:

I Anledning af den Hr. Dr. phil. Jens Nørregaard givne Tilladelse til i Rosenborg Have at lade opstille Bøgebjergs Statue af Grundtvig tillader Bestyrelsen sig herved — i Tilslutning til de fra en Kreds af udmærkede Kunstnere og Kunstforstandige allerede offentlig fremkomne Udtalelser — at henvende sig til Deres Ekscellence med en ærbødig Anmodning om endnu engang at tage denne Sag under Overvejelse.

Det er fra de nævnte Kunstforstandiges Side gjort gældende, at den omtalte Statue som Kunstværk er et aldeles middelmaadigt Arbejde, og at den som Mindesmærke for Grundtvig — den Mand, der i højere Grad end nogen anden har præget nyere dansk Aandsliv, og hvis Indflydelse endnu er rig og levende i vort Folk — vilde være ganske uværdig. Til denne Opfattelse kan Foreningens Bestyrelse fuldt ud slutte sig. Bøgebjergs Statue er som Kunstværk lige saa svag, som den i portrætlig Karakteristik er tom og blottet for monumental Storhed. Grundtvig fortjener et Min-

desmærke af den største Kunst, af den bedste Kunstner, og kun af ham. At anbringe Bøgebjergs Statue i Rosenborg Have vilde vi finde lige saa uheldigt — ja ulykkeligt — for Mindet om Grundtvig som uheldigt for selve Haven, og vi beder Deres Ekscellence om endnu i det yderste Øjeblik at gøre et Forsøg paa at afvæge Udførelsen af denne Plan. Vi véd, at denne Opfattelse og dette Ønske deles af alle Kunstforstandige og tillige af store Dele af Befolkningen, ligesom ogsaa betydende Mænd og Kvinder indenfor den grundtvigske Højskole har udtalt sig i Tilslutning hertil.

Mon det ikke var tænkeligt, at Dr. Nørregaard og de andre Indbydere til dette Monument overfor en saa stærk og vægtig Modstand vilde stille sig imødekommende for en Henstilling fra Deres Ekscellence om at anvende de indsamlede Penge til Afholdelse af en almindelig Konkurrence blandt vore Kunstnere — den eneste i dette Tilfælde rimelige og naturlige Vej at gaa?

Billedhugger Bøgebjerg har jo siden trukket sin Statue tilbage, og en Komitè, delvis bestaaende af de samme Mennesker, som i Kunstens Navn nedlagde en alvorlig Protest mod Opstillingen af den nævnte Statue, har derefter udsendt følgende Opraab:

Undertegnede har samlet sig om det Formaal at faa rejst et Mindesmærke for Grundtvig, saa stort, saa skønt og saa særtegnende, at det kan være ham værdigt.

Hvorvidt det vil lykkes, maa Tiden vise. Men det er vort Haab, at alle gode danske Mænd og Kvinder, som føler sig i Gæld til Grundtvig, nu vil betale Afdrag, hver efter sin Evne.

Vi tænker os Grundtvigs Mindesmærke som et Folkemonument — rejst altsaa for smaa Bidrag fra de mange. For øvrigt kan der ikke allerede nu siges noget bestemt om Planens Gennemførelse i det enkelte; kun saa meget maa paa Forhaand være slaaet fast, at Modellen skal tilvejebringes ved en Konkurrence, der giver alle danske Kunstnere Lejlighed til at prøve deres Kræfter paa Løsningen af den store og ærefulde Opgave.

Enhver af os modtager Bidrag. Men vi beder alle, der har Hjerte for Sagen, særlig Landets Præster og Skolefolk, at samle ind, hver i sin Kreds, og sende, hvad der indkommer, til undertegnede Kasserer.

Naar Indsamlingen er sluttet ved Foraarstid 1912, vil der blive nedsat et Forretningsudvalg, som ordner det fornødne med Hensyn til Konkurrencen samt til Mindesmærkets endelige Udførelse og dets Opstilling.

Opraabet er tiltraadt af en lang Række af højt ansete Mænd, bl. hvilke vi nævner: Prof. MARTIN NYROP, Prof. VIGGO JOHANSEN, Prof. A. SAABYE, Prof. JOAKIM SKOVGAARD, Direktør KARL MADSEN, Kunstmaler N. V. DORPH, Dr. FRANCIS BECKETT, Magister SIGURD MÜLLER, Prof. SOPHUS BAUDITZ, Prof. KR. ERSLEV, Prof. HANS OLRIK, Prof. VILH. ANDERSEN, Forfatterne JOHANNES JØRGENSEN og VALD. RØRDAM, cand. phil. HERMAN TRIER, endvidere Biskopperne H. OSTENFELD, SOPH. SØRENSEN og L. BALSLEV, Højskolemændene MORTEN ESKESEN, Aarhus, J. FOG-PETERSEN, Hørsholm, J. P. KRISTENSEN-RANDERS, Ollerup, Præsterne P. E. BENZON, FR. JUNGERSEN, MORTEN PONTOPPIDAN og Dr. H. F. RØRDAM.

Formanden for denne Forening, Grosserer CHRISTIAN HOLM, Strandgade 4, er Indsamlingens Kasserer, til hvem Bidrag, store som smaa, kan indsendes.

LITERATUR

Tegninger af ældre nordisk Architektur. 5. Samling, 3. Række. Udgivet af Prof. H. Storck.

Fra H. Hagerups Forlag har vi faaet tilsendt en ny Samling af dette fortjenstfulde Værk, som nu i en Menneskealder har udsendt Blad efter Blad af Opmaalinger af gamle architektonisk værdifulde Bygninger i de nordiske Lande. Det foreliggende Hæfte indeholder — foruden en forklarende Tekst — smukt udførte Gengivelser af Apostelhuset i Næstved, Helligaandshuset i Kjøbenhavn, Poul Pops Hus i Aalborg, Birket Klokketaarn paa Lolland, en karakteristisk Stubmølle ved Næstved, nogle Detailler fra Klosterkirken i Horsens, nogle Kirkespir, Kirkeinventar og gamle Jærnovne.

Disse omhyggelige Opmaalingers Betydning for den sunde og stærke Udvikling af den nyere danske Architektur er uomtvistelig, og Udgiveren fortjener den varmeste Tak fra alle Venner af god Kunst for den Kyndighed, hvormed det nævnte Værk ledes, og for det sikre Spor, i hvilket Arbejdet fortsættes.

GRAVMINDEKONKURRENCEN. De ikke præmierede Tegninger bedes afhentede snarest muligt paa Foreningens Kontor, Aaboulevard 5, aabent 9—11 Fm.

UDGIVET AF FORENINGEN TIL HOVEDSTADENS FORSKØNNELSE
REDIGERET AF OTTO ASMUSSEN
TRYKT HOS NIELSEN & LYDICHE (AXEL SIMMELKIÆR)

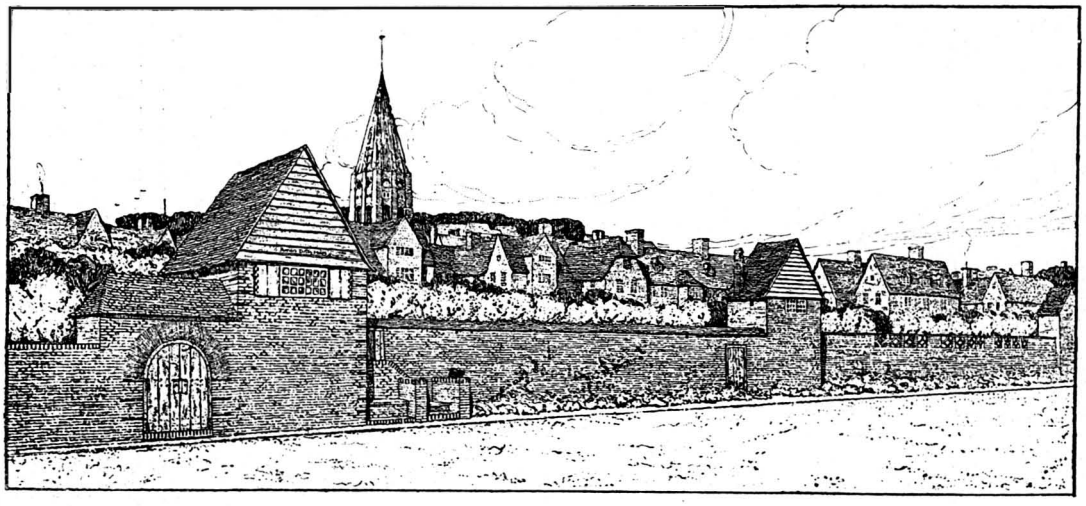

Bymur om Hampstead-Havebyen.

ENGELSKE HAVEBYER

HER i Danmark har vi været temmelig længe om at faa Øje paa den engelske Haveby som noget, der overhovedet var værdt at lægge Mærke til, og det er egentlig først i den allerseneste Tid, Fænomenet har begyndt at interessere herhjemme. I Tyskland f. Ex., hvor man vitterlig følger bedre med paa den Art Omraader, har der allerede længe eksisteret et »Gartenstadt-Gesellschaft« med tilhørende litterær Virksomhed og sociale Studierejser, og rundt om i Landene begynder det at vrimle med »Havebyer«, der ganske vist i de langt overvejende Antal Tilfælde intet har at gøre med det, man i England forstaar derved. Men de er af entreprenante Grundejere og Spekulanter, ogsaa af velmenende Corporationer og Selskaber, bleven døbte med dette poetiske Navn, hvortil der allerede for saa mange knytter sig Forestillingen om noget hyggeligt og kønt, noget grønt og landligt.

Nu skal det indrømmes, at hele den Bevægelse, hvoraf den engelske Haveby er udgaaet, ikke er mere end 14—15 Aar gammel. Den har tilmed i den korte Tid, den har eksisteret, allerede antaget tre principielt meget forskellige Former, der nok har det hyggelige og kønne, det landlige og grønne tilfælles, men som hviler paa hver sit praktiske Grundlag. Dette sidste har de færreste herhjemme faaet Øjet op for, og en kort Skildring af disse tre Typer kan altid have sin Betydning, nu da vi herhjemme aabenbart staar foran en almindelig Drøftelse af Havebyspørgsmaalet.

Historisk er Arbejderhavebyerne Forløbere for hele Bevægelsen. Det er Smaabyer, grundlagte i Forbindelse med en eller anden Industrivirksomhed, paa Arbejdsgiverens Initiativ, og hovedsagelig beregnet paa at huse vedkommende Industris Arbejdere. Saaledes Port Sunligth, hvor Fabrikken er Ejer af hele Byen, og Bournwille og Earswick, der er selvstændige, offentlige Foretagender med

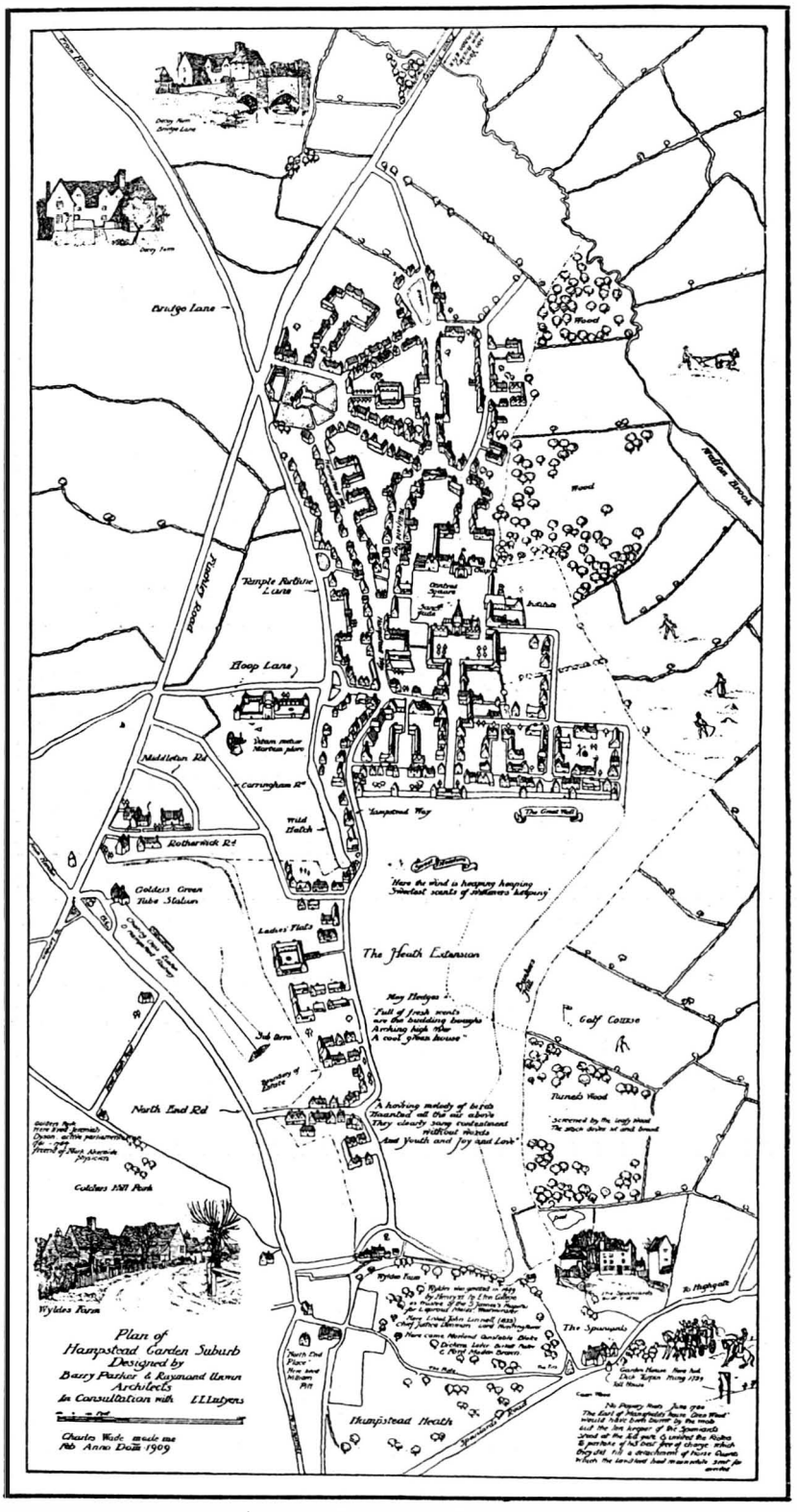

Plan over Hampstead-Havebyen.

delvis Anvendelse af Værdistigningsprincippet. De ligger alle i Nærheden af Storbyer, og nærmer sig i Indretning og Udseende meget til den anden Type, Haveforstæder, der ogsaa ligger tæt ved Storstaden, med let og billig Forbindelse med den, som intet har med Industrivirksomhed at gøre, men hvor alle Slags Mennesker, baade ringe bemidlede og ret velstil-

Det er den radikaleste Løsning, den vil skabe intet mindre end den ideale By med alt hvad dertil hører: Industri, Handel og — Landbrug, og som skal rumme indtil 30,000 Mennesker af alle Beskæftigelser og af hver social Stilling. Det var en saadan »Haveby« Ebenecer Howard sigtede til, da han 1898 udgav sin snart verdensberømte Bog: Garden

Bagsiden af Huse i Hampstead-Havebyen (smlgn. Billederne Side 117).

lede, er velkomne, og hvor private Selskaber staar inde for Foretagendet. Interessanteste Eksempler paa den Slags Havebyer er Hampstead ved London og Harborne ved Birmingham. Det praktiske Grundlag er meget forskelligt for Havebyerne af denne Type, men viser en Række forskellige Maader at gribe Sagen an paa, der i høj Grad kunde fortjene en nærmere Udredning.

Af en helt anden Art end disse to Typer er den egentlige Haveby. Cities of to-morrow. For denne Type findes endnu kun een enkelt Repræsentant, nemlig Letchworth Nord for London, endnu i sin Vorden, men i rask Udvikling. Ogsaa den er grundlagt af et privat Selskab.

Fælles for alle tre Slags Havebyer er, at de skal modarbejde Bylivets og Bykulturens Forbandelser og Ulykker, baade for mere og mindre bemidlede. Der tænkes slet ikke — som det i Almindelighed er blevet forstaaet — udelukkende paa Industriar-

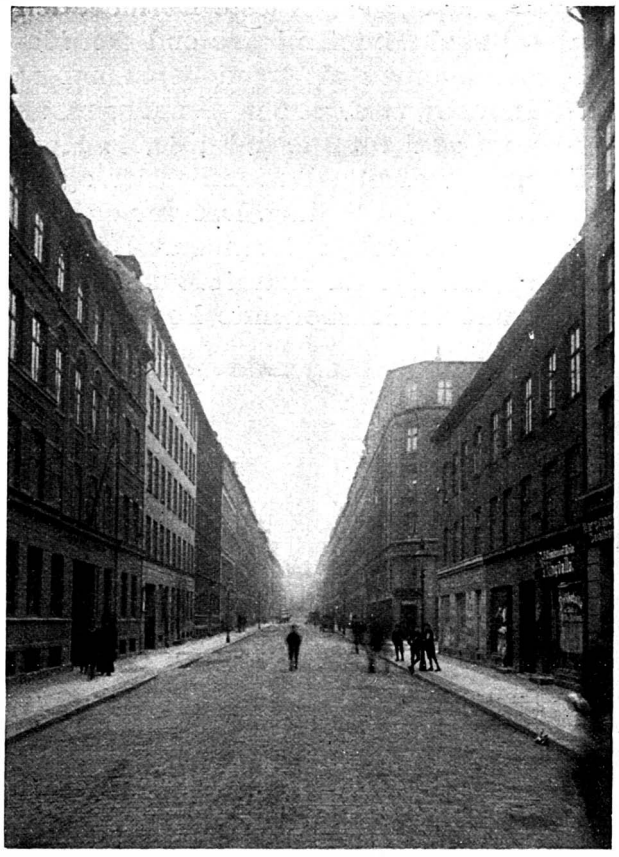

Slotsgade i Kjøbenhavn.
Typisk kjøbenhavnsk Arbejderkvarter. Smlgn. Billedet nederst og paa Side 119 øverst og nederst.

bejderne. Havebybevægelsen er i første Linie et storstilet Forsøg henimod en bedre Ordning af Boligspørgsmaalet for hele Bybefolkningen.

Bevægelsen vil skabe praktiske, billige og smukke Boliger, og derigennem højne Befolkningens brede Lag moralsk og fysisk. Den vil igen bringe Bymennesket i Pagt med Naturen.

Og man kan ikke færdes i disse forskellige engelske Havebyer uden at føle, at her er der bevist den moderne Menneskehed en Velgærning. Man kommer fra støvede og kvalme Gader i London eller Birmingham, fra de uendelige graa Husrækker og ud i Byer, der har gjort sig Naturens Friskhed og Fylde underdanig, men ikke jaget den paa Porten; som har forenet Bylivets Fortrin med Landlivets Behageligheder, hvor Folk kan bo for en Leje af 4 sh. pr. Uge og opefter til betydeligt højere Prlser, men hvor alle har de samme Goder, som Have og Grønt, frisk Luft, Plads til Leg og Sport, let Adgang til Kirke, Skole, Læsestuer og Bibliothek. Man bliver varm om Hjærtet ved at se de rent menneskelige Udviklingsmuligheder, der her er givet de Kontorfolk, Funktionærer, Embedsmænd og Haandværkere, ikke at tale om Industriarbejderen, der har taget den store Bestemmelse: at forlade de dræbende kedsommelige og usunde Gader inde i Storbyen. De forholdsvis faa Aar disse Byer har eksisteret, har til Overflod bevist deres gavnlige Indflydelse paa de tit forkomne Individer, der er tyet ud til dem. Og saa den Maade, hvorpaa Terrænet er udnyttet, Vejene lagt, Pladser udsparede og de enkelte Huse indrettede! Hvad der her er udrettet af Ingeniører og Architekter, er vidunderligt. Det er intet mindre end en

Moderne engelsk Arbejderkvarter.

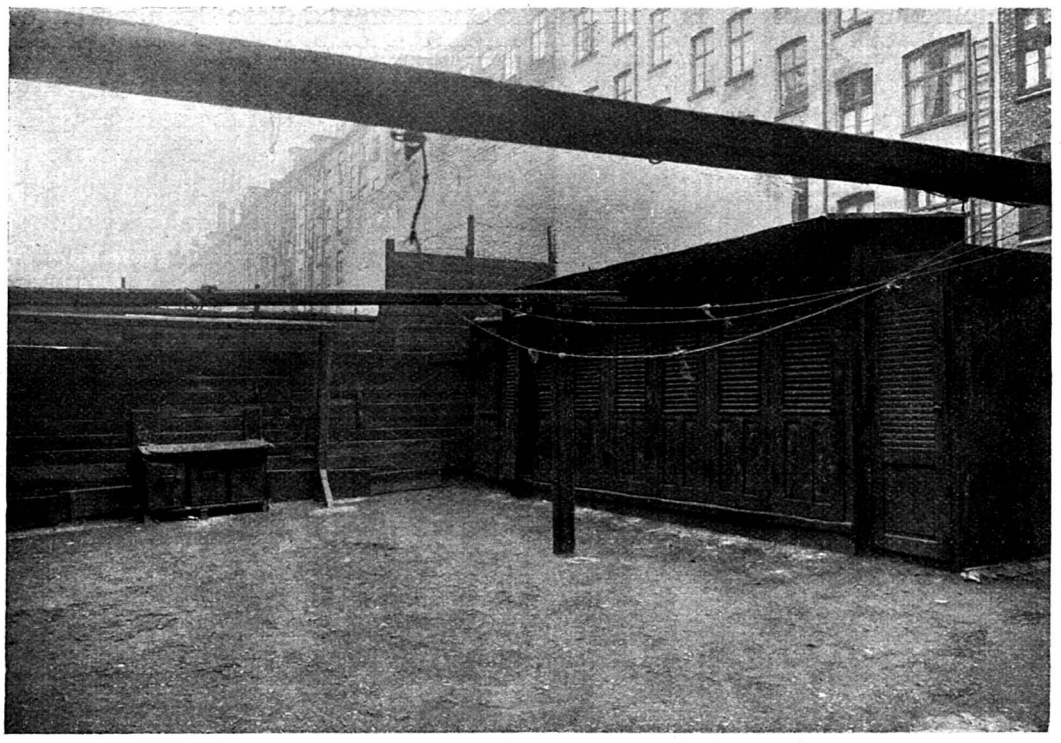

Gaardparti fra Slotsgade. Se til Sammenligning Billedet nedenfor og paa Side 115.

Oplevelse at se den Omsigt og naturlige Skønhedssans, hvormed disse Huse for en, to, tre, eller flere Familier er formede, hvordan de er lagte i Gadelinien, hvordan Hjørner er klarede, hvordan Hus og Have er knyttet uløselig sammen, og Gader og Pladser afstemt til architektoni-

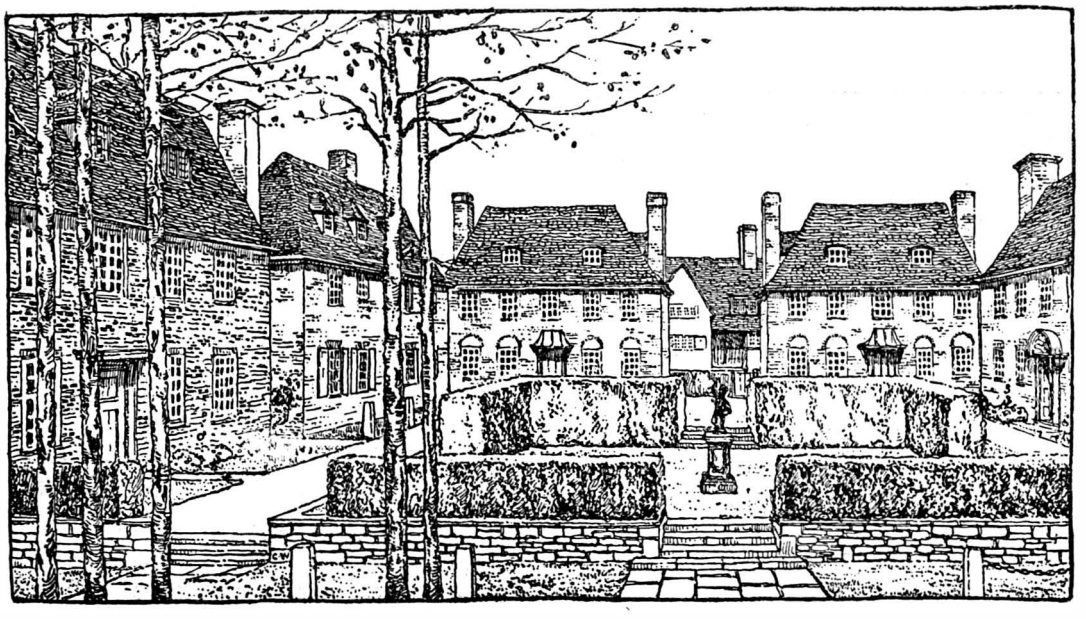

Fra Hampstead-Havebyen.

ske Helheder, uden al Ensformighed. Dette viser ogsaa de her gengivne Billeder fra forskellige Havebyer. Man behøver kun at se paa vedføjede Kortskitse for at føle, hvor naturligt og ligefremt det hele ordner sig, ganske som i en gammel, selvgroet By fra de Tider, da Veje og Pladser dannede sig af sig selv efter praktiske og hævdvundne Behov. Læg ogsaa Mærke til den hyggelige Maade, hvorpaa den lille her gengivne Plads, paa een Gang afsluttet og aaben, danner en lille Verden for sig, og dog ved Vejnættet knyttet nøje sammen med de andre Dele af Byen. At det afsluttende har sin Værdi, har man givet Udtryk for i Genoptagelsen af det middelalderlige Motiv med den lave Bymur, der et enkelt Sted danner Grænsen mod det aabne Land, som vist paa det Billede, der indleder denne Artikel.

Charmen ved disse Byanlæg ligger inderst inde deri, at de er blevne til ud fra en enestaaende Sans for det rent menneskelige i Tilværelsen. De Folk, der har været Mestre for de engelske Havebyer, har været virkelige Menneskekendere. De har, hvad altfor tit overses ved den Slags Opgaver, kendt de enkelte Individers Vaner og Tankegang, de har vidst ypperlig Besked med, hvordan Livet former sig indenfor en engelsk Familie, og de har intet Øjeblik været i Tvivl om, hvordan et lille engelsk Bysamfund skal have det ordnet, for at føle sig tilfreds. Disse Havebyers Fædre har kendt Boligens, Havens, Vejenes og Bebyggelsesplanens Psykologi trods nogen. Her er de virkelige Foregangsmænd, fordi de i vor Tid har forstaaet paa enestaaende Vis at benytte alle de tekniske og kultu-

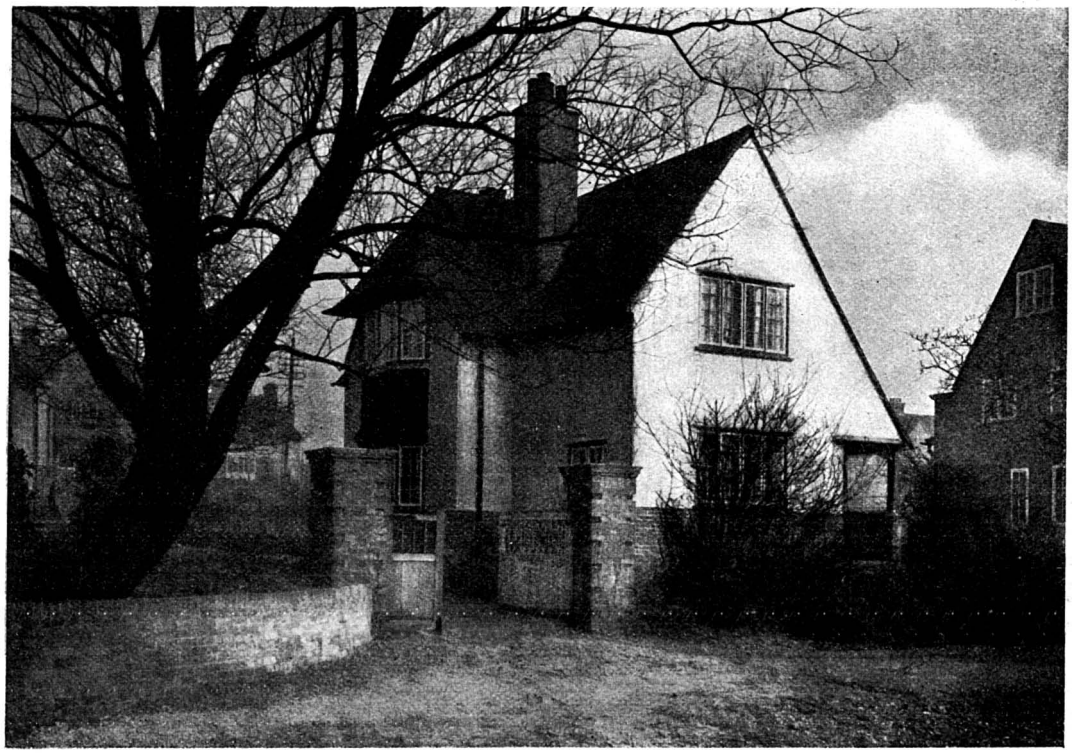

Fra Hampstead-Havebyen.

Gade i Hampstead-Havebyen.

relle Fremskridt og Muligheder — ikke til at konstruere en abstrakt, doktrinær Bebyggelse, men til at skabe en levende og frodig Byorganisme.

Den egentlige Hemmelighed, det, der ligger bagved det Hele, er imidlertid, at disse Byer er blevne til ved det aller nøjeste Samarbejde mellem Finansmænd, Ingeniører og Architekter.

Hvad nu Danmark angaar, er der i de engelske Havebyer uhyre meget, der — oversat til danske Forhold — kan benyttes ved vore ustandselige Nybebyggelser i Kjøbenhavn og Omegn og andetsteds. Det var kun at ønske, at vore Kommunalbestyrelser, tekniske og Architektforeninger vilde foretage Studierejser derover. Erfaringer og Motiver derovre fra kunde i højeste Grad komme vort almindelige Byggeri i lidt større Stil (Byggeforeninger, Villabebyggelser, Arbejderkolonier etc.) til gode, og her ligger en smuk og stor Opgave for Fremtiden. Men fordi man saaledes i al Almindelighed tager Lære af den engelske Haveby, maa man gøre sig klart, at derfor starter man ikke en Haveby i dette Ords engelske Betydning.

Ældre Arbejderboliger i en engelsk By.
Huslejen for disse Boliger er den samme som i Hampstead.

At kalde enhver lidt større Bebyggelse for »Haveby«, er i Virkeligheden Misbrug af Ordet og bør tilbagevises.

Noget helt andet er Spørgsmaalet, om det er muligt at omplante en af de engelske Havebytyper her til Landet. Det er en Opgave for sig, ganske uafhængig af den ovenfor omtalte. Det er min Overbevisning, at kun Haveforstaden foreløbig egner sig for vore Forhold. Til Arbejderhavebyen og Byer som Letschworth er Forholdene

En Gruppe Huse i Hampstead-Havebyen.

ikke store nok herhjemme. Men hvad skulde være i Vejen for, at noget saadant som Hampstead skulde kunne startes her. Kan Tyskerne gøre det, kan vi vel ogsaa!

Men det kræver rigtignok, som i England, at Forretningsmænd, Architekter og Ingeniører arbejder sammen derpaa, saa alt er i den Grad gennemtænkt, at hver Kvadrattomme af Grunden, hver Mursten og hver Lygtepæl er taget med i Overvejelserne, at disse tager Sigte paa et bestemt Terræn — og endnu eet: at det finansielle Grundlag bliver et saadant, at Foretagendet kan startes uden direkte Tilskud fra Stat, Kommune eller Private, men som en Forretning, der kan bære sig selv og give sine mindst 4 pCt.

VILH. LORENZEN.

SPIRET

SINDENE er paany komne i Bevægelse. Nu nærmer Afgørelsen sig, — skal Kjøbenhavns og Landets Hovedkirke attertilbagegives sit stolte Spir eller skal Kirken fremdeles gennem nye Slægtled staa som et sørgeligt Minde om et for vort Land og vort Folk ulykkeligt Tidsafsnit i Danmarks Historie.

Spirets Modstandere, der for deres Vedkommende synes at lægge Hovedvægten paa, at der ikke bør rokkes ved den af C. F. Hansen omskabte Kirkebygning, har til Rigsdagen indbragt en Adresse om, at Brygger Carl Jacobsens Gave ikke modtages. Hist og her i Pressen hæver Stemmer i samme Retning sig paany. Saaledes har i det af Folketingsmand J. C. Christensen udgivne Tidsskrift »Tiden« Hr. Niels P. Larsen, Sorø, henstillet, at Frue Kirke bevares i sin nuværende Skikkelse. Det hedder i Artiklen:

»Gaa ud paa Frederiksberg Bakke og se ind over København. Man ser mange Taarne og Spir, men de fleste synes saa ensartede paa Afstand, at man skal være godt lokalkendt for at finde ud af Virvaret. Men Frue Kirkes Taarn, det kender man straks. Ethvert Barn kan pege ind mod den store By og sige: Der ligger Frue Kirke!

— Kald Frue Kirke med sit firkantede Taarn for en fattig Fugl, men hvorfor maa den ikke staa i Fred med sin Fattigdom? Thi den staar jo dog som et Monument over et Stykke Danmarkshistorie, og dette Stykke var absolut heller ikke præget af Rigdom.«

Argumentationen er ikke overbevisende, og Maleren N. V. DORPH har derfor ogsaa haft let Spil ved at imødegaa Hr. Larsen i en Artikel i det senest udkomne Nr. af nævnte Tidsskrift. Da Hr. Dorphs Artikel sikkert staar som et Udtryk for de Følelser, enhver Tilhænger af Tanken om Genrejsningen af Spiret paa Vor Frue Kirke maa nære, tillader vi os her at gengive den i sin Helhed:

»Hr. Niels P. Larsen, Sorø, har i dette Blads forrige Hefte skrevet imod Tanken om et Spir paa Frue Kirke. Han siger om Frue Kirke med det firkantede Taarn, at det »staar som et Monument over et Stykke Danmarkshistorie, og dette Stykke var absolut ikke præget af Rigdom«, og han mener, at det maa have Lov til at »staa der i Fred i sin Fattigdom.«

Hr. Larsen har jo Ret i, at dette Taarn i sin nuværende Skikkelse staar som et nationalt Minde, et Monument over en Tid i Danmarks Historie, der ikke prægedes af Rigdom. Han kunde have tilføjet: en Tid, der betød Ulykke og Vanmagt for Landet, og som bød Nationen en af de største Ydmygelser, den nogentid har lidt.

Det er netop udfra dette Syn paa Frue Kirketaarn at mange af Spirets Venner haaber paa dets Genrejsning.

Som det nu staar, staar det som et Symbol paa Tider i vor Historie, som vi vel skal bevare i Hukommelsen og holde Hævd over, fordi de indeholder en Lære for alle Slægter, men som vi ikke har nødigt altid at have for Øje. Hvad Slægten

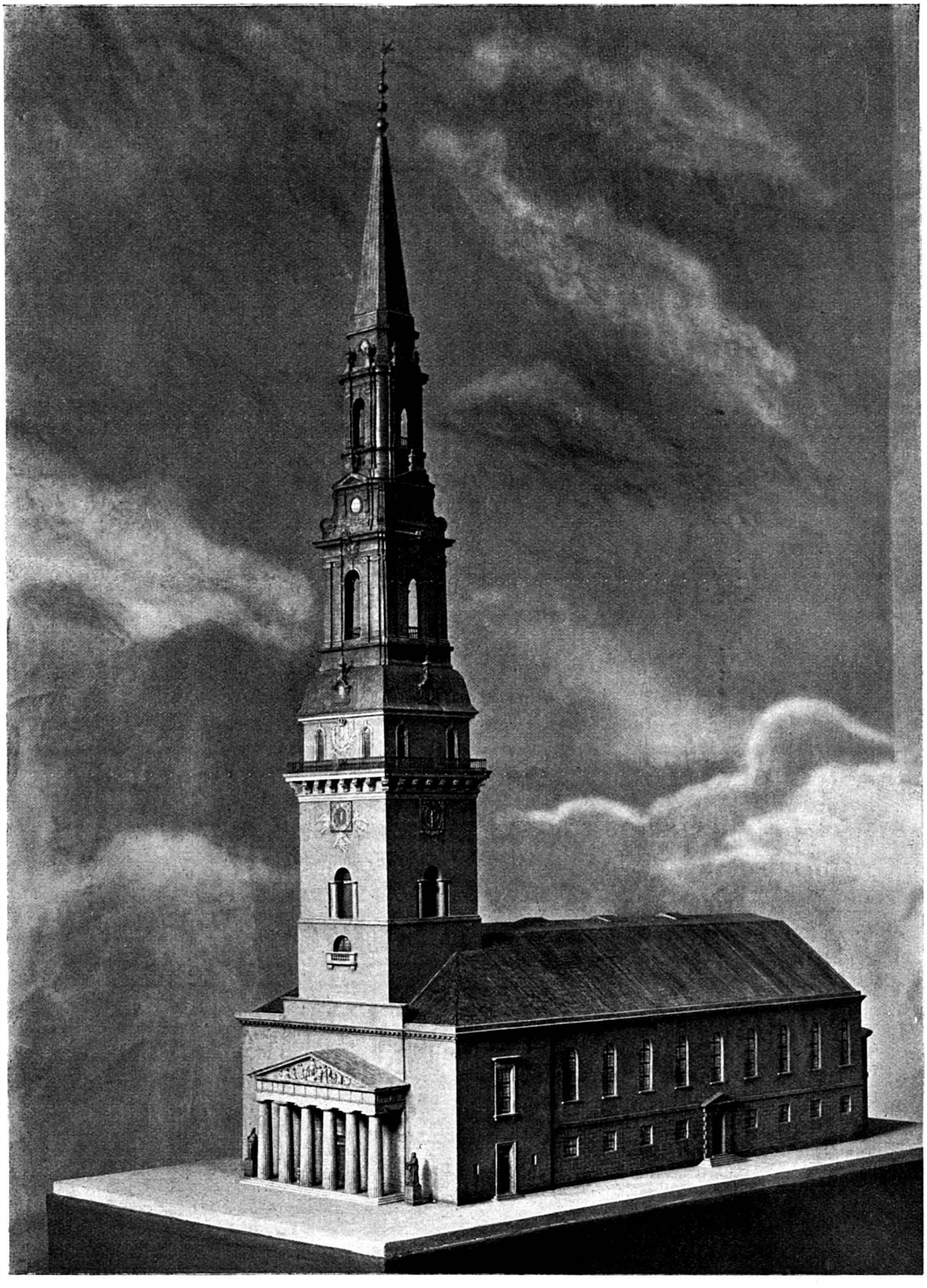

da maatte lade ligge, fordi den ikke evnede andet, det maa vel en senere Tid have Lov til at fuldbyrde. Hvad der gælder det enkelte Menneske, der vokser fra sin Svaghed og sine Misgreb, hæver sig over dem ved dristig Handling, og derved udsletter Indtrykket af tidligere Tiders Modgang, det gælder ogsaa Folket som Helhed.

Det er i Almindelighed en falsk Pietet at værne over ethvert Minde fra Fortiden — alene i Kraft af dets Alder. I dette Tilfælde, hvor Talen er om Frue Kirke — hvis kunstneriske Værdi er omdisputabel og hvis historiske Tale er en Røst fra Afmagts og Ulykkes Tider i vort Folk, — dér vilde det føles som noget af en Oprejsningens Handling, at genopbygge det Spir, som da sank i Grus.

Hvad vore Fædre maatte lade ligge, fordi Tiderne var onde og fattige, det formaar vi, fordi vi iblandt os har den Mand, »den storstilede Borger«, som Hr. Larsen siger, der baade har Evnen og Viljen dertil.

— Skulle vi da sige Nej!

Hr. Larsen taler bekymrede Ord om, at dette Spir vil »ødelægge og forvanske en udmærket Mands Arbejde«. Kan det ikke trøste ham, at saa mange af vore bedste Kunstnere og Kunstforstandige siger god for den Tanke at forbinde Spir med Taarn? Og mon Hr. Larsen har set den store Model af Kirken med Spiret, som har været opstillet i Glyptoteket? — Jeg kunde tænke mig, at Synet af denne Helhed vilde gøre ham betænkelig ved at bruge Ord som »Vandalisme« og »arkitektonisk Forbrydelse« i Forbindelse med dette Bygningsværk.

Jeg forstaar, at Hr. Larsen og mange med ham holder af Frue Kirke med sit kullede Taarn, som det nu en Gang staar der, og hvis »Egenart« de fra Børn af har vænnet sig til. Der er en smuk Hjemstavnsfølelse deri, vel værd at respektere, en Følelse, som vi alle mere eller mindre er grebne af overfor det ærværdige Gamle. Alligevel, det Gamle har ikke Ret til — blot fordi det er kendt og kært for os, der lever nu — at skygge for og forhindre Fremvæksten af det Nye, der kommer med Livets og en senere Tids Ret.

Frue Kirkes Spir er ikke alene nyt og et Symbol paa Nutidens Rigdom og Evne, det er tillige som et Baand, der forbinder os med Fortiden: det samme Spir knejste i sin Tid over København netop fra samme Plads — om just ikke fra samme Kirke.

Med dette Spir knytter vi atter Traaden, der rækker tilbage til det gamle »Kongens København« — over en Mellemtid, der for By og Land betød Fattigdom og Ulykke.

Jeg skulde tro, at de Mænd, der nu sidder paa den danske Rigsdag, var tilgængelige for den Lære, som lader sig uddrage heraf, at de maatte billige den Handlingens Patriotisme, der har baaret Tanken om Spiret frem, — og som jo tilmed har den Fortjeneste, at den ikke stiller umulige Krav til en anstrængt Statskasse.«

Ved Folketingsmand, Dr. L. Moltesen har Foreningen til Hovedstadens Forskønnelse til Rigsdagen indbragt et Andragende om at fremme det forelagte Lovforslag vedrørende Spiret. Andragendet ledsagedes af en Genpart af den Adresse til Fordel for Spiret, der i December 1910 — forsynet med 536 Underskrifter — indgaves til Kultusministeriet.

FORSKØNNELSE

ET LILLE REJSEBREV OM UDHÆNGSSKILTE I BYER I UDLANDET

I Buegangene i Rue Rivoli i Paris gik jeg saamænd og kom til at tænke paa Borgmester Marstrand. — Ja, er det egentlig ikke ret naturligt, at man kommer til at tænke paa ham, naar man netop gaar og beundrer en smuk Byplan?

Tankeforbindelsen førtes videre fra nævnte Borgmester til »Foreningen for Hovedstadens Forskønnelse« og da endelig til Foreningens Blad »Forskønnelsen«, hvis Redaktør jeg inden min Rejse havde lovet muligvis at sende en Artikel om Udhængsskilte i de Byer, jeg besøgte i Udlandet. — Jeg fik dog ikke Tid til at skrive derom fra Paris, og her i Wien blev det heller ikke til Alvor, før jeg paa en temmelig brat Maade blev mindet om min Forpligtelse ved fra Redaktøren at modtage en telegrafisk Opfordring til at skrive en Ar-

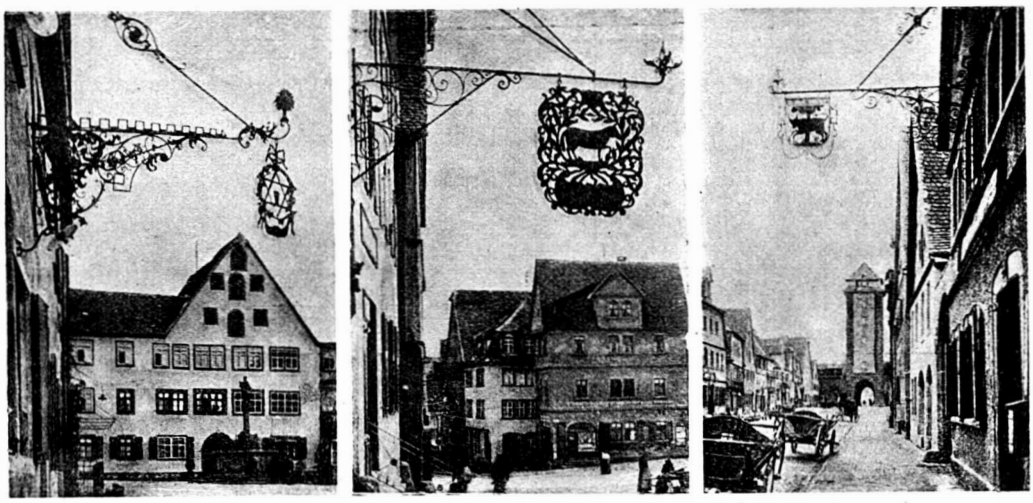

Gamle Skilte fra Rothenburg o. T.

tikel om et Emne, som Foreningen herhjemme paa dette Tidspunkt just var stærkt optaget af. Der maa jeg imidlertid melde Pas, jeg kan ikke med saa kort Frist, som der levnedes mig, præstere noget saa omfattende som det, der forlangtes af mig, og maa derfor nøjes med at skrive lidt om Udhængsskilte.

Paa min Rejse over Kristiania og Bergen til London, Rouen, Paris, Rothenburg, Nürnberg, München og her i Wien har jeg overalt set Udhængsskilte benyttede.

I London, hvor Færdselen jo stundom er endnu større end paa Nørregade og Amagertorv, der saa jeg mange Steder paa de mest befærdede Gader Udhængsskilte af Størrelse som det omstridte paa Nørregade.

Hvis Politiforbudet bliver opretholdt overfor den Kgl. Porcelainsfabriks skønne Skilt, som Politiet med saa stor Bravur fik slaaet ned fra sin Plads paa Dyvekes Hus, var det saa ikke en Ide at sende det til London, og i Old Bond Street anbringe det uden for den Kgl. Porcelainsfabriks Udsalg der, det kunde paa værdigste Maade vidne for de fremmede om dansk Smag og Finhed, saa kunde man jo — ligesom paa uartige Bøger — sætte en Plakat eller Seddel ved Skiltet, hvorpaa der stod: »Forbudt af Politiet i København«. I London og Paris skiltes der jo egentlig ikke smukt, men ganske livligt virker dog alle disse fremspringende Skilte, og netop deres Mængde giver Humør i Gadebilledet. Masser af fremspringende Skilte er ogsaa Lysreklamer. — Lad i det Hele Folk — inden for rimelige Grændser! — skilte som de vil, men vel at mærke kun uden for deres egne Huse eller Forretninger; sørg for, at der bliver sat en Stopper for Statens og Kommunens Sjakren med Skiltepladser paa alle de Steder, hvor enhver Samfundsborger maa have Ret til uhindret Udsigt til Land og Strand, her bør paatrængende Forretningsfolk helt holdes borte med deres anmassende Reklamevæsen.

Fra London og Paris kom jeg til Rothenburg. Hvem der kender denne fredede, gamle Stad, forstaar den Følelse, som dèr griber en og netop i allerstærkest Grad, naar man kommer dertil fra støjende og larmende Storstæder som de nævnte. Jeg mældte mig straks ind i Foreningen »Alt-Rothenhurg«, denne har til Motto følgende smukke Vers:

Was uns not tut und zum Heil,
Ward gegründet von den Vätern
Aber das ist unser Teil
Es zu wahren für die Späteren!

I denne Forenings Aarsskrift for 1908/09 staar der en Artikel, som hedder: »Unsere Wirtsschilder und Gewerbezeichen und ihre arkitektonische Umgebung«. Her klager man over, at de skønne, gamle Udhængsskilte forsvinder, ogsaa i den gamle Stad Rothenburg — dog, der er mange smukke Skilte tilbage endnu — og bliver erstattet af smagløs Reklamering. — Ja, der er det ikke Politiet, som voldelig hindrer Folk i at skilte smukt. Det er dumme Forretningsfolk, som tror at gavne sig selv mest ved at være »moderne« — det vil i dette Tilfælde sige det samme som — smagløse. I Nürnberg og i München finder man jo ogsaa en hel Del fremstaaende Skilte, men ikke ret mange smukke. I Bayerische Nationalmuseum i München er der en Afdeling, som jeg maaske kan kalde »Smedenes Paradis«, der findes nogle dejlige gamle Udhængsskilte, som hellere den Dag i Dag maatte pryde en eller anden Plads i Byens Gader, et Par af de smukkeste er ikke ældre end fra omkring 1840; det ene har skiltet for Lorenz Schmied, det andet for Joh. St. Oberseider. Ja, jeg tror ikke, det er kendte Mænd, men deres Skilte vidner ihvertfald om, at de har været gode Borgere, som gærne vilde gøre deres til at pryde deres By. Ære være denne Lyst, hvor den findes. I samme Afdeling for gammelt Smedearbejde findes ogsaa nogle vidunderlige Gravmæler udelukkende i Smedearbejde, men der kom jeg nok udenfor min Ramme. Jeg føler, at jeg i denne Hast maa erklære mig færdig med mit Emne, og jeg beklager, at jeg ikke engang har evnet at give nogen fyldig og indholdsrig Besked paa dette enkelte Omraade, saa mit Svar kan jo kun bringe Skuffelse der, hvor man har ønsket Oplysning om saa meget.

p. t. Wien, 23. Novbr. 1911.

JENS MØLLER-JENSEN.

BØRNS ØDELÆGGELSESLYST

FOR enhver, der med aabent Øje for Sammenligninger mellem hjemlige og fremmede Tilstande har foretaget Udflugter i Udlandets store Byer, er det en stadig flydende Kilde til Ærgrelse at se, hvor langt vi her i Hovedstaden staar tilbage i Henseende til Pyntelighed eller dog blot Renlighed, i al Fald saaledes som Forholdet præsenterer sig ved Udseendet af Huse, Mure og andet, der falder i Øjnene ved Vandring i Gaderne. Det vilde være en grov Overdrivelse at sige, at Bygningerne i Byer som f. Ex. Paris eller Italiens store Stæder ere Mønstre paa Renlighed og Uberørthed; men hvad der dersteds findes af Bemalinger og Griseri fremtræder dog kun som Pletter paa en iøvrigt ulastelig Klædning. Her i Kjøbenhavn derimod kan man timevis gjennemstrejfe Gader og hele Kvarterer uden at finde et eneste Hus, der er blot nogenlunde frit for Gadeungdommens Attentater med Kul og Kridt. Den, der kun kjender Kjøbenhavn fra Vandringer gjennem »Strøget«, vil næppe have noget stærkt Indtryk af Sandheden af de ovenstaaende Bemærkninger; thi hvor Færdselen er stærk og Butiksskiltene ere mange, bliver der ikke stor Tumleplads for de male- og skrivelystne. Men søg til de roligere og mindre befærdede Gader med de store Murflader; her vil man faa Syn for Sagn. For øvrigt maa man ikke tro, at Fænomenet er karakteristisk for blot enkelte Kvarterer eller Dele af Byen, f. Ex. Arbejderkvarterene; nej, i saa Henseende dele de nyere og »finere« Kvarterer i det hele og store Skjæbne med de ældre og tarveligere, om end Kalamiteten naturligvis er størst dèr, hvor Gadeungdommen færdes talrigst.

Thi at det er Gadeungdommen, der her er paa Færde, derom kan man vel snart blive enig. Den, som maatte nære nogen Tvivl i saa Henseende, behøver man kun at henvise til en ikke alt for befærdet Gade en Solskinsdag, særlig en Foraarsdag. Han vil da se en Mylder af Børn lige fra den 2-aars Stump til Børn i Lømmelalderen, alle væbnede med vældige Stykker Kridt, som er bestemte til at bemale Fortovet med Apparaterne til Paradis- og andre Spil. Da Kridtet nu engang er erhvervet og helst skal bruges op, og da Fortovene og deres Spil kun i begrænset Tid fængsler Interessen, bliver Huse, Døre, Mure og hvad der ellers findes inden for de smaa Armes Rækkevidde, Gjenstande for Efterstræbelser, og saa gaar den vilde Jagt videre og skaaner intet, absolut intet: private og offentlige Bygninger — helst friskmalede eller nyopførte, Kirker og Kirkegaardsmure, Stakitter og Monumenter, ja selv voxende Træer ses til Tider i Mangel af bedre bemalede med Kridt. Dette Skrivemateriale synes her i Byen altid at være for Haanden i ubegrænset Mængde; men Kul kan ogsaa bruges, navnlig til lysmalede Bygninger, og skal Bemalingerne helst bevares for en længere Fremtid, synes det ikke vanskeligt at skaffe en Smule Malerfarve — hvorom forskjellige af vore Mindesmærker bære Vidnesbyrd, f. Ex. »den lille Hornblæser«.

Og hvad er det saa, Børnene morer sig med at skrive eller tegne? Ja undertiden — og vel oftest — er det kun Streger og meningsløse Kruseduller. Men ikke sjældent er det Navne eller Ord og Tegninger af mere eller mindre anstødeligt og uanstændigt Indhold. Af og til træffer man underlige Tegn og Mærker, der kunde synes at tyde paa en vis Forbindelse med »Spejderne« eller i al Fald Efterlignere af disse. Kun saare sjældent træffer man et Glimt af Humor, saaledes som naar Indskriften paa den ene Digterstatue uden for det kgl. Theater med korte Mellemrum bliver omdannet til »Madam Oehlenschläger«.

At alt dette er Uvæsen, vil sikkert langt flere end de Husejere og andre Vedkommende, som det i første Række gaar ud over, indrømme, og der er bl. a. Grund til at tro, at Forholdet vækker Harme hos den Murer eller Maler, som ser sit næppe fuldendte pæne og pyntelige Arbejde besudlet paa saadan Vis. Og en Fremmed, der vil se Byen efter i Sømmene uden for de Steder og Institutioner, som plejer at sættes paa Præsenterbakken, vil ikke faa noget for os smigrende Indtryk af Befolkningens virkelige Kultur. Ogsaa — og ikke mindst — for Børnenes egen Skyld, som Led i deres fornuftige Opdragelse, turde der være Anledning til at søge at sætte en Stopper for dette Uvæsen.

Men turde der være nogenlunde Enighed herom, skulde det dog staa meget ringe til med Samfundet, om man ikke kunde træffe Foranstaltninger for at tilvejebringe bedre Tilstande. Spørgsmaalet er nu om den bedste og mest praktiske Maade at gaa frem paa. Hvor lidet man end bør underkjende Betydningen af de Bestræbelser, der i saa Henseende udfoldes — og navnlig burde udfoldes — af de enkelte, navnlig Forældre, Opsynsbetjente, Husejere o. l., kan det næppe antages, at der kommer rigtig Fart i Sagen, før der kan ske Paavirkning af Børnene massevis. Ligesom Uvæsenet er opstaaet i Kraft af Børns ejendommelige Trang til at efterligne og efterabe, saaledes maa nu ogsaa denne Trang tages i Tjeneste til Ondets Udryddelse. Og her er det Skolerne og disses Lærere og Inspektører, der i første Række maa træde op. Det vilde være lidet paa sin Plads og nærmest at bringe Ugler til Athen, om der her forsøgtes en nærmere Paavisning af, hvorledes Paavirkning i den rigtige Retning bedst finder Sted. Men det turde dog maaske antydes, at Organisationer af Klasser eller hele Skoler til Forhindring af Vandalisme muligvis er en af de Veje, der vilde interessere Børnene mest, særlig naar Organisationernes Ledelse blev betroet enkelte af og blandt Børnene selv udvalgte. Da der for en Del Aar siden var megen Tale om Børns Dyrplageri, blev der, vistnok fra Skolernes Side, foretaget Organisationsarbejder herimod med et smukt Resultat.

Man kunde nu maaske mene, at hele denne Sag er for ubetydelig til at give Anledning til saa megen Staahej, som om det drejede sig om en Samfundsopgave. Om man vil bruge denne Betegnelse, er jo en Smagssag og ret ligegyldigt. Men forøvrigt turde de Opgaver ikke ligge Samfundet fjærnt, som, hvad Tilfældet er med den foreliggende, har Bud baade til dem, der arbejder for Hovedstadens skjønnere og værdigere Udseende og til dem, der har Ungdommens Opdragelse og Forædling for Øje.

ECKERT,
Overretsassessor.

UDGIVET AF FORENINGEN TIL HOVEDSTADENS FORSKØNNELSE
REDIGERET AF OTTO ASMUSSEN
TRYKT HOS NIELSEN & LYDICHE (AXEL SIMMELKIÆR)